

NOVELLÁK

SZEPTEMBER

Sötétség, szeptemberi este. Emberi lelkek bolyonganak, tévedeznek és elnyugosznak ebben a sötétségben.

Csend nehezedik a kisváros utcájára.

Egy férfi néz az utcára egyik földszintes házból: nyugtalanul, féltékenyen, betegen; ő maga az, a 45 éves, öregedő Szeptember. A feleségét várja, a fiatal 25 éves asszonyt, ki megcsalta, bizonyosan megcsalta most, és nem lehet már jóvá tenni. S ő nem mehet a helyéről el, hogy férfias bosszuló erővel megbüntesse a vétkeket, nem, mert a csúz a székéhez köti. Próbál fölállani. Nem bír. Fölkiált fájdalmas hangon s keservesen leül újra.

Mit tegyen?

Lépteket hall az utcán. Az asszony jön. De mit mondjon? Az előszobában van már. Leveti a kesztyűt a kezéről, leveszi a kalapot.

Nyílik az ajtó, s belebben a szoba szürkéjébe egy fehér ruha. György kétségbeesetten föl akar ugrani, hogy kérdőre vonja a hűtelen asszonyt és kiverje a házból. A csúz leüti lábáról. Fölordít dühösen, fájdalmasan, a szemében könnyek gyűlnek.

— Mi az, édes, ne kelj fel: no istenem, sírsz? ne sírj

— szól a csengő hang, s homlokon csókolja a férfit két fiatal ajak, megcsiklandozzák homlokát a hajszálak.

György ölbe tett kezekkel néz maga elé, és piszkos helyzetén töprenkedik, mialatt az asszony már a másik szobában tesz-vesz. Tanácstalanul bámul ki az őszülő alkonyba, a magát látja benne...

— Vacsorázni — szólal meg az előbbi hang megint, s jön a szobába az asszony, vezetni a beteg férjet. — Tá-

maszkodj ide; így ni! Menni fog ez még, csak vigyázz. No, itt vagyunk...

Enni kezdenek. Az asszony jóízűen, fiatalosan, egészségesen, mint olyan, akinek nincs gondja s lelke is kevés. Nem bántja a lelkiismeret. Ő eleget tett — magának; ez kötelessége volt saját maga iránt; most is ezt a kötelességet teljesíti: eszik.

György egy-egy falatot eszik csak, s a másik szoba sötétjébe bámul. Majd a feleségére téved a szeme. Némán nézi, az asszony szeme is odapillant; azután mosolyogva, nyugodtan megveregeti az öregedő Szeptember fejét.

— Egyél már — szól, s ő újra az evéshez lát.

A férfi lehajtja a fejét, és meglátja az igazságot. Ez az asszony, ez a huszonöt éves fiatal egészséges lány, nem szeretette őt soha. Nő volt, jószívű és gondos; gondos, mint egy állat, ki jól kiszemeli a fészeképítésre a helyet, és élni akar, él. Ez a célja, s eszerint rendezkedik be. S érzi, hogy nincs joga, nincs igaza, ha ezt a nőt el akarja terelni a céljától, s mi különben nem is sikerülhet neki. Maradjon az asszony a maga útján, mit érne, ha elkergetné. Elvesztene egy ápolót benne és... magára maradna. Hogy lesz? nem tudja, de jó így inkább, mint másként!... Azt a férfit az asszony nem szereti: gyöngö a lelkiismerete és kíváncsi. Ez az egész.

De mégis mily szép lenne ölni! S az öregedő Szeptember száraz szemei fölcsillannak e gondolatra...

Vacsora után le kell feküdnie a reumás testével. Az asszony odaadóan ápolja, vezeti és támogatja. Megnyugszik benne a harag, szenvedély, minden, mikor karján érzi felesége puha karját; simogatni kezdi. S az asszony, az élet gyermeke, dorombol hozzá, mint egy macska.

Az öregedő Szeptember ágyba fekszik. Künn megered az őszi eső. Elmúlik az esztendő, a reuma mind erősebben lép föl. György nyugdíjba vonul, s nap nap után ott ül a karszékben, míg a felesége fölolvass s beszélgetnek. Eleinte szégyellte magát ilyenkor, aztán gondolkozott rajta, s többé nem szégyellte magát.

— Nyugalom, igen, nyugalom a fő — mondogatta magában.

Csendesen, megszokottan viseli a reuma fájdalmait. Tavaszkor egy szép napsugaras délután kísétált a feleségével. Megfürdött a melegségben az öregedő Szeptember, s nézte a feleségét.

— Nyugalom, nyugalom.

Egy fiatal ember köszönt. Az, aki a felesége szeretője tán most is? Igen, az! Alig dobbant meg a szíve jobban. Ránézett megint a feleségére, ki maga volt az élet, egészséges, piros, kissé kövéres arcával; majd a saját sovány sápadt kezeire bámult, melyek úgy bújtak ki a két kabátujjból, mint a száraz lombjavesztett fa a szikes sáros földből.

Így ballagott végig az öregedő Szeptember a nyáron. A reuma szívére ment, s mire megint eljött a szeptember, megállította a szív verését. Az asszony megcsókolta György száradozó ajkait, mert asszony volt és jószívű, semmi egyébért. Nem utálta, mert nagyon egészséges természetű volt. Keveset gondolkozott tudniillik.

Ott feküdt másnap a szobában kiterítve György. A bebámuló szeptemberi napsugár rásütött az arcra.

— Nyugalom, nyugalom — azt mondta az arc.

... Másnap az asszony a temetőből hazajöve, megnézte magát a tükörben, s úgy találta, hogy kissé megsoványodott. No de majd pótolja. S miután gondosan megmosta a kezét, lefeküdt aludni.

Künn megint sötétség van, szeptemberi este. Emberi lelkek bolyonganak, tévedeznek és elnyugosznak ebben a sötétségben.

1903

A FEKETE KUTYA

I.

Két ember ült ott a tavaszi, napfényes falusi udvaron. Egy öregebb, szürkülő hajú, piros, de barázdás arcú, meg egy legényforma, piciny bajusszal. A fiatalember különben viaszszínű arcán a tüdővész két halálrózsája nyílt. Nagyokat köhögött és szívta a tavaszlevegőt, azt az édes élet-halál orvosságot. Szemeiben a láz tüze csillogott, homlokán a verejtékcseppek gyöngyöztek elő, keze a szíve táján babrált. Az öreg nézte:

— Jobb színben vagy már, Jóska! — mondotta —, kigyógyulsz nyárra szépen.

— Nem gyógyulok én, édesapám, nem hiszem — viszonozta a fiú csendesen.

— No... csak ne beszélj, tudod, mit mondott a doktor.

Egy ideig csendesen ültek, azután megint az öreg szólalt meg:

— De gyerünk már, Jóska, vissza az ágyba, elég volt a levegőből.

Nagy gyöngeséggel emelte fel a fiút és lassan bevezette a szobába. Lefektette, azután kiment. Az udvaron tett-vett; néha megállt a munkában, ilyenkor megfogta a torkát, ahol fojtogatta valami, és nagyokat, keserűket nyelt.

II.

A fiú meghalt. Reggel egy mosdótálnyi vér jött ki belőle, azután elaludt. Ránézett az apjára, amint halálos fáradtsággal a párnára dőlt:

— Isten áldja meg, édesapám! — mondotta suttogva.

A szeme erősen belevilágított az öreg szemébe, fájdalomosan, kérőn, békésen és kétségbeesetten nézett rá a szem; azután lecsukódott.

Az öreg az ágy mellett ült, és nézte a haldoklást. Kigombolta az ingét, mert szíve borzasztóan vert, homlokán hideg izzadság tört ki, s azok az egészséges térdek, melyek az egész napi munkában meg se roppantak, most idegesen remegtek. A napsugár betévedt a fehér falra meg a fiú félholt arcára.

— Jóska, Jóska! — mondotta csendesen, síró hangon, de az nem mozdult.

Megtörölte a zsebkendővel a homlokát. Eszébe jutott az egész élete. A gyermekkora, a katonaság, a házassága, amelyikből egyetlen gyerek lett. Az asszony fél évre rá meghalt. Ő maga nevelte föl a Jóskát féléves korától mostanig.

Nem volt nap, hogy ne lettek volna együtt. Elvitte magával szántani, kaszálni... milyen eleven kölyök volt!... Azután iskolába járt, nem tanult nagyon jól, de a mester sose panaszkodott rá; elolvasott nem egy könyvet az apjának, és együtt okultak belőle. Nagy öröme volt a fiú, nem sajnálta tőle a pénzt, szép ruhába járatatta, vigyázott rá, most meg itt fekszik; délre, estére — vége lesz.

Remegett az öreg, s folytak a könnyei barna arcán, ősz bajuszán le a fehér ingére.

Odaült az ágyra a fia mellé, s a szívére tette a fülét. Csendesen, kényszeredetten mozgott ott benn valami. Így hallgatta ezt vagy egy óráig. A déli nap sütött be a szobába, s a tavasz szele bekalandozott, s hallatszott a künn vígan játszó gyerekek kiabálása.

Majd megszólalt a déli harangszó. Az emberek az utcán levették a kalapjaikat, és az öreg hallotta, hogy megállt a fiának a szívverése; egy nagyot lehelt, kiadta a lelkét. Fölállott azután, előkereste a zsebkendőt, letörölte a könnyeket az arcáról. Összekulcsolta a fia vejtékes, fehér kezeit, lefogta a szeméit, felkötötte az

állát, becsavarta a lepedőbe, és meggyújtotta a gyertyát. Odatette az ágy mellé a székre.

Fölvette a kabátját, fölvette a kalapját, és kiballagott az utcára. Nem volt ember a napsugaras, poros falusi utcán. A meszelt házak úsztak a fehér fényességben. Az öreg átballagott a szomszédba.

— Meghalt a fiam — mondta.

III.

Már beesteledett. A temetőben nem volt emberi lélek, csak az öreg. Levett kalappal állott a friss sír fölött, és mereven nézett a távolba. A tavaszi szél végigsietett a fejfák között. Hideg szürkület fogta körül a temetőt.

— Jóska... — motyogott az öreg. E percben össze-rezzent; a lábához egy fekete kutya dörgölözött. Lenézett rá és megtántorodott. A kutya barnássárga szemeiben az a kifejezés villogott felé, mint amikor a Jóska utoljára ránézett. A kutya arca hasonlított a fia arcára. Lehajolt félve, és szeretettel megsimogatta a kutyát. Azután leült a földre és játszani kezdett vele. Nagyobb-fajta juhászkutya volt, egészen fekete, rendes szőrű. A kutya szemei csillogtak, s az öreg nézte ezeket a rejtelmes állati szemeket; a kutya tompán köhintett, éppúgy, mint a fia. Fájdalmasan nyöszörgött valamiért, s azután, mikor az öreg simogatni kezdte, elhallgatott.

Időközben egész sötét lett, csak a falu ablakaiból látszott oda egy-egy sárga világosság. Kegyetlen szél kószált a temető fái között. A fák recsegték. Mintha a fogát csikorgatta volna valami rém.

*

Az öreg alig aludt, agyvelejében recsegett valami. Föl-fölijedt. S a sötétben látta a fiát s a fia arca mellett a fekete kutyáét; négy lázas szem nézett rá. Végre a fekete kutya és a fia egy alakba olvadtak, csak a fe-

kete kutyát látta. Végtelen bánat öntötte el az öreg vigasztalan, magányos szobáját s az ő egyszerű fájo szívé. Szerette volna magához ölelni a fekete kutyát, mert hiszen az a fia már... szegény beteg fia. Meghalt és kutyává lett, beszélni se tud többet vele.

Másnap elment reggel, járt ide-oda a faluban. A nap ragyogóan kelt fel, a falu a tavasz fényében megmozdult, és munkára indultak az emberek.

Amint ballag az utcán az öreg, ott terem mellette a fekete kutya, vidáman csóválja a farkát, hangtalanul dörgölődzik hozzá. Nézegette. Az a fia; megismeri. Elcsalta haza. Leült az udvarra és előhozta, amiye volt. Jóltartotta hússal, csonttal, még vizet is húzott neki a kútból, s azután simogatta a fekete szőrét, amikor az jóllakva az ölébe hevert. Izmos és erős állat volt, csak néha köhögött furcsán. Éppen, mint a fia, mikor még élt. A szemét nézte, azt a különös állatszemet, a fia lelke van benne. Kiszállt a lelkéből a nagy keserűség, mikor simogatta a kutyát, mert hát mégis megvan az ő fia valamiképp.

Fütty hangzott a szomszéd házak valamelyikéből. A kutya felállott és szaladni kezdett, a kapuból visszanézett az öregre, azután elügetett.

A jegyzőé volt. Az öreg ott ácsorgott a ház előtt naponként és várta a fekete kutyát. A zsebéből kivette a csontokat, a húst, odaadta neki, azután vele maradt és öröme tellett annak örömében. Csak azt nem szerette, mikor köhögött és vakarózott.

— Ez is beteg lesz — gondolta, és még jobban szeretgette. A vizet mindig a kútból húzta neki. Így tartott ez őszig. A jegyzőék görbe szemmel néztek az öregre, mert mindig a ház körül ólalkodott; de az nem maradt el egy nap sem. Sőt majdnem minden idejét ott töltötte. A kutyát nem merte elcsalni, mert a jegyző rászólt:

— Hé öreg, az az én kutyám, hallja!

— Hallom, hallom — mormogta —, de a fiam...

IV.

Beteg lett a fekete kutya, nemhiába köhögött; valami féreg pusztította belül. Kínosan nyöszörgött és ette a füvet. Az öreg hiába csillapította, kínálta. Alig akart enni, s csak pár pillanatig maradt nyugton. A szeme még tüzeesebb lett. Éppen, mint mikor a fia beteg volt. Éjjel néha hangosan és keservesen vonított.

Az öreg kilopózott. A jegyző háza elé ment; a kutya az udvar közepén harapta a földet; a holdfény csillogott fekete szőrén. A jegyző is az udvaron volt, puska a kezében.

— Le kell lőnöm — mondotta a feleségének, aki az ablakból nézett ki az udvarra. Azzal célba vette. Az öreg lélegzete elakadt. A kutya nézett, mint a fia, mikor haldoklott. A puska eldőrdült, s az állat száján ömlött a vér, azután elnyúlt a földön.

Az öreg futni kezdett, ősz haja lobogott. Az árnyéka, mint egy rém, futott végig a házak falain s az országúton. Eszeveszetten, gyorsan rohant. Fehér inge és gatyája repült utána. A temetőbe ért a fia sírjához, ott összeesett.

V.

Másnap reggel hazavánszorgott. Négy szem meredezett rá folyton valahonnan s körülöttük vért és sápadt ürességet látott. A fülében köhögések és puskalövések hangja zúgott. Előkereste a baltát.

VI.

Megvárta, míg beesteledett, azután a jegyző házához lopózott. Meglátta, amint jó a gyilkos; az agyában tüzes golyókat érzett, amint azok végtelen gyorsan forognak odabenn.

— A fia — ordította azután, és a jegyzőnek rontott.
Egy ütésre beszakította a koponyáját.

*

A jegyzőt másnap eltemették. Az öreg az örültek házába került; ott halt meg egy hónap múlva.

1904

MESE A KÁVÉHÁZBÓL

A kávéházba — ahol tanyáztunk — alig járt más, mint művésznépség, tehetetlen, cinikus, fáradt fantáziájú, de mégis melegszívű emberek. Nemigen dolgozott egyikünk sem, ellenben bőven vitattuk meg mindannyiunk jövőendő terveit. Mit csinálunk, majd ha pénzünk lesz — stb. stb. Közben megittuk a feketéinket, meg konyakot, meg ismét feketekávét; szívtuk a cigarettáinkat és leszídtuk az összes festőket és írókat, szárazon és unottan buzdítottuk egymást; de senki sem buzdult.

Ha valamelyikünk néha dolgozott, a többi beállított hozzá, s azután folytak a tanácsok, a munka abbamaradt, ellenben hosszú művészeti vita lett a vége, melyet mindenki unt.

Ennek a tétlen, ambíciómentes, fölségesen emberi kompániának szokása és — talán egyedüli — kedvtelése volt a különös történetek elmondása és meghallgatása. Piktorok törték a fejüket ilyeneken és megpróbálták azokat elmondani úgy, mint az írók. Sose tudtuk, ki beszél igazat. Támasztottuk a fejünket, s közben felhajtottuk a konyakos poharakat.

*

Valaki beszélt. — — — — — Vagy tizenkét éves gyerek voltam.

Ott ültünk az ebédlőszobánkban vacsora után. Apám olvasott, anyám szorgosan varrt; az öcséim egyik sarokban játszottak, nagy szőszke fejeiket összedugva, hűgom nézte őket, és segített nekik a mulatásban. A lámpa

kedves, szelíd fényt vetett szét a szobában. Én az asztalon rajzolgattam.

Majd az apám homlokát néztem: a rajta levő mély és szépen eloszló árnyékok, a kezét, a pipájának kék és jó szagú füstjét, amely lassan terjengett a szobában, körül-fogva bennünket. Majd anyámat szemléltem soká; az estének minden vonása, minden színe, minden hangja, mint egy nagy gondolat maradt meg a lelkemben. Anyám fekete haja simán el volt választva, a nyakán kicsiny ezürtlánc, sötétkéék ruhájának háttéréből erősen kiemelkedett sápadt, gondos és mégis derült arca, vékony, dolgos ujjai s a fehérnemű, melyet varrt.

Olyan jó, olyan igen jó volt mindez körülöttem, hogy azt kívántam, bár tartana így örökké, egyszersmind azonban eszembe jutott, hogy ez lehetetlen. Ez az utolsó gondolat megzavarta nyugodt és felséges élvezetemet. Könyvet vettem elő és olvasni kezdtem.

A lámpa égett tovább szépen. Oly szépen...

S én befészkeltem magam ez édes, puha hangulatba. Az óra csendesen ketyegett. Őcséim néha sikoltottak egyet-egyet, amint a játék feltüzeltte őket, de ők sem zavarták a szoba lámpafényes csendjét. Jobban szerettem ekkor ezt a petróleumlámpa-világot, mint a napét, s a szobát jobban, mint az erdőt, a mezőt, az udvarunkat. Ha visszagondolok rá.

Olvastam, de vigyáztam azért, hogy minden pillanat meleg kéje az enyém legyen. Majd hirtelen eszembe jutott valami: egy erős, intenzív, életerős gondolat, mely egészen elfoglalta agyamat, s melyet rögtön meg akartam mondani anyámnak... megmondom. Főlnézek. Az apám éppen mond neki valamit... várom türelmetlenül, hogy végezzen... hogy beszélhessek...

... Még mindig nem végez; nem akarok odafigyelni, mert el fogom felejteni. De a lámpafény, az óraketyegés visszavon a szoba szenttelen és édes pihenésébe. — Anyám! — akarok szólni, de észreveszem, hogy nem tudom, mit akartam mondani.

— Ejnye — mormogom és felkelek. — Mi lehetett,

mi lehetett? Nem tudom. Járkálok ide-oda, összetépem a körös-körül lebegő pipafüstfelhőket, megbolygatom a szoba lámpafényes csendjét. Őcséim sikonganak a játékkuk izgalmasában. Ez még idegesebbé tesz, nem jut eszembe. — A lámpa utálatos lomhasággal világít, a szobalevegő megfojt, a fülem kivörösödik, a homlokomat izzadság lepi el, a térdeim remegnek és nem jut eszembe. A fejemben valami... valami üresség tátong...

Elromlott az estém. Kétségbeesésig gyötörtem magam, hogy mit is akartam hát mondani. Hiába!

Az ágyamban is kínozott ez a ki nem mondott gondolat; napokig törtem rajta a fejem, és sokáig megnehezítette gyermekálmaimat. Évek múlva is gondolkodtam rajta.

Mikor fölutaztam az akadémiára — isten tudja, miért —, borzasztóan gyötörtem az agyamat, hogy eszembe jusson. Mikor anyámat megcsókoltam az indóházban, ez tette kétszeressé az elválás fájdalmait.

Mit is akartam mondani?

Fönn voltam a vasúti kocsiban — mindjárt eszembe jut, és lekiáltom még! Toporzékoltam. Nem jutott eszembe, s a vonat elindult. Anyám a kendőt lobogtatja, mosolyogva, könnyezve. Én nem intek vissza, csak a fogaimat csikorgatom, végre fojtó és mérges sírással leveitem magam a padra... A vonat robot velem.

Az akadémiába fölvettem, s csakhamar kitüntem; sokat dolgoztam — képkereskedőknek olcsó pénzért —, mert apám kevés pénzt küldhetett. Mikor este fáradtan bandukoltam haza, nemegyszer éreztem az agyamban azt az ürességet, amit akkor este. Ez a ki nem mondott fatális gondolat elvette munkakedvemet.

A harmadik hónap végén táviratot kapok:

„Anyád nagybeteg. Azonnal jér.

Atyád.”

Rögtön a vonathoz sietek, 15 perc múlva robotott velem haza. Estére megérkeztem.

Belépek a házba, a kedves szobákba, melyektől először voltam távol ily soká. Az apám könnyes szemekkel

csókol meg: — Anyád meghalt! — mondja. Belépek a kedves ebédlőbe, komor és sötét most, viaszgyertya szag terjeng benne. Anyám kiterítve fekszik ama sötét lámpa alatt. Arcán kérdő kifejezés ül. — — — — —
Elszorul a torkom a rettenetes fájdalomban, mintha vasmarokkal szorítanák össze. Majd egy pillanatra elfog annak az estének édes hangulata — — — és eszembe jut, hogy mit akartam mondani.

1904

A TOR

A téli éjszakának vége volt... és messze, a fekete háztömegeken túl: ott, ahol a mező homályos vonalban végződik — egy szürke csík jelent meg az ég alján. Fönn még a csillagok pislogtak. És lent a házak között, a mély árnyéktalan sötétségben, ahol az alvó emberek lélegzése hallatszott, még semmit sem tudtak arról a szürke csíkról.

Maris megfordult az ágyában, kinyitotta a szemeit, és kinézett az ablakon. Azután gondolkodás nélkül hamar kiugrott az ágyából, és végigment a konyha hideg tégláin. Még a lábait se fázította. Meggyújtott egy kénes gyufát, s a haját a képéből elsimítva várta, míg fölgyullad a láng. Mikor ez megtörtént, meggyújtotta a konyhalámpást, és munkához fogott. Öltözködni nem igen kellett, mert ruhástól aludt, csak éppen a réklíjét vetette le. Végigfésülte a haját, nagy gyorsan összefonta, és feltűzte két hajtűvel. (Kicsiny, szőke haja volt, mint a kóc, nem kellett sokáig bajlódni.) Megvizezte és megdörzsölte piros, tizenöt éves leányarcát, megszappanozta erős, vörös, de finom szőke pelyhekkkel borított kezeit.

Mindezt gyorsan, lélektelenül csinálta, mint valami gép. Végre előkereste a papucsait, összerakta az ágyat, és kiment a konyhából.

Künn gyenge dér esett, s az udvar kövei sikamlósak voltak. A lány majd elvágódott.

— Haj-né! — sikoltott a fogai között.

Az udvar végén rőfögött és turkált a koca, amelynek ma leendett a tora.

Odament hozzá Maris, és megsimogatta:

— No, te is fölkelteél már, kocám, abba hagytad az

alvást, ne neked, szegény kocám, levágunk máma, elgyön az az ember a nagy késsel, sutt le a nyakadat, szegény árva.

A koca röfögve dörgölődött a lányhoz, aki csakhamar a mosópincébe sietett, tüzet gyújtott a kondér alá.

A januári kemény hideg itt se volt enyhébb, sőt, mintha a fagy befészkelte volna magát a falakba és a padlóba. Marisnak gyengén öltözött, erős, gyönyörű teste mégse didergett. Letérdelt a hideg kőre, fújta a tüzet, és rakta rá a szalmát, a fát, míg csak a tűzhelyen cikázva nem dübörgött a láng. Azután a szakácsnét keltette föl, elkészítette az élesre fent késeket, és visszasietett a tűzhöz. A koca beröfögött a mosókonyha ajtaján, Maris feltelt neki:

— Bizony, akárhogy beszélsz, leölnek téged máma. Jön a hentes a nagy késsel, beüti a torkodba, sírhatsz, sírhatsz! . . .

Mialatt a tüzet rakta, sűrű lett az udvar, s az égen csak néhány csillagot lehetett látni. Az ugvarra bejött egy ember. A hentes volt. Ragyás arcú, szép bajszú, izmos parasztember, amilyenről nem lehet tudni, hogy huszonöt vagy negyvenéves-e.

Bement a konyhába.

— Jó reggelt!

— Adjon az isten!

Szótlanul szétrakta a késeit, levetette a kabátját, fölgyűrte az inge ujjait, és kötényt kötött. Mindezt lassan, módosan tette, és míg tette, le nem vette szemét a lányról. Azután megnézte a tüzet, belemártotta az ujját a melegedő vízbe.

— Jól van, nagylány! — mondotta, és ráütött Maris vállára. Maris nem fordult hátra, csak dacosan, kényesen megrázta a fejét, és rakta a szalmát tovább.

Egy óra múlva fönn volt a ház. Az udvaron a gyerekek, az ifiurak és a kisasszony.

A kocát hamarosan előreterelték. A hentes meg csak odament, lefogta a fejét, a lábai közé szorította, egy-

kettő szépen végzett vele. Maris eltakarta kötényével az arcát. A gyerekek kiabálni kezdtek:

— Ujjé, a Maris fél.

A disznó nem sokáig sírt. Egy óra múlva már kisebb-nagyobb darabokban a konyhában volt. A ház megtelt disznóhússzaggal. A konyhában az asztalokon szalonnák, húсок heverték, az edények színig álltak, s a tűzön forrott a víz.

A hentes, a szakácsné és Maris keményen dolgoztak. Délre már csak a kolbászok és a hurkák voltak hátra. A hentes, aki benn ebédelt az asztalnál, kissé sok bort ivott, és jókedvűen vágta a töltelékűst. A lányok a beleket mosták. Mikor elkészültek, Maris odavitte a hentesnek, megmutatta.

— Nem jó még — mondta a hentes, amikor megvizsgálta —, ne kíméld a kezedet, nagylány (megcsiklandozta Marist), mert akkor sose lesz semmi.

— Kíméli a fene — kiáltotta a lány, és ráütött a hentes hátára nagyot — ököllel —, és elpirult.

Estefelé kész volt minden. A kolbászrudak, a sonkák, a szalonnák az éléskamrában pihentek; a hentes dolgozott csak még lenn a mosópincében a serték tisztításán.

— No, Maris, gyere ide! — kiáltott.

A mosópincében nem volt senki más. Fönn a szakácsné a vacsorát főzte. A disznóölés minden érdekessége elmúlt, csak a fáradság maradt meg, melyet a sok munka okozott, és a bágyadtság, amely az erős vér- és hússzaggal lopózkodott a fejekbe. Künn hideg téli este volt, míg a konyhában a tűz melegsége terpeszkedett.

Alig lépett be Maris a konyhába, a hentes átkarolta a derekát, és magához szorította egész testében.

Megölelték őt már mások is, de sohasem érezte az ölelést — kisiklott, ütött és továbbszaladt. De most ránehezedett az izmos kar, megkötözték és megbénították a hatalmas húskötelek. A lélegzete is majd elállott, kiáltani se tudott.

Félóra múlva szemre húzott kendővel járt az udvaron.

— Majd adna nekem anyám, ha tudná. Elpusztítna, úgy is kellene. Nem megmondta édesszülém, hogy úgy járok, ha buta leszek... megmondta édesszülém, mint a Kovács Julcsa... mint a Julcsa...

Azután behitták. Ágyazni kellett és a vacsorát fölszolgálni. Sok dolog volt. Neki kellett elaltatni a kicsit is. Hempergőzött a gyerekekkel és csókolta.

Csak amikor az ágyba feküdt, jutott eszébe újra a dolog, a gyerekről, akit az imént elaltatott.

— Nekem is lesz... nagy baj is a... — vigasztalta magát; mégis elkezdett csendesen sírni.

De igen rövid ideig tartott a sírás, mert Maris csakhamar könnyen, a fáradtak tiszta, nagy lélegzésével — elaludt.

1905

MARISKA AZ ANYJÁNÁL

A Mariska, akiről itt szó van, az én nagyanyám.

Harminc álló esztendeje már, hogy nem látta az anyját Mariska. Pedig vasúton nincs messze a szülővárosa, ahol Májkó — így híjuk mi a dédanyánkat — lakik. Csakhogy kétféle vonaton kell menni, és egyszer háromnegyed óráig kocsin, hogy odaérjen az ember, s ez okból Mariska — sokszor emlegette mentegetődzve — nem ment el annyi idő óta. Holott igazában jó leány. Névnapon el nem feledte:

— Ejnye, holnap van édesanyám névnapja; majd gratulálok neki. Szegény, mit csinálhat?! . . .

De az esztendő egyéb részeiben ritkán esett szó Májkóról. Néha hírek jöttek, hogy kívánja a bort és mindennemű szeszt, sőt a rumot is kiszörpöli, ha a kezébe kerül! Ilyenkor Mariska hevesen tiltakozott:

— Az nem lehet, az én édesanyám sohase szerette a bort, soha, mióta az eszemet tudom. Mikor megesküdtem boldogult férjemmel, Pintérrel, akkor is csak nehezen ivott ki egy fél pohár bort, amikor koccintani kellett. Nekem beszélhetnek, nem igaz. Különben is, majd én elmegeyek, és utánanézek.

Hiába magyaráztam, hogy aki kilencvenöt éves, hát kívánhatja a bort, és joggal, mert a szíve immár fáradt, lassúdik — Mariska idegesen közbevágott:

— Öreg, de egészséges; nézz meg engem, hetvenéves vagyok. Van valami bajom? Köll nekem bor? Megiszom az én kis kávémmal reggel, délután, és mást ugyan nem is iszok én egész nap.

Ami az elutazást illeti, semmi se lett belőle. Az unokáknak gyermekeik születtek, és Mariska nagyanyám

egy nyáron dédanyává lépett elő. Mint dédanya ápolta sorra a gyermekágyas asszonyokat.

Ezen a nyáron már magam is kíváncsi lettem Májkóra, és fáradozásaimnak vége az lett, hogy elment ez a levél:

Kedves mama, én, ha időm engedi, jövő héten elmegyek. Itthon mindenki egészséges. Margitéknál fiú lett. Tiszteli és csókolja szerető leánya, özv. Pintér Gyuláné Donner Mariska. Ha a jövő héten nem is megyek, de azután bizonyosan.

És megérkeztünk egy sárga színű, kissé már fázós augusztusi napon. Mikor beléptünk a Májkó szobájába, mindjárt megcsapott az a finom, sajátos szag, amelyet csak igen öreg asszonyok szobáiban tapasztalhatunk, s amelyben a ménta illatától kezdve régi levelek porzójának, jól kivaszt és bizonyára megsárgult öreg fehérneműnek, apró kincses ládikáknak, tömjénnek és muskátlinak édesen elvegyülő illatát érezni. A mama egy óriási bőrkarosszékekben ült az ablak mellett, és a vakok méla arcával bámult maga elé. Finom, halványsárga arcán fehér, ragyogó fénysávot vont az ablakon özönlő fény. Fekete ruha volt rajta, és fekete főkötő takarta ezüstsín haját. Megriadt, amikor Mariska nagy zajjal berontott, és megcsókolta mind a két kezét s mind a két arcát:

— Ejnye, Mariska, Mariska, hát nem tudod, hogy szegény öreg anyád beteges. Így megijeszteni az embert. (Mosolygott a mama.) Nem járja ez, Mariska. De nehogy nekem széthajigáld a holmidat. Majd Katalin megmutatja, hová tégy mindent.

Ez a Katalin egy húszéves leány volt. A mama sohase tartott öreg nőt. Ki nem állhatta őket.

— Fősvények, és nem tisztelik a kort!

Fiatal lányokat fogadott, akiket meghallgatott előbb — jól tudnak-e olvasni? Gyakran kapott leveleket unokáitól (a gyerekeiktől alig), és így alaposan tájékozva volt a családi dolgokról. Az utóbbi időben hamar felejtett. Ilyenkor efféle beszélgetések estek:

— Te, Katalin, most nem tudom, hány gyerek is van Lujzáéknál?

— Öt van, ténsasszony.

— Ne mondd, alig mintha egy hónapja lenne, hogy három volt.

— Én már egy éve vagyok itt, de akkor négy volt, amikor gyöttem.

— Igazad van, Katalin, gyere ide, megcsókollak.

És megcsókolta a piros képű, jókedvű parasztlányt. Nála nem bírta ki, aki nem szerette őt. Sokszor éjjel ébredt föl, és sétálni akart menni az utcára. Ilyenkor Katalin szó nélkül felöltöztette, és lassan topogva sétáltak egy órát a csillagos, nyári éjszakában.

Katalin elhelyezte holminkat. Azután két zsámolyra odaültünk a Májkö lábaihoz. A kezeinket a kezébe vette. Énvelem hamar végzett:

— Doktornak készülsz, és írsz az újságba? Hát csak legyél jó doktor. Az a legszebb.

Azután elkezdték a család és a város dolgait. Amit mások harmincéves levelezésekkel intéznek el apránként, ők keresztülfutották aznap — estig.

... Hogy a Mariska volt barátnője, az Irma, háromszor ment férjhez, és azután rákban halt meg tavaly... hogy a Mariska legkisebb leánya, a Margit, akkor halt meg — épp öt esztendeje volt egy hete —, amikor Pistikét megszülte... és hogy az orvosok voltak a hibásak...

A mama ezt nem hitte el, mert betegnek tudta magát — komolyan hitte, hogy szervi baja van —, és nem akart rosszat mondani az orvosokra.

— Nem, fiam, annak oka volt az ura, meg — ne haragudj, Mariskám — te! Érted?

Mariska egy szót se szólt, mert tényleg része volt benne, hogy az orvost csak későn hitták. De mit tehet ő róla. Életében nála orvos nem volt.

— Bizony énhozzám orvos még nem nyúlt életemben, és itt vagyok ni, semmi bajom.

A mama nem hagyta annyiban:

— De hiszen lettél volna csak beteg!

Nemsokára Katalin jelentette, hogy asztalon van a leves. Berántott csirkeleves volt, s Mariska, mi tagadás, mohón szürcsölte, talán azért, mert az utazásban kifáradt. A mama finom arca idegesen összeráncolódott:

— De Mariska, hogy eszel? Gyerekkorod óta nem szoktál le róla, és milyen gyorsan kanalazol. Nem szép a mohóság!

Mariska elpirult, és lassabban evett. A következő tál ételre sokat kellett várni, és Mariskát a konyhába küldték:

— Ejnye, fiam, nézz utána csak. Ha nem lennék vak, magam néznék utána, mit bajmóldik az a Katalin oly soká avval a nyavalyás csirkepecsenyével.

Mariska mindent elintézett, de a mama nem volt megelégedve, mert a szárnyas földarabolása szabálytalanul történt.

— Én így szoktam, mama — mentegetőzött Mariska.

— Te így szoktad, azt mondod, de én egészen másképpen tanítottalak: hát amire anyád tanít, az semmi? Ezt nem vártam tőled, Mariska.

Ebéd után megint folytatták a beszélgetést. A mama ekkor végigsimogatta Mariska arcát, és így szólt:

— Mit veszek észre, Mariska. Neked bajuszod van. Micsoda dolog ez egy nőnél. Hiszen csak hetvenéves vagy. Nem mondanám már, ha olyan idős lennél, mint én, de nálad. Ilyet! Mindig fiús természetű voltál, azokkal jobban szerettél játszani, mint babaruhát varrni. Férfjhez alig is tudtalak adni, mert olyan voltál mindig, mint egy kis csikó. Most meg szőrök nyölnek az orrod alatt és az álladon. A hajad meg fogy. Nem jól van ez, Mariska. Nézd meg az én képemet, van-e rajta egy szál olyan? Nézd meg a hajamat. Fehér. De megvan mind. És ha nincs is, nem baj, mert én már kilencvenöt éves vagyok.

Az öregasszony itt kifogyott a mondanivalóból, de mert Mariska szégyenkezve hallgatott, hát nem beszéltek többet erről a kellemetlen ügyről. Szóba kerültek az-

után az unokák. Legtöbb rosszul házasodott, és szegény emberekhez ment férjhez. Majd a dédunokák következtek. Akik közül egyik két éve tett érettségét, és valahol Pesten már gyereke is van. A mama elmondta azután, de lehetőleg titokban, hogy ő játszik az osztálysorsjátékon, és egyszer visszanyerte már a sorsjegy árát. Mariska, akinek még ennyire se ütött be a dolog, kijelentette:

— Svindli az egész!

Lassanként beesteledett. Katalin behozta a zöldernyős lámpát, és Mariska, aki eddig nem érzékenykedett, most egyszerre elkezdett sírni. De csak rövid ideig, és szégyellte is a dolgot a mama előtt.

Lassan vallotta csak be, hogy miért sírt.

— Hát csak eszembe jutott... hogy ez a zöld lámpa volt nálunk, még kislány koromban is. És az esküvőmön ott égett a szekrény tetején.

— Dehogy volt ez a lámpa — mondta nevetve a mama —, hiszen azt most két éve törte el Erzsi. Eltörte az ernyőjét. Arra se emlékszel, Mariska, hogy az ernyő jóval cifrább volt?

Vacsora után sokáig hallgattunk. Katalin is, amikor elmosogatott, bejött, akarta hallgatni, amit beszélünk. Végre Mariskának eszébe jutott valami. Levette a gitárt, és elkezdte inkább csak mondani, mint énekelni:

Földiekkel játszó

Égi tünemény.

De mivel rosszul csinálta, a mama félbeszakította. Mariska hiába próbálta. Újra nem ment. A mamának kellett megmutatni.

És cérnavékony hangon, kezében a zümmögő gitárral, énekelte a vak öregasszony:

Földiekkel játszó

Égi tünemény.

Istenségnek látszó

Csalfa, vak remény...

Majd együtt daloltak, és Mariska újra megtanulta, mint egykor, hatvan esztendő előtt, ugyanazon a helyen.

A nótával azután elálmosodtak mind a ketten, aludni mentek.

Mariska csak a kanapén kapott ágyat. A mama kacagva mondta — jól áthallottam az ajtón:

— Fiatal vagy, alhatsz még kanapén!

És nevettek sokáig. Majd megcsókolták egymást. Mariska elfújta a lámpát, és ágyba bújtak.

Tíz perc múlva már csak két egymást követő, gyenge horkolás hallatszott a szobából.

1905

A BÉKA

A békát utálok. Szeretek minden állatot, tudom, hogy egyformán fölséges alkotásai a természetnek, de a békától iszonyatosan undorodom.

Elmondom önöknek, hogy miért, bár ha csak ráemlékszem is a dologra, reszkető félelem fog el, a gyomrom rémületes undorban vonaglik, a szemeim előtt és a torukomon hideg, nedves varangyok mászkálnak, a füleimben egy békanyálszagú hang vartyog, és gerincoszlopomban a görcsös, jéghideg iszonyat szaladgál. És én ma éjjel nem fogok aludni. Mégis elmondom, hogy miért iszonyodom a kicsiny békától; miért merednek meg az izmaid halálos izgalomban, amikor két békaszem pislogó, rohadt fényét látom a múltból az agyvelőmbé világozni.

A béka az az állat, mely az életemnek legnagyobb, legjelentősebb perceit okozta. Csakhogy ezek a percek számomra nem az öröm, hanem a borzalom percei voltak. Tudom, azt gondolják majd, hogy mindazt, amit elmondok, egy szegény, szerencsétlen ember mondja el önöknek, akinek a szeme káprázott: tudom, hogy legföljebb érdekesnek találják az esetemet. De kérem, gondolják el, hogy ezt tenniük embertelenség volna. Mert végigszenvedtem akkor ezer ember helyett azt az őrjítő, kárhuzatos félelmet, melyet ezer és ezer között nem ismer meg egész életében senki. Önök nem fogják megismerni. Gondolják el, és ne bámuljanak rám, hanem érezzenek együtt velem.

Egy áprilisi esős éjszakán fölriadok az álmomból. A másik oldalamba fordulok, és próbálom folytatni az alvást. Hánykolódom, igazgatom a párnát, de nem sikerül

az alvás. Ideges, lázas reszketés búvik lassan minden porcikámba, és valami ismeretlen félelem kezd reám szállni a csöndes sötétségben, mialatt künn az áprilisi eső esik, s mellettem a feleségem lélegzetét hallom.

Érzem, hogy ismeretlen félelem kerít mindjobban a hatalmába, és hogy nincs ellene védekezés sehol sem.

Először szabadulni próbálok tőle, olvasok magamban. Számokat adok és szorzok össze, a régi tanulóársaim nevét sorolom föl; hiába — nem sikerül. A félelem mind erősebb lesz, és minden csepp vérembe beveszi magát, a szívem erősen dobog, a fejemben nyomást érzek, s mindenem hideg. Az izzadság kiüt a homlokomon.

S e pillanatban hang üti meg a fületem. Egy hang, amely gyereksíráshoz és elkínzott állat nyögéséhez hasonló. Egy hang, amelyre megül a velő a koponyámban, és a gerincemen rettenetes görcsös borzongás fut végig.

Hallgatózom.

A hang ismétlődik. Erősebben és erősebben. Hallatára idegeim minden szálát elállja a rettenet és a kín. Valami üvöltő, panaszos, hívó és fenyegető hang, amelyet majd végtelen messzeségben, majd közvetlen közelségben hallok, mintha az ágyam fájából és a szobabútorokból áramlana felém.

Mintha egy halálra kínzott kicsi gyerek nyöszörögne. Mintha valami kitépett szárnyú vén bagoly üvöltene az éjszakába az elmúlásról.

És a hang nem szűnik. Rövid szüneteket tart. Majd folyton erősödik, rémületesebbé és fájdalmasabbá válik.

Az egész testem csupa hideg veríték. Fölugrom az ágyból, gyertyát gyújtok, azután rohanok vele szobáról szobára. Megállok. Hallgatózom. A hang egyszer távolabbról, másszor közelebből hangzik. Reszketve és fülvelve sietek újra és újra keresztül a szobákon. Mintha a hang a konyhából jönne. Valóban, amikor kiléptem, betöltötte az egész konyhát ez a nyögő, pokolian nyávogó, vartyogó hang.

Sietve keresni kezdtem, honnan jó. Egy sarokból hang-

zott, ahol a mosóteknő állott. Elveszem a teknőt. Egy állatot látok ott, akkorát, mint egy kis macska. Gőmböcbe gabalyodva ült, és lomha mozdulattal felém fordult.

Béka volt. De milyen béka. Soha ezelőtt nem láttam olyant. Szőrök voltak a testén. A szemeiből zöldes lidércfény világolt. A teste halotti bűzt terjesztett. Undok nagy szájából csak úgy ömlött a rémületes hangok áradata. Mintha valami felsőbb hatalom parancsára végezte volna pokoli énekét.

Abban a pillanatban, ahogy megláttam, eszembe jutott valami, amitől a szívem verése megállt egy pillanatra.

A vidékünkön az a hír van elterjedve, hogy amely házban ilyen szőrös béka éjjel megjelenik, ott hamarosan meghal valaki. Abban az időben több ilyen esetet hallottam. Egy szomszédunk — jómódú gazdaember — mondta nekem, hogy saját szemével látta az átkozott szőrös békát, és leánya, a szép, tizennyolc éves Ágnes, rövid időre azután meghalt.

Akkor egy pillanatilag se hittem a dolgot, végre is az ember nem hisz el meséket, ezenkívül a természetrajz se ismeri azt a békát, miért higgyem el tehát én.

De amikor ezzel a békával ott szemben álltam, minden csepp véremmel hittem rémséges jelentőségében. Villámgyorsan rávettem magam, és rátérdeltem a hided, undok testére.

Hatalmas bömbölésbe kezdett, mely oly mély és erős volt, hogy lónyerítéshez hasonlíthatnám. Megrémültem, hogy a feleségem fölébred rá. Fölkaptam hát az állatot, és teljes erővel odacsaptam a konyha köves padlójához. Úgy koppant, mint egy vasgolyó, és hirtelen talpra állva, méternyi ugrással a sarokba igyekezett. Tehetetlenségemben ide-oda rugdosni kezdtem, s nem engedtem, hogy talpra álljon. Zöld varangynedvet lövellt ki a teste, és ez a nyúlós, bűzös folyadék jelölte az útját. Míg így időt nyertem a gondolkodásra, megpillantottam a favágó baltát, s elhatároztam, hogy azzal pusztítom el a szörnycet. Odatereltem tehát a sarokba, ahol a balta állott,

azután fölkaptam a szerszámot, hogy gyorsan végezzek vele. Időt vesztettem-e, vagy hogy volt, nem tudom, de a varangy talpra állt, és villámgyorsan nekem ugrott, éppen a nyakamra, és megharapott.

Fogai voltak.

Leráztam magamról, és lefogtam. Reá térdeltem újra: megint azt az erős, nyerítő hangot hallatta. — Azután ráváltam a fejére a balta fokával. Zöld vér freccsent az arcomra, és éreztem, hogy a tehetetlen állat micsoda óriási erőfeszítést tesz, hogy elmeneküljön. Újra ütöttem, vágtam. Földaraboltam. Levágtam a lábát, a fejét, úgy-hogy a végén csak egy alaktalan, nyálas, bűzös, zöld tömeg feküdt előttem.

Mikor elvégeztem rémes munkámat — föllélegzettem, úgy éreztem, mintha talán sikerült volna megvédeni enyéimet a fenyegető halálveszedelemtől. Reszketve, fázva, de megkönnyebbülve mentem vissza a hálósobába. A feleségem csendesen, nyugodt lélegzettel aludt. Halavány arcán enyhe mosolygás lebegett. Odamentem és megcsókoltam, mire gyengén sóhajtott. Egy ideig szorongva néztem az arcát, azután fáradt és mély álomba merültem.

Másnap korán reggel, amikor felébredek — mert korán kelő ember vagyok —, rémülve jut eszembe, hogy a béka tetemét, a véres baltát és az éjjeli küzdelem nyomait elfeledtem eltakarítani. Kiugrom az ágyból, és a konyhába sietek, hogy — ha lehet — még elejét vegyem annak, hogy a cselédek vagy a gyerekek meglásanak vagy megtudjanak valamit.

Csodálkozásomra nem volt semminek semmi nyoma. A balta a helyén állott. A konyha kövei tiszták, a szolgáló még nem jött be a cselédszobából.

Önök most azt mondják, kérem, hogy álmodtam. Tudják meg tehát, hogy a feleségem e nap után két hétre kiterítve feküdt.

1905

FEKETE CSÖND

Leírom ide, doktor úr, hogy miről van szó. Az öcsémről, a szőke, piros képű kisfiúról, akinek sötét szemei mindig a messzeségbe néztek. És még egy dologról. A fekete csöndről.

Egyszerre nőtt meg.

Tegnap este még egészen kicsiny, kedves, pötyögő gyermekecske volt. És reggelre nagy kamasz lett. Iszonyú izomzattal, vastag sörtehajjal és gonosz, égő, félelmes szemekkel. Ó, hogy fájt a szívem ezen a reggelen.

Tele lett a rózsabokros, tiszta kis udvarunk utálatos, bűzös dudvákkel. A ház tetejéről lehullott cserép, s a falakról lepattozott a vakolat.

S jöttek borzasztó éjjelek. Kishúgaim álmukból hangozatosan fölsírtak. Apám meg édesanyám meggyújtották a gyertyát, és álomtalan, üres arccal néztek egymásra. Senki se tudta, mi történik, és mi fog történni. Csak én. Csak én.

Richard, az állati, undok kamasz, pénteken kitépte az udvaron a fiatal fákát, és lassú tűzön megpirította a fehér cicát, az Anikóét. A kis állat irtózatosan vonaglott, amíg gyenge, rózsaszínű bőre barnára pörkölődött.

Hogy sírtunk mindannyian. Richard pedig röhögve otthagyt bennünket.

Éjjel betört a zsidó boltjába, és kiszedte a pénzt a fiókból. Elszaladt vele, és elszórta az utcán.

Reggel az ágyában aludt, amikor láttuk, hogy át van löve a tenyere. A csendőr lőtte át. Édesanyánk letérdelt

az ágy mellé, és gyengéden lemosta a vért. Richard nyugodtan aludt.

Ó, milyen utálatos volt.

Körülállottuk és sirattuk Richardot, a szőke, piros képű fiúcskát. És szorongva vártuk mindannyian a fekete csöndet.

Az édesapám egyszer kétségbeesve rákiáltott:

— Richard! Te gaz, gonosz állat, menj közülünk, ne lássunk többé!

Richard nem szólt semmit, de megette a húst, mind, ami a tálban volt. A húgaim sóvárogva nézték, amint felfalta az ételt egymaga. Az apám az édesanyámra tekintett. Könnyes volt a szemük. Láttam, hogy apám halásápadt, reszket. Félt Richardtól.

Fölugrott és arcul ütötte Richardot. Ő a falhoz vágott engem, és kirohant a szobából.

Lázasan feküdtem az ágyamban. Még vérzett is fejemen a bőr, ahogy Richard megcsúfolt. Akkor jött meg. Éjjel. Betörte az ablakot, s a szobában termett. A szemeim közé vigyorgott, és rikácsolva beszélt:

— Fölgyújtottam az ispán házát, mert a lánya benn alszik a szobában, hófehér ágyban. A melle lassan emelkedik fel-le. Azután belekap az ágyába a tűz. Az én tüzem. Tüzes ágyban ébred föl. És a fehér lábát sötétbarnára csókolja a piros tűz. És kopasz lesz a feje is, mert a haja elég. Kopasz! Hallod, kopasz? Az ispán gyögyörű szőke lánya kopasz lesz.

Elvittük Richardot az orvoshoz. Azt mondta, hogy Richard bolond.

Miért lenne bolond? Miért éppen bolond?

Nem, ó, nem. Jól tudom én azt.

Elvittük a bolondokházába. Amikor észrevette, hogy az ápolók megfogják, nekik esett. Véresre verte valamennyit. Azok aztán megkötözték, és vaspálcákkal ütötték dühös káromkodások közben. Richard véres tajtékot köpött a szájából, és bömbölt. Ó, de hogyan, milyen

iszonyatos, süvöltő hangon. Megtöltötte a hangja a levegőt, mérföldekre.

Mikor apával hazautaztunk a tébolydából, észrevettem, hogy a vasúti kocsik sarkai is tele vannak azzal az iszonyatos hanggal. Ha odaértél az ujjaddal valahová, menten kitört az elrejtőzött szörnyű bömbölés.

Richard még az éjjel hazaszökött. Széttörte az ablak vaspántjait. Leugrott az útra. A homloka bezúzódtott. De azért hazajött. Szaladva.

... És nyomában a fekete csönd.

Hajnal volt, három óra. Ébren voltam, amikor Richard hazaért. Jól hallottam mindent. A kapun mászott be.

A fekete csönd pedig beborította a kis házunkat nedves, undok szárnyaival.

A virágok elhervadtak a kertben. Az alvókat nehéz, kínos álom lepte meg. Csikorogtak az ágyak, gyöggő, fájdalmas sóhajtások hallatszottak.

Csak én voltam ébren, és füleltem.

Richard halkan átsietett az udvaron. Bejött a szobánkba, ahol azelőtt együtt aludtunk. Én nem merem mozdulni. De Richard nem is törődött velem. Zihálva ledőlt az ágyra, és aludt.

Ezután úgy történt minden, ahogy a fekete csönd akarta. Ránehezedett a mellemre, és belebújt a vérem csöppjeibe. Irtózatossá vált. Menekülni akartam tőle, de odakötözött az ágyamhoz, és káromva a fülemből sűgött iszonyú rémségeket.

Fölkeltem. Előkerestem a kötelet. Egy erős hurkot kötöttem rá, és odalopóztam Richard ágyához.

Úgy éreztem, mintha az agyvelőmet és a vállaimat mázsás kövek nyomnák. A térdeim roskadoztak.

Nagy, véres feje alatt átdugtam a kötelet, és belefűztem a végét a hurokba.

Egy kicsit vártam.

Richard mélyen hörgő lélegzettel aludt. Jól tudtam, hogy ha fölébred, megöl mindannyiunkat, hogy rá fog

ütni öklével édesapánk szomorú arcára, hogy a hajuknál fogva végigvonszolja kis húgaimat az udvaron. Nem is haboztam hát egy pillanatig se. Teljes erővel nekifeküdtem a huroknak. Richard levegő után kapkodott, de nem ébredt föl; azután egy iszonyút nyögött, és kirúgta az ágy fenekét. Állati nagy teste vonaglott a kezeim között, de nem sokáig.

Egyszer csak hallottam, amint a fekete csönd elkezd kacagni. Örületesen, hangtalanul. Elöntött a hideg rettegés.

Richard kihűlt teste összezsugorodott a kezeim közt. Gyertyát gyújtottam.

Az ágyban egy kis gyöngye gyermek feküdt. Szederjes kék arccal.

Az én kis bolondom volt a szőke, piros képű, petyegő Richard öcsém. És sötét szemei a végtelenbe néztek.

Azt szeretném, hogy ne halljam többé ezt a kacajt, mert akkor fáj nekem a hátamban és fejemben, és nem akarom látni a kis Richard sötét szemeit, amelyek a végtelenbe merednek; mert ez összeszorítja a torkomat, és sohase tudok aludni. Egyáltalán, doktor úr, nem tudok rendesen aludni.

1905

RÉSZLETEK MARISKA NAPLÓJÁBÓL

Aki Mariskát ismeri, nem fog csodálkozni, hogy mindig vágytam bepillantani abba a kis könyvbe, amit ő egy kis nagyzolással „a naplóm”-nak nevezett. Most pedig, hogy sikerült ezt a piros bőrkötésű izgató kis könyvet tőle ellopnom, abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy abból néhány részletet lemásoljak. Megismertetem magukkal Mariskát.

Röviden tehát:

Szép szőke haj, legújabb divatú frizurával. Nagy kék szemek. Őszibarack színű pufók orcák. Azután gyenge, finom kis toka, mely alatt a bőr színe egyszerre hófehér lesz. Nagyon jó termet, mely azonban — meg kell vallanom, ha Mariska meg is haragszik rám — nincsen a fejjel a Dürer mester szerinti kötelező szép 8 : 1 arányban; csak 7 : 1. Azért Mariskának a feje nem nagy, ezt ne gondolják. A bokái csak icipicit csámpásak. Cipőinek száma — saját bevallása szerint — 36, az én becslésem szerint: 37. Térdei a szakértő szemeinek is csak alig észrevehetően kacsáznak, ami némelyek szerint Mariska általános testi jóltápláltságának tudható be. A dolog ez a részlete homályos, mert Mariska erősen fűzi magát. Amit még el kell mondanom róla, az nem több, mint hogy: 1. Igen egyenesen jár. 2. Tizenhat éves. 3. Sokat és jól alszik.

De ez csak Mariska külseje? érdekes, ugye? Ha önök azt mondják, hogy kissé közönséges, Mariska megharagszik; megjárna vele, mert harcias kis nő.

Halljuk Mariskát.

1905. márc. 2.

Ma elhatároztam, hogy naplót írok, mert a mamától kaptam ezt a könyvet, melybe mindennap beírom, hogy mi történt velem és különben is tizenhat éves vagyok. Mára. A papától egy gyönyörű ruhát kaptam és a nagymamától egy gyűrűt és Blanka nénitől egy regényt, melyet Beniczkyné írt. Blanka néni azért vette meg nekem ezt a könyvet, mert tudja, hogy mennyire szeretem Beniczkynét. És voltunk sétálni, fölhúztam az új ruhát meg az új gyűrűt. A gimnazisták nagyon néztek engem és jöttek is utánunk. A papa morgott, hogy micsoda szemtelenség és jelentést tesz az igazgatóságnál, a mama azt mondta:

— Ne bántsd őket, a lányod most megy majd az első bálra és akkor szükség lesz táncosokra.

Mert a mama már éppen egy esztendeje megígérte, hogy a júniusi érettségi bálra elvisz. De még odáig négy hónap, azazhogy három és fél. Az idén tesz érettségit Markos Gyula. És ő lesz a leghűbb táncosom. Megígérte nekem. Nagyon jó fiú ez a Gyula, de szemtelen kissé és nem szabad neki sokat megengedni, mert egy Donzsuán fajta. Ha kezet fogunk, alig akarja elengedni a kezemet, úgyhogy most már nem is nyújtom neki. Fáj az ifiúrnak, jól tudom, de nem bánom, miért járt azelőtt az Auer Irén után.

A mamának mégis igaza van, hogy nem kell komolyan venni az ilyen gyerekeket, mint a Gyula. Hiszen egész gyerek hozzám képest; én bizony 18—20 éves koromra férjhez akarok menni s akkor még ő hol lesz; legfeljebb az első szigorlatnál, de valószínűleg a harmadik alapvizsgánál. Ezeket a vizsgadolgot a papától tudom. De már nem írok többet.

1905. márc. 12.

A mama odajött reggel hozzám, mikor még az ágyban voltam és végigtapogatott. Azt mondta, hogy túlságosan fejlett vagyok és méder nélkül nem is szabad kijárnom az utcára. Ezt nem szeretem. Mert végre is csúnya va-

gyok én, hogy nem szabad magam természetes fűzetlenségemben mutogatni? Meg is mondtam a mamának, hogy manapság csak mesterlányok fűzik magukat s bálra csak kis spitzmiedert tesznek föl az úri lányok és hogy Fedák Sári se hord mідert, nekem pedig nincs rossz alakom és sokkal jobb alakom van, mint akár az Auer Irénnek, akár a Kovács Ellának, akik szintén mідer nélkül járnak. A mama azt mondja: De azok nem kövérek, mint te.

A mama nem századvégi lány, mert másképp tudná, hogy az a szép, csak ami kövér, gusztusos. S a férfiaknak csak az ilyen tetszik.

1905. május 20.

Ma nagy főfájásom volt s egész nap igen győnge voltam. Egész sápadt lett a piros arcom s a szemeim alatt kék karikák sorakoznak. Egész nap olvastam. És háromszor megfésülködtem. Igen jól áll nekem a leodemerode; hogyha nem lennék olyan telt arcú, mindig ezt hordanám.

1905. május 24.

Már egészen jól vagyok. Ma sokáig voltunk a korzón s a Gyula csatlakozott. Nem nyújtottam neki kezet, mert megakartam büntetni. Igen kedves volt. Mindig engem nézett. Nem szeretem azokat a fiúkat, akik nem törődnek a lányokkal (és velem), ezeket utálok, gyűlölöm. Ilyen az én híres kuzinom, a Pali. Utálatos egy fiú; folyton a nőket ócsárolja; úgy beszél velem, mint egy alsóbb rendű lényvel, csúfolja a feministákat és Beniczky-nét; mikor valamit mondok, kinevet és kijelentette, hogy túlságosan sokat eszem, meg hiú vagyok. Mondtam neki, hogy szeretném pofon ütni. — Mondom, Gyula igen kedves volt és így a búcsúzásnál megkönyörültem rajta és kezet nyújtottam neki. A mama este azt mondta, hogy a lánynak nem szabad mindjárt fölülni, ha egy férfi szépen beszél hozzá és hogy a férfiakat mint ellenségeinket kell tekinteni, akiknek a várunkat csak megfe-

lelő tisztességes föltételekkel adjuk föl. Minél erősebb ellenfelek vagyunk, a föltételek annál súlyosabbak; minden nőnek iparkodni kell erre. A legsúlyosabb föltételek pedig: a házasság és a papucs. Ah, hiszen természetes, hogy ha férjhez megyek, el is várom azt, hogy a férjem azt tegye, amit akarok.

1905. június 10.

Borzasztó! Gyula megbukott az érettségén. Kivel táncolok az érettségi bálon? Ki hoz nekem táncosokat? Emiatt ma sokat töprengtem, majdnem sirtam is, de a mama oda jött hozzám és azt mondta, hogy egy csinos lány manapság mindig boldogul és hogy bármilyen cinikusak és utálatosak a férfiak, bármennyire vonakodnak is a házasságtól és bármilyen nehezen ülnek is föl, könnyű őket elbolondítani, de emellett mondta szigorúan a mama:

— A lány meg ne bolonduljon, mert akkor mindennek vége és ülhet otthon a 40-ik születésnapjáig.

Ma itt volt Pali, az unokatestvérem és a rendesnél szívesebb volt hozzám; nem bosszantott és a tenyeremből olvasott, azt állította, hogy ehhez ért. De a kezemet sokáig szorongatta és én azután nem engedtem. Azt ígérte, hogy eljön az érettségi bálra és táncol velem, mire azt mondtam a szemtelennek, hogy rá nincs szükségem és hogy ne fáradjon. Ő mindjárt akart próbálni velem bosztonozni, de nem volt rajtam mider és nem engedtem a derekamat megfogni. Pali pedig azt mondta, hogy csak akkor táncol velem, ha nem húzok mideret. És kérdezte a Pali, hogy csiklandós vagyok-e és csiklandozott, de én ráütöttem a kezére. A mama bejött és nem szólt semmit; Pali cigarettára gyújtott és köhögött. Mikor azután a mama nem ment ki a szobából, hamarosan elkotródott az ifiúr. És a mama azt mondta, hogy Palinak ne nyújtsak kezét, ha találkozunk ezután és legyenek hideg. Este olvastam Beniczkynét.

1905. június 13.

Ma Gyulával találkoztam; csöppet se szomorú, hogy elbukott. Azt mondja, hogy azért őszre már az egyetemre megy. A főigazgató buktatta el, aki egy vén gazember Spassmacher s akit majd a pótérettségi után föl-rüg. Mondtam neki, hogy csak rügja föl.

Elmondtam neki, hogy csipkedészes piké ruhám lesz. Azt elfelejtettem megmondani, hogy a Walterné fog megfrizírozni (egy koronáért).

Azért Gyulának van botja (mert már mint ő mondja, nem gimnazista és kávéházba is, meg mindenhová mehet).

1905. június 19.

Fáradt vagyok, mint egy ló. Tegnap volt az érettségi bál. Igen szépen állt rajtam a ruha, és az arcomat érdekessé tette a frizura, melyen Walterné majd fél óráig dolgozott. (Teljesen a legújabb divat szerint.) A nyakam egy kicsit ki volt vágva s ott, ahol a tokám alatt a bőröm barnás színű (egy kis karikában körül), fekete bársony szalagot kötöttem, ami még annál jobban kitüntette a nyakam fehérségét.

Arra a barna karikára, a nyakamon körül — a tokám alatt — Pali azt mondta, hogy az piszok és elnevezett retek bonbonnak. Még tavaly ősszel. Én azt mondtam, hogy nem retkes és próbálja csak meg lemosni. Ő erre összenyálazta a nyakamat és dörgölte az ujjával — úgy, hogy majdnem vérzett — sokáig és a nyakam csupa nyál volt és a végén megcsókolta a nyakamat sokáig, meg az arcomat is. — Pfuj! Ha rágondolok, hogy engedtem és vissza is csókoltam. De akkor Palival igen jóban voltunk és leveleztünk is. — Most, ha ilyet merne tenni, olyat rúgnék rajta, hogy elesne, igen!!

A bál a ligetben volt. Egy komisz banda húzta. És én Gyulával kezdtem meg az első bálomat. Igen jól táncol, de a friss alatt már kissé szemtelen volt, mert a mideren felül fogott és erősen magához szorított.

Azután odajöttek a katonatisztek a bálba és bemutat-

koztak nekem és repültem velök a valcerben. Mert hiába, más egy főhadnagy és más egy gimnazista, vagy érettségis (akinek szeptemberben pótérettségije lesz). A hosszú és elegáns Völgyes főhadnagy, meg a széles vállú és szép bajszú Szederjessy százados igen sokat táncoltak velem és még bemutatnak nekem sok táncost, többnyire tiszteket.

11 órakor volt a szünet és akkor megvacsoráztunk. Vacsora után megint a Gyulával táncoltam, aki nem szólt hozzám egy szót se. Én meg nem kérdeztem, hogy miért nem beszél, hiszen nem kívánhatja, hogy mindig vele ugráljak, hiszen ő úgyse számít. A tisztek azután még vagy fél óráig vártak magukra, mert ittak. Én azalatt az „érett ifjakkal” táncoltam. Nem sokat érnek, mondhatom!

De azután következett az első négyes. Völgyes főhadnagy rendezte és velem táncolta. Igen sok nevetséges dolgot mondott, de egy kicsit borszagú volt, amiből azt következtettem, hogy már „szalon-spicce” van. (Ezt a szalon-spiccet a Kertes Magdától tudom.)

Aztán volt polka. Én ezt a Szederjessy századossal táncoltam (aki éppen akkora, mint én). Ő már túl volt a szalon-spiccen és emiatt történt a baj, hogy elcsúszott és hanyatt esett... én pedig rá!! Engem fölemeltek, ő pedig föltápászkodott; akkorára már a papa is itt volt és így szólt:

— Micsoda ügyetlenség!

A százados pedig nagyon dühös lett és azt mondta a papának:

— Fogja be a száját!

Erre több tiszt is jött oda, én pedig a mamához mentem. Az apa pedig visszament az étterembe. Nem tudom, mit történt, a mama borzasztó izgatott volt, de azt láttam, hogy öt perc múlva a százados meg a papa együtt ittak egy asztalnál több tiszttel.

Én azután reggelig legtöbbit a Völgyesi főhadnaggal táncoltam. A második négyest is vele. Mama azt mondta, hogy ez nem illik. Ebben a dologban nem értek

egyét a mamával. Mert beszéljen, aki amit akar, mégiscsak irigykedésből beszélnek; persze hogy irigykedik Bruchner Máli néni, mert Elzával nem táncol egy tiszt se, csak néhány rongyos gimnazista (többnyire hatodikosok).

A bálon nagyon sokan voltak. És fölírták a nevünket. Holnap jön az újságban: Telkes Mariska...

Reggel 4-kor mentünk haza fiákeron. És a papa tökrészeg volt (ezt a mamától tudom). Mikor otthagytuk a bálát, összecsókolózott a Szederjessy századossal, aki szintén tökrészeg volt.

Ma délben fél XII-kor ébredtem föl. A mama azt mondta, hogy a tisztekre ugyan nem lehet számítani, de jók, mert a lány ázsióját emelik.

*

(Mariska naplójában ezután semmi sincsen. — Szabadjon hinnem, hogy az ő bájos és elegáns előadását látva, a vidéki hírlapok szerkesztői saját érdekében is sietni fognak, hogy e kiváló nőcskét szépirodalmi rovataik számára megnyerjék. — A másoló megígéri, hogy Mariska naplója ellen a jövőben, esetleg több alkalommal is, el fogja követni a jogszerű eltulajdonítás és lemásolás büntettét.)

1905

A SEBÉSZ

A harmadrangú külvárosi kávéházban — ahová egy időben jártam — kezdettől fogva feltűnt nekem a sebész. Állandóan fekete, zöldre kopott, de tiszta szalonkabátot viselt. Sápadt arcához különösen illett a kuszált, őszbe vegyülő gesztenyeszín bajsza és nagy, mély fekvésű szemei. Ezekben a szemekben — mintha mindig könnyesek lettek volna — valami éjszakás, bohém csillogás volt. Csendesen, csaknem suttogva beszélt, amint az orvosok szoktak a konzíliumokon. A leglényegtelebbe beszélgetéseknél is, amelyeket a kávéházi vendégekkel az újságok tartalma felől folytatott, mélyen belenézett annak a szemébe, akivel beszélt. Mintha nagyon érdekelte volna őt az illető. A véleményét mindig olyan tökéletes, értelmes mondatokban mondta el, mintha a betegének adná ki rendeléseit. Ennek a kopott embernek nemes eleganciája olyanféleképpen hatott rám, mint a fakó, de igen finom bársonyszövetek, amelyeket ódon főnemesi kastélyokban láttam.

Megkérdeztem a pincért: — Ki ez az úr?

— Orvos, valamikor sebész volt. Másfél éve jár ide. Egyszer meghallotta, amikor egy orvosi lapot kértem. Megszóltott. Dicsérte az orvosi foglalkozást, kérdezősködött az egyetemről. Elbeszélgettünk, és eközben nagy tudást árult el. Különösen feltűnt néhány pszichofizikai dolog, amelyet sehol se olvastam. Nagyon lebilincsel az az éles elméjű és fantáziára hajló aprólékossága, amellyel igen jelentéktelen dolgokról is nagy érdeklődéssel beszélt. Bámultam, hogy mennyire számolni tud a körülményekkel, mennyire megalkuszik az élettel, és hogy mennyire jól érzi magát benne. De hamarosan

elbúcsúztunk a délutáni feketekávék után. (Én még siettem.)

Egyszer késő éjjel vetődtem a kávéházba. Ott ült egy asztalnál. Magában ült és ivott.

Az abszintes poharat olyan mohó kéjvággal vitte a szájához, olyan lassú, gazdagságos élvezéssel — szemeit lehunyva — itta a zöld pálinkát, hogy nem lehetett kétség: a sebész iszákos volt. Mégpedig rendes, szenvedélyes alkoholista, aki elveszett, aki egyenes úton halad a delirium tremens felé. Most egy pillanat alatt világos lett előttem a szemének különös fénye, a vágy nélküli életkedve, kicsinyeskedő éleselméjűsége. Ez az ember valamikor nem volt ilyen, nem lehetett ilyen. Az alkohol változtatta át.

Mikor meglátott, összerezsent. Láttam rajta, hogy előttem — a kolléga előtt — szégyenli magát. Odahívt; rögtön hozattam abszintet magamnak is, amire elmúlt a zavara. Rövidesen észrevettem, hogy ez az ember ma ki akarja magát beszélni. Tíz perc múlva már benne is volt a mondanivalójában.

... Mert mi a fő, kolléga úr! Miért kínlódik az ember? És miért eszik? Miért szeret? És miért örül? Az életért. Ugye, nevetséges, aminek egyszerre vége van. Ami elmúlik. De miért múlik el? ... Mi az az ok, amely megakadályozza, hogy a tudós befejezze munkáját, a művész kidolgozza terveit, az apák felneveljék gyermekeiket? Én rájöttem, hogy mi! Végtelen egyszerű a dolog. Miért múlik el az idő? — ez az első kérdés.

Hallgasson ide. Hát először is, nem az idő múlik, hanem — mi. Ez régi dolog. Ezt már Kant is tudta. Idő nincsen. De van nekünk egy tudási pontunk. Az a tudat, hogy a testünk kopik, hogy az agyvelőnk sorvad, hogy a betegség megöl... hogy idő van. Pedig mondom, idő nincsen.

Honnan szereztük ezt az életrontó szempontot? — ez a második kérdés.

Nos, ez az agyvelő fejlődésének egy ideiglenes maradványa.

Az embriológia halomszámra szolgál analógiákkal. Az ember, ugyebár, amikor kilépett az óvilági majmok sorából, otthagya a természetet. Az agyveleje erős fejlődésnek indult. Ismeretlen módon, olyan diszpozíciókat szerzett, melyekkel az énnak és világnak a szemléletét egész új, mondjuk, magasabb dimenziókból végezhetné, mint azelőtt. Talán ez az új nézőpont rontotta meg az embernek a pszichikai boldogságát. Talán így került be az idő képzete az ember agyvelejébe. Talán ez a szempont, ez a relatíve tökéletlen és abszolúte magasabb, mindenesetre azonban ideiglenes — szemléleti pont az, amelyből mi azt a természeti ítéletet merítjük, hogy az idő múlik. Azt mondtam, hogy ideiglenes. Ezt nem kell magyarázni: a fejlődési maradványok *lassankint* tűnnek el. Tehát odáig jutottunk, hogy az idő ránehezedett az emberiségre. S itt tört reánk a halál, az öregség degenerációja, a baj, a fájdalom.

Súlyos dolog ez. Az időnek a mérge beleette magát a filozófiánkba, a művészetünkbe, a napi beszédbe. Az embernek, amint kinőtt a gyermekkorból, társává válik az idő gondolata, s el nem hagyja a halál percéig. Schopenhauer megírja a *Welt als Wille und Vorstellung*-ot, Shakespeare a lenni vagy nem lenni-t. Az időnek köszönjük az V. szimfóniát is, a Beethoven sorszimfóniáját — amelynek haláltáncszerű témájában a másodpercek kérlelhetetlen egymás után való lepergését halljuk. S mindez semmivel sem fejez ki többet, mint amikor az egész közönséges emberek felsóhajtanak: — bizony, öregszünk!

S itt egy érv van a kezemben. Azt mondtam, hogy ez az időképzet csak a gyermekkor után válik gondolkodásunk átkos szemüvegévé. Valóban így van. A kisgyereket egyáltalán nem bántja az idő múlása. Nemcsak azért, mert teste ruganyos, erős, és gondolatvilágát egyéb dolgok foglalják el, hanem elsősorban azért, mert a szellemi fejlődésnek egy alacsonyabb fokán áll. Ugye, a leendő embernek az embrionális életben egyszerű a vérkeringése, kopolyúú vannak, szóval a faj fejlődésének

megelőző stádiumain átmegy. De amikor a világra születik, már eltűnik nála mindez a kezdetlegesség — mondjuk, az emberi faj szempontjából: tökéletlenség —, amely számára csak út volt, hogy eljusson a fejlődés azon relatív fokára — amelyen a mai kész ember van. De innen is van fejlődés. Lesz idő, amikor az ember még az embrionális életben keresztül fog menni azokon a stádiumokon, melyben a mai kisgyerek, sőt a kész ember van. Éppen ilyen szellemi embrionális állapot az idővel nem számoló gyerek állapota. De nézzük meg, mire a pszichéje kifejlődik: már az idő behálózza agyvelejét. S többé nem tud tőle szabadulni. Ez a szellemi fejlődési stádium, európai embernél, a tizennégy-húsz évek között kezdődik. Nem nehéz belátni, hogy lesz egy olyan idő is, amikor ezen az időszakon még gyermekkorában, sőt az embrionális állapotban át fog esni az ember. Akkor már jó lesz. De addig, addig!... s itt meg kell állanunk. Az orvostudomány hivatott arra, hogy ezt a szenvedést, ezt a fiziológikus betegséget az emberi nemről elhárítsa. S különösen manapság merül föl ez a kérdés elementáris erővel; amikor az embereket az idő gondolata jobban elfoglalja, mint valaha. A huszadik század fiát a kenyérkereset lázas lőtás-futása sé tudja megmenteni attól, hogy bele ne essen ebbe a szomorúsági tébolyba.

Itt cselekedni kell, uram. A sebészet hasonló esetekben nincs arra kárhóztatva, hogy összetett kézzel bámulja a szenvedést okozó fiziológiai vagy patológiai jelenséget. Ha az időőrület valamikor nem volt, és most van — akkor kétségtelenül helyének is kell lennie a centrumban. De ez csak föltevés, amelyre abszolúte nincs szükségem. Mert itt állok én. Én, aki tudományosan bizonyítom ennek a lélekfejlődési substratumnak — a substratum voltát. Bizonyítom. Megkeresem a helyét a velőben, az agyvelőben. Hangoztatom a sebészi eljárás lehetőségét és szükségességét. Végre az eljárást magát nyilvánosságra hozom, azaz a műtevést elvégzem, és vele a tudomány ítélőszéke elé állok.

Én megtaláltam az agyban az időt. Külsőleg nem különbözik a többi agysejtől, s mégis, ez a fészke a betegségnak, a nyomornak, az elmúlás oktalan bánatának. Az egyik emberben nagyobb tömegű, mint a másikban. Mint egy polip, nyúlványokat, kacsokat, ágakat bocsát a friss, egészséges velőbe: tehát gondolkozásunk minden momentumára.

Persze, a műtevő előtt óriási feladat áll. De a feladat egyszerű. Csak azt kell tudni, hogy mit vágjunk. Én tudom, és fel fogom ajánlani a találmányomat az embernek, aki mindenáron szabadulni akar az időtől, akit terhesen szorít az elmúlás gondolata. Segíteni fogok rajta.

Kibérek egy óriási termet műtőteremnek. Tömve közönséggel. A közepén állítjuk fel a műtőasztalt. Három asszisztens foglalatokodik az előkészületekkel. A teremben a tudomány és a pénz előkelőségei szoronganak, vegyesen a szegény emberekkel. Végre elnémul a zaj. Felöltöm a köpenyt, a lábamra húzatom a gumicsizmákat. Nyugodtan mosom a kezemet, kiadom: kezdjék az altatást. Felkötöm a kötényt, felhúzom a kesztyűket. — Alszik? — Jó! — Az érverés rendben van? Helyes! Megtapintom a fejét. Lassan egy vágást teszek a tarkótól a fültőig. A közönség lélegzetét visszafojtva figyel. Látcsövek merednek felém. A vérzést elállítom. Lefejtem a bőrt és izmokat egy fél tenyérryire. A csontházhoz raspatoriumot! A csontnál vagyok. Kérem a vésőt! Megcsináltam a nyílást, kihajtom a csontléket. Az agyhártyánál vagyok már. Óvatosan keresztülvágom. Félrehajtom, és a kezemmel behatolok az egyik hasadékba, hogy melyikbe, azt én tudom — és kiszedem az időt.

Egyszerűen kikanalazom az emberi bánat átkozott darázs-fészkrét. Két perc, és minden készen van. Az idősejteket körüladatom egy tálcán. Azután bevarrom az agyburkot, beillesztem a csontléket. Az ereket elkötöm. A csontházát bevarrom. Azután izom- és bőrvarratok. Bekötöm a sebet. Készen vagyok, és fölébresztem az

embert. (A sebész most fölkel a székről, és szinte kiabálva folytatta.) Ez a jövő embere, az igazi új ember, aki friss, tiszta agyvelejével megfejtí a mának titkait, a holnap igazságait. — Pontosan emlékezik mindenre, mert a tények nem múlnak el számára, hanem az öntudatban mint egyenrangú erők sorakoznak. A közönség éljenez, tapsol. Én levetem a kötényt, és szürke, mindennapi ruhámban meghajtom magam. Az emberiség boldogsága szól hozzám egy örömváltásban.

A seb három nap alatt gyógyul. Miért három nap alatt? Nem is sejti, kolléga úr? Egyszerű pedig ez is.

Hiszen nincs többé idő! Az a sok szellemi energia, amelyet az elmúlás csendes örülete elrabolt tőlünk, a miénk marad teméntelen életenergia alakjában.

S eljönnek hozzám a világ összes fejedelmei, hogy végezzem rajtuk a műtevést. — Sajnálom, uraim, szegény emberek előbb jelentkeztek, s azokkal különben is előbb kell végeznem, mert az esetük súlyosabb. A császárok, persze, várni fognak.

Egyszerű a találmányom, nemde, kolléga úr? Határozottan érdemes volt rajta gondolkodni.

De addig is, míg a sebészi beavatkozás ideje el nem jő, egy múló értékű belgyógyászati szerünk van az idő ellen. Ez az abszint. Tisztán tüneti orvosság. Sokáig úgyse kell, mert a sebészi eljárás radikális és kitűnő. Isten éltesse, kedves kolléga úr!

1906

TREPOV A BONCOLÓASZTALON

Két fehér kabátos szolga öltöztetett egy alacsony, szőke hajú hullát. A nagy, márvány boncolóasztalon két olyan hosszú ember is elfért volna. Akár egy gyerek, olyan rövid volt ez a tömzsi, lágy húsú hulla, akit híttak még néhány nap előtt is Trepovnak. Egyszerűen csak Trepovnak, mindenütt a világon.

A két ember vígan és gyorsan dolgozott. Még egyszer végigmosták szivaccsal a bőrt, és a véres vizet lecsurgatták az asztalon levő vízvezetékszájba, majd megragadták a vállain, fölültették, és lemosták a hájas, fehér hátát is. Az egyikük azután fésűt vett elő, és megfésülte a szőke haját. A másik oldalon választotta el, és nem azon, amelyen a halott, míg élt — szokta.

— Nem úgy viselte ő a haját, te Ványa — mondta az öregebbik —, a jobb oldalon válaszd el!

De Ványa, aki ma különösen jókedvűnek látszott (többször halkan fütyült is), azt felelte, hogy minden úgy lesz, ahogy ő (a beszélő) akarja.

Azután ketten karra vették a tiszta és szárazra törült holttestet, és átvitték egy másik szobába. Fehérneműt és harisnyát húztak rá, meg finom cipőket és aranyos, díszes uniformist.

Az öreg elérzékenyült, amikor az érdemrendeket meglátta, és bár ez egy boncolótermi szolgálónál egészen rendkívüli, sőt tilos dolog — filozofálni kezdett:

— Köllött neki ez a sok! Most elbújhat velük a fenébe.

— Azért kapta — válaszolt Ványa —, hogy ez legyen a vége; még az lenne csak a szép, ha ilyen urak vízszintesen halnának meg. Nem a, majd fölvágjuk a hasatokat, és kócot tömünk belétek, nehogy csöpögjeteek.

(Ványa szinte szónokolva, dühösen beszélt.) Mit gondolsz, Nyikoláj bácsi, ha ez a disznó egy évvel előbb döglött volna meg, hány orrossal több élne még a földön?

E kérdés után szünet következett, mert sok baj volt a gallérral.

Az öreg csak azután felelt a kérdésre, amikor már nagy nehezen rendbe hozták.

— Lett volna helyette más. Mert nézd, Ványa, az atyuskának kellett egy ilyen ember, s ha ez nem lett volna ilyen, hát elküldte volna őt az atyuska isten hírével. Fogadott volna mást.

Ványa nem volt meggyőződve ennek a következtetésnek az igazságáról. Elkecseregetten káromkodott, végül pedig kijelentette, hogy a hulla disznó volt, és hibás abban, hogy több embert öletett meg, mint okvetlenül szükséges volt.

Abban a percben már elkészültek az öltöztetéssel. Az öreg pipára gyújtott, és körülnézte a ruhát, megigazította a sok aranyos, zománcos rendjelet, kihúzta a kezéket a kabát alól, és összefonta a karokat a mellén. Azután egy posztóval leterített kis vaskocsira tették a holtat, és az öreg kinyitotta az ajtót, hogy a lépcsőkhöz szállítsák.

Ványa — a fiatalabb — meg hirtelen becsukta az ajtót.

— Minek csukod be, te, amikor én kinyitom — kérdezte az öreg.

— Várj, Nyikoláj bácsi, akarok valamit.

— Mit akarsz, te?

— Mindjárt meglátod.

Ványa lábujjhegyen körüljárta a szobát, kinézett a boncolóterembe is.

Végre a holttesthez lépett, hirtelen fölemelte a kezét, és háromszor erősen arcul vágta.

A pofonok után némán egymásra nézett a két ember.

— Ezt azért tettem — mondja Ványa —, mert aljasság lett volna, ha ezt a pimaszt, ezt a rablógyilkost,

akinél aljasabb ember még nem rohadt el a földben, nem gyaláztam volna meg. Alkalmom volt!...

Az öreg bólogatott, mire a fiatalabb nevetve és bátrabban folytatta:

— Persze hogy megütöttem ezt a disznót, és még meg is rúgom!

Felizgulva az új tervtől, óvatosan felállott az asztalra, ahol a hulla feküdt, és vigyázva, hogy a vizes ruhát be ne piszkolja, erősen megrúgta az arcot. Azután leszállt. Az öreg már hozta a szivacsot. Újra megmosták az arcot, megfésülték a haját, erőltetve nevettek, és nem beszéltek többet a dolgról.

Végre tolni kezdték a kis kocsit kifelé. Az öreg újra nyitni akarta az ajtót.

— Várj csak még egy kicsit — tartóztatta a másik —, csak még egyszer!

Újra nekihuzakodott. És még egy utolsó csattanós pofont mért a holttest arcára.

— No, most már mehetünk — mondotta azután dadogva, mert az arca is kipirult a nagy izgalomban.

A holttest átadása után szótlánul ballagtak vissza a boncolóterembe.

Kis idő múlva megszólalt Ványa.

— Tudod, Nyikoláj bácsi, ha ezt most meg nem teszem, akkor egész életemben bánkódtam volna rajta. Gondold csak el! — egy ilyen alkalom, Isten ne legyen nekem irgalmas, ha nem jól tettem.

— Jó, hogy megtetted — mondta rá az öreg komolyan.

Mikor Ványa este ágyba feküdt, dörzsölte a kezét, és azon gondolkozott, hogy ha a fia, akit most vár a felesége, majd nagy lesz, és elmondja neki a mai tettét, milyen büszke lesz az apjára. Nagyszerű dolog lesz. A kölyök ki fogja mereszteni nagy fekete szeméit, és mint egy félistent, bámulja őt.

De nem sokáig gondolkozott erről, mert rövidesen az egészséges emberek tiszta lélegzésével elaludt.

TALÁLKOZTAM ANYÁMMAL

Anyám meghalt, amikor én születtem. Orvosságbúzzel volt tele a szoba, és sok helyen friss vér gőzölgött. Lábujjhegyen járkáltak és suttogtak.

Még a hajnal messze volt. Nagyon messze volt. És anyácskám hiába várta a hajnalt vágyón, kínban lehelő imával. Mire én az elsőt lélegzettem, ő meghalt. Nehez, nagyot sóhajtott, mert szerette az apámat, és húszéves volt csak.

És én elfeledtem őt. Nem kérdezősködtem róla soha. Nem éreztem, hogy kellett lenni anyámnak, s hogy ő, aki miattam, fiatalon a sírba feküdt le, s ott porlad — én vagyok.

Sok idő elmúlt így.

Azóta találkoztam a lányokkal. Illatos hajukkal végtörölték sápadt, égő arcomat. Puha, lusta rózsakarkukkal átölelték sovány és csontos derekamat. Elkényyszeredett, gúnyos ajkaimat lecsókolták pompás, halálos izgalmú csókokkal. És én még akkor sem gondoltam anyámra, aki egyszer egy orvosságbúzzós, véres szobában nehéz, nagy sóhajtással meghalt.

De múlt éjjel a fejembe jött. — Honnan? Most már tudom, hogy találkoznom kellett vele.

Egy asszonytól jöttem haza késő éjjel. Kábult, mámoros fáradtsággal aludtam el. Kis idő múlva már láttam őt messziről. Szembejött. Üde volt, fiatal, mintha a gyermekágyból kelt volna ki.

Bújtam előle. De meglátott, és belém mélyesztette sőtétkék szemeit.

A vidám melankólia, mely sápadt, finom kis arcából felém áradt, arra készítetett, hogy odasiessék hozzá, és

megöleljem és megcsókoljam. Oly szép volt és fiatal. A kezét (ezen csodálkozom) nem engedte megcsókolni.

Régi divatú, nagy szalmakalap és tiszta kartonruha volt rajta. Ezt a ruhát láttam a nagymama szekrényében; kopottan és pezsétesen. A pezsétek a nagymama könnyeitől vannak, melyeket anyám ócska ruhájába kora, szeles, őszi estéken belesír.

Megfogluk egymás kezeit. Éreztük a kapcsot, mely közöttünk egyszer megszakadt azon a véres, orvosság-szagú hajnalon — és lassan előreindultunk.

Május volt körülöttünk. Hárfaszó és fuvolaének csengett messzire a mezők fölött. Gyöngyvirágok daloltak nekünk ifjú illatokat.

Egyszerre megálltunk a zöld mező és kék ég boldogságában. És amint egymásra néztünk, a szemeinkből sűrűn patakozottak le a könnyecseppek. Ajkaink eközben mosolyogtak.

Ó, milyen szép, fiatal volt az anyám. Én gyorsan összeszedtem a mező összes gyöngyvirágait, és rászórtam. Elborítottam vele ifjú, lányos emléit, melyekkel engemet sohasem szoptatott. Ő pedig néma nevetéssel nézett engem, míg csak el nem fogytak a gyöngyvirágok.

Azután folytattuk az utunkat a mezőben a kék erdő felé. Lassan, kézenfogva mentünk. És a levegőbe merengve, boldogan éreztük egymást.

Jaj, egyszerre a kék erdőnél voltunk.

A hegedű- és a hárfaszó már csak messziről, elhalóan csengett. És mind a ketten elszomorodtunk. Egymást átölelve révedeztünk a néma, harmatos mezőn, és néztük az alkonyóra ködeit, melyek a lábunk körül imboldyogtak.

Az erdő szélén válnunk kellett. Búcsúzóul meg akartam ölelni utoljára szép, halott anyácskámat. Rám nézett, mintha megbántottam volna, azután megsimogatta az arcomat, hogy megbocsát.

Azután gyenge, könnyű léptekkel sietett az erdőbe. Az esti szél durván le akarta tépni a kalapját, de ő kecsesen megfogta. Majd megállt, és búcsút intett felém.

Sokáig mozdulatlanul nézett vissza, s végre, mint egy fehér árnyék, egyszerre elsietett.

Sokáig álltam ott a kék erdő szélén, és néztem utána csendes, imádó bánattal.

Azóta naponként gondolok rá. És elhagytam miatta a fekete hajú asszonyokat és az édes hangú lányokat, hogy vele álmodjak — anyácskámmal, fiatal, húszéves anyámmal, aki meghalt egy sötét hajnalon. Meghalt nagy, nehéz sóhajtással.

1906

A MAGÁNY TÖRTÉNETEI

AZ ERDŐ

Ivott bort jócskán, de azért nem nagyon tántorgott. Sietni akart tulajdonképpen, de nem tudta, hogy merre.

És a mámor lassan kiszállott a fejéből. Megállott. Éjjeli sötétség körülötte. Az erdőben volt, és borzasztó rémület és aggodalom futott rajta végig. A fák körülötte és távol — jól hallotta — összesúgtak.

Iszonyú tervet szőtt ellene a sötétben meghúzódó, őt eltakaró erdő. A fák, a bokrok, a fű, a virágok mint szövetkezett aljas gonosztevők fogták körül, s nem eresztették ki maguk közül.

— Menekülnöm kell, gondolta, de rögtön tudta, hogy lehetetlen. Hideg izzadás ütött ki a hátán, és mikor egy piciny darabon meglátta a csillagos eget, azt tervezte, hogy fölmászik egy fára, kidugja a fejét a levelek közül, és azután így menekül. Mert más út nincs — tudta jól —, nem ereszti az erdő. Csapdába került.

De lemondott a tervéről. A fa, amelyen ki akarna jutni a tiszta, szabad térbe, a világos, üde éjszakába — ez a fa is cinkos. Letörne alatta.

Levegő után kapkodott, nem akart még belenyugodni a rettenetes bizonyosságba, amelynek elkerülhetetlen közeledését minden csepp vérével érezte.

— Hidegvér! — szólott magához.

Teljes szélcsend. Megállott és hallgatta, amint távol az erdőben valaki éppen abban a pillanatban megáll. Elindult. Az is elindult. Hallgatózik. Az is ugyanezt teszi. Kiáltani és énekelni akart, de összeszorult a toroka.

Végre cigarettát vett elő, rágyújtott, s egy pillanatig önfeledten nézte a gyufa sárga tűzét. Rémülten rezzent össze... az a valaki egészen közélről nézte a

tüzet, az ő tüzét. De az erdő újra elrejtette előle. Dühre gerjedt, kiáltani akart: Adja ki neki az erdő, hogy elpusztíthassa! Nem kiáltott, mert világosan érezte, hogy nem ölné meg: nem bírná, az csúfosan legyőzné őt.

Vánszorgott ide-oda. Nem is gondolt arra, hogy az utat megtalálhatja. Kitérte karjait irtóztató tehetetlenségében. A homlokán hideg verejték ütött ki. Feltekintett a hunyorgó csillagokra, kérést mormolva, hogy mentsék meg őt... Valami gyermekkori imádság szövege alakította át. A gyufáit azonban nem merte meggyújtani.

És most érezte, hogy valami történt. Az erdő lassan kezdett összeszorulni körülötte, mintha agyon akarná nyomni. Az pedig csendesen a háta megé lopózott.

— Végezni akarna vele — gondolta kétségbeesetten, s visszafordult, hogy birokra keljen az ismeretlen rémmel. De az már akkor a háta mögé került.

— Kínozni akarnak — mormogta kétségbeesetten, és megtörölte verejtékes homlokát.

Hallotta, amint a levelek suttognak, a vén fák csendesen tanácskoznak a gyalázatos és furfangos tervről, melyet végre fognak hajtani ellene.

Megfenyegette az erdőt. Rekedten ordított.

— Erdő! Elveszítesz, eltemetsz... de... — itt elakadt a szava. Szorongása majd lerogyasztotta. Hallotta, amint az a rém villámgyorsan szaladgál körülötte, mint ahogy a saskeselyű kereng áldozata felett.

És az erdőn e pillanatban hideg szélroham vágatott keresztül. Tisztán kivette, amint rákiabált a sötétség: véged van! És a fák súgták: véged van.

Széttárta karjait, hogy nekimenjen az erdőnek. Rohanni kezdett néma lihegéssel. Hallotta, amint az utána ered csendesen és gyors futással.

Kettőzte a lépést.

— Menekülök, elfutok, elfutok az erdő előtt... — gondolta. Beleütközött egy nagy fába. Körülölelte, és megakarta rázni, kitépni és legyőzni.

A fa rémségesen megreccsent, és eldőlt. Görccsösen,

diadallal kapaszkodott hozzá, de az lenyomta őt a földre, összelapította a koponyáját és mellkasát. A fején és oldalán csurgott a vér. Az erdő földje mohón fölitta.

Az erdő hallgatott az éjben, mint egy bűnös. Fekete csöndesség ömlött a leveleken, s a csillagok elbújtak. Ott állott a ledől fa mellett. Nézte a hideg holttestet egy ideig, azután elsietett.

A SÖTÉT ÚT

A keresztúton találkoztak a fiú és a lány. Mohón összecsókolóztak, aztán tovább mentek, amerre az út folytatódott.

— Messze mégysz, hova? — szolt a lány — én veled megyek.

— Jer gyorsan — mondta a fiú, és az út láthatatlan sötétjébe bámult erőszakosan kémlelő szemekkel.

És mentek gyorsan. De a lány csakhamar kérni kezdte a fiút. Lassabban, lassabban!

— Pihenjünk egy kicsit?

A fiú azt felelte: nem! — megölelte őt és vitte. Sietett: néha az út ködét, néha meg a lány szemét kutatta.

Mentek, futottak. A lány már halálosan fáradt és elkeseredett volt. Nem értette, mit akar a fiú a rémes sötét tájon, de követte őt.

Belenézett egy-egy pillanatra az út előttük terjeszkedő ismeretlen sötétségébe, de azután összeborzadva elkapta a tekintetét, s a fiút, a győzelmes, a bátor és kétségbeesetten siető fiút nézte...

Az út sötétsége lassanként feneketlen, rémséges úrré vált.

— Ne-ne... ne oda! — esengett a lány, és szorosan átölelve, vissza akarta tartani a fiút.

A sötétségből jéghideg szél fútt feléjük. A fiú kitárta mellét és tele tüdővel szította:

— Jer! — mondta lázasan — jer! — és előre akart sietni.

A lány sírva és reszketve megállott.

— Nem megyek, nem — mondta és zokogott. A fiú ránézett egy pillanatig, de a sötétségből ismét egy fenséges orkánszerű szélroham csapott feléje. Nem habozott többé, szaladni kezdett. Rohant, óriásokat ugorva. Magára hagyta a leányt.

Minden erejét megfeszítve, lobogó hajjal, fölvetett fővel és tágra nyílt szemekkel vágatott előre a rémséges ismeretlen sejtelembé.

A lány egy ideig merev rémülettel bámult utána, azután megfordult és visszaindult az úton nyájas, virágos tájak felé, ahonnan jöttek. És elfeledte a fiút.

1906

TAVASZOK

Az Üllői úton újra rügyeznek a fák. És rügyeznek, zöldellnek már mindenütt, ahol csak valaha ilyenkor álltam alattok, néztem a rügyeiket, kerestem a levegőben a még rejtett, drágalátos illatukat.

Kihajlok az ablakon.

Az utcát előnti a délutáni aranyos napsugár... És most — mintha 10—15 zenekar kezdene zenélni köröskörül egyszerre különböző távolságokban — fölzendülnek bennem az elmúlt tavaszok emlékei. Fénytelen fátyolos színek, olyan tiszták, hogy szinte világítanak. Mint valami üvegfestmény a nagy, kerek ég ablakán. A képek eltakarják egymást, de átlátszanak egymáson. Mintha a zenekarok mind más és más darabot játszanának, de valamennyi ugyanabban az alaphangnembben.

A c-mollt hallom újra és újra. Nálam ez a tavasz hangneme. Ez foglalja össze és olvasztja egybe a sok különböző zenét. Csak így történhetik, hogy íme a lassú tempójú és gyors ritmusú muzsikák egyaránt egy csodás zenei kaleidoszkópba olvadnak össze. Különös, bolondítóan tökéletes, teljes és szakadatlan zene ez. Mint maga az élet.

Ismeritek a kóbor hangoknak ezt a mágikus találkozását? És volt-e bennetek elég őszinteség, figyelem és komolyság, hogy észrevegyétek, hogy amit a találkozó, egymásba fonódó hangok szerzőinek — ha Beethoven és Wagner is voltak — csak bizonyos fokig sikerült, azt a *Véletlen*, ez a legnagyobb és legképrázatosabb művész néha halhatatlan teljességgel hozta létre.

Abban a pillanatban, amikor kihajoltam az ablakon és kinéztem az Üllői útra, így zenéltek bennem egy-

szerre az elmúlt tavaszok. Mindegyik egy teljes zenedarab: amint kezdődött és elmúlt. Az egész együtt valami tömör, parfümös, kavargó, lendítő zene. Nem harásny, de mégis teljes regiszterben zengő.

A hegedűk hatfelé osztva szólnak. Köztük az angolkürt méla, nemes hangja. A trombiták hiányzanak, de nyolc kürt dalol — bár négy tompítva —, és a fafúvókar teljes. Nyugtalan, kötött, triolás mozgások hullámszerűen a középszólamokban. A nagybőgők orgonapontszerűen kitartott hosszú hangokat búgnak. (Ez a keresett chromatikai basszus szólam csak azokat elégítené ki, akik irtóznak a közönségtől.) És a két teljes hangú nyitott kürt gyakorta hangoztatja a septim-hangot, a h-t.

Magamba figyelek. Vigyázok, hogy határozottan külön semmire ne gondoljak. Mert hiszen akkor egyszerre elnémulna a sok zenekar, és csak egyetlenegy muzsikálna tovább. És amint így hallgatom az elmúlt tavaszaim egybezengő szimfóniáját, mind világosabban értem a harmonikus alapgondolatot, a c-moll akkordot, a szenvedélyes, fájó és bátor septimhanggal, a h-val.

C-esz-g-h.

Először csak a c hang szólt. Egyetlen pusztá hang. A gyermek, akinek még nincs sorsa, mert még nem történt vele semmi. Egy hang, amely a legvidámabb és legszomorúbb muzsikában egyformán szerepelhet. Egyetlen boldog, tiszta hang: a c. Akár egy sípé vagy monochordé, amellyel éppen csak azt az egyetlen hangot lehet kiadni.

Igen, ezek a tavaszok a gondolat és fájdalom nélküli létezés boldog napjai voltak. Séták a déli verőfényben apámmal. Egyszerű örömök: az új lakkcsizmácska, a kék bársonyruha, az ólomkatonák. Bámészkodás az ablakon: amint lakodalom, temetés vonul el az utcán muzikaszóval. Vagy ha jönnek — rukkolnak — dobolnak a katonák. A huszárok: kék mentében, piros nadrágban. Azután a kutyák. Ők csontot lopnak a mézárásoktól és marakodnak egymással. Szabadok és boldogok. Mehetnek, ahová akarnak. És igazában senkitől se félnek,

csak a sintértől. És jó a sintér is, hurkot rázó fogdmeg csapatával és ketreckocsijával, amelyben nagy kutyák, kis kutyák mint szomorú rabok utaznak messzire, ki a város végire.

Telnek-múlnak az évek, s mire beáll a sorba a hetedik is, már két hang kezd szólni. A c és az esz. Két hosszan kitartott klarinéthang. Kicsit méla, de elégedett és szép hangzás! Békesség. A csendes és finom boldogság, amit az ad meg, hogy akik között élünk, szeretnek bennünket. És hogy minden napra van valami kellemes és örömet adó dolog. A kis tanulópad fiókja tele van sorba ragasztott gombfestékekkel. Rajzkönyvek. Mindent lefesthetek, ami eszembe jut. Milyen nagyszerű boldogság ez. Csatát ágyúkkal, lovon vágató díszmagyaros vitézekkel. Versenypályát zsokékkal és biciklistákkal. Dombon házat, a völgyben partokat, az úton kantavivő lányt.

Milyen szépen adja ki a fejkendőjét a sűrű cinóber! A szemben levő ház tetejét is, amint a macskák sétálnak a kémény mellett.

És a könyvek. A Vas Laci. A Jelky András. És Andersen meséje: Útitárs. Félelmes, szomorító, kábító és tündéri! — Az isten kardja. Csaba királyfi. A szárnyas ló. És a méla, szép, édes kis Hableány, aki olyan rettenetes kínokat szenvedett el szerelmeséért.

A kőépítőszekrények. A kocsmá, amely elé papírból kivágott pohos kocsmárost és horvát pincért állítunk. A Lovagvár, ahol a felvonóhídon lovagok vágatnak föl fehér és fekete paripákkal és az erkélyen csipkegalléros hercegnő integet. Mind az enyém. Holnap is építhetek, holnapután is. És annyi mindenfélét, amennyit csak akarok.

Mily gyönyörű mindez, nyitva az ablak, és csütörtökön, amikor nincs iskola, egész délután dolgozhatik az ember.

Mily kár, hogy mindennek meg kell változnia. Mert észrevétlenül, egész halkán megszólal a harmadik hang is: a g. Eleinte alig hallható, de elmúlik egy-két esz-

tendő, és már határozott mezzofortéval egyenlően zeng mind a három hang. A teljes moll-akkord komorsága: c-esz-g.

El kell szenvedni most *másodszor* is a világra jövetel fájdalmait. Mert a születés előtti öntudatlan, boldog nővényi létezés után, ó, akkor is nehéz, sírásokkal teljes és keserves volt a lét. De a gyerekkor örömei megvigasztaltak, és a képzelet újra mindenhatóvá, azaz elégedetté tett bennünket. A serdülés esztendői azonban elrabolják tőlünk a mi kárpótlásunkat, vigasztalásunkat. Újra meztelenül, pajzs és ruha nélkül állunk künn a sors hidegében. Íme — mondja a kegyetlen természet néma demonstrációja —, boldog voltál, megvigasztalódtál, belenyugodtál, hogy élsz. Most azonban mondok valami mást. Az élet nem az volt. Az élet másmilyen. Egészen másvalami. Nézz körül és figyelj csak: elégedett vagy-e? Nos, ugye nem, tehát keress rá módot, igyekezz, hogy újra az lehess. Próbáld meg, talán sikerül.

Ó, ezek a tavaszok. Már kíméletlen erővel bűg és süvít a teljes c-moll akkord zenéje. Micsoda fájdalom és elsötétülés. Micsoda rettenetes erejű és kényszerítő hatalom ez, amely gondokba borítja a tizenhét éves fiú homlokát!

Tavaszi délután.

Anyánk fiatal barátnője, egy drága asszony látogat nálunk. Elefántcsontszín könnyű ruhában, virággal, illatosan. Hallgatom a kedves hangját, nézem a kedves, formás alakját, a száját, a barna-bársony édes szemeit. Ott ülök egy helyben, nem tudom, miért, nem is gondolok rá, hogy kimenjek. Rólam beszélnek, rám néznek, mosolyognak. Zongorához kell ülnöm. Az édes asszony mellém áll, tapsol és megsimogat. Ó, de miért nem ölel meg, miért nem szorít magához, a jó szagú boldogságos keblére, és miért nem csókol meg jutalmul tízszer, százszor. Hiszen megérdemelném. Hiszen minden idegem, minden részecském megfeszült, csakhogy a legszebben, a leggyönyörűbben zongorázzam el *neki* Schumann költeményét, azt, amelynek a címe: „Der Dichter spricht”.

Neki észre kellett vennie ezt. Hiába, elmegy, és nem csókolhatom meg, csak a kezét.

Húsvétkor elmentem hozzájuk. Dobogott a szívem és reszkettem. Megöntöztem. Köszönte, megdicsérte a parfümöt, és virágot adott. Leültem. Kérdezgetett, hogy jönnek-e mások, és azt nem akartam. Búcsúztam. Kezét nyújtotta. Megdobbant a szívem. Most meg kell tennem, amin hét éjszakán töprengtem. És hirtelen megcsókoltam az arcát. Éreztem, hogyan sápadok el. Rám nézett. Ne tessék haragudni, mondtam, és bántam mindent. Hisz ez *semmi* volt. Ha átölelhettem volna és csókolhattam volna soká, nagyon soká, ameddig csak akarom — a fehér arcát, a homlokát, a szemeit, a *szép széles piros virág-ajkait* — ez jó lett volna. De így! Szédültem, rosszul voltam és — majd lerogytam a lehetetlenség kínzó és rémes bizonyosságától. Mosolygott, megsimogatott, és azt mondta, hogy hozzám kislányok valók, azokkal csókolózzam. Láttam, hogy hiába mondanám neki, hogy nekem csak ő kell, csak ő való énhozzám, mert csak őt szeretem, őt imádom és egész nap csak rá gondolok. Hiába lett volna és emellett izléstelen: ilyesmit csak egy felnőtt férfi mondhat, különben nevetséges. Ezt tisztán éreztem. Hazamentem és sírtam.

Délután magamban ültem a szobámban — szilaj és hangos tavaszi szél zörgette az ablakokat —, és az arcát, az alakját rajzoltam. Százszor is, búsan, csüggedten és elhagyottan.

Azután egy napon, majdnem váratlanul megharsant az új hang: a h. És most egyszerre nekilendülővé és reményteljessé vált a Zene. A megismerés, az első igazi boldogság valódi örömnapja volt ez. Íme, elérkezett számomra is az idő, amikor újra megtaláljuk a helyünket, és dagadó mellel, túláradó hálával nézünk körül az új látóhatáron. Mennyi nagyszerűség. Most már *látunk* és érdemesnek tartjuk: küzdeni, élni, merni.

Milyen szép és egész minden. A moralista Beethoven után — az erotikus Wagnert szeretjük. Mert Beethoven egy boldogtalan örökös, nagy és nagyszerű kamasz mind-

végig, aki boldogtalanságát dicsőséggel és a halhatatlanság szuggesztiójával oltogatja, de Wagner a férfi.

Mind erősebben és erősebben zeng a diadalra vezető szeptemhang. Az élet muzsikája most a gyönyörűség és hosszú fejlődésű crescendo kezdetéhez jutott el.

És jött egy tavasz, amikor a drága, édes asszony, az, aki a kislányokhoz küldött bennünket, átölelte a nyakunkat, és forró vérvörös ajkakkal viszonzta a merész és bizalomteljes imádatunkat.

Ó, élet, a te nagyszerű crescendód mámorral és elégedettséggel tölt el engem. Legyen a crescendo hosszú, idegfeszítően lassú, de folytonos és valóban mesteri. Hogy a teljes fortissimónak legnagyobb és egyúttal leggyászosabb pillanata után, megvetve minden hiú és öncsaló reménykedést: nyugodtan mondhassam el:

Szép muzsika, isteni zene volt, oly nagyszerű és teljes, hogy a többi én már nem akarom hallani.

1906

PÁL ÉS VIRGÍNIA

Pálnak és Virgíniának a történetét akarom elmondani. De valamitől félek. Az olvasó — tudom — végigfutja a szemével a tárcát. Ha látja, hogy az utolsó részben valami élénk és furcsa dolog van — szagztatott párbeszédekkel például —, amelyet az írónak valahogyan sikerült érdekessé tenni, akkor esetleg kedvet kap, és elolvassa az egészet is. De különben nem. Ezért szeretném igen furcsán, színes részletességgel, izgatón megírni ezt a történetet. De nem lehet. Mert most igazában nem látok benne semmi izgatót. Annyira simának és kedvesnek találom — kivéve az utolsó akkordokat —, mint egy Mendelsohn-dalt. Ezenkívül nagyon szeretem őket; Pált és Virgíniát. Jó ismerőseim, és nem vinne rá a lelkem, hogy mint valami idegen lényekkel, elkömédiáztassam velök a papiroson a történetüket. Elmondom hát csak így.

Unokatestvér volt a két gyerek. Mind a ketten szőkék és egészségesek. Örömem telt bennök, akár az egyiket láttam, akár a másikat, és kétszeres, ha együtt voltak. Kicsiny koruktól, amikor az első lépéseket tették, vastag, kövér bubák voltak — szerették egymást. Mosolyogva meresztették egymásra csodálkozó, nagy gyerek-szemeiket. És csókolóztak még akkor is, ha nem mondták: „no csókold meg, Pál vagy Virgínia, a kis unokatestvéredet”. Együtt totyogtak végig a kert gyepén, és együtt játszottak a homokdombon hosszú, sárga nyári délutánokon keresztül. Az alkony, amely ilyenkor csak vacsora után érkezik, még látta őket, amint ölelkezve mentek be a házba.

Gyönyörű volt mindez, és semmi se rontotta meg az

ő szerelmüknek a harmatos szépségét, ha más nem, hogy mire lassan megnőttek, már csúnya dolgokat kezdtek beszélni róluk. Hogy nem való, és nem helyes ez meg az. A Pál apja ki is mondta nyíltan, hogy nem illik, hogy Pál az unokatestvérét, a kék szemű, nyúlánk Virgíniát annyit ölelgesse, és hogy este a szőlőben, amikor a tücskök már vígan ciripelnek, együtt sétáljanak.

Ez nagyon fájt nekem, mert nem láttam még soha ilyen tiszta szerelmet, amelyik egyenesen és minden huzavona nélkül haladt volna a maga útján. Rendesen, amikor megindult a dolog, már nagyra nőtt a fiú, és dadog meg elakad a lélegzete, amikor beszél a lánnyal, a lány pedig húzódik, és csak később engedi magát megcsókolni. (Akkor se a száján.) De Pál és Virginia gyermekkoruktól szerették egymást, és nem is lehetett másról szó, mint hogy Virginia Pálé lesz. Mikor még csak egész kicsinyek voltak, már Virginia mindenkinek megmondta (ha vendég jött a házhoz vagy vidéki rokonok): — „Én a Pálé leszek, a Pál felesége.”

Mint mondtam, alig vették észre, hogy tizennégy évesek lettek; észrevétlenül múltak a napok, és nem történt semmi, ami a gyerekeket — mintha ugyanazon delejeség bújna beléjük — eltávolította volna egymástól. Azt hiszem, hogy Virginia anyja okos asszony volt, nem mondta a kisleányának ezt: „Pálnak többet ne engedd, hogy megcsókoljon, mert az olyan leányra nem szépet mondanak.” Virginia anyja nem mondott semmit. (Ismerem őt: szép, lassan hervadó asszony. Néha nagyokat sóhajtott.) És éppen ez volt az, amin örültem; mert hiába, csak szép az, ha fiú és leány megmaradnak egymás mellett, ami olyan ritka különben, megmaradnak minden állatias és szokásos szerelmi játék nélkül.

Virginia sohase fogta meg Pálnak a kezét, amikor a fiú átölelte a karcsú derekát, és nem tolta el a fejét, amikor hosszú csókkal sokáig szívta a száját. Nem is haragudtak egymásra, se igazán, se tettetésből; nem volt szükségük erre az ócska tűzre, hogy szerelmüket fölmelegítsék, amint ezt jegyeseknél és házásoknál egyaránt

gyakran látjuk. Pál sose tette a szépet más leányoknak, hogy Virginia féltékeny legyen, és Virginia nem nézett más fiúk szemébe, csak azért, hogy Pál még jobban kívánja őt.

És lassan mindenki, aki ismerte őket, belátta, hogy ostobaság és gonoszság lenne a két fiatalt elválasztani egymástól, amikor annyira egymásnak valók. Az öreg háziorvos, aki legtovább makacskodott, végre ő is beadta a derekát, és nem fáradozott többé azon, hogy a tudomány miatt, amelyre egykor fölesküdt, okvetetlenkedjék. Később, ha megkérdezték, csak annyit mondott: „Kérem, a tudomány mai állása szerint nem tanácsos, de mi lehet holnap: erről nem állhatok jót.” (Azután mindig hangosan szokott nevetni.)

Elérkezett végre az idő, és beadták a kérvényt. Hogy Pálnak és Virgíniának, jóllehet unokatestvérek, mégis szabadjon egybeházasodni.

Teltek, múltak a napok, de a kérvény nem érkezett vissza. A szegény gyerekek egész nap együtt várták a híreket. Igazán bolondság dicsérni őket azért, de úgy volt, hogy egész nap semmire se gondoltak, csak erre. Végre is való igaz, hogy ez nem méltó foglalkozás, és lesznek, akiknek nem tetszik, hogy Pál és Virginia csak a szerelemmel törődtek. De hát nem jött az engedély.

És ők napról napra sápadtabbak lettek; sokszor reszkettek, és lázuk volt, soványodtak is: mindenki láthatta.

Már maga a Pál apja utánajárt, hogy intézzék el a kérvényt, és sok pénzt adott ki, hogy csak minden jól legyen. De nem lett jól, mert megérkezett a válasz:

„Nem lehet.”

Hiába volt minden fáradság.

Minek beszélném el sorban, hogy mennyit szenvedtek Pál és Virginia. Az író ne kínozza meg az embereket, akikről ír, és azokat se, akiknek ír; mert talán így nagyobb hatást érhet el, de mégis jobb némely dolgokat elhallgatni.

Pál és Virginia nem lehettek egymáséi a törvény szerint.

Ekkor azután Virginia anyja, a szép, lassan hervadó asszony, aki néha nagyokat szokott sóhajtani, elment ahhoz az emberhez, aki az ilyen dolgokban határozni szokott — miniszter volt-e vagy püspök, már nem tudom —, és valamit elmondott neki.

Fekete selyemruhában volt a szegény, sápadt asszony. Fekete haját, amely még nem szürkült, simán hátrafé-sülte. Nagyon szép volt igazán. Aki látta, azt mondhatta magában, íme, egy tisztességes és szeretetreméltó polgárasszony, aki bizonyára kitűnően vezeti a háztartást, és példásan neveli a gyerekeit.

Reszketett, amíg elmondta a mondanivalóját, és tele lett a sápadt arca forró, piros vérrel. Elmondta, hogy Pál és Virginia tulajdonképpen nem unokatestvérek, mert Virginia leánya nem az ő hites urától való.

Nem volt hazugság. Virginia anyja valóban becstelen feleség volt, bár ezt senki sohase tudta.

Utolsó délután történt. Pál és Virginia kétségbeeseten, mint a sors halálraitéltjei, néztek egymásra, mikor megtudták a könyörtelen hírt. Vad vágyak sugara csillogott szép nagy gyermekszemeikben. És akkor Virginia anyja elhatározta magát. Megmondta, hogy ő milyen áldozatot hoz értök. Virginia sirt, de elfogadta az áldozatot. Azt hiszem (és nincs okom haragudni emiatt Virgíniára), hogy az édesanyját még meg is engedte volna kínozni, ha ettől függ a dolog.

De minden jó lett. Fölharsantak a tavasz trombitái.

Ők egymáséi lettek egy verőfényes, akácvirágszagú májusi napon.

És ez az egész.

1907

AZ ALBÍRÓÉK

1.

Petrovits albíróné nagyot nyújtózott az ágyában, azután kinyitotta a szemeit. Semmi kétség — reggel volt. Az ura már mosdott, az asszonyka a mosdóvíz locsogására ébredt föl.

Meg kell adni, hogy Petrovits albíró nagy zajt csapott mosdás közben. Mintha csak ennek a ténykedésnek is, mint minden másnak (hivatalosnak és nem hivatalosnak egyaránt), különös fontosságot tulajdonított volna. Hatalmasan paskolta, döngette a mellét, a szájával és orrával fújta, prüszkölt és bugyborékolta. Többször bedugta a mosdótálba a fejét, azután nagy loccsanással húzta ki. Éppen a fogmosáshoz akart kezdeni, amikor egy gyenge, elfojtott hang szólította:

— János, János.

Az albíró — csupa víz volt — csak a mosdó mellől felelt:

— Mit akarsz?

— János, nagyon fáj a torkom — mondta a kétségbeesett, rekedt hangocskára.

— Te megint képzelődöl — felelte az albíró ruganyosan és egyszerűen, és azután a kikészített tiszta, bolyhos törülközővel szárítgatni kezdte magát.

— De nagyon fáj — bizonyítgatta az albíróné majdnem sírásba fúló hangon.

Eközben az albíró megtörülközött, rövidre nyírt haját megkefélte egy kemény kefével, és sietve öltözni kezdett. Mentségére mondván, már majdnem nyolc óra volt, és Petrovits János a törvényszék legpontosabb hivatalnokai közé tartozott. Már joggyakornok korában elhatározta, hogy karriert fog csinálni, s azóta nem késelt a

hivatalból soha. Nála a pontosság nem kényszerűség volt, hanem valami természetes, ami a személyéhez, az arcához tartozik. Az íróasztalán, a hivatalban éppen olyan abszolút rend volt, mint a szekrényében. Nem sietett kapkodva, fejetlenül, de három perc alatt teljesen készen állott.

Megtörölte a csíptetőjét, őszinte nézésű, dülledt, barna szemei kissé rövidlátóan bandzsítottak, amikor nem volt előttük a csíptető, azután odament a felesége ágyához, megcsókolta az asszonyt, és így szólt:

— Majd szólok, fiam, Hamvaynak, jöjjön el, és nézze meg, mi bajod. Én azt hiszem, csak képzelődöl, mint rendesen. — Azzal a megmosdott friss emberek jóhiszeműségével és könnyű lépéseivel elsietett.

2.

Az albíroné nagyon elkeseredett volt. Úgy érezte, hogy a torkában nőnek, nőnek a mandulái, őt az ágyba szegeznek, minden nyelésnél csúful megkínózzák. Holnap este miattok nem mehet el a kaszinó estélyére, ahol pedig tánc lesz. Borzasztó — és ez a János nem törődik mindezzel, azt megteszi, hogy elküldi az orvost (a hivatali orvost, aki ingyen köteles gyógyítani), de ezzel azután vége. Siet, siet, hogy pontos legyen, és még azzal vádolja őt, hogy képzelődik. A kis albíroné olyan szánsalmasnak találta az állapotát, hogy majdnem sírva fakadt. Kétéves házasságuk óta még nem volt komolyan beteg és ilyen boldogtalan.

Becsöngette a bejárónét (Petrovitsék nem főztek otthon, kiszámították, hogy ha hozatnak, olcsóbb). Odahozatta az ágya mellé a mosdótálat, a fogport s a kezét s a törülközőt. Megvizezte az arcát, megsimította a haját, és kimosta a száját. A jó hideg víz felüdítette, s amint jól kigargarizálta a torkát, úgy vette észre, hogy a fájdalom, amit a nyelésnél érez, már jóval kisebb.

Maga is kezdte belátni, hogy a helyzet nem olyan

borzasztó, és az ágyban jóízűen megreggelizett. Még eszébe jutott gyermekkorának egyik kedvenc játéka: a betegjáték, amelyet öccseivel annyiszor játszott, s amelyben az orvos kicsiklandozta az ágyból a beteget. Azután tisztára húzatta az ágyat, kiszellőztette a szomszéd szobát, átnyitatta az ajtókat, megigazította a haját, s elővette az éjjeliszekrényről azt az új Magyar könyvtár füzetet, amit éppen tegnap vett. Francois Coppée Henriette-je volt. Egy hajtúvel fölívágta, és olvasásba merült.

Alig olvasott a huszadik oldalig, amikor megszólalt az előszoba csengője. Az orvos jött.

— Kezét csókolom, nagyságos asszonyom!

— Jó reggelt, doktor úr!

— No, mi baj?

Ennél az obligát orvosi kérdésnél a doktor egy ugyan-csak obligát mozdulattal leült az ágy mellett álló székre. Harminc-harminckét éves, rövid hajú, piros arcbőrű ember volt. Középtermettel, kék szemekkel és szépen ápolt bajusszal. Hangja hangos, joviális. Amikor beszélt, az egész arca kissé mosolyog.

— A torkom, doktor úr, nagyon bedagadt reggel.

— Ó, ó, bedagadt, de tán csak nem fulladozott, kedves nagyságos asszonyom, hiszen az arca nem lázas!

A vidám orvos végigsimította az asszonyka homlokát. De ha vesszük, nemcsak a homlokát, hanem az arcát is. Ezt azonban nem lehetett biztosan tudni. Majd kanalat kért. Behozták. A szolgálnak azt mondta:

— Köszönöm, elmehet!

Azután az albírónének fel kellett ülni az ágyban. Az orvos pedig leült az ágy szélére, és úgy bámult be a torkába, miközben a kanállal kegyetlenül leszorította a kissé sápadt, hegyes nyelvecskéjét. Az albíróné hamar elfáradt az erőltetett ülésbe, de a doktor még mindig látni akart: megtámasztotta hátulról kezével, de úgy, hogy az ölelésnek is beillett. Mikor már eleget nézett, kihúzta a kanalat, s két vállánál fogva lassan vissza-

eresztette az asszonyt a párnákra... És e pillanatban hirtelen megcsókolta.

Az albírónének sikoltani se volt ideje, mert a doktor jókedvűen és gyorsan így szólt:

— Nem lesz magának semmi baja, legyen egészen nyugodt; no én megyek, kezét csókolom.

Azzal hátat fordított és kiment. Már kívül az előszoba ajtaját csukta be, mire az albíróné magához tért a csodálkozásából.

Megcsókolták. Igen, őt megcsókolta egy idegen férfi.

Mások is beszéltek, hogy ez a Hambay doktor megcsókoltatja a csinos asszonypácienseit, de az albíróné nem gondolt rá, hogy majd őt is.

És íme, egyszerűen és gyorsan megtörtént.

Mint egy kisgyerekekkel, úgy beszélt vele, hangosan, kedveskedve, mintha csak cukrot akart volna adni, és a cukor helyett csókot adott.

3.

Az albírónének nem volt ideje, hogy átadja magát a kikerülhetetlen töprengéseknek. Néhány perc múlva legjobb barátnőjét, Kovács ügyvédnét jelentette be a lány.

— Beteg vagy, szegény Mariskám — mondta a szőke asszony, azon az édeskésen előkelő hangon, amely ** városban az hautevolénak egyik ismertetőjele.

— Igen, beteg vagyok, a torkom fáj.

— Tehát, hála az istennek, nincs komoly bajod!?

— Dehogy nincs, van: nem is tudom, hogy mondjam el neked...

— Ebből valami érdekes lesz — élcelődött Kovácsné —, no mondd el. Elvégre mi, jukker asszonyok, néha bosszankodunk, ha érdekessé válunk, s van is jogunk hozzá.

— Hát kérlek, nem az, amire te gondolsz — kezdte az albíróné igen komolyan —, hanem egészen más... Képzeld, az uram reggel mondja, maradjál ágyban, majd

elküldi Hamvayt, és majd az megvizsgálja, mi a bajom. Hamvay eljön, megvizsgál, kijelenti, hogy nincs semmi bajom, azzal egy pillanat alatt megcsókol, és itt hagy.

— Megcsókolt, ugyan ne mondd, és te mit tettél?

— Semmit, és éppen ez a borzasztó. Nem tudtam kiáltani, a lányért csengetni. Megnémultam, és mire mozdulni tudtam, ő már elment.

— Hát csakugyan igaz! Erről a Hamvayról már hallottam ilyeneket. Szemtelen fráter, pedig egészen közönséges pofája van. Tehát mondd el csak még egyszer, kérlek.

Mariska a dolgot újra elmondja. Részletesen megvitatják az ügy. Végre Kovácsné, aki pont tizenkettőkor indul, így összegezi a tanácskozás eredményét:

— Hát kedves Mariskám, ezt meg kell gondolnod. Mindenesetre világos, hogy senki se gyanít semmit. Hamvay hallgat. Az urad nem tud vívni, és pisztoly sose volt a kezében. Szóval itt csak veszedelem lehet. Hozzá, csak magad okolhatod, ha párbaj lesz, és ő megsebesül. Másfelől megint az urad téged is kérdőre vonhat, hogy miért nem csináltál lármát. S a te urad féltékeny ember, emlékezhetsz, menyasszony korodban nem engedett táncolni. Azt mondja esetleg, hogy neked pofon kellett volna ütni a doktort, mint ahogy kellett is volna... Hiszen ha nem lenne olyan féltékeny, mindjárt könnyebb lenne a dolgod, de így jobb lesz hallgatni.

És az albíróné megfogadta a tanácsot. Mire Petrovits hazajött, fel volt öltözve. Nem szólt az urának a dologról semmit.

(Azt hiszem, hogy Kovács ügyvédné okos és körültekintő tanácsáról csak a legnagyobb elismerés hangján lehet szólnunk.)

4.

Petrovits albíró nyugodtan járt-kelt a világban. Még aznap délután nagy sétát tett a feleségével.

Már kétéves házások elmúltak, és még mindig nem-

csak karonfogva jártak, hanem össze is bújtak. Az ismerős asszonyok ilyenkor így szapulták őket:

— Nézd a jegyespárt.

De hát Petrovits, mint a rövidlátók nagy része, nem tudta a dolgokat helyesen megítélni. Például azt sem, hogy ez a viselkedés kissé humoros, és nem felel meg az ő komoly bírói állásának. Ugyancsak a rövidlátó emberek póz nélküli természetességével beszélt, gesztikulált a sétájuk alatt. Például elmagyarázta a feleségének a technika legújabb vívmányát — amelyről aznap délután olvasott egy újságban a „Különfélék” rovatban. Egy villamossággal berendezett lakásról beszélt, amelyben villamos gépek végeznek minden szükséges munkát. Ezenkívül röviden vázolta egy sakkparti lefolyását, amelyet aznap nyert meg a kaszinóban. Az a tény, hogy a felesége nem tud sakkozni, ebben semmit se zavarta. Hazafelé menet egy opera tartalmát mondta el, amelyet még jogászkorában látott, s amelynek, mint mondta, zenéjére semmit se figyelt, csupán azért, hogy tisztában legyen a mesével. Még egyszer meg akarta nézni ugyanazt a darabot, most már a zene miatt, de amikor megint adták, nem volt pénze, és így elmaradt.

5.

Szóval Petrovitsék nyugodtan éltek. Egyik napról a másikra.

Ezalatt pedig a városban lassan, de biztosan terjedt a hír, hogy Petrovitsnét, a fiatal, szép Petrovitsnét (nem tudjátok, a Held leány!), már azt is megcsókolta az a huncut Hamvay. (Az ördög vinné el, hogy olyan jó gusztusa van!)

Hat hét múlhatott el, amire ez a hír elért Petrovits János füléhez.

A szegény fiú alig tudta kivárni a hivatalos órákat. Rohanva gyalogolt haza, és hebegve, hadarva vont

kérdőre az asszonyt. Amint a küszöbön a nagy sietségben elbotlott, leesett a csíptetője. A szemei gyámoltalanul bandzsítottak a világba.

Mariska zokogva bevallotta, hogy ki akarta kerülni a párbajt, és azért nem szólt, mert ő félt, nagyon félt, és csak pofon ütötte a doktort, és mert ő nagyon, nagyon szereti Jánost. Az albíró először ellenkezni próbált, de azután megölelte és megcsókolta síró feleségét. Délután a hivatalban Petrovits bezárkózott, és estig nem jött ki. Azután hordárt hivatott, és egy levelet adott át neki.

Mikor pedig hazaérkezett, így szólt a feleségéhez:

— No, most már nyugodt lehetsz, fiam, rendbe hoztam azt a dolgot. Gondoltam magamban, minek egyem magam, minek vagdaltassam magam, minek rontsam a minősítésemet. Mint a törvény embere jártam el.

— De hát mit tettél tulajdonképp? — aggodalmaskodott az albíróné.

— Majd meglátod holnap reggel.

6.

Reggel az albíróné férje harsány hangja ébresztette föl.

Az albíró az ágyban feküdt, a reggeli újságlapot tartotta a kezében, és annak utolsó oldalát olvasta.

— Hallgass ide, Mariska — ismételte azután olyan féle hanghordozással, mint ahogy alsó gimnazisták a Talpra magyart szavalják, és mosolyogva, kipirulva olvasni kezdte:

Nyílttér. Figyelmeztetés. A nagy Galeotto városunkban is felütötte tanyáját. Egy úri egyénnel és nőmmel kapcsolatban ugyanis olyan hírek kerültek forgalomba, amelyekkel szemben egy figyelmeztetéssel kell élnem. Figyelmeztetem a hírek terjesztőit és koholói, hogy minden effajta rágalmazást aljas koholmánynak jelentek ki, s amennyiben azok nőm becsületét érintenék, a törvényes lépéseket ellenök hala-

déktalanul megteszem. Petrovits János törvényszéki albíró.

Az albíró kétszer is hangosan végigolvasta a cikket.

— No hála istennek — mondta az albíróné —, csak-hogy most már vége van ennek a kellemetlen ügynek. Add ide, fiam, hadd látom én is...

És ő is hangosan olvasni kezdte: A nagy Galeotto...

Amikor végigolvasta, azt kérdezte: — Te, mi az a nagy Galeotto?

Az albíró hosszú magyarázásba kezdett.

1907

A VARÁZSLÓ KERTJE

A pályaudvar kapuján két magas termetű, nyúlánk fiatalember lépett ki az állomás előtti térre. A következő pillanatban megismertem őket.

— A Vass fiúk!

Együtt mentünk be a városba. Az enyhe júniusi délutánban valami nagyon kedves érzés volt az. A gimnáziumban elválthatatlanok voltunk. Érettségi óta — négy esztendeje — nem láttam őket. Külföldön tanultak. Nagyon megörültek a találkozásnak.

Az arcuk még nem férfiasodott meg végképp. Finom orrukon, a mozgékony okos szemükön a későn érő intelligens emberfajták karaktere. Modorukban ugyanaz a világfias szívvesség és kedvesség, amely annyira szokatlan volt a gimnáziumban, s mégis mindenkinek tetszett.

Gyalogolva haladtunk végig a főutcán és a főtéren. Siettek. Két óra múlva tovább kellett utazniuk.

— Tulajdonképpen csak a varázsló kertjét jöttünk megnézni — szölt az idősebb Vass fiú.

— A varázsló kertjét? Hol van az? — kérdeztem.

— Igaz, te ezt nem tudod. Persze, akkor nem mondtuk el senkinek a dolgot. Majd meglátod, eljössz velünk, ugye? Nincs messze...

A főtér felől a templomnak tartottunk. Végighaladtunk a parkon. Az öreg gimnáziumi hittanárunk ott ült a rendes padján, egy könyv olvasásába merülve. Köszöntünk neki. Barátságosan integetett. Azután megkezdte a templomot. A fiúk egy vak utcába vezettek, amelyről eddig semmit sem tudtam. Az utca szűk volt, és körülbelül kétszáz lépés hosszú. Sajátságos! — ilyen házakat, mint itt, sohase láttam a városban. Alacsonyak

és kezdetlegesesek voltak, de vagy az ablakok hajlásában, vagy a kapuk faragásában és formájában volt valami ósdi. Az utcán padokon és székeken öreg emberek és bánatos arcú sápadt asszonyok ültek, apró lányok söpörték és öntözték a földet. Kocsikeréknek nyoma sem látszott.

Az utolsó ház előtt állapotunk meg. Azaz — tulajdonképpen ház nem is látszott, csak kerítés. Festetlen, magas fakerítés: olyan sűrű, hogy a kezét rajta bedugni nem lehetett, és egészen közel kellett hajolni, hogy az ember megláthassa, mi van mögötte.

Kábító virágillat csapott meg. A kerítés megett kert volt; nem nagyobb, mint egy kis szoba. A talaja körülbelül a derekunk magasságáig fel volt töltve. És tele az egész kert virággal.

Sajátos növényvilág tenyészett itt. Hosszú szárú, kürt alakú virágok, amelynek szirmai mintha fekete bársonyból volnának. A sarokban liliombokor, óriás kelyhű fehér liliomokkal megrakodva. Mindenütt elszórva alacsony, vékony szárú fehér virágok, amelyeknek egy szirma, csak egy szirma, gyenge piros színű volt. Úgy tett, hogy ezek bocsátják azt az ismeretlen, édes illatot, amelyet szagolva az ember azt hiszi, elakad a lélegzete. A kert közepén egy csomó bíborpiros, kövér virág terpeszkedett. Húsos, selymes fényű szirmaik hosszan lógtak le egészen a magasra nőtt haragoszöld színű fűbe. Mint egy kaleidoszkóp, úgy hatott ez a kis csodakert. Közvetlen előttem a nőszirmom lila virágai nyíltak. Százféle virágillat tevődött össze a bódító szagában, s a szivárvány minden színét megtalálhattad a virágok színeiben.

A kert végében, a kerítéssel szemben egy kis ház gubbaszkodott. Zöld zsalus két ablaka mindjárt a földszín magasságára nyílt. Ajtót nem lehetett látni. A háztető az ablakok felett mindjárt összehajlott. Nagy padlásnak kellett ott lenni. Közvetlenül az ablakok előtt kék szegfűket fedeztem fel. Vagy négy percig némán

bámultuk ezt a tíz négyszögméternyi kis csodabirodalmat.

— Látod, ez a varázsló kertje — mondotta a fiatalabb Vass.

— És ott a házban lakik a varázsló — folytatta a másik.

— És ott laknak a rablók is.

— Kicsodák? — kérdeztem.

— A rablók, a varázsló tanítványai és rabszolgái.

— Ők kimennek rabolni a városba. Ilyenkor mennek ki, föld alatti utakon. A templompadláson bukkannak föl, és a toronykötélen ereszkednek le. Barna köpenyük alatt kis olajlámpát rejtegetnek, és övükre akasztva álarcot, töröket, pisztolyokat visznek.

— Csendesen lopóznak a házakba, vagy az ablakokon másznak be. Kis csákányaikkal pár pillanat alatt felkapaszkodnak az emeletes házak szobáinak nyitva hagyott, sötét ablakain.

— És ezután gyorsan a szekrényekbe bújnak.

— Senki, aki a házban lakik, észre nem veszi őket, és akkor már elhelyezkednek a ruhák és skatulyák között. Meggyújtják kis lámpásaikat, és nesztelenül várnak.

— Várnak, még mindenki le nem fekszik, és akkor kibújnak, végigjárják a szobákat, feltörik a zárat, levágják a gyermekek fejét, és töröket otthagyják az apák szívében.

— És elviszik a kincseiket a varázslónak.

Mintha valami elfeledett, régi verset mondott volna fel a két fiú, úgy mondták el a varázsló barlangjának titkait. Ezalatt folyton néztük a kertet.

— Elképzeled, most mi van ott benn? — kérdezte a fiatalabb Vass.

A bátyja felelt helyettem:

— Itt, a zsalus ablak megett van a rablók hálósobája. Alacsony, vakolt odú. A falon egy lámpás pislog, és jobbra-balra hat-hat szalmazsák a földön. Az egyik oldalon hat rabló alszik, összekuporodva; az arcukat se látni.

— A másik oldalon üres a hat ágy.

— A rablók már a föld alatti utukon elindultak véres munkájukra.

— Amikor fölébredtek, négykézláb másztak ki a szobából, mert az alacsony helyen fölállani lehetetlen.

— A varázsló akkor enni ad nekik. Gonosz, fekete szemével mintha azt mondaná: egyetek, és hozzatok nekem sok kincset, aranyat, ezüstöt.

— A rablók friss békákat és gyíkokat esznek, továbbá több éves cserebogarakat kapnak csemegéül, amelyek, mint befőttek, üvegekben állanak a varázsló kamrájában.

— Azután menniök kell. A varázsló pedig meggyújtja a lámpását, mely egy koponyában van elhelyezve, és virraszt a szobájában. Olvas, örködik. Nehogy baj érje a rablókat.

— Nehogy felébredjenek a kutyák vagy a gyerekek.

— És mikor keleten szürkülni kezd már az ég, akkor idejön: lefekszik a kertbe.

— És akkor minden virág leánnyá változik. Ő pedig hempereg a virágok között...

— Míg csak haza nem jönnek a rablók, és akkor átveszi a zsákmányt, elrakja a föld alatti raktáraiba, és aludni térnek mindannyian. És egész estig csendes, kiált a ház.

— A szomszédok közül senki se tudja, hogy ki lakik itt...

Néhány percig szótlánul néztük a varázsló kertjét; akkor az egyik Vass fiú hirtelen megnézte az óráját.

— Huszonöt perc múlva indul a vonatunk — mondotta, és könnyen sóhajtott.

— Mennünk kell — mondta a másik.

A keleti égen már látszottak a csillagok. Az utcában csend volt, mint a temetőben; sehol egy élő lélek kívülünk.

Visszaindultunk. Szótlánul haladtunk a templomig. A két Vass fiú elmélázva nézett maga elé. Megkerültük a parkokat. A kútnál három szolgálólány húzta a vizet.

Jókedvűen nevettek, csinosak voltak. A két fiú rájuk nevetett.

A varázsló virágainak nyomasztó illata lassanként elszállt a mellükről. Egy bérkocsi haladt arra. Füttyentettek. Mosolyogva búcsúztak, és könnyedén szöktek fel a kocsira. A kocsis a lovak közé csapott. És elrobogtak a villanyfényes fűtca felé.

1907

ISMERETLEN HÁZBAN

1.

1843-ban vagy 44-ben halt meg Io, Pesten, a Váci utcában. És ahogy késő szeptemberi alkonyaton tegnapelőtt betévedtem abba a házba, átölelt engem a sötétben gyengéden, mint valami illatos szellő, amely leanderbokrok felől jő.

2.

Az udvar, ahol ez történt, ahová betévedtem, szűk volt, és a második emeleten túl tisztán derengett a háztető háromszögében az ég szürkészöld alkonyati színe. Végignézttem az emeletek folyosóin, sehol senkit se láttam.

3.

Az ablakok mögött azonban elhalt kacagások bujdosnak, és Io újra átölelt engem a sötétben, gyengéden, mint valami illatos szellő, és megcsókolt az ajkamon. Félénken, egy pillanatra csupán. Mintha csak puha arcát érintette volna a szájamhoz. És a szája csak a levegőben suhant volna el az ajkaim előtt.

4.

E pillanatban megláttam őt. A második emelet kis folyosójának végén jött, olajlámpással a kezében.

5.

Fölnéztem reá, és lemosolygott hozzám, mint egy ártatlan leány, aki először mosolyog férjira. Körülnéztem az udvaron, és akkor láttam, hogy a kaput bezárták. Egy zöld kendőbe burkolózott öregasszony olajlámpást akasztott a falra. És leült egy székre ottan. Io pedig lejött hozzám a keskeny csigalépcsőn. Egy régi dalt dúdolt, és szerényen, halkán, mosolyogva nyújtott kezét. Mint aki szerelmes és szégyenkezik.

— Io — mondtam neki —, te ismered a Nagypapát!

6.

A leány nem felelt. Piros színű lenge ruháján és mézízelen illatos nyakán apró fénykarikák táncoltak. Tágara nyitott szemekkel némán bámult az arcomba.

— Io — mondtam —, ha nem akarsz beszélni, vezess a szobádba.

7.

Megfordult, és fölfelé indult a kanyargós falépcsőn. Hogy az első emeletig értünk, láttam, hogy ajtók nyílnak ki körös-körül a folyosón, és színes ruhájú lányok néznek bennünket. Gonosz és ellenszenves volt az arca valamennyinek. Ezek még nem ismerték a Halált és a boldogító Jóságot. Félnem kellett az erős, mérges parfümüktől, amely apró felhőkben szállongott szerte róluk.

8.

Io sietett. A második emeletre érve, már nem láttam lenn világosságot. Sőt, úgy tetszett, hogy mindaz, ami lenn volt, az udvar, a kapu, a zöld kendős asszony és

a Váci utca most elsüllyedt, eltűnt, és a magasságban nincsen semmi, csak az ajtó s mögötte Io szobája. Megreszkettem erre a gondolatra, és valószínűleg leszédülök a mélységbe, ha Io át nem ölel, és be nem tuszkol a kis szobájába.

9.

Itt fehér függönyök lógtak az ablakon. Magas, szögletes szekrény állott a fal mellett és egy kicsiny, menyegyzetes ágy, az Ioé.

— Io — szólottam —, feküdj le halotti ágyadba, és aludj el.

És ő szótlánul vetkőzni kezdett.

10.

Kényszeredetten és illetlenül mosolygott reám. Lehúzta a harisnyáit, kis piros papucsait és könnyű seilyem köntösét. Azután az ágyra ült, lassan, mosolyogva lehajtotta a fejét a párnára, és egyenként a takaró alá húzta apró, kislányos, fehér lábait.

Ekkor én suttogva, reszketve, majdnem zokogva beszélni kezdtem.

11.

— Ó, én tudom, Io — mondtam —, tudom: te találkoztál egy tavaszon a Nagyapával. És megláttad az ő tizenhét éves rózsaszínű fiúarcán a szerelem áldását. Ugye, Io. Mert ő volt a legszebb azok között, akik akkor az egyetemen tanultak.

12.

— Finom, fehér kezei ránctalanok voltak. És a kék erek, amelyek később kidagadtak és kicsomósodtak rajta, akkor lenn bújdostak, a friss, eleven izmok között. Valószínűleg a kezét is megcsókoltad, s ezen nem is kell csodálkoznom, mert szeretted őt, Io, és emiatt csábítottad el őt ebben a szobában.

13.

— Hányszor jött el hozzád azután, és ült itt a Nagyapa nálad? Szép, fiatal arcára vékony rétegben rakódott reá a gonosz mosuszsillat, amelyet kis ládádban tartogattál. Te okoztad, Io, hogy a Nagyapa rózsaszín arcára apró ráncocskák ültek. Mégpedig igen korán. A szeme köré. És az orrcimpái mellé.

14.

— Nem vádollar, Io, csak azt akarom neked megmondani, hogy miattad sírt Nagyanya annyiszor, amikor félt, hogy Nagyapa őt nem szereti többé. És most valami fájó és borzasztó dolgot mondok neked: nem is szerette. Csak téged szeretett életében, Io. Ezt te persze nem tudhatod.

15.

— Én azonban jól tudom, hogy mielőtt Nagyapa hazament Pestről a nyári szünidőre, hosszan csókolta a nyakadat. És az ajkaidat is. Meg a violaszínű könnyes szemeidet is.

A Nagyapa elment haza, és te a legnagyobb vétkeket követted el, Io. Feledtél, feledtél. Olyan nőknél, mint

amilyen te voltál, a legnagyobb véték, a végleges zül-
lés ez.

16.

— Ezt nem pótolhattad helyre soha. Méltatlan lettél a drága ifjú szerelemre. Nem őrizted a kincset. És a szerelem megbosszult téged. Mert emiatt öregedtél meg, Io. Nem vágytál a szerelmi csók édességére, és — ó, szégyen — kezdted édesnek mondani valamennyit.

17.

— És amikor a Nagyapa sokkal később, a kisfiával, az én apámmal Pestre jött, találkoztatok a Stáció utcában. Emlékszel rá? Vagy ezt is elfeledted?

Szent István napja volt. Nagyapa a bal kezének mutatoujjánál vezette apát. Apa szép, barna szemecskéi pedig tágra nyilva bámulták az ismeretlen nagy város csodáit. Te ott álltál az utcasarkon, és nem ismerted meg a Nagypát, hanem hátat fordítottál, és elindultál más irányba.

18.

— Ó, a Nagyapa sokat gondolt reád. Mert igazi nemes férfiúi lelke volt, és az első szerelem gyökereit belőle semmi ki nem irthatta. Aznap este, amikor lefektette fáradt kisgyerek-apuskámat, igen töprengett Nagyapa, hogy elinduljon-e a keresésedre. Gyertyavilágnál éjfélig virrasztott a szálloda szobájában, és végigmuzsikáltatta lelkén a régi csókjaid dudorászó emlékeit. A legszebb ifjúságnak andalító zenéjét.

19.

— Mit mondjak még, Io. A halálos ágyán is rád gondolt. Ott állott mellette Nagyanya, ez a szép, csodálatosan kedves, hű asszony, orvosságot adott neki és megtörölte verejtékes homlokát. És Nagyapa mégis rád gondolt...

20.

— Ezeket akartam neked mondani, Io. Azután meg akartam igazítani a függönyöket halotti ágyadon, és meg akartam gyújtani a mécsest a szentkép alatt. Engedd hát, hogy távozzam.

21.

Io most lehajtotta a fejét a párnára, szomorúan nézett rám, és elnyújtózott az ágyon, mint valami halott kismacska.

Megigazítottam az ágymennyezet fehér függönyeit, és meggyújtottam a kék üvegű mécsest a Mária-kép alatt.

Io ibolyaszínű nyitott szemei úgy sötétlettek a fehér csipkefátyolon át, mint két szegény, eltévedt, elpusztult bogárka.

22.

— Io — mondtam —, számodra nincs irgalom a túlvilágon. Sohase lesz nyugalmad. Éjjel a folyosón és a lépcsőházban kell bolyonganod, hogy a későn hazatérő ifjak és férfiak szívét riaszd szellemcsókoddal. Sajnálalak e szomorú élet miatt. A kis falépcső, a szűk folyosó, a petróleumlámpa halvány világossága mellett, nem a legkellemesebb sétat helyek. Különösen, ha a házmester ta-

karékoskodik az olajjal, és a lámpa emiatt keservesen füstöl... Hanem most megyek, Io, nemsokára éjjél lesz, isten veled!

23.

Kiléptem a szobából. Lebotorkáltam az udvarra, és kimentem a házból. De mire hazaértem, már jóval elmúlt éjjél. Amikor kinyitották a kaput, gyenge érintést éreztem a vállamon, és megborzongtam a fülem mögött. Mintha egy könnyű női kéz megfogott volna, és mintha hűvös ajkak csak egy szempillantásra — mint valami szellő — megcsókolták volna a nyakam.

1907

TAVASZI OUVERTURE

A vonósok: A tél, november óta semmit se engedett. A háziasszonyok panaszkodtak, hogy képtelenség győzni a fűtést. Naponkint hírt lehetett hallani megfagyott emberekről. Az utcán nagy szesekocsik ballagtak végig és a síkos utakon reggel minduntalan elcsúsztak a lovak. Dél felé fölengedett a fagy, de akkor meg metsző, nedves szél fújt. Az ember nem tudta elgondolni, hogy lehetett valaha más idő is.

A pásztorsíp és fuvolák, később a hárfa egy hegedűvel:

Egy napon azonban künn nagy változás történt. S azon a reggelen ő kioltotta a kályhatüzet s az ablakot kitárta. A kicsiny mély udvarról fölnézett a házak tetéjére. Ott arany napsugár olvasztotta feketére a tegnapi még fehér háztetőket. A sárga hóvíz szaporán csörögve folyt a csatornákban. Az ég fényes, csillogó, kék színben ragyogott. Időnként nagy szürke, lila felhőgomolyagok rohantak át az udvar fölött nyíló kicsiny, kék négy-szögön. Hallgatózott.

Csak a hegedűk halkán:

Azt hallotta, hogy a város aszfaltba burkolt, összekövezett földje nagyokat lélegzik, ott alul; hevesen, türelmetlenül.

Trombita a vonósokkal; igen csendesen:

Kibotorkált az utcára. Irtózatosszerű érzés volt. Szaladni akart, de az izmai zsibbadtan megtagadták az engedelmességet. Ügyetlenül düllöngött ide-oda, és a járókelők között tátott szájjal bámult szerteszét. A sok téli üléstől elgémberedett görbe lábaival kaszával, topogva nekiindult egy iránynak.

De a tömeg nem engedte. Folyton az útjában állott, zajongott, az ellenkező irányba iparkodott.

Kürtök:

Az ökleivel igyekezett magának utat csinálni az emberáradatban, mely a gyárváros magas házai között hömpölygött. Magában dühösen kérdezte:

Harsonák:

Hová megy ez a sok ember? Hová mennek? Hiszen nem lehet máshová menni, csak oda, ahová én, csak oda jöhetnek ma, csak oda kell jönniök!...

De nem ment vele senki se...

Csak a vonósok és klarinétok:

S ő nem szívhatta magába az édes, hideg, langyos levegőt. Ellopták tőle az emberek, a házak, a köszénfüst, a zaj. A megolvadt hó vize fényes feketére mosta a fölengedett sáros aszfaltot. Belegázolt a vízbe és fáradhatatlanul sietett előre, tántorogva valahová. Útját állották a munkások, akik kenyeret keresni siettek. Dühösen kinevette őket.

— *Harsona:*

Kenyeret, kenyeret!

Jöttek azután egy nagy csomóban a diákok, az iskolába iparkodtak. Ő csúfolódva kacagott:

Harsona:

Tanulni, tanulni!

Sok szép asszony is járt arra, akik könnyű, színes ruhákban tetszelegtek sétálva és udvarlóikat várva.

Nem nézett rájuk. Sietett, futott keresztül a sok, sok összekövezett utcán: várták.

Lázban égve, kipirult arccal lihegve rohant. És a tömeg csakhamar ritkulni kezdett. A házak is...

Klarinétok, pásztorpipók, fuvolák:

Hideg, részegítő, vad tavaszszél fútt. S ő kitárta a mellét, levette a kalapját. Végre megláthatta a földet. A hegedűk csatlakoznak. A kövek itt-ott szabadon hagyják. És ő belegázolt a sárba, a nedves, puha, barna lélegző földbe. De még mindig sok volt a kő. A csúnya, kemény ostoba kő. A violák.

— Tovább.

Elfutó lélegzettel, sántikálva folytatta az útját. Már csak apró házak maradtak körülötte. Futásnak eredt. El akart menekülni a szabadságba.

... *Nagy szünet.*

És megérkezett. *Csellók.*

Egyedül voltak: az éggel, a földdel. Ameddig a szem ellátott, nem volt már senki a tájon.

A cselló vezető melódiájával, hárfa, kürt és a vonósok:

Felhős, terhes, változatos tavaszi ég, mely végtelenül kék meg csillogó fehér. Azután körös-körül sár. Néhol még: olvadó hó. A pocsolyában apró hullámok rezegnek, s ott tükröződik a színükön az új égbolt, az örvendő, nedves, fekete fák.

Angolkürt új melódiát hoz: Földszag csapott feléje. Megtántorodott, amikor megérezte, és a kalapját elhajítva, szaladni kezdett. Majd újra megállott. Magába szívta a természet leheletét, a föld sóhajtasát, a tavasz csókját.

Hárfák és fuvolák:

A tavaszi szél végigsietett a nagy síkságon, s ő erre kigombolta az ingét, ledobta a kabátját, és mellét megfürdette benne.

Ide-oda révedezett a szeme. A nagyszerű színek — akárcsak az erős illatok — megbénították agyát. Hallgatta a csendesség mondhatatlan zenéjét. *Hegedűk, hárfák, nagybőgők igen csendesen.*

Úgy érezte, hogy amint ott áll, megsemmisíti, feloszlatja őt a természet. Megint szaladt néhány lépést, azután örült gyorsasággal levetkőzött. Tépte magáról a ruhákat. Meztelenül ott állott a mezőn kitárt, reszkető karokkal... A sár összecsókolta a lábát, a szél végigsimogatta szilajul. Görcsösen hullámozott a mellkasa, ez a kicsiny, görnyedő, kicsinyes munkában elcsenevésezett szárnalmas mellkosár — és szítja a tüdejébe a tavaszt telhetetlenül. Többet... Többet... Többet. A tüdő megtelt — még többet...

Összeesett. *Hosszú csend.*

Azután igen halkán a hegedűk.

Ott találták meg harmadnap a sárban, az olvadt hóban. A napsugár és szél végigsimogatta, a sár körülcsókolta, a melegedő, belül dübörgő, megfiatalodó föld magához szorította kihűlt testét. *A fuvolákon alig hallhatóan két magas hang szól.*

1907

RÉGI LEVÉL

Vézi Margit asszonynak

Kedves bátyám uram!

Kelt levelem Visegrádon, 1330. április 21-én Kedden. Kívánom, hogy ez a pár sor írásom a legjobb egészségben találjon valamennyieteket. Ámbátor legutóbbi levelemre még választ nem kaptam, sietve írok, mert holnap, holnap reggel indul Budára a kengyelfutó.

Ezt pedig azért teszem, mert rettentő dolgok estek itt a palotában tegnapelőtt, azaz húsvétvasárnap után való vasárnapon.

E napon délben ugyanis a Király úr, nemkülönben a Királyasszony és gyermekeik, Lajos és Endre hercegek benn étkeztek a kicsiny ebédlőben. (Engem felszolgálásra rendelt ki az asztalnokmester.) Alig hozzuk a második fogást, hát az ajtó előtt nagyot kiált ám Balázs Farkas fia, és ahogy odanézőnk, Zách Felicián zászlós úr ront be az ajtón. Jól ismered őt, bátyám, Csák Mátyás volt a nádora, és mióta urunkhoz, Róbert Károlyhoz szegődött, elég bajt okozott mindenkoron. Mondom, beront nagy kiáltással; hüvely nélküli egyenes kard a kezében, és borzasztó káromkodásokkal a Királyasszonyra rohan, és feléje vág a karddal. Rettentő erős ember hírében állott ez a Zách úr, hát mindenki igen megrémült. Nálam nem volt a szablyám, mert fől szolgálásnál azt levetjük, de a hercegecskék nevelői, Gyulafi és Miklós, hamarosan kihúzott kardokkal nekitámadtak. Zách úr maga irtózatos erővel csapott rájuk, úgy, hogy Gyulafinak behasította a fejét, ki ott mindjárt meg is halt. (Tegnap temették.) Miklós pedig a nyakán kapott mély sebet, melynek következtében ő ma kiszenvedett. (Temetése holnap délelőtt lesz.) Képzelheti a nagy ije-

delmet; a hercegecskék sírtak, és a Királyasszony sikoltozott. A szomszéd szobából berohant Cselényi úr, a testőrök parancsnoka: ő szúrta le hátulról Zách urat igen hirtelen. Hát akkor derült csak ki, hogy a Királyasszony keze erősen vérzik. Zách úr kardja elérte az ujjait, s közülük kettőt elvágott. Orvosokat híttak persze mindjárt, és Cornelius mester, akit a legtudósabbnak és legtapasztaltabbnak mondanak mindenfelé, úgy ítélte, hogy a Királyasszony két ujját le kell vágni. A többi orvos ugyanezt mondta. A Király igen sápadt volt, és saját füleimmel hallottam, amikor Cselényi úrnak kiadta a parancsot, hogy Zách úr vejét, a leányát és a fiait lófarkon végezzék ki. És az egész rokonságot negyedizig irtsák ki, azontúl pedig börtönözzék be.

Úgy mondják, hogy Kázmér herceg úr, a Királyasszony öccse volt az oka mindennek. A Királyasszony mégse haraguszik reá, mert nagyon szereti őtet. Őt nem ismered, bátyám; aranyos szőke haja van és gyöngye, finom leányos arca. Beszélnek, hogy Klárát becstelenségre ő taszította volna, és ezt akarta megbosszulni Felicián úr. Én ritkán láttam őket együtt, noha egyenként sűrűn láttam itt a palotában mindkettőjüket. Klára a hercegecskék körül volt. Őket mosdatta reggel, fésülte és öltöztette. Kázmér úr későn kelt, mert Cornelius mester úgy hagyta meg. Tudom, hogy a Királyasszony naponta hosszasan kérdezősködött Kázmér úr állapotáról, és örködött, hogy az orvos rendeletei megtartassanak. Mind ezt azért tette, mert — mint mondják — a herceg sorvadásban szenved. Ámbár, aki az ő ritka szép arcát látja, korántsem gondolna ilyet. Velem, ha olykor szóba ereszkedett, mindannyiszor igen kedves és szeretetreméltó volt. Csendes hangon beszélt mindenkivel és különösen leányokkal igen zavartan, mint ez a szűz fiúknál lenni szokott. Nem is hiszem, hogy Zách Klára becstelenségét gonoszul okozta volna. Klára, akit legszebbnek tartottak az udvari kisasszonyok között, magasabb volt. És sokkal erősebb is lehetett a hercegnél. (Őt láthattad, bátyám, gyakorta.) Csodálatos szépségű

leány volt, termete és finomsága mindenkinek föltűnt. Kár, hogy túlságosan vad természet szorult belé, akár az apjába. Én magam többször próbálkoztam vele hosszabb ideig beszélni, de nem sikerült, jöllehet sok időt áldoztam reá, hogy alkalmat találjak. Azt mondják itt némelyek — igen titokban —, hogy a Királyasszony kerítette meg őt az öccse számára. Én ezt azért nem hiszem, mert a Királyasszony sohase volt túlságosan bizalmas Klarához, hiszen az apja, Felicián úr, annyi bosszúságot okozott Királyunknak, amint ezt te is jól tudod.

Azt gondolom, hogy Klára igen nagyon szerette a herceget. Valóban a többi leányok is, ha Kázmér úr atlaszselyem nadrágjában és kék bársony zekéjében szemlesütve elment mellettök, mindannyian gyönyörködve néztek finom arcára, piros szájára és selymes hullámú aranyossszőke hajára. Mindannyian kívánhatták őt, és bizonyára szívesen megcsókolták volna százszor is.

Úgy kellett lenni, hogy Zách úr leánya maga adta oda magát a hercegnek.

Ennek a leánynak sokszor csodáltam a természetét és tökéletes szépségű arcát. Tudtam, hogy mint a többi udvari leányok, nagyon buzgó az imádságban és a hetenként való szent áldozásban. És mégis volt egy okom, ami miatt arra gondoltam, de többször is, hogy idővel szégyenbe fog kerülni. Ő ugyanis két varkocsba szokta fogni a haját, és ahogy hátul a nyakánál elválasztotta, sok látszott a meztelen, fehér bőréből, ahol már csak gyenge pihék maradtak meg a hajból. Ez a hely olyan szokatlanul ingerlő volt, és annyira különbözött minden más leányokétól (pedig az udvari leányok legnagyobb része ugyanígy fésülködik), hogy a Király rajta feledé a szemét; nemkülönben Franciscus atya, az udvari gyóntató.

Azóta már a fejével együtt levágták a nyakának ezt a részét is és ha jól hallottam, a budai kapura akasztották ki.

Tegnap reggel szaggatták őt szerte lovakkal. Vincze Farkas fia, József ottan volt, amikor a leányt paripára

kötötték. De én nem bírtam meghallgatni, hogy elmondja, amiket látott, mert keserves sírásra fakadtam és kifutottam. Tegnap este, együtt ittunk vele késő éjfél utánig, hogy elfeledjük mindketten a Zách leány szörnyű halálát. (Cselényi úr most egész napon a Záchokat fogdossa össze, és ma is nyolc kivégzés volt a sáncokban. Emiatt este nem is igen merünk kijárni a palotából, mert félő, hogy boldogtalan lelkekkel lalálkozunk.)

Szándékom különben a palotából a seregbe kéredkedni (jóllehet itten nagyon jó dolgom van), mert a palotai szolgálat nem jár elég mozgással, és minthogy csak a fáradtság okozhatja az álmot — ha különben az ember gondolatai bosszantóak és nyugtalanok —, attól tartok, sűrűn fogok álmodni Zách úr leányával, minthogy ő tetszett nekem legjobban az összes leányok közül.

Meg azután Kázmér herceg urat se jó ám látni. Egyszer láttam csupán azóta. Sápadt volt, mint a mész és szomorú, mint a halál. Most ágyban fekszik naphosszat. Cornelius mester és a Királyasszony vannak mellette éjjel-nappal, ezenkívül egy olasz orvos, bizonyos Beneditti nevű, aki csak ma érkezett meg, egyenesen Nápolyból. Azt állítják róla, hogy a sorvadást is tudja gyógyítani.

† † † Isten legyen irgalmas mindannyiunknak. † † †

Kedves bátyám levelét a jövő heti visegrádi postával várom. Talán a sógorasszonykának nem jó lesz mindezeket elmondani, minthogy jó reménységben van.

1907

APA ÉS FIÚ

Valamelyik téli délelőttön az anatómiai intézet igazgatójának első asszisztense egy embert jelentett be, aki sürgősen akar beszélni a méltóságos úrral.

Az igazgató kiüzent, hogy csak pár percig fogadhatja, mert előadást kell tartania. Tényleg, a tanterem zsongott már az orvosnövendékektől.

A látogató magas, jól öltözött, sápadt ember belépett, mélyen meghajtotta magát, és az izgatottságtól csaknem hadarva, beszédbe fogott. Simára borotvált arcáról azt hihette volna az ember, hogy nem is magyar, pedig tiszta kiejtéssel beszélt. Erősen rövidlátó szemei előtt fekete keretű csíptetőt viselt.

— Bocsánatot kérek, méltóságos uram, hogy háborgatom, de a dolog annyira sürgős, legalábbis nekem. A nevem Gyetvás Pál, mérnök vagyok, és tegnap érkeztem Amerikából. Mikor leszálltam a vonatról, az édesanyám azzal fogadott, hogy az apám már nem él. A halálát jelentő levelet azon a napon kellett volna megkapnom, amikor hajóra szálltam, hogy hazajöjjek... Szóval megtudtam, hogy az apám kétségtelenül meghalt, mégpedig a klinikán. Az anyám, aki nagy nyomorban volt, mikor hazajöttem, nem tudta eltemettetni. Szóval otthagya az apám hulláját, mert azzal biztatták, hogy a klinika eltemeti. Most én utánanéztem a dolognak, és tegnap megtudtam, hogy ide, az anatómiai intézetbe szállították a hulláját, hogy rajta az orvosnövendékek tanuljanak. Azt is megtudtam, hogy csak akkor temetik el a hullákat, ha már egészen apróra fölaprították, s akkor ezeket a cafatokat összekeverve koporsókba teszik. Azt szeretném már tudni, hogy ilyen

sors érte-e az apámat, vagy amint az a szolga biztatott: talán a csontjait kifőzték, és csontvázvá állították össze. Ezt szeretném tudni, és kérem a méltóságos igazgató urat, hogyha így áll a dolog, akkor méltóztassék nekem kiadni a csontvázat vagy a koponyát, de az egész csontvázat inkább, hogy eltemettessem... Szóval, esedezem, igazgató úr, méltóztassék megnézetni, megvan-e az apám csontváza talán, a szolga azt mondta, hogy e célra a szép, erős csontú hullákat szokták kiválogatni, az én apámnak pedig hatalmas csontjai voltak, s olyan magas volt, mint én... És az intézet költségeit megtérítem..

Az igazgató e hosszú és izgatott beszéd alatt nyugodtan simogatta a szakállát, majd csöndesen és igen lassan beszélve megszólalt:

— Hát kérem, én megnézhetem, hogy hívták, kérem, az apját?

— Gyetvás Pálnak, mint engem.

— Az intézet ugyan nem ad ki hullákat... de ha a csontváz megvan: talán még a főzőpincében, vagy esetleg már össze is állítva, nem vonakodom, és az úrnak ki fogom adatni.

Az igazgató csöngetett. Egy fehér kabátos asszisztens jelent meg.

— Kérem szépen, doktor úr — szólott az igazgató —, nézesse meg múlt hónapban vagy az azelőttiben dolgoztak-e föl Gyetvás Pál nevű hullát, s ha igen, készítettünk-e belőle előadási csontvázat.

Az asszisztens elsietett, a tudós pedig helytel kínálta meg különös vendégét.

Ötpernyi néma várakozás után, mely idő alatt a vendég idegesen rázogatta a térdeit, a tanár pedig zsebre dugott kezekkel az esős utcába bámult ki — berontott az asszisztens.

— A hulla, kérem, megvan a jegyzékben, a belgyógyászatról kaptuk. Nálunk lett boncolva a „Cé”-ben. Harmadéveseknek adtam, mert szép volt a skeletje; a múlt héten maceráltattam Mátyással, és tegnapelőtt ál-

lították össze. Igen jól sikerült; boncterembe tétettük be — amint méltóztatott mondani —, mert az elsőévesek a múlt hónapban eltörték az egyik bonctermi csontvázat.

A jövevény valami hirtelen görcsös taglejtést tett. A professzor pedig az előbbihez tökéletesen hasonló lassúsággal ismét megszólalt:

— Kérem akkor a doktor urat, hogy adassa ki ennek az úrnak a kérdéses csontvázat. Majd lesz szíves, kérem, a költségeket a kezeimhez lefizetni, mennyi is, doktor úr? — Ugyebár, egy hullamacerálás és összeállítás harmincöt korona.

Az ember gyorsan kivette az erszényét, és gyorsan fizetett. Miközben már kevésbé izgatottan, sőt bizonyos vidám megkönnyebbüléssel így szólt:

— Tessék, méltóságos úr, köszönöm a szívességét, боcsánatot kérek, hogy alkalmatlankodtam. Ajánlom magam.

A mérnököt a boncterembe vezették, ahol az egyik sarokban ott állt a „kérdéses” csontváz. Hatalmas, erős, csontú, gyönyörű koponyájú, porcelánfehérre főzött skeletum.

Az idegen egy ideig csodálkozva nézett rá. Valószínű, hogy csontvázat még nem is látott. Körülnézte előlről-hátulról, megforgatta az állványán, végigsiklottak az ujjai a bordáin, megtapogatta a rugókat, amelyek az állkapcsot kötötték a fejhez, azután gyámoltalanul nézett a szolgára és az asszisztensre.

Az asszisztens dicsérni kezdte a koponyát, mire az idegen hirtelen kíváncsi lett az anatómiai tanulságokra. De a fehér kabátos ember hamarosan elbúcsúzott, mert az előadáson volt dolga.

Az öreg szolga úgy érezte, hogy vigasztalni kell. A tudományát szedte elő.

— Ilyen gyönyörű skelet, kérem, már régen nem találkoztam; mondta is a Gyuri, aki a II. számú anatómiában van: ezt a hullát, Mátyás bácsi, szeretném elvinni maguktól.

Az idegen lehorgasztotta a fejét, és lóbálni kezdte a csontváz lábát. Az csörögve lengett ide-oda. Majd a szemüregébe nézett sokáig, kezdte rágni az ajkát.

Az öreg cinikus Mátyás, aki harminc esztendeje dobálta ide-oda a hullákat, mást se tett, jól látta, hogy az úrnak könnyezik a szeme, és ő maga is kötelességszerűen elérzékenyült:

— Talán valami rokona tetszett lenni a nagyságos úrnak?

— Az édesapám volt!

— Az apja. Hm, hm. Hát bizony... — Erre azután elhallgatott. Egy ideig csöndben állottak ott, a csontvázra nézve.

A csontváz fia néhány pillanatig azt hitte, hogy mondania kell valamit, azt hitte, hogy azt a különös kevert gondolat- és érzelemvihart, melyet a lelkében készülődni érzett, ki kell engednie.

De a vihar, mielőtt jött volna, elsimult a tiszta, fehér porcelánoktól csillogó boncteremben; a bánat, a halál fájdalma elillant, és fölolvadt a nagy ablakok világosságában. A mérnök, mintha egyszerre csakhamar meg gondolta volna magát, megfogta a csontvázat az állvány vasrúdjánál, és cipelni kezdte az ajtó felé. Elszántan sietett előre furcsa terhével, miközben szemeit le-sütötte, minha pirult volna az édesapja miatt.

Keresztülment a nagy folyosón, és még néhány elkésett orvosnövendék látta, amint viszi a csontvázat, melynek kezei, lábai valami különös táncot jártak, amint a borotvált arcú ember ügyetlenül magához ölelte. A fiú az apját.

1908

GYILKOSSÁG

A gyorsvonat étkezőkocsijában találkoztam Gecső Bélával, a dúsgazdag Gecső Zoltán fiával. Nagyon megörültünk egymásnak.

— Hova utazol? — kérdeztem.

— Pestre megyek, ott maradok. Nem bírom ki otthon.

— Az apáddal?

— Igen, vele is mindig hadilábon állok, tudod... napszámok és efféle miatt.

— Persze, a szocializmus nem tetszik az öregúrnak.

— És még kevésbé az, hogy én magam is szocialista vagyok.

— Nem is illendő dolog egy ötszáz holdas birtok leendő örökösétől.

— Most azonban más okaim is vannak, hogy elmenjek hazulról.

— Micsoda okok?

— Hát nem hallottad az esetemet?

— Nem én!

— Hát barátom, úgy nézz rám, hogy én embert öltem.

— Ne beszélj!

— Úgy van, embert öltem. Milyen egyszerűen mondom, mi? És milyen átkozottul egyszerű dolog volt ez! Hallgass csak ide.

Július huszadikán történt, most két hét előtt.

Éjfélkor bújtam ágyba. Fájt a fejem, nem tudtam aludni. Már egy jó órája hánykolódtam, amikor egyszerre fűrészelő, őrlő zajt hallok. Egészen véletlen volt, hogy a fájós fejemet egy pillanatra a falhoz szorított-

tam. Akkor hallottam meg ezt a különös zörgést. Elveszem a fülem. Nem hallok semmit. Megint odaszorítom a falhoz. Újra hallom a hangokat. A tornác végén kellett valakinek zörögni! Várom, hogy a kutyák majd ugatnak, de nem ugattak, és erre megnyugodtam.

Ismersz, milyen vagyok. Ideges, tehát gyáva. Sok bajom volt emiatt is az apámmal, aki azt képzelte, hogy az ő szangvinikus temperamentumát, vakmerőségét éppen úgy örökölni fogom, mint akár a nemesi címet. Szóval gyáva vagyok. De azért mikor kis idő múlva újra hallani kezdtem a hangokat, mégis elhatároztam, hogy ezt a titokzatos ügyet magam fogom tisztázni. Különben sem volt más választásom, mert a felső épület, ahol a család aludt, legalább százméternyi távolságban van az alsó, régi kúriától, ahol pedig magam aludtam.

Érdekes, hogy este a vacsoránál éppen azt bizonyítottam apámnak, hogy milyen nevetséges, abszurd dolog a lopást olyan szigorúan büntetni, amikor mindenkinek — akinek csak gyomra van — már természet adta joga enni is; és ha nincs ennivalója — lopni. Mondom, éppen ezekről a dolgokról beszélgettünk... Na, most hallgass tovább! A rá következő pillanatban harisnyát és nadrágot húzok, azután a szobám ajtaját lélegzetvisszafojtva kinyitom. Nem tudom, hogy fejfájás okozta-e, de nyoma se volt bennem a félelemnek. Hallgatóztam. A tolvaj vagy a rabló igen óvatosan dolgozott. Szinte szakértelemmel. Emlékszem, ott a sötétségben elmosolyodtam ezen a szón, hogy „szakértelem”. Azután megtapogattam a karjaimat, éreztem, hogy erős vagyok, és más vágyam nem volt, mint hogy a tolvajt, bár egy pillanatra csak, látni szerettem volna. Szerettem volna megnézni az arcát, a termetét; elbírok-e vele? Barátom, nem tudom megmagyarázni, de olyan bátor voltam, hogy szinte örülni kezdtem a rám várakozó izgalmaknak.

Hallhattam, hogy kiemeli az ablaküveget, keresztülhasítja a függönyt, és bemászik a dohányzóba, ahol a pénzszekrény és a gazdasági számadások állnak. Én ak-

kor már a könyvtárba lopóztam át. Most már csak egy ajtó választott el bennünket. Nemsokára egy gyufa sercegését hallottam, mire előntött az izzadság. Ekkor vettem csak észre, milyen örülten izgatott vagyok. A szívem dobogott, az inaim reszkettek, és a szájam kiszáradt. Lehasaltam a padlóra, és megnéztem, hogy világosságnál dolgozik-e? Az ajtó alatt semmi fény se derengett, de hallottam, hogy a pénzszekrényt vette munkába.

Tehát a pénzszekrénynél áll! Egészen az ajtóig lopóztam. A szívemet a számban, a fülemben, a gyomromban, a lábujjaim hegyén éreztem lüktetni. Szinte be voltam rúgva a bátorságomtól... azután hirtelen kicsaptam az ajtót.

Két lépéssel a pénzszekrénynél voltam, s amint számítottam is, beleütköztem a rablóba. Egy állati hang szaladt ki belőle. Éreztem, hogy ez az ember halálosan megijedt. Beleharapott a jobb kezembe, mire én a bal kezemmel szemébe boksoltam, és megkezdődött a küzdelmünk a koromsötétben. Csak harapni tudott ez az agyonra ijedt ember, de én lenyomtam a földre, és körülkaroltam a térdemmel, úgyhogy a bordái ropogtak. Erre lihegve köpködni kezdett, mint egy varangyos béka. És amikor lefogtam a fejét, a ruhámba vájta a fogait. Erre mind a két kezemmel elkezdtem nyomni a gégejét. Mint vaskapcsok, úgy tapadtak rá ujjaim a nyakára. Fáradhatatlanul és minden erőmet összeszedve szoritottam, nyomtam. Szinte beleszédültem az erőlködésbe és az ölnivágyás állati kérébe.

Egy ideig még karmolta a kezeimet, de igen erőtlennül. Végre lehanyatlottak a kezei és nyögött. Iszonyúakat. Hármat. Nem olvastam meg, de most is, mintha egymás után hallanám ezeket a nyögéseket. Teljesen úr voltam a testén, de nem tudtam — ezt értsd meg —, nem tudtam levenni kezeimet a nyakáról. Azt sem tudtam, mennyi idő telhetett el így. Lehetett egy perc, lehetett három óra. A végén, ezt jól tudom, valami rettenetes csömör, fáradtság váltotta föl a diadalérzése-

met. Mintha nem lenne többé agyvelőm, és rémséges hülye volnék, mintha ítéletnapig ott kéne ülnöm a koromsötétben, hogy szorítsam ezt a nyomorult gégét.

Egyszerre megéreztem, hogy a nyak merev és jég-hideg. Fölugrottam, és a hálószobámba siettem vissza világosságért. Azután gyertyavilágnál megnéztem az embert. Péter volt, a tavalyi kocsisunk. Olyan szűk mellű, beesett, borostás arcú, gyér bajuszú paraszt.

Sárga szemei düllelten néztek reám. Az arca szerdes volt. Halott volt.

Megrémültem és elhültem, azután ész nélkül hozzáláttam az élesztgetéshez. Dörzsöltem, vizet freccsentettem az arcába, majd fejetenül szaladgáltam ide-oda. Csakhamar mégis eszembe jutott, mit kell tennem: fölhívtam a cselédeket. Akkor láttam, hogy a három kutyánk ott hever az udvaron, döglötten. Két legénnyel csináltattam mesterséges légzést, egy harmadikat pedig orvosért küldtem. Mialatt mi a gyertyavilágnál rángattuk Péter élettelen karjait, jött a legény mondani, hogy nincs otthon a doktor. Folytattuk az élesztgetést egész hajnalig, három óra hosszáig, eredménytelenül. Végre be kellett látnom, hogy hiába minden, megöltem egy embert, megfojtottam egy szegény, gyöngé kis parasztot.

És akkor körülnéztem a szobában. A Wertheim-kaszán egy háromujjnyi vésett bemélyedés volt. A földön pedig ott heverték a hulla mellett szegény Péter betörő szerszámai. Egy rossz ráspoly, egy kalapács, egy fúró, amelynek rég elveszett fogója helyett nyers fenyőfából csinált valaki egy másat, továbbá egy csorba kézifűrész. Ezekkel akarta ő megfúrni a Wertheim-kaszát. Eldolgozhatott volna velük ítéletnapig. Tudod, amint megláttam ezeket a nyomorúságos szerszámokat, ezeket a szegényes kis gyerekjátékokat, ott Péter mellett, és néztem a kidülledt szemeit, valami rettentő szájalom, sajnálkozás kezdte szorongatni a torkomat. Csakhogy hangosan sírni nem kezdtem. Szegény, szegény Péter!... Hogy én ezt a nyavalyás, gyöngé embert,

akit megőrölt az élet, a munka és szegénység, teljes erőmmel támadtam meg, ez iszonyú szégyen volt. Érted, ez volt a legrettenetesebb. És ezen már nem lehetett segíteni.

(Gecső Béla újra a sírás határán állott. Nagyon föl-
izgatta az emlékezés. Vigasztalni próbáltam, de nem
sikerült. Elhallgatott, és nem törődött velem többé.
Mereven bámult ki a gyorsvonat ablakán a távolba.)

SZOMBAT ESTE

Szombat este, ó, az mindig a legszebb. E napon ugyanis nincsen meleg vacsora — hús, főzelék vagy tészta, amit sorban meg kell enni —, hanem sok minden. És ehetünk, amit akarunk. Akár teát, amelyet nagymama főz a nagy réz szamováron, a pohárszék melletti kis asztalon. Akár tojást: és akkor szólni kell Évának, a szakácsnőnek, hogy mennyi kell. Akár apró halakat, amelyeket apa hoz haza egy dobozban. Szóval, pompás az egész. Az asztalon egy nagy tálban pirított kenyér van és egy másikban vaj és túró, a harmadikban főtt burgonya.

Ilyenkor apa és anya is, mintha jobban örülnének. És ők is, legalább azt hiszem, szeretnék, hogy mindig ilyen vacsora legyen, mert ez sokkal jobb és kedvesebb, mint a többi napi rendes vacsorák.

Nagymama ilyenkor csak teát iszik. Bordó színűre főzi, és mialatt fő, a csészéjében cukrot éget hozzá rummal. A rum lilás rózsaszínű lángocskákkal ég, és kicsapkod néha a csésze szélén túl is, a nagymama meg leteszi a szemüvegét, és mosolyogva nézi; közben cukrokat dörzsöl a citromhoz. Apa halat eszik először, de azután behozatja a paprikát, a sót, a borsot, a mustárt, a köménymagot, a káprít és a petrezselymet. Mindenikből szed egy keveset, sok túró és vajat vesz hozzá, azután pedig a vastag, ezüst tejeskanállal szétkeveri az egészet. Pompás ez kenyérré kenve. Én és Dezső mindenből eszünk sorban. Anyikától kérünk, ő mindent ad. Ha apa így szól: Én nem bánom, de ezek a gyerekek betegek lesznek — akkor ő megkéri: — dehogy lesznek, vigyázok én.

Vacsora után apa rágyújt. Én elhozom a sarokból a pipát, Dezső a gyufát a fiókos szekrényből és Eti a dohányos szitát. Apa lassan megtömi a nagy, faragott tajtékpipát, és azután rágyújt. Gyönyörű, kék füstkarikákat bocsát; mindenkinek hármat; nekem is, Etinek is, Dezsőnek is, és ha kérjük, nagymamának és anyának is. Azután újságot olvas. Anya előveszi a szekrényből az *Olajágot*, és olvassa. Nagymama a konyhába siet, magával viszi a kamrakulcsot.

Nemsokára jó be Julis. Hozza a mosdótálat; forró benne a víz. Lábat kell mosni. Rendesen Eti kezdi. (Ráfogtuk Dezsővel, hogy lánynak legelőször kell a lábat mosni.) Julcsa pedig összeszappanozza a lábunkat. Csiklandja, mossa, öblíti, míg csak egészen nem tiszta. És három mesét mond el ezalatt. A vasfejtőről, A hét hollóról és a Boszorkányokról. Legszebb a boszorkányokról szóló.

Ekkor már apa és anya bemennek a tisztaszobába. Két lámpást visznek be, és felnyitják a zongorát. Apa zongorázik, anya mellette ül. Közben beszélgetnek, és apa olykor megcsókolja anyát.

Míg Julcsa a mesét mondja, hallgathatom a muzsikát is; mert mindkettőt jól ismerem. Nagyon szomorú zene, csak apa és anya szeretik. Mi nem. Ha valami vígat kezd apa, bezzeg fölugrunk és táncolunk az ágyban. (Egyszer leszakítottuk így a ruganyt, de ez nem szombat este történt, mert ha akkor történik, akkor nem lett volna verés.)

Julcsa azután kiviszi a tálat, feltörüli a padlóról a tócsát, és mi már szundikálni kezdünk. De nem jó elaludni mindjárt. Többször felnyitjuk a szemünket, mert a Homokember még nem jött, és addig úgyse lehet jól aludni. Meg kár is, amikor olyan szép minden. Az ebédelői lámpa csak kicsit világít be a szobába, mert behajtjuk az ajtót, és jól halljuk a zongorát. De nemsokára bejő a nagymama. A pohárszékre leteszi a kulcsokat, és vizet önt a nagy pohárba. Cukros vizet csinál. Hal-lani, amint kiveszi a cukortartóból a cukrot. Megolvas-

hatjuk, amint beledobálja a pohárba. Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét. (Ennyit szokott mindig.) Vízet önt rá, és elkeveri egy kanállal. És odaviszi mindenikünk ágyához, jól vigyáz, nehogy egyikünk is többet igyék, mint a másik.

Most már lehet aludni. Nagymama bemegy a szobájába, és ő is vetközni kezd. Künn nyílik a konyhaajtó. Bejő Juliska. Egy tálcán hozza a kancsót és poharakat. Átmege a szobákon — csilingelnek a poharak, amint egymáshoz ütődnek — és leteszi a tálcát az asztalra. Azután újra kimegy. Néhány perc múlva pedig a mécses is hozza. Ezt is apáék szobájába viszi az asztalra.

És e pillanatban már itt a Homokember.

Apa azt mondta, amikor mutattuk neki, hogy az a kancsó árnyéka. S ha a kancsót elvette, valóban eltűnt a Homokember is. De mégse árnyék az, hanem a Homokember. Olyan, mint egy bagoly, és éppen mintha apa ágyának peremén ülne. Borzasztó ránézni, mert hatalmas, félelmes és csúnya ő. S olyankor a fülünkre húzzuk ám a takaróinkat. Csak néha hajtjuk le a paplan csücskét, és azon át egy pillanatra még kinézünk. A Homokember még mindig ott áll. Várja, hogy elaludjunk, s aludni is kell, mert ő akarja.

Ha gondolkodik az ember róla, hol van napközben a Homokember, ki nem találja. És senki se tudja azt. Azt az egyet azonban biztosan lehet mondani, hogy szombat este a Homokember is jókedvűbb, mint máskor. Elvégre másnap vasárnap lesz, s ilyenkor rendszeren tovább alszunk, s ennek ő örül. Szereti, ha sokat alsznak az emberek. Ha este úgy érezzük, mintha a szemünkben homok volna, s emiatt a pillánk nehezül, ezt a Homokember okozza. Valószínűleg az ásításhoz is van valami köze.

... Apáék a tisztaszobában lassanként készülni kezdenek. Lecsukják a zongorát, elfújják a lámpákat, és lassan, egymást átölelve átjönnek a szobáinkba. Jól hal-

lom, amikor apa később vizet önt magának, visszateszi a kancsót, és iszik.

Utána a Homokember a falon megnyúlik, megnő: most már mindenkinek aludni kell. Apa azt mondja: — Holnap reggel magam veszek a piacon kelvirágot.

Anya mond rá valamit, de azt már nem lehet hallani. Azután apa végigmegy gyertyával az összes szobákon. Megpróbálja, be van-e zárva az ajtó, és visszajön. Elfújja a gyertyát aztán, és ő is ágyba fekszik. Most már mindenki lefeküdt. A Homokember, az óriás Homokember, az ágy peremén a falhoz húzódva, komolyan figyelve gubbaszt.

1908

A VARÁZSLÓ HALÁLA

A varázsló, egy harmincon aluli férfi, akinek arca már egészen szomorú, ráncos és kisgyermekes volt a sok ópiumtól, cigarettától és csóktól — hamvazószerdán kora hajnalban haldoklott. Bálteremben vagy lakomán, nem tudom. Egy kis fölkében ült szegény egyedül. Kétség nem fért hozzá, hogy mire a nap felkel, már ki lesz nyújtózkodva, s maga is jól látta ezt. Nem volt szomorú miatta.

Megpróbált persze mindenféle varázslásokat utoljára — még saját magán is, ami már a legnagyobb kockázat, de nem sikerült semmi, és hamvazószerda hajnalra, csúnya nagy kudarccal, be kellett fejeznie az életét. Hanyatt dőlt két székre az asztal mellett, és behunyta a szemeit.

Az apja egy kedves, erős, széles vállú ember jött legelőször. Alig ősz még és kemény járású.

— Megmondtam, hogy az ópiummal baj lesz. Hogy tönkre fog tenni. Nézz meg engem, ötvenéves vagyok. Másképp éltem én. Egészen másképp.

Az anyja, egy sápadt, régen halott asszony, zsebken-dővel takarta el az arcát, és zokogva magához ölelte a varázsló fejét.

— Miért nem akartál, fiam, rendesen élni! Megház-asodni. Most úgy pusztulsz el, mint valami kóbor kuty-a. A feleséged befogná a szemeidet! Én, látod, nem tehetem, mert halott vagyok. Hol van most az a sok nő, akik szerettek téged.

— Én nem szerettem egyiküket sem — mondta a varázsló. — Különbben is csak az kellene még, hogy nők előtt haldokoljak.

A varázsló nagyanyja, egy főkötős, pápaszemes öregasszony, lassan topogott arra. Kerek gombolyítógépét hozta a kezében, és a másikban a kis kanári madarát kalitkában. A zsebében kötés volt, egy harisnya, amely a varázsló számára készült.

— Én foglak megfürdetni, és még ma kész lesz az új harisnya, amelyben el fognak temetni.

A nagymama nagyon szerette a varázslót. Talán legjobban minden unokái közt. Kétségbeesetten sírt, úgyhogy le kellett venni a pápaszemét is. De nem maradhatott ottan, mert a sok nő tolongott a varázsló körül, akik legújabban érkeztek.

— A síron túl még látjuk egymást — mondta a nagymama, hóna alá vette a gombolyítógépét, a kanárikalitkát, és imádkozva elment.

A nők lábujjhegyen járták körül a haldokló varázslót, jól megnézték, és akinek eszébe jutott, mondott is valamit rá. Például:

— Szegénynek nemsokára üvegesek lesznek a kék szemei.

— És a finom, nőies, vékony kezeiről le fognak esni a szép körmei.

— Bocsnát — mondta a harmadik —, neki egész életében barna szemei voltak.

— És széles, férfias, nagy izmos keze!

— Mily tüzes erővel tudott ölelni.

— Tévedés, mindig gyöngéden, finoman ölelt, mint egy asszony.

— Olyan biztos és kényelmes volt az ölében, hogy akár napokig elüldögéltem volna benne.

— Sohase ültetett engem az ölébe. Ő ült mindig az én ölemben.

— Egyenes, kevés szavú ember volt, úgy tudott haragudni, hogy jaj annak, aki a kezébe kerül.

— Nagysád téved, kedves és szíves beszédű férfi volt ő, és soha hangosan beszélni nem hallottam.

Így beszélgettek a nők a haldokló varázslóról, asze-

rint, amint ki-ki előtt másnak mutatkozott, és ki-kivel másképpen és másképpen bánt.

— Menjenek innen — mondta a varázsló. — Legyenek szívesek elmenni, az öreg arcotok kellemetlenül hat rám, és különben a koporsómat hozzák.

Valóban hozták. Szép érckoporsó volt. A varázsló apja rendelte kétszázhuszonöt forintért; a gavalléria a családban volt.

— Sok pénzemben van a fiam — mondta a temetkezési vállalkozónak. — Mégis megreszkirozom, hadd legyen szép temetése.

A varázsló most hamarosan megfésülködött kis kézi tükrében, elrendezte az ajkait — gúnyosan mosolygóra, amely pózban különösen tetszelgett magának, azután elküldött egy kisiút tiszta gallérért és kézelőért. Addig is átvizsgálta a szemfedőt, s lefejtette róla zsebkésével az ezüst csipkedísz, miután bántóan ízléstelennek találta. Ezalatt megérkezett a tiszta gallér és kézelő. Kicszerélte őket a régivel, sietősen beült a koporsóba, és füttyörészve le akart dőlni a fekete selyemvánkosra. E pillanatban kis kendőben, futva, kipirulva és könnyezve egy leány érkezett.

A varázsló megtámaszkodott a könyökére, mert eszébe jutott, hogy ez volt az egyetlen leány, akit életében szeretett. Csodálkozott kissé, mert a dolog régen volt, öt-hat éve — és a leány semmit se változott.

Rövid szoknyát viselt, fiatal, édes arca meg nem öregedett, mint a többi nőé.

— Végre egy fiatal nő — köszöntötte a leányt a varázsló. — Kellemesen lep meg, hogy halálom előtt még egy szép fiatal lányt láthatok.

A leány nem utálta meg őt e kellemetlen és alakoskodó megjegyzésért, lehajolt, megölelte, és kérlelni kezdte, hogy keljen föl.

— Das ewig weibliche zieht uns!... — mondta a varázsló fanyar mosollyal, bár nem tudott jól németül, és a Faustot eredetiben sohasem olvasta. De mégis ellágyult, és megcsókolta a leányt a száján.

— No most, fiam, menj — mondta azután —, elég ennyi nekem. Menj, fiatal vagy és szép, és akadnak igen derék férfiak ott künn. — Azzal hanyatt feküdt, és mosolyogva, gyönyörködve nézte a leányka könnyes arcát és édes aranszemeit. Kis idő múlva újra szólott.

— Belátom, hogy az ópium és a sok rossz csók helyett jobb lett volna téged feleségül venni, és meg is tenném, ha apám a koporsót már ki nem fizette volna.

A leányka most összeszedte minden erejét, lerángatta a varázslóról a szemfedőt, kihúzta a feje alól a párnát, nekifeküdt a koporsónak, és kifordította belőle a varázslót. Egészen kifáradt szegényke a nagy erőlködésben.

— Édes szerelmesem — mondta a varázsló csendes és meghatott hangon —, te megtettél értem mindent, amit csak egy nő tehet egy férfiért. És már szívesen fölkeltem volna — tekintet nélkül arra, hogy drága koporsóm ki van fizetve —, mert szeretlek, de nem bírok. Veszem észre, hogy nem bírok. Igazítsd hát helyre a fekhelyemet.

A dulakodásban leesett a varázsló szeméről fekete szemüvege, amelyet azért viselt, hogy mások ne lássanak a szemébe, ami tudvalevőleg ártalmas; mondom, leesett a szemüveg, és a leány most meglátta a varázsló szemében, hogy nagyon szereti őt, és csakugyan fölkelne, ha még tudna. Helyreigazította hát a koporsót, és a varázsló nagy nehezen visszamászott.

— Takarj le a szemfedővel — mondta azután.

A leány letakarta.

— Tedd a fejem alá a párnát, és ügyelj majd rá, hogy rendesen csukják le a fedelet. A koporsó kis aranykulcsa maradjon nálad.

Valóban hozták már a fedelet. A leány még egyszer megcsókolta a varázsló száját, amely már kezdett kihűlni, rátétette a fedelet, és bezárta. A kis kulcsot pedig a köténye zsebébe rejtette el.

Azután elment, mert már jöttek a varázsló rokonai és testvérei, s azokkal ő nem volt ismerős.

A VÖRÖS ESZTI

Ezt a gyönyörű képeskönyvet Andersen bácsi írta, és csak jó gyermekek olvashatják. Éppen ebben különbözik a többi könyvtől, amelyeket a Jézuska még csintalan gyermekeknek is visz, ha nem éppen rosszak. Andersen bácsi könyvét azonban csakis jó gyerekek kapták, s ha valami rosszat tesznek, el kell venni tőlük a könyvet, és mindaddig nem szabad visszaadni, míg meg nem javulnak. Úgy vigyázz rá!

Mikor apa ezeket nekem mondta, karácsony este, hatéves voltam. Komolyan beszélt, de anélkül, hogy a homlokát összeráncolta volna. És a szemeimbe nézett, én pedig megsimogattam az arcát — délután ott volt a borbély —, és azt gondoltam, hogy milyen furcsa: ha valakinek az apja ennyire fiatal.

Apáék kártyáztak, és nagyapáék is átjöttek. Aranykrajcárokkal volt tele Terke hűgomnak a marka, és öcsém, Gudi, hat narancsot evett meg, és három házat épített az új játékkövekből, míg én a szobámban a nagy kanapén olvastam Andersen bácsi könyvét. Míg csak le nem feküdtünk. Akkor pedig a fejem alá tettem.

Itt kezdődött az ismeretségem Andersen bácsival. Azután minden este a fejem alatt volt a könyv, és nem aludtam el nélküle. Összesen háromszor-négyszer vette el tőlem a könyvet apa, de éjjelre mindannyiszor visszakaptam, mert nélküle el nem aludtam. Most is tudom, mik voltak az esetek. Egyszer, amikor a tyúkol tetejére másztam, s a tető beszakadt, másodsor, amikor nem akartam enni paradicsomlevest, harmadszor, amikor a kert összes rózsáit levágtam, és mindannyit öcsém dajkájának, a vörös hajú Esztinek az ágyába

szórtam. Ekkor a nagyapa kívánta, hogy meglakoljak, mert a rózsákat ő szokta levágni. És én jó előre tudtam, hogy kikapok, de az Eszti olyan gyönyörű volt! Nem hordott ropogós, keményítőszagú szoknyákat, mint a szakácsnő és a szobalány, hanem puhán vasalta a ruháit. És olyan gyönyörűen nevetett. Neki is nagyon tetszettek Andersen bácsi meséi, és szívesen hallgatta, ha fölolvastam neki. Legjobban szerette a Hókirálynő meséjét. Ezt sokat elolvastuk. A piros cipők történetét nem szerette. Észrevettem, hogy ennek más oka nem lehetett, mint hogy Eszti úgy érezte, hogy a szép Katerina — akinek hiúságáért olyan irtózatosan kellett bűnhődnie — nagyon hasonlít öhozzá. Emiatt azután nem is zaklattam többé a piros cipők történetével, ezt a mesét egyedül olvastam. S valahányszor elolvastam, úgy tetszett, mintha a szép, hiú Katerina tulajdonképpen Eszti lenne. S amikor a mesében az következik, hogy a hóhér elvágja a szép Katerina lábait, s a leány piros cipői tovább táncolnak; akkor behunytam a szememet, és mintha láttam volna a lábakat. Eszti lábait, amelyek mezítelének voltak, és a piros cipőkben vérezve táncoltak az erdő felé. Csupán emiatt olvastam el oly sokszor ezt a mesét.

Másszor meg a Rettenthetetlen ólomkatonáról álmodtam. Azt hiszem, azért, mert a könyv akkor is a vánszosom alatt volt. A kis táncosnő az álomban: Eszti volt, és én az ólomkatona. A mese vége az, hogy az ólomkatona és a kis táncosnő elégnék a kályhában. Másnap, mikor a szolgáló kikötötte a hamut, a katona helyett egy kis pléh fejcsillag maradt meg, az is koromfeketére égve... Itt elkezdtem zokogni álomban, Eszti keltett föl. Azt kérdezte:

— Rosszat álmodott, Józsika? — és az ágyam szélére ült. Én akkor megsimogattam a karját. Nem volt senki a szobában. Terke és Gudi még aludtak a rácsos kis ágyukban. Kinn hó esett. A szobában már égett a tűz, amit Eszti szokott még sötét kora reggel a kályhába

gyújtani. Éreztem Eszti hajának finom szagát, és azt is, hogy reggel friss hideg vízben mosdott. Azután egyszerre fölültem az ágyban. Megöleltem a nyakát, és megcsókoltam a száját. Eszti visszacsókolt a számon, és erősen magához szorított. Olyan boldog voltam, hogy szerettem volna sírni örömben.

Andersen bácsival mindvégig jó barátságban maradtam. Eszti azonban fél év múlva elment tőlünk. Egészen elbúsultam magam utána, majd ismét megvigasztalódtam, de a szép Katerináról szóló mesét nem merem kinyitni. Félttem, hogy az emlékek nagyon hatni fognak rám. Azután nagyfiú lettem, hosszú nadrágot adtak rám, és algebrát kellett tanulnom. Az algebrai leckék után ismét Andersen bácsit vettem elő, úgy éreztem, hogy mindaz a szépség és igazság, amit emberek a földi életben valaha megláthatnak, együtt van a rongyos kis könyvben. És ha őszbe hajló nyári esteken kinn bolyongtam a kertben, sokszor vártam, hogy az út valamelyik kanyarulatánál Andersen bácsi jön majd velem szemközt. Hajlott háttal, hajporos parókával egy csinos, arannyal díszített ébenfa-pálcára támaszkodva, jóságos kék szemekkel. Az esti levegő miatt mindannyiszor nagy kockás kendőt képzeltem a hátára, és kétségtelennek látszott, hogy ráncos, tiszta arcával mosolyogva így fogja kezdeni a beszélgetést:

— Jó estét, kisöcsém: már lassan hidegre válik az idő, és a magamfajta öreg embernek vigyázni kell magára. Hogy vagy különben? Hallom, hogy nagyon tetizenek neked a meséim... ennek örülök.

De Andersen bácsi sohasem jött, és le is mondtam a reményről, hogy találkozam vele. Mi több, lassanként kezdtem nem hinni abban, hogy az emberek lelkei a halál után tovább élnek, hanyagul végeztem gyónásaimat, és az áldozás előtt szándékosan bereggeliztem, szóval, mint édesanyám mondotta, napról napra távolodtam istentől, és süllyedtem le a bűnbe.

Ekkor egy időre — csak rövid időre — elhanyagoltam Andersen bácsi könyvét. A naturalista írók mű-

vészete iránt érdeklődtem, és azt képzeltem, hogy Andersen bácsi mint művész, alaposan elbújhat mellettük, akik tökéletesen és részletesen figyelik meg az életet. Nem tudtam még, hogy a bölcsesség nem az őszinteségben van, és nem is a hazugságban, hanem másutt, a kettőn kívül.

Persze, ezt már csak jóval később sikerült megállapítanom. Akkor, amikor már Budapesten éltem, és az orvosegyetemen a bonctant, a szövettant és a többi tudományokat kezdtem tanulni. És ekkor visszatértem Andersen bácsihoz is. Azt lehetne hinni, hogy eközben nagy dolgok estek. Pedig semmi se történt: a világ csendesén változtatott helyet a gondolkozásomban. Talán nem is volt jó így. Édesapám azt írta egy levélben, hogy ismerkedjem meg a pesti élettel, és jó barátok társaságában olykor egy kis multság meg nem árt. Én azonban nem fogadtam meg a tanácsát: nem voltak jó barátaim, és nem szerettem mulatni. Tizennyolc éves voltam. Vasárnap délutánjaimat a rokonoknál töltöttem, akik kijelentették, hogy szolid és jó fiú vagyok, és a pesti éjszakák nem kezdték ki az arcom jó vidéki színetét: nyilvánvaló, hogy korán fekszem, kávéházakba nem járok. Csak ezredes nagybátyám, Gyula bácsi tett katonás célzásokat arra, hogy az ember tizennyolc éves korában már nemigen élhet meg nők nélkül; azt hiszem, hogy csupán feleségét, a féltékeny Margit nénit akarta ezzel bosszantani, aki viszont engem igyekezett megnyerni annak az eszmének, hogy házasságomig maradjak meg a „becsület útján”.

Nem hatottak reám Margit néni érvei. Nagyon is igazság híján valónak találtam azt az állítását, hogy a férfi és a nő e tekintetben egyenrangúak. De ősz volt, és volt elég tanulnivaló. Az anatómia eleinte sok bajlódást és fáradtságot okozott. A gyűlöletes gimnáziumi évek után végre megszerettem a tanulást. Télen a jól fűtött bonctermekekben késő estig eldolgozgattam, és utána meleg vízben szappannal megmosdva, mindannyiszor az újjászületés magabolondító jó érzéseivel ban-

dukoltam haza a villanyfényes utcákon. Boldog voltam, ha vacsora után hozzájuthattam kedvenc könyveimhez. Andersen bácsit persze elhoztam magammal a fővárosba is. Már nagyon elkopott a kötése, a sarkai kirongyolódtak, és színes, képes táblája megszurkült. Ritkán szedtem elő.

Egy januári estén a laboratóriumból hazafelé sétálva, megálltam egy divatkereskedés kirakata előtt. Rövid ideig nézegetve a kirakott csecsebecséket és cikkeket, egy nőalakot pillantottam meg, aki néhány lépésre tőlem megállott, és szinte a kirakatot nézte. Nyúlánk, középtermetű, szép lány volt, tollas kalappal, majdnem divatosan öltözve, fehér arcbőre szinte világitott a villamos ívfényben. Egyszerre csak összerezzen — vörös haja megcsillant —, és reám nézett. A vörös Eszti volt. Ő is rögtön megismert. Kezet fogtunk, neveltünk a találkozás fölötti örömünkben, és hamarosan belemelegedtünk a beszélgetésbe, mintha csak tegnap lettünk volna együtt utoljára. Elkísértem. Hamar kivettem a beszédéből, hogy másfél éve Pestre jött szolgálni, és nemsokára elbukott. Öltözéke azonban csöppet sem hasonlított az ilyen rossz életet élő nőkéhez. Dicsértem a ruháját, mire elmondotta, hogy ízléstelenségekre nem képes, és hogy csak olyan ruhákat hord, amelyek valóban jól állnak neki. Eközben mellékutcákon át a lakása elé érkeztünk. Mindedig meglehetősen hidegen hagyott Eszti szépsége; talán az egész délutáni feszült figyelem és dolgozás miatt, amely kifárasztott. El akartam búcsúzni, de megelőzött; arra kért, hogy látogassam meg. Felmentünk. Teát főzött és soká nyugodtan beszélgettünk a szülőházamról, apámról, anyámról, testvéreimről és a múltról. Eszti szívesen emlékezett vissza nálunk töltött szárazdajka- és szobaleány-éveire, nem felejtette el azt se, hogy az ágycsészét egyszer rózsákkal béleltem ki. Majd egy pillanatra bocsánatot kért, és a kályha mellett levő spanyolfal mögé vonult. Körülnéztem a szobájában, amely egészen konvencionálisan bú-

torozott, nagy szoba volt. Bordó függönyök, nagy, támlás kanapé, fényezett ágy és asztal. A falat amennyire a kis vörös ernyős lámpa látni engedte, sötét színű tapéta borította, s két nagy, vadászjelenetet ábrázoló, aranyrámás tájkép díszítette. Azt a nyugalmat, amellyel a szoba bútorzata fölött szemlét tartottam, Eszti zavarta meg. Könnyű selyem, halvány ibolyaszínű köntösben lépett ki a spanyolfal mögül. A köntös mezelenül hagyta a nyakát és karjait. Hangosan dobogni kezdett a szívem, és éreztem, hogy elsápadok. Szó nélkül odajött hozzám, és átölelte a fejemet, azután pedig lehajolt, és megcsókolta a számát. Ekkor arcomba csapott a vér, beletemetkeztem az illatos hajába, és megint úgy tetszett, hogy az öröm miatt, amely duzzadó boldogsággal töltötte el az egész lényemet: sírni szeretnék.

Eszti szeretőmmé lett. A nagy titkok megismerésének boldog pillanatai után, különösen az első napokon, volt egypár keserves óráim. Vajon nem tisztességtelen dolog-e, hogy egy ilyen nő szerelmét elfogadom, mit szólna ehhez az apám, aki oly szigorúan ítéli meg az embereket. Másrészt nem mertem Esztit pénzzel kínálni. Valóban a leány viselkedése olyan kedves, tisztességes és ragaszkodó volt, hogy nem tudtam elgondolni a lehetőségét se, hogyan élhet rossz életet, vagy hogyan történhetett, hogy emellett nem durvult el.

Nem kérdeztem sohase e dolgok felől, amikről különben gondolkodni se szerettem. Eleinte terveztem, hogy hosszú levelet írok apámnak, és havi gázsímnak felemelését fogom kérni azzal a bevallott céllal, hogy kitartom Esztit. Hozzá is fogtam a levél megírásához, de azután eltéptem, és hagytam a dolgokat, hogy haladjanak a maguk útján.

Eszti rendszeren megvárta hat órákor a boncolóintézetnél, azután sétálni mentünk. Együtt vacsoráztunk, hol kisvendéglőkben, hol a lakásán, és kilencig nála maradtam. Csodálkoztam, hogy a leány lelke mennyire kiművelődött. Pedig olvasni nem szeretett, és a művé-

szetek iránt nem volt még csak közepes érzéke sem. Kellemesen és folyékonyan tudott beszélni; sokszor emlékezett meg a nálunk töltött éveiről, és kereken, jól elmondta azt, ami a múltból eszébe jutott. Finom érzései voltak, melyekről szívesen tett vallomásokot, és érdeklődve hallgatta, ha én a magam ügyeiről beszéltem. Azt állapítottam meg, hogy Esztit nem a kíváncsiság, nem a pénzvágy, vagy amint ez legtöbbször előfordul, sajátosan szenvedélyes természete juttatta Budapestre és a bukásba, hanem finom és társadalmi rangja szerint túlságosan érzékeny lelke. Bizonyosan érezte, hogy többre született, mint hogy egy egyszerű paraszt vagy szolga feleségévé legyen; és több is lett, amennyire a továbbjutást a viszonyok engedték.

Szerettem őt, mert éreznem kellett, hogy remekbe formált testénél még sokkal többet ér a lelke. Viszonyunk olyan szép volt és zavartalan, amilyenről álmodni sem mertem. Eszti rendkívüli tapintattal vigyázott a szenvedélyemre.

Új ismeretségünk második hónapjában történt, hogy egy napon hirtelenül megbetegedtem. Édesanyámnak tett szent fogadalmaim szerint egy levelezőlapon megírtam, hogy ágyban kell maradnom. Influenzám volt; este megérkezett a láz. Ilyenkor úgy tetszik, mintha a levegő megsűrűsödne, akár az olaj, és minden ebben a puha, meleg folyadékban úsznék. Innen érthető, hogy a szekrények féloldalra dőlnek, vagy a mennyezethez közelednek. A kályhától olykor megijedünk, mert fölénk hajol feketén és félelmetesen, máskor a sarokba húzódik, mint valami szürke kis cica. A tárgyak és az emberek között pedig zöld golyók úsznak csoportonként vagy magányosan, olykor összeverődve, másszor szétoszolva. Mindez kissé csiklandós és egyben szédülést okozó.

Mire fölébredtem, lámpa égett az asztalon, és a szoba sarkaiban apró, sovány, zöld karikákat láttam bujdosni. A lakásadó asszony éppen tűzre tett. Egyszerre eszembe jutott Eszti, aki ma este is bizonyára várt reám. Bár

nagy megerőltetésembe került, odahozattam leveles skatulyámat, és írtam neki is, hogy ne haragudjon, amiért hiába várt rám, de beteg vagyok, és a viszontlátásig csókolom százszor. Azután újra elaludtam. Korán ébredtem, és a tűzfal, amelyre az ablakon kiláttam, barnán, hidegen meredezett felém. Végiggondoltam, milyen volt a reggel, amikor otthon beteg sorba kerültem. Apa, mihelyt fölébredt, az ágyamhoz jön, és megnézi a lázamat, a szemeimet, a torkomat, azután mosdani megy. A szolgálók lassan, lábujjhegyen járnak át a szobán. Az ágyamból kilátok az utcára, amint sorban nyitják a boltokat. Miskolczy István könyv- és papírkereskedése — Löwy József sírkőraktára — Snuncer Jakab só- és lisztraktára — Kocsis Menyhért borbély és fodrász. Kivilágosodik. A szenvedések után a megkönnyebbülés érzése tölti el az embert, mert hiszen nem kell iskolába menni, sőt ha akarna, akkor sem engednék. A másik szobában terítenek, csörög a porcelán és az ezüst; a szobalány a kályhánál kenyérszeleteket pirít a reggelihez, anya megkérdi, hogyan aludtam, és megígéri, hogy délelőtt fel fog olvasni. Jó lakásadó asszonyom zavart meg az emlékezésemben: meleg kávé hozott, és elbeszélgetett velem, de mindez nem is hasonlítható az otthoni boldog betegállapothoz.

Délelőtt jól éreztem magam, újságot olvastam, és közben szundikáltam. Étvágyam nem volt, és nem ebédeltem semmit; mégis délután újra elővett a láz. Bágyadtan, káprázó szemekkel bámultam ki a tűzfal fölött a szürke, fényes téli égre, amikor kopogtak. Eszti lebbent be az ajtón. Leült az ágyam szélére, megcsókolta a homlokomat és arcomat, megigazította a párnáimat, a gyűrött ágylepedőt, azután levetette a kabátját. Csodálatos, mily egyszerű és kedves volt... A haját lesimította, mint ahogy cseléd korában fésülködött. Kikérdezett, hogyan betegedtem meg, és hogyan érzem magam. A leány rendkívüli nőiessége egészen felvidített. Azt mondta, hogy nem szabad sokat beszélnem, nyakig betakart, és kért, hogy izzadjak. Szí-

vesen engedelmeskedtem neki, de kikötöttem, hogy fel fog olvasni. Andersen bácsi rongyos, elfakult könyve ott hevert egy állványon a jegyzeteim és vastag orvosi könyveim között. Kikereste belőle a kis Hókirálynő történetét, és felolvasta. Mire a mese végére értünk, besötétedett.

Eszti begyújtott a teafőzőbe, és azután behozattuk a lámpát is. Most a Bodza anyóka történetének kellett következnie, ami megfázott, beteg gyermekek számára való mese. Eszti lassan olvasta, közben szüneteket tartott, elkészítette a teát, citromot facsart, és egy tálcán elém adta, majd leült, hogy folytassa az olvasást. Ekkor künn csöngettek. Nemsokára hallani lehetett, amint az ajtót nyitották. A következő pillanatban anyám lépett a szobába.

Zavartan és bizonyára kissé dadogva üdvözöltem:

— Kezed csókolom, édesanyám!

Anyám összecsókolta, megsimogatta a fejemet, a kezemet, a szemembe nézett. Láttam, hogy nem aggódik, könnyűnek találja a bajomat.

— Hála istennek, alig van lázad — mondotta.

Eszti ezalatt fölállott a székről, és mikor anyám ránézett, meghajtotta magát.

— Kezét csókolom, tekintetes asszony.

Anyám arcán a jól ismert szigorú vonás jelent meg. Erre nagyon megijedtem, egész testemben elfutott a meleg.

— Andersen bácsit olvassuk Eszttel, anyám — szólottam hirtelen. — Most éppen a Bodza anyókat olvassa fel, én teát iszom, amelyet ő főzött.

Anyám gyengéden elmosolyodott, és azt kérdezte:

— Mit olvastok még Andersen bácsitól?

— A Hókirálynő történetét — felelte Eszter.

— Ez a történet, amelyet kisgyermek koromban is legjobban szerettem, emlékszel, édesanyám, s amelyet Eszttel akkor is olvastunk — mondtam.

— Szép történet — szólott anya szelíd, csendes hangon, miközben letette a kabátját, kalapját —, de azt

hiszem, neked annak idején a szép Katerina története és a Rettenthetetlen ólomkatona meséje is tetszett.

— Igen — mondtam álmosan —, és a Katerina története kivált azért, mert úgy képzeltem, hogy Katerina tulajdonképpen Eszti.

— Eszti sohasem volt olyan kevély, rossz lelkű, mint Katerina — válaszolt anyám, és melegen Eszti szeméibe nézett.

— Nem is azért gondoltam Esztire — szólottam —, hanem azért, mert egyszer reggel, amikor ágyban fekvüdtem, azt álmodtam, hogy a Rettenthetetlen ólomkatona én vagyok, és a szobalány, mint kis ólomdarabot kapar ki engem holtan a kályhából, a szép kis papírtáncosnőnek, szerelmesemnek pedig csak a csillagját találja a hamu között... ekkor sírtam és Eszti fölébresztett, én pedig átöleltem őt... — Itt elvesztettem a beszéd fonálát. Hallottam még, amint anya és Eszti tesznek-vesznek a szobában, de a láz apró, zöld karikái sűrűn kezdtek cikázni a szemeim előtt. Átengedtem magam a forróság puha hullámainak, és mereven az ajtót néztem, amely először hirtelen közel jött, azután pedig a falakkal együtt a távolba hátrált. Mikor már olyan messze volt, hogy szinte egészen összetöpörödött, lassan, nesztelenül kinyílt.

Hajlott háttal, hajporos parókával, aranygombos ébenfapálcára támaszkodva, egy öreg ember lépett be rajta, és felém közeledett; csakhamar megismertem, Andersén bácsi volt. Reám nézett mély, kék szemével, és megállt az ágyam mellett.

— Fiatal barátom — szólott —, ugye, megismeresz engem? Tudod, ugye, hogy én szeretlek? Amint szeretem az ólomkatonát, a kis táncosnőt, Bodza anyókat és a szép Katerinát is. Szeretem Esztit is. Valóban örülök annak, hogy ő szintén szeret téged. Bájos és kedves, ha egy fiatal leány és fiú megértik egymást... meséimben nem ritkán olvashatni ilyesmiről, ugye?

— Igen — suttoztam.

— Hát emlékszel-e még az anya történetére — kérdezte.

— Emlékszem — feleltem —, ahol az anya gyermekeért a halál országába megy.

— E mesében az anya odaadja mindenét, hogy föltárlhassa a halál országát.

— Igen, odaadja a szemeit és a haját és karjait és a könnyeit is mind — mondtam gépiesen és szomorúan.

— De nemcsak a mesében van így. A te édesanyád is egészen így tenne, fiacskám... — szólalt Andersen bácsi reszkető, rábeszélő hangon. — Az ifjúság és a vágy benned, mint egy töből nőtt, nagy virágok, virítanak. És aki látja, csak örvend neki... — Kis szünetet tartott, és botját csiklandóan végighúzta az arcomon. — De a hozzáértő kertész megijed ám, és óvja a két virágot, amelyek pompázásukkal elpusztítják egymást. Érted, hékás?...

Az öreg a szemeimbe nézett, nem tudtam, hogy nevessek-e a szavain, mint valami mesén, vagy könnyezzem. Komolyan, nyugodtan néztem reá. Bohókásan megroggyantotta a térdét, és én attól féltem, hogy eldől vagy szertefoszlik, de újra szólott. Búcsúzott:

— Gondolj erre a két virágra, mert tudnod kell, hogy ha az egyik elhervad, a másik is... Úgy ám. No, isten veled.

Megfordult. Az ajtó a falakkal együtt most ismét messze hátrahúzódott, és Andersen bácsi is, miközben távozott, mindig kisebb és kisebb lett. Végre elérte az ajtót, kinyitotta és eltűnt.

Kellemes hűvösséget éreztem a homlokomon, anya kezét, aki az ágyam szélén ült. Mikor fölnyitottam a szemeimet, azt kérdezte, hogy nem vagyok-e éhes. Arra kértem, hogy olvassa el az Anya történetét. Csak másnap reggel jutott eszembe, hogy Eszti már ekkor nem volt a szobában.

Három nap múlva szabad volt fölkelnem, s erősen bebugyolálva, édesanyámat a vasúthoz kísérhettem. Az indóházból visszajövet Eszti lakására vitt az első utam:

azt mondták ottan, hogy előtte való napon költözött ki a szobából, nem tudni, hová.

Eleinte nagyon rossz volt esténként magányosan hazamenni. Olyan soká elálldogáltam az utcán, azt várva, hogy Eszti mégis jönni fog. De nem jött, és hírét se hallottam azóta.

1908

TÖRTÉNET EGY GYÓGYSZERÉSZETTAN-HALLGATÓRÓL

Kádár Lajos mint gyógyszerészettan-hallgató nem volt a legtehetségesebbek közül való. A tudományok nem érdekelték. A patikárosságra csupán a szappanok, parfümök, kozmetikai receptek csábították. A gyógyszerhatástant, a fizikát, a kémiát egyáltalán nem kedvelte, de nagy élvezettel főzte délutánonként a patikában a kenőcsöket, a szappanokat, gyártotta a pirulákat és illatszereket. Magas, jó modorú fiú volt, az asszonyok szívesen elbeszélgettek vele, ha mosolyogva és diszkréten kihallgatta őket, hogy miféle bajok vannak az arcbőr ráncosodása, megdurvulása vagy a kezek fehérsége körül.

De Kádár Lajos nemcsak a mesterségének eme technikai részét értette kitűnően. Nem merült ki a tudománya azzal, hogy gyönyörű emulziókat, tinktúrákat, filtrátumokat készített, hanem a szerelem kisebb-nagyobb elaborációiban is hivatottságot árult el. Határozottan szép fiú volt, és ha szombat délutánonként kiöltözött, és más patikák ismerős gyakornokaival együtt kávéházba ment mulatni vagy sétált: okvetlenül feltűnt az asszonyoknak és leányoknak. Sokan utána is fordultak. Rózsás gyerekarcán jókedvű mosoly ült, és kis bajusza huncutul kunkorodott föl a bajuszpedrő célszerű használata következtében.

De hiába fordultak utána, Kádár Lajost nem érdekelték fehér leányok és férjes asszonyok, ő kizárólag rossz nők után járt. Igen sokat ismert közülök: kis noteszében csupa ilyen címek voltak: Irma, Magyar utca 12., Aranka, Királyi Pál utca 7., Irén, Nap utca 8., Mary, Pál utca 5. Kimenőnapjain azután Kádár Lajos hármat-

négyet is fölkeresett közülök. Szerette a gyönyört, gondolkodás nélkül pazarolta azt, amivel az anyatermészet őt bőkezűen ellátta.

Családjában a férfiakat általában jellemezte ez a nemtörődöm gavalléria, mohóság és élvvág. Nagypapja mint patikárossegéd harmincéves koráig lakott Pesten, és az akkori Irmák, Irének és Arankák között mindvégig sűrűn látott vendég volt. Lajos tudta ezt, és szépnak találta a családjának a múltját, és poétikusnak tartotta a miliőt, amelyben kimenőt eltöltötte. Függyönyös kis fészekben, amely arcképekkel, régi fametszetekkel van tele... a levegőben parfümillat terjeng halkán... egy piros papucskba és színes selyemköntösbe bújó szép hangú, édes szemű, rossz leány szobájában. Szép hangja és szép szeme volt mindegyiknek; ilyeneket keresett, ilyenek érdekelték.

Ölelte, csókolta őket nemcsak a karjaival és nemcsak a szájával, hanem az egész lelkével. Ha a patikában nem volt éppen sürgős dolga, és egy pillanatnyira pihenhetett — behunyta a szemeit, és gondolatban sorra ölelte: Irmát, Arankát és Irént. Orvosok állítják — akik értenek a dologhoz —, hogy ez nagyon veszedelmes, és az ilyen ölekezés százszor inkább ártalmas, mint ha valójában megtörtént volna.

A gyógyszerészek három esztendeig tanulnak. Egy hétre egy kimenő esik, egy évre ötvenkettő, három évre százötvenhat. Számra nézve tehát nem sok. Kegyetlen elgondolni is, hogy szegény Lajos a századik kimenőjén alig volt túl, amikor reszketni kezdtek a kezei, és a lábát járás közben dobálta.

Megvizsgálták a klinikán, adtak neki orvosságot, mondták, hogy jöjjön el megint. De ezt csak úgy formaképpen tették.

Ő maga is kezdte érezni, hogy nagy bajok vannak. Álmatlanság kínozza, napközben nem volt többé eleven, a mosoly és pirosság eltűnt az arcáról.

A legközelebbi kimenőnapon pedig nem ment a leányismerőseihez, hanem beült szegény, szomorú nehéz fej-

jel, a Múzeum-könyvtárba, és utánaolvasott vastag orvosi könyvekben, hogy mi a baja. Nem kellett neki soká olvasni, egy óra múlva tudta. Nagyon elszomorodott, majdnem sírva fakadt. Visszaadta a könyvet, és elment. Megpróbálta az utcán kihúzni magát, könnyen, ruganyosan járni, de nemigen sikerült. Azután bement a Magyar utcába; Irma lakott ottan. Nyakába ugrott a fiúnak, amikor belépett, de Lajos igen komoly volt, helyet foglalt, s így szólt:

— Kedves Irma. Kénytelen vagyok veled tudatni, hogy többé nem jövök hozzád. Alighanem nemsokára meg kell halnom, fiatalembernél az ilyen betegség igen rossz. Majd nézd meg, hogy hogyan járok. Szóval nem jövök többet. De még a búcsúvizitet akartam nálad tenni, azt hiszem, ezt te is illendőnek tartod... — Irma kérdezősködni akart, nemigen értette a beszédet, mert Lajos kissé zavartan beszélt, de a fiú elbúcsúzott, azt mondta, hogy még sok látogatást kell tennie, és szeretné még ma mindet lerázni.

Szemlét tartott a jegyzőkönyvében, és azután elment Arankához, Királyi Pál utca 7. szám alá, ott is leült.

— Kedves Aranka, eljöttem magához tudatni... — és elmondta körülbelül ugyanazt, amit Irmánál, azzal a különbséggel, hogy itt magázta a leányt, mert szokása volt egyiket tegezni, másikat magázni, és nemcsak úgy találomra, hanem mindig bizonyos okból. Így járta végig a leányokat, még aznap estig mind a tízet vagy tizenkettőt. Igen elegánsan viselkedett, a hangja nyugodt és száraz volt, nem engedett kérdezősködni.

Csak akkor történt majdnem baj, amikor Irén, aki a Nap utcában lakott, sírni kezdett, ez az egy lány tudniillik szívére vette a dolgot, és zokogva magát is okolta a bajért.

Innen igazán elsietett Lajos, és azután csak egyenesen hazament a patikába. Levetette a szép ruháját, és odaállt dolgozni a receptúra mellé. — Mi az, Kádár, hogy maga máma nem maradt ki tizenegyig — kérdezte a principálisa.

— Nincsen kedvem — mondta Lajos, és belefogott egy digitálisfózet készítésébe.

Az egész, amit itt elbeszéltem, nem mostanában történt, hanem régen, vagy hetven-nyolcvan év előtt. Azóta már se Lajos, se Aranka, se Irén, se Irma nincsenek életben. És az utcákat is, azt hiszem, akkor még másképp hítták.

1908

ANYAGYILKOSSÁG

Osvát Ernőnek

Ha szép és egészséges gyermekeknek korán meghal az apjuk, ebből rendesen baj származik. Witmannak két fia volt már, négy- és ötévesek, amikor egy napsugaras, csak kissé szeles novemberi délutánon búcsút mondott a világnak. Elég könnyen halt meg, és egészben nem sok bánatot hagyott maga után. A felesége, az özvegye szép asszony volt, de szelíd természetű és erősen önző. A férjét sohase kínoztta, de egy bizonyos fokon túl sohase is szerette. Férfiaknál sokkal megbocsáthatóbb ez, mint asszonyoknál, akiknek egész életét igazolja, menti, sőt értékessé is teszi az erős, bár sok tekintetben oktalan érzelm. Witmannénak azonban szintén meg kell bocsátanunk, mert végre is két szép és erős fiút hozott a világra. Az utcában, ahol egy kétemeletes rozoga, falépcsőjű házban laktak, a szőke, gyászruhás Witmannét határozottan méltányolták. Pedig eleinte gyenge csípőjű és gyerekszemű volt ez az asszony. Mondom mint ember: se jó, se rossz. A két fiát éppen olyan keveset csókolta, mint verte. Kevés közük volt egymáshoz, amint az lassanként mindjobban kidevült.

A fiúk a szomszédba jártak játszani. Hosszú délutánonkon át késő estig nem mutatkoztak. Keveset és csak egymás között beszéltek. Fekete kis szemeikben Witmannak, az apjoknak lelke csillogott. Padlásokra mászkáltak, régi ládában szaglászta, macskákat hajkurászta. Gyakorta utánuk mászva a padláslyukakon át ki, a háztetőre is, a magas tűzfalakig, a sajátóságos formájú, füstös szájú kéményekig. Míg a nyár tartott, fűrödni jártak a folyóhoz, és madarakat fogtak az erdő-

ben. Witmanné enni adott nekik, és tiszta alsót szombaton este. Az iskolába is velök ment, ha iratkozni kellett. Különben csendesesen élt, és csendesesen hízott. Egy bankhivatalnokkal ismerkedett meg férja halála után fél évre, aki fiatal és szép gyerek volt, borotvált állal, széles válakkal, de finom, rózsaszínű és lányos arcbőrrel; Witmanné vágyott reá, és bár nehezeére esett, sőt fáradságába került: kacérkodott is vele. A hivatalnok kísérgette, meglátogatta, teát kapott és csókokat. A férfi unalomból meg lustaságból nem hagyta ott a nőt.

Witman fiai keveset törődtek az anyjokkal meg a szeretőjével; terveik és dolgaik voltak. Gimnáziumba kerültek. Megnyúltak, vékony és erős csontjaikon mint acéldrótok feszültek ki kicsiny izmaik. A tanulást könnyen intézték, felkelés után, negyedóra alatt. Az iskola egyáltalán nem játszott szerepet az életükben. Nagyúri foglalkozásnak ismerték föl az élést, s öntudatlanul és korán a saját szükségleteikhez formálták az időt.

A padlás egy rejtett zugában rendezték be a kis boszorkánykonyhájukat. Nyilak, géppuskák, kések, fogók, kötelek és csavarok voltak itt összegyűjtve, elrejtve és osztályozva. Szeles őszi estéken, ha megették a vacsorát — az anyjok egy piros kötésű német regénybe merült —, halkan és gyors léptekkel lesuhantak az utcára, futásnak eredtek, bejárták a fél várost. Lesbe álltak. Kóbor kutyáknak hurkot vetettek a nyakába, és hazacipeltek. Bekötötték az állat száját, és deszkára húzták. Apró lámpájuk, mint az erdő elátkozott kastélyának távoli világa, fénylett a nagy padlás barna, nedves homályában. A két fiú pedig óvatos, izgatott lassúsággal fogott hozzá a munkájához. Fölhasították a kutya mellkasát, leitatták a vérét, s munkájuk közben hallgatták az állat rettenetes, tehetetlen nyögését. Megnézték a dobogó szívet, kezük közé vették a meleg, mozgós kis gépet, apró szúrásokkal rontották el a tömlőt, a bilentyűket.

Kifogyhatatlanul érdekelte őket a fájdalom miszté-

riuma. Nemegyszer megkínozták egymást is, közös megbeszélés szerint, veréssel vagy csipkedéssel. Az állatkínzás pedig komoly és természetes szenvedélyükké vált. Egész légió macskát, csibét, kacsát pusztítottak el, folyton fejlődő sajtóságos módszereikkel. S a dolgaikról senki se tudott. Biztonsággal, férfias gondossággal és meggondolással tudtak elrejtőzni.

Különben a házban keveset törődtek velük. Az első emeleten egy öreg törvényszéki hivatalnok lakott, aki alig volt otthon, és egy varrónő, aki négy lánnyal dolgozott. A második emeletet Witmanékon kívül csak a ház tulajdonosa lakta. Egy egészen fiatal ember, a volt tulajdonos fia, aki nem sokat törődött se a házzal, se a lakókkal. A földszinten egy üveges- és egy rőfösüzlet volt. Senki se tudta, hogy ezekben a boltokban mikor járnak vevők. A Witman fiúk a maguk számára foglalhatták le a házat. A kis piszkos udvarban sohase lehetett embert látni. Az az egyetlen ecetfa, amely az udvar közepén állott, és annyi esztendeje meghozta rügyeit, leveleit és virágait, valószínűleg érezte, hogy mindez nem jól van. Az élet azonban a kis emeletes házban is haladt előre, mint mindenütt másutt. A lakók közül csak a két fiú volt, akik jól mulattak, mindig mertek gondolni a holnapra és holnaputánra is.

Egy szeptemberi estén kipirulva, lihegve jöttek haza. Egy összekötözött baglyot cipeltek magukkal. A régi templom padlására másztak érte. Egy hétig kutattak utána, megbeszélték, hogyan fogják el, és hogyan ölik meg. Sikerült. Csillogott a szemük, és erős vállaikban egy férfi erejét érezték, amikor vágatva sötét utcákon, hazaértek a diadallal. A bagoly régen érdekeltte őket. A feje olyan szép nagy, mint két nagy szem. Az agyában csodálatos régi mesék vannak elrejtve. Száz évnél is tovább él... Bagoly kellett, kellett...

Megvolt. Egyenként szedték ki a pihéket a melléből, és figyelték, amint a titokzatos madár szemében a fájdalom színes tüzei egymás után kigyúlnak. Azután dróttal csavarták körül a szárnyának a tövét, a lábait,

a csőrét, és így kipecskelve, sokáig szótlanul bámulták. Arról beszéltek, hogy a madár tulajdonképpen csak egy ház, ahová a Kín beköltözött, és ott lakik, míg csak a baglyot meg nem ölik. De hol lakik? Minden valószínűség szerint a fejében. Azután elhatározták, hogy éjjelre otthagyják, mert úgy izgalmas és szép lesz az ágybafekvés. Valóban, izgatottan vetkőztek le, és azután csak arra hallgattak, hogy a padlásról jön-e valami nesz. Úgy érezték, hogy valami feszes ruganyosság szállja meg a tagjaikat, mintha a lekötözött vonagló állat hiába pazarlott ereje feléjük, rájuk suhanna. Így aludtak el.

Álmukban együtt jártak végig nagy mezőket, óriási fehér lovak hátán, veszett vágatásban. Szédítően magas hegycúcsokról repültek lefelé, és meleg, véres tengereket úsztak át. Ami fájdalom és szenvedés csak lehetett a földön, mind ott vonaglott, sikoltott és üvöltött a lovak patái alatt.

Ébredéskor napsugaras reggel mosolygott rájuk; könnyen ugrottak ki az ágyból. A cselédétől elkérték a reggelit, mert Witmanné tíz óráig szokott aludni. A bagolyhoz siettek, és egy óra alatt most már végeztek vele. A szeméit szedték ki előbb, azután a mellkast bontották föl, most már felszabadítva a madár száját, mert a hangját akarták hallani. Ez a hang, ez a cson-tig ható, rémes hang, minden képzelhető felülmúlt, de éppen emiatt rövidesen kellett intézni a dolgokat, a kivégzést és az elásást, mert félni lehetett, hogy meghallják a házban. Egészen nagyon meg voltak elégedve, a dolog megérte a fáradságot.

Délután az idősebb fiú egyedül ment el hazulról. Egy házban fölfedezett valamit. Félig mezítelen lányt látott az ablakon keresztül az egyik szobában, aki rózsaszínű ingben fésülködött. Az utcasarokról visszafordult, még egyszer benézett a szobába. A lány most háttal állt a szoba mélyén, fehér válla szinte csillogott a napfényben. A fiú bement a ház kapuján. Egy öregasszony jött felé, de az oldalfolyosó végén megjelent a fésülködő

lány. A fiú feléje ment, és azt mondta, hogy közelebb-ről látni akarta őt, mert nagyon tetszett neki. A lány gyengén megsimogatta a nyúlánk, rövid nadrágos fiú tiszta arcát, aki egy szökéssel átölelte a nyakát, és ajkaival hozzátapadt az arcához. Ezalatt körös-körül ajtók nyíltak ki halkán, és fiatal lányok fejei tekintettek ki rajtok; csakhamar azonban nesztelenül visszahúzódtak a fejek. A folyosó végén kék üvegű mécs égett, arra vezette a lány a nagyobbik Witman fiút. Lebocsátották a függönyt, délutáni napfény sárgán szűrődött be a parfümillatos szobába. A lány a szőnyegre hengeredett, és mozdulatnul engedte magát csókolni, ölelni. Witman fia a bagolyra gondolt, és átvillant az eszében az, hogy mindaz, ami az életben szép, nagyszerű és izgalmas, miért rettenetes, megmagyarázhatatlan és véres egyszersmind? Csakhamar azonban ráunt a játékra. Csalódottan kelt fel, várt, és tágra nyílt szemekkel nézte a nőt. Hamarosan elbúcsúzott azután, de megígérte, hogy máskor is eljön. Megkérdezte a lány nevét — Irénnek hívták —, igen szépnek találta a nevet, és végül ezt mondta:

— Kezét csókolom.

Aznap késő estig a mezőkön bandukolt a két Witman fiú. A történekről nem esett szó. A nagyobbik azt mesélte, hogy a levegőben lények laknak, amelyek az emberekhez hasonlítanak, s ha enyhe szél fúj, érezni, mint úszik a testük a levegőben. Azután megálltak, lehunyták a szemeket, és kiterjesztették a karjaikat. Az idősebb fiú azt állította, hogy hatalmas, puha testű légi asszonyok imbolyognak körülötte, és a hátukkal és mellükkel az arcához érnek. Néhány perc múlva az öccse jelentette, hogy szintén érzi az asszonyokat. Otthon, az ágyban is még a lég asszonyairól beszélgettek, és nyitva hagyták az ablakokat, hogy ők bejöhessenek. Be is jöttek. Nesz nélkül siklottak be, az ablaküveget alig érintették bársonyos hátukkal, és lebegve, úszva odanyújtották melljük a paplanra, a vánkosra. A nyakukat

odahajtották a fiúk szájához és arcához, majd ismét tovább csúsztak ernyedt, lusta és mégis könnyed mozdulatokkal. Egész éjszaka velük maradtak a szobában. Összefogóztak hajladozva, mosolygó arccal lebegtek az ablak felé, majd újra feléjük kúsztak, reájuk feküdtek, és hozzájuk simultak. Csak amikor a nappal ragyogó, meleg sugarakkal betört a szobába, távoztak el az ablakon keresztül, lassú, álmatag, vánszorgó surranással, és szétfoslottak a friss reggeli levegőben.

Ezen a napon a két Witman fiú együtt ment a leányhoz. Meleg májusi délben, az iskolából jövet arra kerültek, és besurrantak a kapun. A nő feléjük jött, mosolyogva, kócosan, de üde, hangos nevetéssel, és bevazete a Witmanokat a szobájába. Lerakták a könyveiket, a szőnyegre kucorodtak, lehúzták magukhoz a leányt, csókolták, harapták, ölelték. A nő csukott szájjal nevetett, és lehunyta szemeit. A fiúknak egymásba villant a szemük. Mind a ketten ütni kezdték. A lány most már tele szájjal kacagott, mintha csiklandozták volna. A két Witman birtokába vette a leányt, csipkedték, leszorították, hengergették és megkínózták. A nő mozdatlanul, lihegve engedte, hogy tegyenek vele, amit akarnak. A fiúk vörösre pirult arccal simultak rózsaszínű selyempongyolájához. Később összeszedték a könyveiket, azt mondták a leánynak, hogy ő a legszebb nő mindazok között, akiket valaha láttak. Irén azt felelte, hogy szereti őket, de ha másszor jönnek, hozzanak neki valamit, édességet vagy virágot. A nagyobbik Witman kijelentette, hogy meg lesz elégedve azzal, amit hozni fognak. A leány a kapuig kísérte a kisfiúkat, és megcsókolta a kezeiket.

Ebéd után a szobájukba zárkóztak, és a leányról beszéltek; megállapodtak abban, hogy amit tapasztaltak, az összehasonlíthatatlanul felülmúlja összes eddigi kalandjaikat, még a bagoly kínezését is.

— Csak ezért érdemes élni — mondta a kisebbik.

— Ez az, amit annyi fáradsággal kerestünk — jelentette ki a másik.

Ragyogó meleg május délutánban, könyvek nélkül indultak az iskola felé. De egyenesen a ház elé, a leány ablakához mentek. Nem volt ott senki. Visszafordultak: másodsorra meglebbent a függöny, és kinézett a leány. Megállottak. A leány kinyitotta az ablakot.

— Holnap délben jöttök? — kérdezte mosolygó arc-
cal. — Jertek akkor, hozzatok valamit. — Intett, és be-
csukta az ablakot.

A fiúk elpirultak, és szívdobogást kaptak a látásától.

— Ékszert fogunk neki hozni, arany karcsatot vagy gyűrűket — jelentette ki hosszú hallgatás után a na-
gyobbik Witman fiú.

— Igen, de honnan veszed?

— Van anyának, kérünk tőle.

— Nem ad.

— Az üvegszekrény kulcsát megszerezzük.

— Nem adja ki a kezéből a kulcsokat.

— Pedig négy arany karcsatja van, és hét gyűrűje
van.

— Az ujján is hord három gyűrűt.

Este ott settenkedtek a szekrény körül, és szemlét tartottak az anyjuk drágaságai fölött. Volt közöttük két pompás rubinokkal és gyöngyökkel kirakott karperec.

Kérték Witmannét, mutassa meg nekik a holmit. Az asszony — a nyakas természetű, puha, szőke nő — ki-
kergette őket. Kissé félt a fiaitól, nagyon távol érezte
őket magától.

A fiúk az utcára szaladtak tanácskozni.

— Nem lehet tőle kérni.

— Semmi szín alatt.

— Nem fog adni.

— Nem, nem.

— Ki kéne törni a szekrényt.

— Fölébred, lármát csinál, megint csak nem vihetjük
el neki.

— Nem fog fölébredni!

Tele volt a szívük gyűlölettel a szőke, kék szemű,

lusta és kövér anyjuk iránt, szerették volna őt is megkínozni.

— Én betöröm az egyik kis üvegfalat a késem nyelével, és több zaj nem lesz. Te világítsz a tolvajlámpával, benyúlok, és kiszedem az összes karcsatokat és gyűrűket.

— Ne vigyük el mind!

— De igen, mind elvisszük; neki nem kell, ne maradjon neki semmi, hadd böggjön utána.

A padlásra szaladtak föl, a szerszámok között szemlélt tartottak, magukhoz vettek egy vésőt, egy harapófogót. megvizsgálták a lámpást, és mindezt zsebre vágták. Sietve lementek azután, és lefeküdtek. Előbb azonban átnéztek az ajtó alatti résen, és láthatták, hogy az anyjuk szobájában már sötét van. Vetkőzés közben elhatározták, hogy csak éjfél tájban mennek át. A harisnyát a lábukon hagyták, nehogy ropogjon a padló, és úgy feküdtek le, éberem, de nyugodtan. Az ágyaikban felkényökölve, suttogva tervezgették, hogy délben, iskola után, szaladva mennek a leányhoz. A kincseket a padlásra fogják elásni és apránként elhordani. Reggel tagadni fognak, és ha anyjuk ütni akar, elszaladnak. Örömet éreztek arra a gondolatra, hogy ő dühös lesz, tehetetlenül sírni fog, ha majd nem fogja találni az ékszereket. Egy pillanatra se került többé szó arról a lehetőségről, hogy fölébredhet. Majd fölkeltek az ágyból, kinyitották az ablakot, és kihajoltak a langyos májusi éjszakába. A kutyaugatások, a kocsik zörgése, amelyek időnkénti fölhangzásukkal szakaszokra tagolták az éjszakát, nem rövidítették meg az órák lassú múlását.

Mikor végre a toronyóra lassan elverte az éjjelt, készülni kezdtek. Meggyújtották a kis lámpát, a fiatalabb Witman fiú a harapófogót, a reszelőt és a lámpát vette magához, a másik csak a hosszú pengéjű, nyitott zsebkését. Ő ment elől. Biztos nyugodtsággal lopóztak át a középső ebédlőszobán, azután a nagyobbik fiú előrement, és kinyitotta a Witmanné hálószobájába vezető ajtót. Az ajtósarok semmit se nyikorgott. Föllélegzet-

tek. Witmanné a fal felé fordulva, nyugodtan aludt, csak a kövér, széles háta látszott belőle, amelyet kötött hálóköntös takart. Elhelyezkedtek a szekrény előtt.

A fiú fölemelte a kést, hogy beüsse a szekrény kis üvegfalát. Pár pillanatig habozott, azután rácsapott az üvegre. A csörömpölés nagy, szörnyű erős volt, olyan erős, mintha egy csomó üvegpoharat ládába csomagolva dobtak volna le valami emeletes ház ablakából. Witmanné megfordult, azután felkőnyökölve, kinyitotta a szemeit. Az arca bosszúságot és csökönys haragot fejezett ki, de szóhoz nem jutott Witmanné, mert az öregebbik Witman fiú odaugrott az ágyhoz, és késével a mellébe döfött. Az asszony lehanyatlott, és a jobb kezével a levegőbe hadonászott. A kisebbik már akkor az ágyon volt, és lefogta a lábait. A nagyobbik kihúzta a véres kést az anyja melléből, és még egyszer bedöfte. Nem volt reá szükség, mert már halott volt. A melléből a vér lassan patakozott benn a paplan alatt.

— Na, ez rendben van — mondotta az idősebbik —, most szedjük elő a dolgokat.

Kirakták a szekrényből az ékszereket, a karcsatokat, a melltűket, gyűrűket, az órát és a hosszú aranyóraláncot. Nyugodtan kirakták az asztalra a megszerzett, elhódított kincset, osztályozták, és egyetértően elosztottak rajta.

— Most siessünk, meg fogunk mosdani és átöltözünk.

Átmentek a szobájukba, megmosták a kezeiket, kiöntötték a vizet, de az átöltözésre nem volt szükség, a ruháikon sehol nyoma se volt vérnek. Majd újra visszamentek a színhelyre. A fiatalabb Witman fiú kinyitotta a középső szoba ablakát, és ott várta a bátyját, aki Witmanné szobáját belülről bezárta, és az ablakból a párkányra kilépve, bejött a nyitott ablakon.

Az utca koromsötét volt, halálos csönd uralkodott, de sietni kellett, mert a toronyóra egyet ütött, és ők még aludni akartak. Levetköztek, ágyba bújtak, és az izgalmaktól holtra fáradva, pár pillanat múlva már mind a ketten mélyen aludtak.

Reggel a takarítónő ébresztette fel őket, aki mindig pontosan fél hétkor érkezett. Megszokta már, hogy Witmanné tízkor kel, és azért a szobájába nem is ment. Az ebédlő tisztogatása után rendesen a fiúkat verte föl, akik hamarosan megmosdottak, megreggeliztek és el-tűntek, zsebeikben a kincsekkel.

— Még iskola előtt!

— Jó!

— Az előadáson pontosan ott kell lenni.

— Hogyne, ma különösen.

— Tizenegy órára úgyis hazahíznak.

— Siessünk.

A ház kapuja nyitva volt. Míg a folyosón a leány ajtajához jutottak, senkivel sem találkoztak. Benyitot-tak. A nő kipirult arccal, mélyen aludt, kitakarták és megcsókolták, azután előszedték a zsebcikből a drága-ságokat. Reárakták a hasára, a melleire, a combjaira.

— Nesze, ezt hoztuk.

— Ez mind a tied.

A nő nehezen, de mosolyogva tért öntudatra, magá-hoz ölelte a két gonosztevő kemény kis koponyáit, kö-szönte a látogatást, és befelé fordult.

— Ma vagy holnap jövünk.

A fiúk ezzel búcsúztak, és siettek az iskolába.

1908

DÉLUTÁNI ÁLOM

— Giza — mondtam a szobalánynak —, eressze le a sárga függönyöket, és nyissa ki a zsalukat. Így sokkal hamarább el lehet aludni. De minden negyedórában nézzen be, és ha alva talál, költjön fel, mert nem akarok fejfájást.

Kiittam a maradék feketekávéét, eldobtam a cigarettámat, és végigdőltem a bordóbársony régi pamlagon. Egy pillanatra még fölnéztem az órára. Két óra múlt tíz perccel.

Ezen a délután egy néma grófkisasszonyról álmodtam.

Ragyogó nyári délutánban fehér paripán lovagoltam Bagdad felé. A város tornyai, a ciprusok és a pálmafák felnyúló, vékony foltjai remegtek, izzottak és elmosódtak a búcsúzó nap pirosuló aranyporában. A kertek virágai minden illatukat kilchelték, és a rózsák sóhajtása ott imbolygott, torlódott az utamon összekeveredve a balzsamfák és tömjénfák szagával. Erősen sarkantyúztam derék paripámat, mert napszállta előtt a városba akartam érkezni. Megtapogattam övemben selyem erszényemet, mely tele volt aranyakkal, fölálltam a kengyelben, és nagyot lélegzettem. Gyönyörű, édes, illatos, csodás délután volt. A lovam repült velem.

Alig naplemente után beértem a városba. Lovamat a fogadós szolgáljára bízam, és lesétáltam a folyóhoz. Mint egy leheletnyi csók leányarcon — úgy omlott el az ég tündöklő kékségén az alkonyat narancsszínű fátyla. Szitakötők cikáztak a víz felszíne fölött, és időnként kérészek repültek el a part mentén seregestől. Nekik meg kellett halniok, mire a nap lemegy. Elöl, a part közelében, már ott úszott a vízen ezernyi és ezernyi

elpusztult kérész. A tegnapi vagy a tegnapelőtti alkonnyat temette őket — senki se tudta volna megmondani.

Itt a folyóparton találkoztam a néma grófkisasszonnyal. Nagy szélű, virágos szalmakalapban volt. Zöld fátyol a vállain. Az arca gyengéd rózsaszínűre festve. Apró fehér topánokat, fekete selyemszoknyát és fekete harisnyát viselt. Szürkészöld, fáradt szemei bágyadtan révedeztek az alkonnyégen. Finom hideg, rajzos kicsi ajkain ott lebegett a nagy, bölcs némaság. Odaléptem hozzá.

— Grófkisasszony — mondtam —, hallottam rólad, hogy az ajkaid némák, és beszélni nem tudsz, de a szemeid megmondják nekem, hogy a legjobb bölcsesség benned vagon.

Megállott, oldalt hátrahajtotta a fejét, és finom fülcimpáin megrezzentek türkizes arany karikafüggői. De nem nézett reám. Könnyen vonaglottak a vállai, és hideg, bágyadt szemeinek mélyén — egy pillanatra csak — megcsillant egy ibolyaszínű sugár. Megremegtek, mintha felvillanó lidérctüzet láttam volna.

— Grófkisasszony — mondtam —, azért jöttem ide, hogy tőled egy csókot kapjak, és arra kérlek, nézz a szemeimbe.

Lassan lehajtotta a fejét, és fölnézett reám miközben piros, néma ajkai között kidugta a nyelvecskáját, és megnyalta a szája széléit. Szemei e pillanatban egész feketék voltak, némi kékes árnyalattal. Tekintete benyúlt a szemeimbe, lehatolt a szívembe, és mint lassú borzongás, végigfutott a hátamon. Gyengén megrázta a fejét, mintha azt mondta volna: nem lehet.

— Grófkisasszony — mondtam —, te mindent tudsz, amit akarsz, mert a némaság mindentudókká teszi a nőket, és azt is tudod, hogy csak miattad jöttem ezer mérföldről, hogy csak miattad születtem, és hogy miattad fogok meghalni, add nekem hát a fátyolodat, és önts egy csepp illatos olajat a homlokomra.

Tekintete ismét a messzi égen bolyongott, szemei szürkészöld, hideg színekben régi szomorúságokat tük-

röztek vissza, és karcsú szép vállaival előrehajolt. Azután kikeresett a szoknyája zsebéből egy kis kristályfiolát. Fehér, hosszú ujjait megnedvesítette, és homlokomat megkenste az illatos olajjal.

— Jól ismeresz engem, grófkisasszony? — kérdeztem.

Hirtelen gonoszul kétszer is igent intett a fejével.

— Szeretni fogsz?

Újra bólintott, és mosolyogtak az ajkai.

Mozdulatlan maradt, elkomolyodott, levette vállairól a zöld selyemfátyolát, és átnyújtotta, azután anélkül, hogy reám nézett volna, továbbment. — Nem mertem utána nézni, a víz csendes tükrére bámultam, és gépiesen a derekam köré csavartam a fátyolt.

A napsugarak utolsó rezzenései is eltűntek már a horizontról, az ég mély, szédítő nyugalma, topázkék színnel borult rá a földre. A hold még nem jött fel, de a Sirius, mint egy nagy gyémánt, már fenn ragyogott, és az Aldebaran és Antares úgy fénylettek, akár a remekbe csiszolt rubinok. Szomorúan gondoltam vissza a duzzadó ifjúi boldogságra, amellyel néhány óra előtt Bagdad felé vágattam. Azután elindultam a víz partján a folyó irányában.

Csakhamar egy csónakra akadtam. Beültem, eloldottam a kötelét, és hanyatt feküdtem a fenekén. A város lassanként elmaradt mellettem; de a sok mese, amely benne lakik, utánam küldötte tündéri muzsikáló hangjait. Üvegfuvolák csengtek, és mély hangú varázshegedűk szóltak. Mintha csak leányok és fiúk szívei zenéltek volna a zavaros, ernyedt harmoniákban. Levettem a derekamról a grófkisasszony fátylát, és magamra terítettem, mint egy halotti leplet.

— Hosszú lesz az utazás és álom nélküli — mondtam magamban —, de most már meg kell csókolnom a néma kisasszony ajkait!

Jó paripámra gondoltam, amelyet ezer aranyért vettem, s amelyet mindörökre elhagytam.

Az éjszaka mindinkább sötétedett. Ismeretlen, félel-

mes partok között utaztam. Magas, rideg sziklák mereztek kétoldalt. A barlangokban lakó gonosz szellemek előbújtak, utánam repültek, belekapaszkodtak a csónakba, és fölöttem lebegtek. Tudtam, hogy nem szabad szólanom, mert akkor a halál fia vagyok, csendben maradtam hát, és hétszer megfordítottam gyűrűmet az ujjamon. Erre a csónakom orrának irányában valami gyenge világosságot láttam derengeni. S azután mint valami nagy csodalámpa, felbújt az égre a hold.

Enyhe szellő kezdett fújdogni. A nyakam köré csavartam a grófkisasszony fátylát, és felültem. Elővettem Al-Dzsezirehben vásárolt jó dohányomat, és rágyújtottam. De a szívem tele volt aggodalommal és bizonytalansággal. Nem tudtam a csónakban maradni. A parthoz kormányoztam hát, és kiszálltam. Harmatos, selymes fűben vitt az utam, holdfényes nagy mezőn keresztül.

Hosszú gyaloglás után országútra értem. Ismeretlen út volt. Körülnéztem.

És egyszerre elhült bennem a vér.

A hátam megett, az úton, három árnyékom rajzolódott a földre.

Lassan, óvatosan újra hátratekintettem. Három árnyék! Nem mertem mozdulni. Valami rettenetes hatalom körmei között éreztem magam. Szédülve, tanácstalanul a holdra néztem.

E pillanatban a holdvilág megmozdult az égen. Szédítő hirtelenséggel, mint valami dróton rángatott jelzőlámpa, vakító fénysávot írva le, átfutott a nyugati égre.

Megrázkódtam, nagyot lélegzettem és körülnéztem. A vidék most nagyon ismerősnek tetszett. Az út mentén fehér mérföldkő csillant elő, és nyárfák páros, ezüstös sorfala húzódott. Jobbra és balra szőlőskertek feküdtek, sötét, nagy tömegekben, és bennök apró, vaksi kis házak aludtak. Messzi előttem fátylas porfelhőben egy szekér ballagott. Az ellenkező irányban folytattam utamat a kis kápolna felé, amelyet kétszáz év előtt építtetett egy herceg felesége a saját lelki üdvösségéért.

Az örök mécses átszűrt fénye halaványan derengett a nyitva hagyott ajtón keresztül.

Lassan fölmentem a lépcsőn. Az oltár előtt ott térdelt a néma grófkisasszony. Beléptem és megállottam az ajtó mellett. A leány fehér báli ruhába volt öltözve, fekete hajában hervadt, rózsaszínű rózsák. Lassan, lábujjhegyen előreléptem, úgyhogy láthattam az arcát is. Jobb kezében kis kézitükröt tartott, és merően nézte benne magát. Mindjárt észrevett, hogy ott vagyok, de csak később fordult felém. Szemei ismét feketék voltak, némi kékes árnyalattal, de arcáról eltűnt a kevés rózsaszínű festék, fehér volt egészen. Elrejtette a tükröt, és intett, hogy valami közölnivalója van. Papirost és ceruzát adtam neki. Ezt írta:

— Imádkoztam, hogy szeretni tudjam magát.

— Szeretni akarsz? — kérdeztem.

Komolyan és szomorúan igent intett.

— Grófkisasszony — mondtam —, hiszen te senkit sem szeretsz. Apádat se, anyádat se, testvéreidet se. Halott vőlegényedet, a herceget se szeretted, csak a halála után!

Zavartan lesütötte a szemeit, és mereven maga elé bámult. Azután mosolyogva rám nézett, és az ajkai csókot kínáltak.

— A csókot még nem fogadhatom el — mondtam —, mert nem szeretsz, és azt se tudom, fogszevalaha is?

Újra elővette a kis tükrét, mintha kérdésemre választ keresett volna benne, azután vállat vont, és megigazította a haját, megnedvesítette nyelvével az ujjait, és kisimította velök a szemöldökeit. Majd a karomat kérte.

Kimentünk a templomból. Már reggeli harmat szállt. A holdfény fehéren és tisztán szóródott szét a fákon, az úton és a kisasszony arcán. A bokrokból, a messze feketélő tölgyfaerdőből és a fűszálakból hatalmas, lenyűgöző tömegekben bújt elő a föld szent ereje, és nagy hullámokban terjedt szét mindenütt. Hideg volt. Megállt egy kertajtó előtt, a kezét nyújtotta. Hideg és ru-

ganyos kis ujjai hevesen reákapcsolódtak forró kezemre, azután belebent az ajtón, és belülről elreteszelte. Tovább mentem néhány lépést, és mindjárt meg is állottam. A kerítés keresztfáján állva és felül, a hegyes karókba megkapaszkodva, a leány merően nézett rám.

A vonásain megdöbbenő pajkos és komolytalan rossz-szaság mosolygott. Néma ajkai mozdulatlan konoksággal szorultak össze, és a hideg holdfény pontosan kirajzolta fekete, boglyas hajának árnyékát a szemöldöke fölött. Közelebb léptem, és belenéztem a szemeibe; csodálkozva és hihetetlenül kémleltem a tekintetének rejtett sugarait.

— Grófkisasszony — mondtam —, olyan szép vagy, hogy száz esztendeig szeretnék itt állani és csak téged nézni.

Néma ajkai barátságosan elmosolyodtak, és legyezőjével búcsút intett. Kalapommal szívesen üdvözöltem, mire eltűnt a gyümölcsfák sötét lombjai közt.

Keleten már hajnalodott, a fák és bokrok fekete foltjait fénytelen kék derengés aprózta el és lyuggatta át. A vasúti állomásra kellett sietnem, és azalatt gondolkodhattam a grófkisasszonyról. Ebben az órában nem szerettem őt, mert azt hittem, hogy sohase fog tudni szeretni, és elhatároztam, hogy inkább lemondok a csókjáról. Megváltottam a jegyemet — magam voltam utas —, és hazautaztam Budapestre. Mégis a Keleti pályaudvaron bérkocsiba ültem, és a varázslóhoz hajtottam, aki Budán lakik. Ő maga nyitotta ki a kaput.

— Tudtam, hogy jönni fogsz — mondotta —, a grófkisasszony miatt.

— Igen — feleltem —, őt akarom most legjobban, és azt hiszem, még gyermeket is szeretnék tőle, de hidegek és ruganyosak az ujjai, és a szemeinek változik a színe, a szíve pedig hideg és gonosz.

— Erről majd beszélünk — mondta a varázsló, és bevezetett a szobájába. Leültetett, és hosszan, merően nézett reám. Végre megszólalt: — A néma grófkisasszonyt még soha senki se látta sírni, de ha egyszer látni

fogod a könnyeit, akkor hozz belőlük nekem, meg fogom vizsgálni. — Átadott egy apró kristályszelencét, és megmagyarázta, hogy kell a könnyeket eltenni.

Elbúcsúztam, és gyalog a Lánchídon keresztül, visszamentem Pestre. Nehéz napom volt. Sok fárasztó és türelmet kívánó munka, sok üres, hosszú óra. Meleg dél, étvágytalan ebédlés, szívdobogásos, álmos délután. Öt óra felé jutottam haza. Megfürödtem, megborotválkoztam és átöltöztem. Amikor kihajtottam a vasútra, csodálatosan szépnek, kedvesnek láttam a várost, és fiatalnak, boldognak éreztem magam. Mintha a testem egészen könnyű, csaknem súlytalan lett volna. A szívembe egészség és tisztaság költözött, minden, amit magam körül láttam, magától értetődőnek, jónak és érdekesnek tetszett.

Megérkezve, hosszú ideig hiába kerestem a kisaszszonyt; bejártam a mezőket, országutakat, és bementem a városba is. A korzón sétálók között sem volt. Aggódtam és türelmetlenkedni kezdtem. Még néhány órám volt csak, az éjjel aludni akartam. Késő este csüggedten és szomorúan bandukoltam a vasút felé.

Egy saroknál hirtelen megláttam. Nyugodtan nézett a távolba, kissé előreahajolva. Ravasz és csúfolódó mosoly volt az ajkain.

— Nem vártál rám, grófkisaszszony — mondtam neki —, de nem haragszom reád, mert mint magam is tudom, nem szeretsz, és nem is fogsz szeretni.

Nyakamba csimpaszkodott, és az ajkait kínálta.

— Azt hiszed — kérdeztem —, hogy ez elég kárpótlás azért, hogy annyit kerestelek? Te elbújtál, és azt akartad, hogy később annál jobban essék a csóкод. Kevésre becsülnélek, ha ily körülmények között elfogadnám, mert akkor bele kéne nyugodnom, hogy nem tudsz sírni, ez pedig a legrosszabb, amit csak egy szép nőre mondani lehet. — Arca mozdulatlan komolysággal fordult felém. Zöldes szemeiben most sárga és piros lángocskák táncoltak. És egyszerre mintha hűsz évet

vénült volna az arca. Azután intett, hogy írni akar. Ezt írta:

— Völegényemnek, a halott hercegnek anyja elátkozta a szívemet, mert nem sirattam a fiát, amikor meghalt.

— Meg kell szabadítanod magad az átoktól! — mondtam.

Kérdőleg nézett reám.

— Egy könnyet, egyetlenegy könnycseppecskét kell sírnod miattam. És le kell mondanod arról, hogy én valaha is sirjak miattad.

Alázatosan integetett, és a mellére horgasztotta a fejét. Hevesen megdobbant a szívem: az arca e pillanatban olyan üde és fiatal volt, mint egy kisleányé. Az írószereket kérte:

— Ma egész délután tükörbe néztem, és azon gondolkodtam, hogy a szépségem el fog múlni.

— El fog múlni — mondtam —, mert nem szeretted a gyermekeidet, akiket hordozni fogsz.

Újra írt:

— Sohasem fogok gyermeket hordozni. — A papirost mindjárt visszavette, és apróra tépte, mintha megbánta volna, amit írt.

— Grófkisasszony — szólottam —, várni fogsz reám, ha máskor jövök?

Bólintott, hajából kivette az egyik hervadt, rózsaszínű rózsát, és ideadta. Gyengén átöleltem, engedékenyen hozzám simult, és a fejét — egy pillanatra — ráhajtotta a mellemre. Azután elváltunk.

Hazautaztam. Elmúlt egy hét, két hét. Elmúlt a nyár, és nem láttuk viszont egymást. Azt írtam a kisasszonynak, hogy várunk kell, míg az átok magától elmúlik a rossz, kemény szívéből. Azt írta, hogy maga is belátja ezt, s szívesen várni fog miattam, imádkozni fog, és minden pénteken hétszer meg fogja mosni a lábait, madárvértől pirosuló meleg vízben.

Egy napos, hideg októberi délutánon végre elutaztam, hogy megnézzem, mi van a kisasszonnyal. Nem

várt, nem tartotta meg az ígérését. Megkerestem a keretet, ahová azon a reggelen elkísértem. Átvettem magam a kerítésen. Elhagyottak voltak az utak, száraz levelek csörögtek a lábaim alatt, emberi lábnyomot sehol se láttam. A fákon még óriási almák és őszibarackok mosolyogtak, a nagy, kék és sárga szőlőfürtök kövéren pöffeszkedtek a levelek között, és amint előre haladtam, a fák közül egy kicsiny, de nemes szépségű kastély bontakozott ki. Az ajtók mindenütt csukva voltak, mintha kihalt volna a ház. Körüljártam az épületet. A hátsó homlokzaton félig nyitva volt egy zöld zsalus, földszinti ablak. Benézhettem; a grófkisasszony az ablakban ült egy ingben, szemei az ég felhőit nézték, éppen úgy, mint amikor először láttam. — Megrezzent, mosolygott, és egy széket tett ki az ablakon. Nyugodtan fölkésztem, és benn termettem a szobában. A kisasszony átölelt, és az ölelése olyan heves, ernyesztő, vágyó, fájdalmas volt, mint egy görcsös fejfájás. Leültem, és távolról kémleltem a szemeit. Térdig mézítelen lábait kinyújtotta, és megilletődve nézett reám.

— Kisasszony — mondtam —, még nem érkezett el az idő. Most egy ideig úgy kell szeretnünk egymást, mintha én fiad lennék, s te nekem kislányom.

Fölvillanó szemekkel integetett, hogy jó lesz, azután kézen fogott. Egy sor szobán mentünk keresztül, amelyek mind el voltak sötétítve. Végre kettős ajtóhoz értünk. Egy apró villamos lámpát gyújtott meg, és valahonnan a küszöb alól előkereste a kulcsot. Csikorogva pattant föl a zár. Hatalmas terembe léptünk, amelynek tükörfalai voltak. A grófkisasszony eltűnt mellőlem, de a tükrökben száz és száz más volt helyette. Szinte tolongtak, annyian voltak; egy egész sereg egyforma leány tekintett reám körös-körül. Mindannyi mézítelen. Itt fölemelt karokkal állt az egyik, ott a másik a háta megett fonta össze a kezét. Mindannyinak másképpen csillogott a szeme, és különböző volt a tekintete. Szédültem és féltem, de elhatároztam, hogy ha már ide-

kerültem, bátran meg fogok küzdeni mindennel. Az egyik sarokban ráakadtam a kisasszony egy képére, amely jobban tetszett minden másnál. Lehajtott fejjel, meggörnyedve állott, és szemei oldalról nézve egészen világoskékeknek látszottak. Jól megnéztem. Ez a szem könnyes volt. Közelebb léptem. Nem kép volt, hanem az igazi grófkisasszony. Hamar elővettem kis kristályszelencémet, és mikor a gyémántos csepp lefutott az arcon, az állánál fölfogtam, és gondosan eltettem.

Azután kimentünk, vissza a kis szobájába.

Már alkonyodott. Valószínű, hogy a tükrös teremben veszett el annyi idő észrevétlenül. Felöltözött, megigazította a haját, és fölírta, hogy elkísér, mert az övéi csak késő este fognak hazajönni. Elmentünk a vasúthoz, megmondtam neki, hogy mindjárt a varázslóhoz fogok menni, és megvizsgáltatom a könnycseppet, mert ettől függ minden. Erre ezt írta fel:

— Imádkozni fogok, hogy a könnyem jó legyen, és hogy a szívem megszabaduljon az öreg hercegnő átkától.

Szemei egész estén világoskék színűek voltak, és az arcára szomorú, márványos fehérség helyett valami gyenge, de igazi rózsaszín ült. Mikor a vonat elindult velem, és láttam a grófkisasszonyt, amint egy petróleumlámpa alatt szomorúan, kedvesen integet felém, szentül hittem, hogy a könnye jó könny. Pedig nem volt az. A varázsló amikor odaadtam neki, megkóstolta, és már akkor mondta, hogy nem bízik hozzá. De azért elvégezte pontosan a többi szabályszerű vizsgálatokat is. Különböző színű folyadékból egy-egy cseppet kevert hozzá. Ha a könny jó, akkor átlátszó fehér lesz a keverék, de ha nem, akkor elsötétedik. A varázsló kis vizsgálópoharában majdnem megfeketült a folyadék.

— Attól félek — mondotta —, hogy terád is átragadt az öreg hercegnő átka. — Rám nézett, azután egy tükröt tartott elélem. Rémületes volt, amit láttam; barna szemeim kékesen, idegen színben csillogtak.

— Sok dolgot tudok — mondotta a varázsló igen

komolyan —, de a gyógyításon a földkerekségen csak egy ember vállalhatja el: Sindbad, a kétszáz éves bagdadi varázsló. Menj hozzá, de sietve. — Még aznap útra keltem. Mikor hosszú, hetekig tartó fárasztó utazás után Bagdadba érkeztem, eszembe jutott az idő, amikor először életemben boldogan, ifjan vágtattam a város felé. Késő este volt, mikor Sindbadhoz eljutottam. A varázsló lámpavilágnál görnyedve olvasott egy nagy könyvben. Hellyel kínált, kihallgatott, és soká vizsgálta az arcomat bölcs, nyugodt, kék szemeivel. Azután elővette a tükrét, és merően nézte. A fekete, csiszolt, sima acéllapon nemsokára megjelent a grófkisasszony képe. Először halványan derengve, azután mindinkább világosan kirajzolódva. A varázsló csóválta a fejét, látszott, hogy súlyosnak találta az esetet.

— A grófkisasszony sohase fog igazi könnyeket sírni — mondotta —, csak a gyermeke koporsóján. De hogyan lehessen gyermeke, ha nem szeret senkit, és meddőséggel átkozták meg. Ölelésének fagyos lángjai nem alkalmasak arra, hogy belőlük új sarj bimbózzék. Ehhez nyugodt, állandó, termékeny melegség szükséges. És olyan emberek között, akiknek változik a szemök színe, akik sokkal jobban ismerik magukat és egymást is, hogysen hosszabb ideig zavartalanul, tiszta szerelemmel érezhessenek egymást iránt... ez hiányzik. De másképpen a megoldásra remény nincsen!

Megköszöntem Sindbad, a varázsló tanácsát, hazajöttem, és feleségül vettem a néma grófkisasszonyt.

Házasságunk első hónapjai borzasztóak voltak. Csókok közben egymás szemeit néztük, és egymás arcát vizsgáltuk. Folyton az az érzés kísértett közöttünk, hogy a jövőnk boldogságát napról napra reménytelenül, végzetes biztonsággal rabolja el az átok ereje.

— Grófkisasszony — mondottam sokszor, mert így neveztem aztán is —, el fogunk pusztulni mind a ketten anélkül, hogy csak egyszer is éreztük volna az őszinte, nagy szerelem forrását; pedig megérdemelnénk, mert

senkit nem kívánunk mást, és gyermeket akarunk, hogy — miként Sindbad varázsló mondta — a halál fájdalom által megtisztuljon a szíved, és igazi könnyet tudj sírni.

Ő szomorúan rám nézett ilyenkor, és úgy tetszett, hogy ha most könnyezne, könnye jó könny lenne.

Kegyetlen, hideg, hóviharos télben érkezett meg a gyermek, akit annyira vártunk, s akiről tudtuk, hogy érettünk kell meghalnia. A grófkisasszony néma ajkai némák maradtak a nehéz órák szenvedéseiben is, és jöllehet az utolsó pillanatig általában nem bízott, most aggódó kis arcán láttam a reménykedést.

A gyermek megszületett, és olyan szép volt, hogy órákig csodálkozva néztük. Aggódva, nagy gondokban virrasztottunk álmai felett, és azt terveztük, hogy mindörökre elválunk, csakhogy megmentjük a haláltól, akár a saját boldogtalanságunk árán is. De a grófkisasszony maga akarta szoptatni a kicsit, és csak az elválasztás után szándékozott beleegyezni a válásba. Újra rettenetes napok virradtak reánk. És még rettentőbbek voltak az éjszakák. Sokszor ébredtem reá, hogy a kisasszony gyertyavilágnál ül a tükör mellett, és nézi a szemeit. Azt nézte, vajon tudna-e sírni. Mikor megkérdeztem, hogy miért nem alszik, kétségbeesett némasággal borult reám. Szerencsétlenek voltunk. El voltunk átkozva.

A gyermek pedig fejlődött, szépült, növekedett; vártunk, szenvedtünk, és nem tudtuk, mitévők legyünk.

Már jól a nyárban jártunk, amikor egy hajnalon a kisasszony sikoltása ébresztett fel. A gyermeket tartotta a karjaiban. És elém tette az ágyra. A kicsiny test hideg, élettelen volt.

— Meghalt — mondtam —, és ha tudsz sírni, hát most kell sírnod. Sírj! — tettem hozzá kétségbeesetten.

Elpirult, és mereven nézte a kis halottat. Felugrottam, felöltöztem, elmentem koporsót rendelni.

Hazajöttem délben. A kisasszony szemei könnytelenül bámultak a gyerekre. Hazajöttem este. A kisasszony szemei szárazak voltak. Akkor azt mondtam:

— Még az éjjel temetni visszük a gyermeket. Ez a kötelességünk.

Bólintott, és sietve gyászruhába öltözködött. Kocsit hoztunk, kiloptuk a koporsót a sötét lépcsőházon át, és térdeinkre véve, elindultunk. Az éjszaka sötét volt és csillagtalán. Körülöttünk néma, nagy földek lapultak és hallgatóztak. Szótalan, mozdulatlan némaságban bámultunk a levegőbe, eltelve fojtott, nyugtalan bánattal. Meddig utazhattunk így, nem tudom. Egyszerre váratlanul egy folyó keresztezte az utunkat. Most megállottunk, a kocsit elküldtük, és csónakba szálltunk. Eloldottam a kötelet. A csónak gyorsan úszott lefelé a folyón. A sötétben halványan derengett felém a kisasszony sápadt arca és egymásba kulcsolt fehér ujjai. Ismeretlen, félelmes partok között vitt bennünket a víz. Magas, rideg sziklák meredeztek kétoldalt. A barlangokban lakó gonosz szellemek előbújtak, utánunk repültek, belekapaszkodtak a csónakba, és fölöttünk lebegtek. Hétszer megfordítottam gyűrűmet az ujjamon. Nemsokára, szemben az ég alján, valami gyenge világosság kezdett derengeni. És azután, mint valami nagy csodalámpa, felbújt az égre a hold. A part mellé kormányoztam a csónakot, kiszálltunk, és gyalog vittük tovább a koporsót. Hosszú gyaloglás után országútra értünk. Ismeretlen út volt. A fejünk mellett minden percben nagy denevérek suhantak el. Reszkettünk a borzalomtól, mely jeges ujjával simogatta a hátunkat... és észrevettem, hogy a testünk a holdfényben hármas árnyékot vet. Nekem is három árnyékom volt, a kisasszonynak is; de a kis koporsónak nem volt árnyéka.

— Álljunk meg — mondtam —, meg kell ásni a sírt. A körmeinkkel, mert nincs más ásószerszámunk.

Letérdeltünk a földre, és mind a ketten dolgozni kezdtünk. Meddig ástunk, nem tudom. Mikor a gödör elkészült, esteledett; a levegő fagyos hideg volt, és hó esett. A hópelyhek belepték a vállainkat, a hátunkat,

és nagy koszorúban helyezkedtek el a kisasszony kalapján.

— Most már elföldelhetjük a koporsót — mondtam, és lassan beemeltem a gödörbe a kis fekete szekrényt.

A kisasszony szemei e pillanatban könnyezni kezdtek. Mintha ezer és ezer gyémántcsepp hullott volna a koporsóra, bőven ömlöttek. A gödörben elolvadt a hó, a föld átnedvesedett, megpuhult, és sóhajtást lehelt ki magából.

Pár perc alatt betemettem a sírt, azután fölálltam. Odaléptem a kisasszonyhoz, és átöleltem. Néma, szép ajkai gyengéden megnyíltak, és csókjában érezhettem, hogy az átok elmúlt rólunk.

— Újra fogjuk kezdeni az életet — mondtam.

Boldogan intett, és elindultunk a havas, hideg estében hazafelé.

A karcsú és jókedvű szobalány hangja szólított:

— Tessék fölkelni.

Nem tudtam kinyitni a szemeimet. Halálos fáradtság tepert le a fekvőhelyemre. A tarkómban pedig csiklandó tompa fájdalommal bujkált a fejfájás.

— Hány óra, Giza?

— Fél három lesz mindjárt.

1908

A KÁLVIN TÉREN

Szomory Dezsőnek

1

Ha hideg és ködös téli reggeleken, amikor egész Budapest sűrű, kékes harmatfelhőkbe burkolózik, valahonnan a Múzeum körútról vagy az Üllői útról fáradtan, kilumpoltan, de könnyű fejjel beérkezünk a Kálvin térre, akkor megérezhetjük pár pillanatra a látóhatár kivilágosodásában, a köd megvastagodásában és színváltozásában s a siető emberárnyék tovasuhanásában az ébredő város első kezdődő, bátortalan szívdobbanásait.

A városoknak ti. nem egy szívük van, mint az embereknek, hanem több, mint a hullőknek és némely halaknak.

2

A szemben levő kávéházak ajtai, amelyek nappal farkasszemet néznek egymással, most a ködben és a reggelben eltávolodnak, eltolódnak, és elvesztik minden vonatkozásukat. Idegenül, megszurten, halvány foltokban bocsátanak csak ki az utcára némi sárga gázfényt. Ha szerencséje van az embernek, akkor szellőzött kávéházat és friss, kialudt, jókedvű pincéreket talál. Ebben az esetben zsíros piritott kenyér és kis pohár törkölypálinka ajánlatos; továbbá tartózkodás a cigarettától egész délelőttre.

3

A villamoskocsik sietve, de halkan érkeznek. Körül néznek és továbbgördülnek. A lámpásaik kék, lila, sár-

ga, piros fénye olyan kedves és csodálatos, hogy a jól tisztított kávéházi ablakból nézve, csaknem mosolygásra ingerel.

Lassan hullámokat vet a tér. Emberek sűrűsödnek össze morgó, imbolygó csoportokban, majd megritkulnak, mintegy delejes taszításban. A rendőr a sarkon fél lábra áll, és apró váltóigazgató fiúcskák bújnak elő a föld alól. Most süket csengetésektől zavarosodik meg a köd. Egyszerre sok villamoskocsi érkezik. E kocsik most követelő lármával rövid időre lefoglalják a teret.

4

De nem soká, mert a köd lassan ritkul, a közök távolulnak. A tér viszont összeszűkül, mert a házak, mintha körülsorakoznának, egyenként láthatóakká válnak. A szemben levő patikát kinyitják, és köhögős betegek ácsorognak a márványos asztalok előtt. A patikárosok jókedvűek, egész éjjel aludtak, és a friss mosdóvíz nagyszerűen eshetett nekik. Elevenek, tréfálnak, és hihetően pontosan mérnek. Az Üllői útról nagy csapat munkás igyekszik a híd felé. A Kecskeméti utca sarkán az öreg gesztenyés asszony begyűjt a kemencéjébe. Vajon kik esznek reggel gesztenyét?

5

Most a Baross utca felé kell nézni. Varróleánykák, egész fiatalok, szegények, de bájosak, vonulnak át a téren nagy csapatokban ingadozva és minden tetszenivágyás nélkül. A fiatalurak, az egyetemiek, még mélyen alszanak hónapos szobáikban. De nem mind. Kettő közülük valami hősi elhatározásban fölkeltek, és a tér közepén a szökőkút mellett várakoznak. Álmosak, kissé bánják a vállalkozást, és semmi kis izgalmat sem remélnék a találkozástól. Csakugyan, a leánykák ked-

vetlenek és sápadtak, és sietnek, és alig felelnek a beszédre. A fiatalurak reá fognak jönni, hogy korán kelni nők miatt nem szabad, legfeljebb aranyak lelése miatt. De akkor is meggondolandó.

3

Most már a boltokat is nyitogatják. És az apró kis utcákból embertömegek lüktetnek át a nagyobb utcákba. A kálvinista templom vasrácsos kerítése előtt megjelenik két fekete ruhás férfiú. Nyilván lelkészek, és a reggeli lapok újdonságairól beszélnek. Mindegy. Az idő már felvilágosodott. A kékből átszürkült, megbarnult az atmoszféra. A szökőkút öreg istennői deszkapaplanaikkal és a kicsiny Neptun-szobor bizonyos örökös hatalmakat kezdenek reprezentálni, akik minden befolyásukat elvesztették, és csak a parádé és megszo-kottság miatt maradtak a helyükön.

7

A rendőrt egy fiatal fiú szólítja meg. Egyetemi hallgató lehet az istenadta, és nem találja a Kecskeméti utcát. Vastag jegyzetfüzetet cipel, és rövidlátó szemüveges tekintetében a vaksi szorgalom pislákol becsületes fénnel. A villamosok kétségbeejtik, és a sok, sűrű sínpár az édesanyja dúsán töltött mákos réteseit juttatja eszébe. Ugrik egypárat, és nagy nehezen kikászolódik az aszfaltra.

8

A kávéház ablaka előtt most sietve egy szobalány suhan el. Doktorért megy, mert a kis úrfinak fáj a torka. Nagyon fáj, és emiatt már reggel sírás van a

házban. Nemsokára látni, amint az Üllői út felől és minden irányból számozatlan doktorkonflik és gumike-
rekűek gördülnek elő. Mintha a szobalány segélykiál-
tása adott volna jelt nekik az elindulásra. Doktorok
ülnek bennök; szakállasak, tanárok, azaz bundások — és
egészen szerény, nyírott, szövetkezeti orvosok, nem is
éppen jó télikabátban. Szerte szállingóznak a városba,
és a betegek már várják valamennyit. Sok ilyen kocsit
látni. Egészen fél tizenegyig. Benn olykor megvillan
egy zsebkendő, amely éppen most bontatott ki, jelélül
annak, hogy a doktor kissé elkésett a felkeléssel.

9

Az idő most már délig bizonytalanul elúszik, elten-
gődik. Még jó, ha arra jó egy század katona.

A délelőtt elmosódó és unalomba sülyedő perceit
felveri és felszínre hozza a lépések hangos ritmusa. Az
emeleti ablakokból bekötött vagy bőbitás fejű szoba-
lányok kandikálnak ki őszinte érdeklődéssel. Egy teher-
hordó szekér megáll a katonák miatt, és a kocsis visz-
szagondol arra a három esztendőre, melyet a császár
szolgálatában eltöltött. Mindez pár perc csupán, és a
kőkockákon nemsokára csörömpölő zökkenésekkel to-
vagördül a nehéz jármű. Sőt újabbak és újabbak jön-
nek egymás után.

10

Mire delet harangoznak, a Kálvin téren már hatalmas
forgatagban gomolyognak a gyalogló emberek, a foga-
tok, a villamosok, a terhes szekerek, s közöttük a lovas-
rendőr árvalányhaja s a vasutas piros zászlója egészen
reményvesztetten integetnek.

A református templom órájának ütéseit senki se

hallja meg. A lebonyolódó találkák sorozatát, amelyek a kút köröndjénél játszódnak le, senki se figyeli, csak egy kisasszony egy ablakból. A gumikerekű kocsisok leszállnak a bakról, és tréfálkoznak. A lovakat az itatók itatják. A Belváros felől özönlenek a varróleányok, most már felfrissülve, elevenen és kirózsaszínedve. A diákok a sarkon nem győznek utánuk forogni.

11

Délután három óraker megcsöndesül a zaj, a házak csukott ablakai elméláznak, és emlékeznek szép áprilisi délutánokra, szerelmes májusi délutánokra, ifjú, gyönyörű júniusi délutánokra, amelyek mind elmúltak. Azután szomorú megadással burkolóznak újra a késő délután összeszedelőzködő ködfályolaiba. A gesztenyések tűzhelyeiről, mint gyászoltárokról, ünnepélyesen száll fel a füst, ferdén, meglapultan, a háztetők felé. Ha most valaki egy ablakból lenéz a térre, amely két-ségbeesetten elsüllyedni látszik, egy titokzatos búcsúzás érthetetlen bánatában, és meglátja felgyulladni a sarki boltban az első lámpalángot, alighanem félelmében világosságot gyújt, és zongorához ül.

12

Késő éjszaka, jóval éjfél után, amikor már csendes minden, a Kálvin tér, mint egy füledt barlang, ásítózik a fénytelen égbolt félelmétől megzavarodva. A hazatérőnek tanácsos sietni. Ilyenkor a kút mellett elhaladva, esetleg úgy hallani, hogy valaki a nevünkön szólít. Egyszer hátra lehet nézni, hogy: ki az? Senki. És nem többet, de futni ám hazáig. Mert a sok elhalt, elpusztult, sárba taposott, elvénuült erő, amelyet az emberek, a siető, dolgozó emberek, leányok és fiúk itt

elhullattak, a kövek hasadécai közül, a sínek nyílásai közül kibukkan, összesűrűsödik, és áldozatokra les.

Ha már levetkőztetek és ágyba bújtatok, nyugodtan megszámlálhatjátok az óraütéseket.

1908

EMLEKIRAT ELTÉVEDÉSEMRŐL

Halott anyámnak

Eltévedésem húsz, harminc vagy negyven év előtt történt, e pillanatban pontosan igazán nem tudom. De azt tudom, hogy akkor négy és fél esztendő voltam. Az eset maga egyike azoknak az eltévedéseknek, amelyek életem során azóta oly csodálatos módon ismétlődtek és annyiszor, hogy nagyrészt elfeledkeztem róluk.

Ezt az eltévedésemet azonban nem feledtem el, bár ami a részleteit illeti, emlékezetemben itt-ott hiányok vannak.

Bizonyára hallottatok mindannyian Batizról. Batiz, fürdő. A megyei térképünkön van, ellenben az összes országos térképeken (kiadja Kogutowicz Manó) következetesen hiányzik. Ne sokat gondolkozzunk rajta, hogy miért; azért Batiz mégiscsak pompás kis hely.

Évekig ott nyaraltunk. Ez alatt az idő alatt nálunk állandóan szidták Batizt. A nagymama szidta, mert vasárnaponként, ha ki akart jönni — egy óra kocsi-járás a várostól —, mindig megszarolták a fuvarosok. Emiatt bosszankodott, és nem tudta élvezni a jó levegőt és azt a sok csodálatos szépet, amivel a természet oly pazar kezekkel elárasztotta Batizt és vidékét. Szidta apa, mert a kerékpárját, amelyen reggelenként bejárt a városba, minden utazáskor valami baleset érte. Szidta anya, mert a kerékpárjavítási költségek úgyszólván duplára növesztették a nyaralási kiadást. Batizról nálunk őszkor és télen csak a legnagyobb lekicsinylés hangján beszéltek. De jött a tavasz, jött a május, és június elsején mi újra és újra Batizra költözködtünk. Végre egyszer megemberelte magát édesanyám, és kijelentette, hogy többet nem megyünk Batizra. Mi sír-

tunk, apa sajnálkozott rajtunk, anya szomorkodott mindannyiunkon, de mégse mentünk Batizra. Ettől az időtől kezdve Batiz, mint a fürdők ideálja, mint „pom-pás kis nyaralóhely” szerepelt asztali beszélgetéseinknél.

Ez a korszak azonban jóval későbbi helyet foglal el a keresztény időszámításban, mint az az eset, amelyről szólani szándékom. Eltévedésem ti. Batizon történt. A második nyaralásunk alkalmával.

Márkó bácsi, aki a bútorokat nagy stráfkocsiján Batizra szokta szállítani, mint valami vörös nap bukkant fel azon a szépséges júniusi reggelen. Bennünket sietve öltöztettek, és az egész ház úszott a pakolás és készülődés mozgalmas gyönyöreiben. A karikákat, a labdászacskót, a csigaostorokat nyakunkba vettük, és apró alkalmi játékokat eszeltünk ki, amelynek poénje az volt, hogy Márkó bácsi lovai megbokrosodtak; vagy: Kati, a szobalány, felbukott a tükrös-szekrényvel; vagy: Pici, a kutyánk, rángatni kezdte a kocsiról az ágyterítőket stb. Délben már künn ebédeltünk Batizon. Apa, ingujjban, fáradtan szidta a villatulajdonost, hogy nem szellőztetett a szobákban ősz óta, és anya bekötött fejfel desperálva arra kért bennünket, hogy csináljunk akármit, de engedjük őt csak ozsonnáig nyugodtan rendezkedni.

Ebéd után valóban szétszóródtunk a kertben, és a homok örömeit élveztük. Batizon nagyszerű homok volt, sehol ehhez hasonlót nem láttam. Az adriai tengerpart homokját még csak nem is lehet vele egy napon említeni. Ez utóbbi tudniillik a harisnyába szórva, már igen kis mennyiségben is kellemetlenné teszi a járást, míg viszont a batizi homok literszámra és állandóan a harisnyában viselve, a legcsekélyebb kellemetlenséget sem okoz, sőt ellenkezőleg, a cipő hordásának különös jóleső érzést kölcsönöz.

Miután lábbelimet a fürdői turisztika követelményének megfelelően ily módon kikészítettem, rövid sétára szántam el magam. Őcséim és húgom nem voltak a lát-

határon, sem a dada, sem Kati. Minden körülmény kedvezett. Elhatároztam, hogy míg a gyermekek dudliznak és a napernyők alatt alszanak, felfedező útra indulok.

Hamarosan egy országút kellős közepén találtam magam. A tüzelő napban fegyverek csillogtak, és egy huszárcsapat léptetett el előttem. Jól szemügyre vettem őket, és szokásomhoz híven az elől lovagló századost szalutálással köszöntöttem. Barátságosan mosolygott reám, és biccentett a fejével. És ez a tény talán hozzájárult ama később bennem meggyökeresedett véleménynek megalapozásához, hogy igazi úriembert kizárólag csak a katonák között lehet találni. — Miért? Erre a mai eszemmel már felelni is tudok. — Mert ez a mesterségük; ezért ad nekik a király lovat, kardot, szép ruhát és pénzt; s ezt csak helyeselni lehet.

Az országút két oldalán végtelen glédában nyárfák sorakoztak. Megijedtem a kietlen messzeség e képétől, és inkább az ellenkező irányban folytattam utamat. Egy hosszú, hosszú kerítés mellett haladtam el. A kerítésen belül parasztlányok ruhát mostak, nevettek, és egymást vízzel locsolták. Erre a házból egy kövér öregasszony jött elő, és igen csúnya szavakkal szidta őket. Hogy a szavak csúnyák voltak-e, ezt akkor még nem tudtam, de jól megjegyeztem valamennyit, mert nagyon mulattatott, ha testvéreimnek új dolgokról beszélhettem, s ezáltal csodálkozásukat és bámulatukat kivívtam. Később, mikor tapasztalataim e részleteit értékesíteni akartam, nagyon kikaptam, és meg kellett ígérnem, hogy többé ki nem mondom azokat a szavakat. E szavak sajtószerű hangzásában azután csak egyedül gyönyörködtem, és a társaságtól elvonulva szoktam őket, rendszeren reggeli imádkozás után, hangosan ismételni, nehogy elfeledkezzenek róluk.

A kerítésen belől más érdekes dolgokat is láttam. A telek szélén, bokrok között, kisebb házacska állott. Előtte egy öregember ült, és kutyát tanított szolgálni. Az efféle látvány teljes életemben le tudott kötni. A

kutya, egy apró puli, már meglehetősen tudott szolgál-
ni; egyetlen hibája az volt, hogy tartása görbe volt, és
kis időközökben egy-egy pillanatra letette a jobb első
lábát a földre. Az öreg paraszt hiába ütögette a pipa-
szárával, a kutya nem volt képes hosszabb ideig moz-
dulatlan maradni. Jó ideig elnéztem, és arra a meg-
győződésre jutottam, hogy a kutya ezzel a módszerrel
sohase fogja tudni a szolgálást tökéletesen megtanulni.

Továbbmenve, végre a kerítés sarkához értem. Egy
nagyobb, ablaktalan ház következett, valószínűleg mag-
tár, azután egy út, azután fű, azután egy kis erdő. Be-
mentem az erdőbe.

Jól ápolt úton haladtam vagy kétszáz métert. Akkor
vettem észre, hogy az erdőcske útja kör alakú, és
ugyanoda értem, ahol a belépésemkor voltam. Az erdő
különben kellemes, hűvös volt, három rigó is füttyölt
a közelemben. Visszafüttyültem nekik, és nagy mulatsá-
gomra, egészen sikerült őket megtévesztenem. Azt hit-
ték ti., hogy egy negyedik rigó érkezett. Miközben így
jól eltöltöttem az időt, piros virágokat pillantottam meg,
amelyek a ritkán ültetett gesztenyefák tövében nyflot-
tak. Hamarosan jó csomót szedtem belőlük azzal a
szándékkal, hogy meg fogom velök lepni édesanyámat.
Azután meg úgy gondoltam, hogy ideje hazamenni.
Otthon bizonyosan ozsonnára terítenek, sőt a testvé-
reim, immár kétségtelenül, izzadó homlokkal isszák a
nagy pohár világos kávékat. Körülnéztem tehát, hogy
kiszemeljem a legrövidebb utat, és egyenes irányban
elindultam visszafelé.

A kis erdőből hamarosan kijutva, egy csodaszép tor-
nyos, erkélyes kis villa bontakozott ki előttem. A te-
rason nagy társaság mulatott, és egy fekete ruhás, fe-
hér kötényes szobalány az asztalt terítette. Elhatároz-
tam, hogy szólni fogok otthon, hogy ezentúl Katit is
fehérbe és feketébe öltöztessék. Rikító kockás ruháit
és túlkeményített szoknyáinak ropogását rég ki nem
állhattam, de nem tudtam, hogy miként lehet ezen se-
gíteni. Most már tisztában voltam vele, hogy a fehér-

fekete ruha eszméjét fogom szüleim elé terjeszteni, és nem kételkedtem, hogy indítványomat pártolni fogják.

Ennek a tervnek annyira megörültem, hogy most már szaladva folytattam utamat.

A szaladás kitűnő multság, és kezdettől fogva előszeretettel kultiváltam, jóllehet szüleim többször figyelmeztettek káros következményeire, amilyenek a tüdőgyulladás, az oldalszúrás stb. Azóta meggyőződésemmé vált, hogy a szaladásnak e betegségekkel semmi összefüggése sincs. Unokatestvérem, Pista, aki sokkal erősebb fiú volt, mint én, aki birkózásban mindig odavágott, és kétszer annyi ideig tudott a víz alatt maradni, mint jómagam — szaladni nem szeretett — és mégis tüdőgyulladásban halt meg.

Kalandom alkalmával azonban még némileg hittem a szaladás veszélyes voltában, és így teljességében élveztem e tilalmas multságot. Megrészegedtem a szaladástól. Gyorsan és lelkesen szaladtam. Azonban nem-sokára meg kellett állanom: erős oldalszúrást kaptam. Sántikálva és a bordámat tapogatva folytattam az utat. Fáradt voltam. Most már nagyon szerettem volna hamarosan hazajutni. És ezt a vágyat csak fokozta ébredő sejtelmem, hogy eltévedtem, és nem fogok tudni hazatalálni. Eleinte nem mertem ezt magamnak bevallani, és a kezdődő kétségbeesés egy árnyalatával szívemben tovább mentem előre, előre, elhomályosuló szemekkel. Ma már tudom, hogy ez nagy hiba volt, meg kellett volna állanom, megkeresni a zsebkendőt, megtörölni a szemeimet és tájékozódni az útirány felől. Sajnos, nem ezt tettem.

Idegen és ellenszenves utcába jutottam. A házak szűken sorakoztak egymás mellé, ember nem volt a láthatáron. Minden reményemet elvesztettem az út megtalálását illetően. A szemem előtt összefolyt a világ, és hirtelen nagyon sajnálni kezdtem magam, elhagyott, szomorú helyzetemben, és heves sírásra fakadtam. Mint valami kóbor hidegrázás, úgy bujkált a félelem a tor-

komban, a vállaimban, a hátamban és a térdeimben. El tudom képzelni, hogy a sírástól vörös lehetett az arcom, és kétségtelen, hogy a homokos öklömmel igyekeztem fölszárítani a kellemetlen, szégyent hozó sós cseppeket, amelyek sáros barázdákat hagyva gördültek le az arcomon. Azt azonban biztosan állíthatom, hogy többször eszembe jutott édesapám mondása: „Fiúnak mindent szabad, mindent, amit megengednek neki, de sírni nem.” Bármennyire beláttam az adott helyzetben is eme erkölcsi szabály jóságát és hasznavehetőségét, mégsem voltam képes szerinte viselkedni. Jól belemelegedtem a sírásba, úgyhogy hamarosan szerencsére ki is fáradtam.

Körülbelül az utolsó könnycseppeket fogyasztottam, amikor egy borizú hang szólított, és a vállaimon egy nehéz kezét éreztem.

— Miért sírsz, kisfiú?

Kedves arcú, óriási termetű gatyás paraszt bácsi volt az érdeklődő. Kék szemeiben annyi igazi szánakozást s fehér, nagy bajuszában annyi jóságot láttam, hogy teljes hévvel ecsetelni kezdtem állapotomat.

— Kérem, bácsi, és egy ideges kisgyerek vagyok, és eltévedtem... és kérem, tessék engem hazavezetni.

Kijátszottam ezzel a legerősebb ütőkártyámat. Sokszor meglestem, amikor édesapám aggódva panaszkolta a doktor bácsinak, hogy milyen ideges kisfiú vagyok én. Örültem neki, büszke voltam rá. Olyasvalamit jelentett nekem ez a megkülönböztetés, mint a porcelánedények között a japáni fekete kávékészlet számára: a „szerviz” kifejezés, amelyet Kati olyan áhítattal szokott kimondani, hogyha ebéd után vendégünk volt, és kikérte a készletet az üvegszekrényből.

— Hát hol laktok, kisöcsém? — kérdezte türelmesen.

— Nem tudom, bácsi — feleltem szepegve, és újra határozatlan rémület kezdett keringeni bennem. Később, amikor földrajzot tanultam, ahhoz az érzéshez hasonlítottam ezt, amelyet a hajós érezhet, amikor a

nyílt tengeren a viharban észreveszi, hogy iránytűje elveszett.

A bácsi nem tudott segíteni rajtam. Vállat vont és továbbment; bizonyosan dolga volt, és nem szentelhetett több időt nekem. Újra rákezdtem a sírást, hogy még a megmaradt kevés könnyemtől is megszabaduljak. Csakugyan hamarosan végképpen elfáradtam és berekedtem, és cél nélkül ödögtem ide-oda, villák között, keskeny, fúvel szegélyezett gyalogutakon, kerítések mellett, amelyek mögött hatalmas komondorok farkcsóválva követték lépteimet, ameddig a portájuk tartott. Egy kis utca végén deszkapadló vezetett rézsút egy poros kocsúton át. Ráléptem, és mintegy lemondóan követni akartam a sors által kijelölt utat. Ekkor a hátam megett egy női hang szólított.

— Hová való vagy, kisfiam?

Hátranéztem. Egy zöld zsalus ablakon szép arcú és világos slafrokba öltözött néni hajolt ki.

— Eltévedtem, néni, és nem tudom, hol lakunk.

— Nem tudod? Mi az édesapád neve?

— Dr. Kelemen József köz- és váltóügyvéd — feleltem büszkén és felvillanyozódva. A néni hátraszólt a szobába:

— Mariska! Kelemenék nem a Winter-villában laknak?

— Nem tudom — mondta egy vékony leányhang —, talán Julcsa tudja, mert délben vizet hozott a Winterék kútjáról.

— Kérdezd csak meg — mondta a szép néni.

A Julcsa tudta. Néhány perc múlva a szép néni parancsára kendőt kötött, papucsot húzott Julcsa, és kézen fogott, hogy hazavezessen.

Alig mentünk néhány lépést, a kis erdő sarkán megjelent a dada alakja. Otthagytam vezetőmet, és teljes erőmből elkezdtem futni a dada felé, aki kiterjesztett karokkal, Jézusmária kiáltással várakozóan megállott. Pár pillanat múlva a karjaiban voltam. Három perc leforgásán belül édesanyám otthon megvizesített törülkö-

zövel mosta az arcomat. Megbékélve, megtisztítva és lekefélve csak késői feltörő zokogások jelezték a bánat és fájdalom elszállt viharfelhőit. Édesanyám kávé tálalt számomra, és a rendes négy cukor helyett hat kockát dobott a pohárba. Azt gondoltam magamban, hogy az eltévedés megérte a pénzt.

Csak ekkor vettem észre, hogy a bal kezemben még mindig ott szorongatom a virágbokrétát. Nem tudtam, hogy mit kezdjek vele, és hogy a kalamitások után nem tűnök-e föl nevetséges színben édesanyám és testvéreim előtt, ha átnyújtom. Megkérdeztem a dadát.

— Nézze, dada — mondtam —, ezt a csokrot anyikának szedtem.

— Hát adja oda, Józsika, adja oda — biztatott a dada.

— Nem, adja oda maga — kérleltem a dadát esengve. — Kérem, dada, adja maga, én szégyenlem. — És jól a lelkére kötöttem, hogy a csokor átadása ne mindjárt, hanem csak később történjék.

A jó dada megszokta már efféle bolondságaimat, átvette a csokrot. És amikor javában ittam a kávé kis fonott székemen, testvéreim mellett ülve, akkor adta oda, mintegy titkos küldetésben, félig hervadt csokromat. Aggódva, majdnem szorongva figyeltem a jelenetet. Attól féltem, hogy édesanyám ki fog nevetni. De még csak nem is mosolygott; rám nézett szeretettel, és nézésében olyan csodálatos, komoly, megértő jóság volt, hogy soha életemben el nem feledek ezt a pillanatot. Emiatt határoztam el, hogy eltévedésemről valamikor emlékiratot fogok készíteni. Azóta elmúlt húsz, harminc vagy negyven esztendő — nem tudom biztosan, hogy mennyi —, az emlékirat azonban csak most készült el.

1908

ÓPIUM

EGY IDEGORVOS LEVELESLÁDÁJÁBÓL

Sassy Attilának

A fölébredés — igaz — elviselhetetlen szenvedéseket okoz. És a szenvedések soká tartanak. A világosság reggel harsogó akkordokban dübörög végig az utcákon. És az ablakok tejüvegje meg a színes függönyök nem védenek ellene, mert bántó, recsegő ritmusos lármájával áthatol mindenben, és követelően hí. Menni kell. Rossz arcú és alacsony emberi lények közé, akik azt hiszik, hogy e nemtelen és kegyetlen muzsika az Élet törvénye, s amit ők élnek, az maga az élés.

Ők elevenen kiugranak az ágyukból, amelyben álomtalan ostoba alvással aludtak. Frissen megmosdanak, és dicsérik a hideg vizet, amely pedig fájdalokat okoz. Izmaikkal és eszükkel munkához látnak, amelynek fáradtsága csak szégyent kelt a szívben. Abban a szívben, amelynek nem kellene többé a nyomorúságos apró kellemességek, csak egy: a komoly, szomorú gyönyör! A verekedésből győztesen kerülni ki, véres fáradtság után megpihenni: mindez nem gyönyörűség, csak a fájdalom megszűnése. Akik a fájdalokat érzéketlen türelemmel viselik, azoknak ez elég, és sok is. Ők gonoszak, de haragudni nem szabad rájuk. Jóllehet miattuk van úgy, hogy az életet nem lehet berendezni tisztán az ős, szent gyönyör számára, ami pedig az élés egyetlen célja.

Igaz, hogy kell fizetni érte; a világosság, amely reggelenként könyörtelen ismétlődéssel megérkezik, behajtja a díjat. A szív ernyedten dobog, a szempilla alig bírja a fénysugarak súlyát, és a bőr irtózik a szélről. Az izmok kelletlenül és tétovázva végzik a munkájukat. A kiáltásokra összerázkódik a test, és a nyakszirt táján tompa fájdalom bujdosnak a koponyában. És

emiatt nem lehet nevetni az ostobák apró dolgai fölött, amelyek annyi kiabálással, gonddal és fáradással járnak. Hiszen a gondoktól, az erős hangoktól és az egyhangú, unalmas, parancsoló ritmusoktól a világosság miatt nem lehet menekülni. És beszélni csak szavakkal lehet, amelyek úgyszólván semmiféle kapcsolatban nincsenek az agy fogalmaival.

Több hasonló dolog is jelentkezik a nap sorvasztó világosságánál.

Az arcunk a tükörben merev, idomtalan színfoltokban jelenik meg, amelyeknek nyilvánvalóan semmi köze hozzánk. Vonatok érkeznek a pályaházakba, az utcákon emberek, kocsik, lovak sietnek, mindez csodálatos, szenvedést okozó, de egyszersmind érthetetlen és furcsa, úgyhogy azt a meggyőződést kelti föl, hogy a dolgoknak ebben a formában nincs semmi oka és célja. El kell tehát menekülni valahová, ahol azok egyszerűekké és könnyen megfejtethetőkké válnak.

A gyönyör eltünteti a körvonalakat és az értelmetlenségeket. Kihelyez bennünket a tér béklyóiból, és az idő zakatoló másodperc óráját megállítva, langyos hullámokon emel bennünket a lét magasságaiba.

Pillanatokig időzni itt és remegni, hogy percek múlva végképp visszaesünk oda, ahonnan elindultunk — valóban nyomorúság. Pedig legtöbbször megelégszenek ezzel a néhány alamizsna-pillanattal. Mit tehetnek. Nincs bátorságuk és erejük, hogy magukra vegyék a nagyszerű, az örökkévalóságba lendítő hosszú gyönyör kockázatát. Pedig ez a kockázat olcsó, nevétségesen kicsiny. Mert igaz: a gyilkos nappal a kaján dörömbölő világosság tíz órái nehezen múlnak, de az este és éjszaka tizennégy órájában, a csodálatos, titokzatos és idő nélkül való öröklét egy darabját kapjuk.

Ekkor ismerjük meg az élet mély értelmét, és világosak lesznek előttünk a homályok és sötétségek. A hangok, mint finom és üde leányajkak, csókolják végig a testünket. A színek és vonalak új, ősi tiszta természetükben rezegnek az agyunkban és a gerincünkben.

És most, hogy nem hasonlítanak többé azokhoz a színekhez és vonalakhoz, amelyeket a szemünk láttak: megmutatják nekünk a formákban rejlő nagy titkokat. Az a hibás és kezdetleges ismeret, amelyet a látásunkkal, hallásunkkal, a szaglásunkkal, ízlésünkkel és tapintásunkkal szereztünk a létről, most kiegészítődik, kijavítódik. Mert alkalom nyílik megismerni a maga teljességében az életnek ama igazságát, amelyet valamenynyien magunkban hordunk, s amely érzéki ítéletek nélküli tökéletes igazság. Szavakban, fogalmakban és ítéletekben éppen annyira kifejezhetetlen ez az igazság, mint amennyire megismerhetetlen az érzékek útján. Egy kockáról, amelyet csak láttam, de meg nem mértem, nincs jogom mondani, hogy a súlyát ismerem. Éppen így annak, aki csak látott, hallott, szagolt, ízelt és tapintott — nincs joga mondani, hogy élt. A megismerést, az Isten boldogságát csak a gyönyör adja számunkra. De lehet-e beszélni arról, hogy az Isten boldogsága csak egy pillanat? Igen: ő ennyit adott alamizsnaképpen az ostobáknak és gyáváknak. De akik többet érdemelnek — mert többet akarnak —, azoknak megadatik, hogy megrabolják az öröklétet vitéz és nemes kockázattal.

Le kell mondaniok, hogy jól lássanak és halljanak. Az érzékeket és a szerveket megrontja a gyönyör retentő és áldott közvetítője, az Ópium. Étvágy és polgári jó fáradtságérzés — ezekről is le kell mondani. A szemek gyakorta könnyeznek, a fül zúg. A tárgyak, az emberek, a betűk elmosódnak. A szavak, a hangok kaotikus zavarban bolyonganak a hallószerv géprészecskéiben.

Állítsátok meg a nyomorult, szegényes kis gépeket!

Csendes szobában, ahol puha szőnyegekben meghal minden zaj, és színes üveg szórja szerte a kicsiny mécs pislá lángját, feküdjetek hanyatt. Hunyjátok le a szemeiteket. És az apró ópiumpipa elvezet oda, ahol azért élünk, hogy éljünk, és semmi másért. Hiszen ez az egyetlen célja a létnek. Hiszen a szűkmarkú isten is

csak azért ajándékozott minden nyomorult féregnek egy-egy pillanatot ebből az életből, hogy éljen, folytassa az életét, hogy új életet okozzon. Az új féregnek pedig ismét kijut egy pillanat.

A lét esszenciája olyan drága portéka, amelyből egész nemzedékek, évszázadok alatt kapnak — egy órát.

Aki ebbe belenyugszik, az belenyugodott abba, hogy meghaljon, mielőtt megszületett. Aki azonban valójában emberré tudott lenni, és számot vetett magával — mint méltóságához illik —, az raboljon magának mindennap tizennégy órát. Ez a tizennégy óra egyenlő négyszáz generációnak nyolcezer éves életével. De számítsunk csak ötezret. Egy nap alatt tehát ötezer esztendő élek. Egy esztendő alatt ez körülbelül kétmillió évet jelent. Föltéve, hogy az ópiumszívást mint kifejlett erős férfi kezded, és nagy gondot fordítasz testi épséged fönntartására — amelyet legjobb ügyes orvosra bízni —, tíz esztendeig élélhetsz. És akkor húszmillió éves korodban nyugodtan hajthatod fejedet az örök megsemmisülés jeges párnájára.

Aki ezen az áron nem mer és nem akar az örökléteből húszmillió évet — az éljen száz esztendeig, és sokasodjék meg az ő utódaiban.

1909

A KUTYA

1

Mind ez ideig nem volt alkalmam Barnabás bácsiról szólni. Ő távoli rokonom, és bár kevésbé szimpatizálok vele, különböző okok miatt nem tartózkodhatom, hogy egyet-mást elmondjak róla. Barnabás bácsi életének fő motívuma maga is megérdemli az érdeklődést. E motívum a következő: egyszerű, polgári születésű ember letére báró keresztapát szereztek neki.

A bácsi életére ez a tény döntő befolyással volt. Anyja, ki nagyanyámnak második unokatestvére volt, valami különös nagyzási hóbotban szenvedett. Effélet csak szegény embereknél tapasztaltam. Ez az asszony teljes életében arra biztatta a férjét, hogy fölfelé barátkózzon, és nálánál előkelőbb emberekkel tartson lépést.

Hasonló beteges női ambíció a történelemben is gyakran előfordul; erre azonban most nincs időm kitérni.

Barnabás bátyám születése alkalmával, úgy látszik, fokozott mértékben dühöngött boldogult édesanyján ez a sajátságos betegség. És ennek a következménye az lett, hogy keresztapának harmadik szomszédunkat, a bárót kérték föl. A báró akkor huszonnyolc éves leányember lehetett. Igazán keresve sem lehetett volna ostobább keresztapa-választást elképzelni. Szegény Barnabás bácsi cifra, új selyem-bársony pólyájában nem sejtette, de nem is sejtette, mi vár rá.

Az anyja, mint nagyanyám meséli, úszott az örömben, és nyakra-főre dicsekedett, hogy a báró egy százforintos takarékpénztári könyvet ajándékozott a fiának. Továbbá kijelentette, hogy a kisded bármikor számíthat pártfogására. Kissé unalmas mulatság lenne most hosszasan vázolni Barnabás bácsi gyerekkorát, ame-

lyet megnyomorított, megrontott a bárói keresztapa presztízse.

Miért mondanám el, hogy Barnabást minden nyolcadik vasárnap új ruhájában, ünnepi cipőjében, kesztyűsen átküldték látogatóba a báró keresztapához.

Miért ecseteljem, hogy ezalatt Barnabás testvérei milyen vígan, gondtalanul, mezítlábra vetkőzöttén játszadoztak otthon az udvarban, dúskálva a homokban, hemperegve a fűben és lábfürdőzve a pocsolyában. Önök mindannyian el tudják képzelni Barnabás nyomorult helyzetét, aki a bárónál csokoládét kapott, és egy előkelő széken egyenesen ülve, szorongva felelgetett a jókedvű báró kérdéseire. Inkább elmondom, hogy Barnabás lassan, bukdácsolva, protekciók sűrű igénybevételel: letette az érettségét, mint önkéntes a huszárokhoz vonult be, és azután a katonai élet elegáns, pompás emlékeivel meggazdagodva közigazgatási hivatalnok lett.

Meg vagyok róla győződve, hogy a báró keresztapa nélkül Barnabásnak sose jutott volna eszébe a természetével annyira ellenkező vadászatra adni magát, izületi csúzt szerezni, és kitűnő barátaival cigányos tükörtörésekben és hangos ordítózásokban kulmináló mulatságokat rendezni. Ezek a vad magyar szokások merőben távol állottak a Barnabásék családi hagyományaitól. Ők mindannyian derék, takarékos és egyszerű polgáremberek voltak.

Barnabás, miután így „snájdig” módon végigcsinálta a legényéletet, megházasodott. A közjegyző leányát vette el. Kővér, huszonnyolc éves, közönséges arcú nő volt, már mindenkinek kínálták. Mikor a szolgabíróéknál egy vacsorán barátságosan rámosolygott Barnabásra, ez nem tudott többé letenni a rögeszméről, hogy egy volt huszárönkéntesnek, és szép legénymúlttal rendelkező közigazgatási tisztviselőnek csakis valami előkelően csúnya nővel lehet a karrierjét végképp megalapozni.

Megtörtént az esküvő, Barnabás anyja örömkönnye-

ket sírt, és Barnabás zsebre vágta a huszonötezer forintos hozományt. Az esküvőn harmadnap reggelig mulattak. Barnabás meghívta a legjobb ivókat, az egyik barátja, valami Feri nevű, a cigányok nagyböggőjét előre megbeszélt program szerint betörte, Mihályné asszonyom túrós réteseitől hárman egész életre szóló gyomorhurutot kaptak... szóval a lakodalom egyike volt a legszebbeknek a megyében.

Ebben az időben kezdtem tanulmányozni Barnabás bátyám életét. Keresztapjával, a báróval, csak ritkán érintkezett, de mindig úgy beszélt róla, mintha naponta együtt lennének. A beszélgetéseibe mindig beleszótt. Például ilyenféle közbevetései voltak: „Hogy is mondja csak az én atyai barátom, a báró...”, vagy: „A báró az effélét nem tartja fér dolognak!” stb. Emellett azonban Barnabásból hiányzott az energia és a bátorság, hogy nagyúri ambícióihoz megfelelő társaságot keresen, és a megfelelő kedvteléseket gyakorolja. Például évenként legföljebb egyszer ment vadászni nagy készülődésekkel, drága pénzen bérelt vadászjeggyel, és könyvekből szedett vadásztanulmányok alapján. De erről a vadászatról azután egészen a legközelebbi vadászatig mindig beszélt. Notórius vadászkifejezésekkel, lelkesen, dicsekedve. Nagy és drága puskagyűjteménye, melyet házasságuk után a felesége hozományából vett, használatlanul lógott az ebédlő falán. A puskák, mintha szemrehányóan bámultak volna a gazdájukra: Barnabás, Barnabás. Mi lesz a vadászattal?

2

Barnabás bátyám már a negyvenedik esztendejében járt, és még semmi igazi elegáns dolgot nem csinált. Jól öltözködött, és nagy borraivalókat adott — ha látták —, ez volt minden.

Egyszer három hétig monoklit hordott, de hurutot kapott a szeme, és le kellett mondania a monokliviselés-

ről. Ismét és ismét nekikeseredett, és megpróbált részt venni a kaszinói urak nagy hírvű lumpolásain. De mindig megbánta: nem győzte az ivást, éjjelre mindig az asztal alá került, és azután ehetett citromot és heringet napokig.

Családi összejöveteleken, ahol nyilván felesége biztatására vinni akarta a szót, Barnabás mindig pórul járt. A vadászkalandjait meghazudtolták, a pózait, az újmódi kézfogásait és köszönési módjait kinevették, egyszer pedig, amikor vacsorát adott, amelyen fácánok szerepeltek, kegyetlenül leleplezték. A fácánpecsenyéről tudniillik Barnabás azt mondta, hogy a gróftól, a földjeivel szomszédos vadászterület tulajdonosától kapta, aki a fácánokat személyesen lőtte. Kiderült azonban, hogy a madarakat a gróf erdőmesterétől vette drága pénzen. Ugyanez az erdőmester oltotta Barnabás bácsinak a fejébe a rögeszmét, hogy „igazi úriember” háztartásából egy valódi, elsőrangú fajkutya nem hiányozhatik.

Barnabás bácsi pont egy hónapig tanulmányozta a kutyakérdést. Feleségével, ezzel az ellenszenves, csúnya, kövér és mégis tetszelgő asszonnyal folyton a kutyáról beszéltek. A bácsi három délután leveleket írt állatkereskedőknek. Azután két hétig olvasta és szaglálta az árjegyzékeket.

Mikor látogatást tettem náluk, engem is az ostoba kutya-bolondériájával mulattatott:

— Figyelj ide, Pali — mondta —, kutyát fogok venni. Árjegyzékeket kaptam. Nagyszerű kutyák vannak itt. Hallgasd csak!

És olvasott:

— Bernáthegyi. Négyéves. Vörös szőrű, fehér folttokkal. Erősen és kitaróan ugat. A reá bízott területet föltétlenül megvédi. Ára kétszáz korona. — Dogg. Hároméves. Szürke. Erősen és öblösen ugat. Éber. Harapós. A reá bízott területet biztosan védi. Ára háromszázötven korona. — Ezt fogom választani. Ez a legdrágább és legszebb faj, ugye, édesem! — szólt a feleségéhez fordulva.

— Igen, egy dogg — nyafogta az asszony —, én is ezt szeretném legjobban.

— Azt hiszem — mondtam szerényen —, hogy a doggnál utálatosabb kutya nincs. Félelmes, lusta, sokat eszik, megbízhatatlan.

Barnabás megdöbbenve nézett rám:

— Van neked fogalmad, mi az a dogg? Hallja, Janka, micsoda ízléstelen fiú ez a Pali, azt meri mondani, hogy a dogg a legutálatosabb kutya! Gyere el, mondd ezt el a Kaszinóban; egyszerűen kinevetnek, tönkre vagy téve, senki se vesz többet komolyan!

Ezzel Barnabás bácsi rám uszította a feleségét is, és együtt szidtak és csipkedtek. Annyira fölbosszantottak, hogy csakhamar otthagytam őket. Csodálatos, hogy az efféle haszontalanságok gyakran nem hagynak hidegen. Ahelyett, hogy nevettem volna rajtuk — evett a méreg.

Három nap múlva apám újságolta, hogy Barnabás megrendelte a doggot utánvétellel. Ti. levelet írt az állatkereskedőnek, hogy a kutya jó legyen és valódi fajkutyá, mert különben visszaküldi és beperli. Az állatkereskedő erre a következőket válaszolta:

Tisztelt uram!

A kutyát nem kínáltam. Ha akarja, vegye meg. Az állataim értékével egészen tisztában vagyok. A dogg tulajdonságait hűen leírtam, az árából egy krajcárt sem engedek.

Barnabásnak roppant tetszett a levél, mindenfelé mutogatta, és örült, hogy a sors egy olyan kereskedővel hozta össze, aki „igazi úriember”, nem hagy magával packázni. Még aznap írt, hogy küldjék az állatot.

A jó sors megengedte, hogy jelen legyek, amikor a postai alkalmazottak beszállították Barnabásék ebédlőszobájába a ketrecet.

Janka, Barnabás felesége a konyhában akarta fogadni a vendéget, de Barnabás egy kézmozdulattal jelezte,

hogy előkelő fajkutyáról van szó, akinek szobában kell üdvözölnie új gazdáit.

— Hiszen napjainak legnagyobb részét úgylis az ebédlőben, az asztal vagy a hintaszék alatt kell töltenie — mondta a bácsi —, hogy a látogatók lássák. Nagyon emeli a szobát egy ilyen kutya! — kiáltotta lelkesen, és dörzsölte a kezeit.

Leszedték a ketrec vastag papirosát, és az óriás kutya előttünk állt egész félelmes, csúnya mivoltában. Öszszeráncolta homlokán a bőrt, és megvető tekintettel nézett Barnabásra és nejeére.

— Pfu, micsoda népség közé keveredtem! — Azután hasra feküdt, és fél szemmel figyelte a történelmüket.

Barnabás még egyszer előkereste az állatkereskedő levelét, és hangosan fölolvasta a dogg nevét.

— Hoppy!

Így hívták. Nagybátyám nem tud angolul, de mindig szidja azokat a családtagokat, akik elmaradtak a nyelvtanulásban.

— Angolul tanuljatok. Csak ezzel lehet ma boldogulni. Világnyelv. Jó társaságba enélkül nem járhat az ember! stb.

Mondom, nagybátyám meg volt akadva a kutya nevével. A dogg a Hoppy! szólásokra még a füle botját se mozdította. Barnabásban megszületett a gondolat, hogy hátha másképp kell a Hoppyt olvasni. Próbálgatta tehát. Mondott Hoppeit, Hoppeát, Hoppoit, Hoppeet. A kutya nem reagált egyikre sem. Nagybátyám szégyenkezett előttem és felesége előtt is, hát hamarosan behívatta az inast, és megparancsolta neki, hogy nyissa ki a ketrec ajtaját. Mielőtt azonban ez megtörtént volna, székekre álltunk, hogy a kutya esetleges támadásai ellen valamennyire legalább védve legyünk. Nem szép a káröröm, ezt az iskolában is tanultam, de nincs különös érzékemben letagadni, hogy meg voltam elégedve a fejleményekkel.

Az inas kinyitotta az ajtót. Hoppy fölállt, ásított, és kisétált a ketrecből, leült a szőnyegre, és két ostoba

szemével, két fehér, kiálló fogával kibámult az ablakon.

— Hoppy! — mondta nagybátyám reszkető hangon.

— Hoppy! — mondta Janka néni affektált, nyafogó hangsúllyal.

— Hoppy! — kiáltottam én. — Gyere ide!

— Bolondság — mondta Barnabás —, a kutya csak németül ért!

— Hoppy! Gyere ide! — kiáltottam újra keményen!

Hoppy odajött hozzám, és megállt a szék előtt. Lehajoltam, és megsimogattam a fejét. A kutya elkezdte a farkát csóválni. Leszálltam kényelmetlen fellegváramból, és tovább folytattam a hízelgést. A dognak, úgy látszik, nem tetszett a dolog, mert a farkcsóválást abbahagyta, és szigorúan tekintett Barnabásékra, akik szintén lekázmálódtak a helyükről. Megértettem az állat néma tekintetét.

— Ez a kutya enni akar! — mondtam.

Nagybátyám el volt ragadtatva mentő gondolatomtól. Becsengette az inast, és egy kiló sertéshúst hozatott a mézárszékből.

— Fontos, hogy az első ebéd ízeljék neki — mondotta mentegetőzve, amikor figyelmeztettem, hogy értesülésem szerint az egész háztartásukban nem kell több, mint naponta másfél kiló hús.

A húst elhozták. Hoppy fényesen megebédelt. Egy álló óra hosszáig nyalakodott a finom csemegén. Megette az utolsó falatig. Barnabás majdnem könnyezett az örömtől, hogy a kutya elegáns fajkutya léteére mégis elfogadta őt gazdának. Őt, az egyszerű polgári szülők gyermekét. Igaz, a keresztapja báró, de ezt a fajkutya nem kötele tudomásul venni. Értésére adni pedig bajos. A fajkutya csak a szimat után indul, a szimat pedig valószínűleg az igazságot deríti ki, a tiszta, változhatlan igazságot.

Éreztem és nyomról nyomra követtem nagybátyám itt vázolt eszmemenetét. Éreztem, hogy a szálnalmas ember szeretné elmondani a kutyának, hogy bár ő két-

száz korona születési ajándékot kapott a bárótól, mindazonáltal a háromszázötven korona vételért nevenségesen csekély összegnek tartja egy olyan kincserért és jó barátért, mint amilyet Hoppyban tisztelhetni remél. Továbbá neje, Janka, született Szeremley leány, közjegyző lánya, volt orsz. képviselő lánya! — és kérése támogatásául bátorodik ezt is fölhozni.

A kutya egyelőre nem akart tárgyalásokba bocsátkozni. Jóllakott, lefeküdt a zongora alá és elaludt. Barnabásék suttogva beszélgettek, és lábujjhegyen jártak. El voltak ragadtatva a kutyától. Barnabás még azt is előnyére magyarázta, hogy olyan lusta.

— Nemes állat. Kifárasztotta az utazás. Egy parasztkutya hetekig is elbírja az éhséget, szomjúságot és álmatlanságot. Minél finomabb az állat idegrendszere, annál hamarabb fárad. De azután rendkívüli erőfeszítésekre is képes!

Egy német könyvből fölolvasta a doggról szóló fejezetet. A cikkben érzékeny történetek voltak elmondva a doggok nagyszerű lelki jóságáról, természetes humoráról és ritka hűségéről. Barnabás csaknem a könnyekig elérzékenyült, midőn egy dogg öngyilkosságát — urának vadászaton történt szerencsétlen halála miatt — fölolvasta.

Hoppy azonban nem volt ezek közül a doggok közül való. Másfél órai alvás után kiugrott a szoba közepére, és ránk vicsorította a fogát, majd pedig ugatásban tört ki. Mindannyian halálra rémültünk, és önkéntelenül is újra székekre álltunk. Hoppy most kiegyenesedett borjúnyi nagyságban, egész hatalmas fogsorát bemutatta, és néhány szilajat ugrott. Úgy látszott, hogy nincs más célja, mint hogy mulasson a rémületünkön. Nagybátyám csöngetett az inasért, és megparancsolta neki, hogy hozza be az ostort.

— A kutyát nem szabad verni — magyarázta fogvacogva —, de egyelőre meg kell mutatni, hogy ki a gazdája. A szakkönyv is ezt ajánlja!

Az inas azonban nem mert keresztüljönni a szobán.

Hoppy ostromzár alatt tartotta hadállásainkat. Végre úgy oldotta meg a dolgot, hogy az ostort átdobta nekem Hoppy fölött. Én elkaptam, és nagybátyámnak nyújtottam. Barnabás bácsi erre leszállott, és szertartásosan, gyengéden, Hoppy kiáltással egyet a kutyára csapott. Hoppy nem vette tudomásul az ütést, Janka nénihez rohant, és két lábát a vállaira tette. Janka néni mosolygott, és arcán a hideg veríték gyöngyei jelentek meg. Feledhetetlen látvány volt!

Hoppy valahogyan mégis megbékélt, és én már éppen megelégteltem az izgalmakat. Hamarosan távoztam.

3

Napok múlva hallottam, hogy sehogy se akar engedelmeskedni. Barnabásék szobalánya mesélte a kútnál Julisnak, hogy a kutya az asszonyt jobban kedveli, ellenben az úrra haragszik néha, és kimegy a szobából, ha ő bejön, mintha undorodna a látásától. Barnabás minden valószínűség szerint ezt a viselkedést szíve mélyén a felesége előkelőbb származásával magyarázta. Fájt neki Hoppy tüntető visszautasítása. Maga etette, rengeteg pénzt költött húsrá, a mézárósnál naponta külön velős csontokat rendelt. Ahányszor az apám találkozott vele, mindig véres csomagokat vitt Barnabás.

— A kutyának viszem — mondotta, és föllebbentette a papirost: nyers marhamáj, borjúvese, birkafej, ilyenfélék rejtöztek csomagjaiban.

Hetekig tartott, míg Hoppyt ki lehetett vinni a korszóra. Barnabás ez alkalommal kutyakorbácsot tartott a kezében, macskanadrágot húzott, és pörge kis vadászkalapját csapta a fejére betyárosan. Nem lehet tagadni, hogy Barnabásnak e stílus iránt határozott érzeke volt.

A korszón a dogg nagy feltűnést keltett. Barnabás arra hízott a gyönyörűségtől. A főispán azt mondta,

hogy a legszebb kutya a városban, s hogyha volna rá való pénze, rögtön hozatna egy hasonlót, annyira kedvet kapott. A Szalay főhadnagyné pedig cukorért beküldte az urát a kávéházba, hogy megetethesse a szép kesztyűs kezeiből a dögöt. (Nincsen jobb dolga!) Barnabás bácsi élvezte a népszerűség aranyos napsugarait, amelyek Hoppy jóvoltából reá sütöttek. De nem soká tartott az öröme. Hoppy makrancoskodott.

— Jöjjön, Hoppy — mondotta neki többször Barnabás —, jöjjön! — De a kutya nem szerette a dirigáló köteléket. Elkalandozott oldalt a sétálók közé, belekeverte a szíjat az asszonyok szoknyájába, és megakasztotta a sétát. Barnabás bácsi szégyellte magát az erélytelenségéért, és kedélyeskedve társalgott a kutyával.

— Jöjjön, no, maga huncut, merre megy, arra majd ad magának a százados úr! Erre csak szépen, erre!

Az ügyet azonban nem lehetett jól reparálni. Nagybátyámnak használnia kellett a korbácsot.

Nem tehetett mást. Nagyot vágott a kutya vékonyára. A Hoppy felüvöltött. Barnabás elsápadt. Hoppy szaladni kezdett, és magával vonszolta a gazdáját. Nagybátyámnak szaladnia kellett. Nem volt elég ereje, hogy a kutyát visszatartsa, de nem is merte. A doggnak tetszett a multság. Szilajon, métereseket ágaskodva szaladt tovább, mint egy paripa. Barnabás izzadva és fuldokolva követte. Végre mentő gondolata támadt. Egyszerre, amikor egy utcai karó mellett haladtak el, hirtelen rácsavarta a karóra a köteleket. A dogg fogva volt. Nem tudott mozdulni. Barnabás lihegve törülgette a homlokát és kétségbeesve pislogott maga körül.

A báró, a keresztapja lépett hozzá.

— Szervusz — mondotta —, a kutyád gyönyörű, de nem tiszta faj. A közjegyző is azt mondta, hogy tiszta doggnak mondod. Nem tiszta dogg. Németalföldi vérebkeresztelés. A füléről látom. Miért nem kérdeztél meg. Engedetlen, komisz állatnak látszik. — Elvette Barnabás kezéből az ostort, és hatalmasokat vert a kutyára. Hoppy üvöltött és ugrándozott, de úgy látszott, hogy a

lecke használt neki. Nyugodtan és engedelmesen ment haza.

Másnap azonban megharapta a mosónőt, és ráugrott az inasra. A mosóné húsz koronát kapott fájdalomdíjúl, és az inasnak föl kellett emelni a fizetését. Barnabás verte a kutyát egy darabig, de Hoppy olyan morcos volt napokig is, hogy abba kellett hagyni. Barnabás nem bírta el az állat néma bojkottját.

Hozzá közbejött a gróf erdőmesterének látogatása, aki kijelentette, hogy a kutya tiszta dogg, fajkutya, és verni nem szabad. Nagybátyám túláradt a boldogságtól, és a kaszinóban így szólt a báróhoz:

— Kedves keresztapám, szakértőkkel vizsgáltattam felül a véleményedet, és azt mondták, hogy a kutyám tiszta dogg.

— À la bonheur! — mondta a báró és osztott. De megharagudott Barnabásra, és azóta egyszer sem fogott vele kezét.

4

Tegnap éjszaka szerencsétlen nagybátyámról álmodtam. Hoppyt egy nagy sárga mezőben láttam bandukolni. Egykedvűen ugrándozott, mint egy elszabadult kóbor komondor. A nyakán egy kölönc lógott, valami csomózott spárgán. A kölönc nagybátyám hullája volt. Kis fekete holttest. Valami esztergályozott sakkfigurának látszott. Hoppy megállt egy domb szélén. Egyedül volt a mezőn. Kinyújtózkodott. Megnőtt akkorára, mint egy ház. Végül feje már a felhőkbe ért, és nagybátyám — a kölönc — úgy lóbálózott a nyakán, mint valami apró parittyá. Hoppy borzalmas volt. Mintha azt mondta volna:

— Mi, állatok, is visszaadjuk olykor az embereknek a kölcsönt azért, amit tőlük elszenvedtünk. Csak persze megfelelő emberek szükségesek!

Egyébként Barnabás és neje egészségesek, de életükre

ólomsúlyként nehezül Hoppy. Annyit eszik, hogy azon a pénzen két lovat lehetne etetni. A látogatókat végképp elriasztotta a háztól, és a cselédeket megdrágítja.

Nem akar soha kimenni a szobából, komiszkodik Barnabásékkal, és állandó rettegésben tartja mindketőjüket. Szeszélyes és vad. Nem javul, nem tanul semmit. Barnabásék meg fognak öregedni, és akkor fognak csak rájönni, hogy ezt a kutyát az első nap agyon kellett volna bunkózni.

1909

BÁCSKA

1902. augusztus 20.

A nagyméltóságú miniszter úr tehát teljesítette kérésemet, áthelyezett a kanizsai polgári fiúiskolába. Végre csakugyan eljutok Bácskába, ahová egész életemben vágytam, mint a török Mekkába. Elvégre mi öröme lehet az életben egy polgári fiúiskolai tanárnak. Igazgató ügyse lesz belőlem. Legalább éljek abban a környezetben, amely a legrokonszenvesebb. Még ma becsomagolok, holnap búcsúzások, holnapután este már Kanizsán vagyok.

augusztus 25.

Végre Kanizsára jutottam, háromnapos késéssel ugyan, de mégis itt vagyok. Elutazásom előestéjén ti. beültünk tanártársaimmal egy búcsúpohár sörre a Zöld Paprikába. És ott maradtunk reggelig. Nevettem magamban, de nem mentem haza, hadd tapasztalom ki még egyszer, micsoda szegényes mulatás ez itt Trencsén-Szent-Mihályon; milyen másképp mehet az ilyen Bácskában. Mondom, csak ezért maradtam ott. Az összehasonlítás miatt. Különbözik roppant örülök, hogy otthagytam Trencsén-Szent-Mihályt. Az új lakásom egy egyszerű hónapos szoba, kissé drágább, mint a régi, de mit bánom én, csakhogy végre itt vagyok Bácskában.

Augusztus 26.

Az új kollégáimat már mind ismerem, mindegyikkel tegeződöm, az igazgatóval is. Milyen más világ, Istenem, milyen más világ. Semmi nagyképűség, hidegség. Egészen más élet lesz itten. Délután elvittek tanártár-

saim az Úri Dalárdába. A karmester kipróbálta a hangomat és azt mondta, hogy tenor szekundot fogok énekelni. Minden dalárdista egyszerre jó pajtásom. Egy pompás dalt tanultunk. Így kezdődik: „Mi zengi túl a bérceket!”

Alighogy elvégződött az énekóra, elkiáltja magát az első tenorista, a legelső, egy kövér, de magas termetű ember, akit mindenki csak komának hí:

— De most elmegyünk ám fölavatni ezt az új gyereket!

Elvittek az „Ádámhoz” a törzsvendéglőjükbe. (Pirosal terített asztalok egy szép kertben.) A koma rendelt harsány, kedélyes hangon:

— Tíz litert hozzanak a dalárdának, abból a kétéves sillerből!

Megvacsoráztunk, azután pedig reggelig elbeszélgettünk, sokat énekeltünk. Igazi kedélyes, jó gyerekek. Valamennyit nagyon szeretem. Én a tűzoltó-főparancsnok mellett ültem.

— Hallod-e, Feri — mondta —, voltál te már önkéntes tűzoltó?

— Nem én, válaszoltam.

— Hát akkor holnap beiratkozol. Ez itten így szokás. Afféle tiszteletbeli állás, akit itt látsz, majdnem mind tagja a tűzoltó egyletnek. Nagyon szép a ruhánk, és ismered az asszonynépet, mindjárt másképp néz az emberre, ha uniformist lát rajta. Aranyzsinór, térdig érő kard, ki is lehet élesíttetni, elegáns sapka. Egy hónap alatt kineveztetlek főhadnaggyá. Kis trombita. Minden héten egy fél nap szolgálát; az igazgatóddal könnyű lesz elintézni, mert ő is tagja a testületnek, alezredesi rangban. Én magam tábornoki rangban vagyok. Színházban mint inspekciós ingyen helyed, számtalan előny, félárú utazás, minden évben kongresszusra megyünk, ami kitűnő multság. Csak föl, pajtás.

Fölcsaptam. Mit tehettem; ha emberek között élünk, a szokásaik kötelezőek. A tűzoltó-főparancsnok megcsókolt és azt kiáltotta:

— Gyerekek, igyunk egyet a tűzoltó testület új tagja, Cserép Feri tiszteletére. — A koma erre harsányan ezt énekelte:

— Éljen ő, éljen ő, éljen ő, éljen ő!

Mire mindannyian karban felelték:

— Éhéljehen, éhéljehen ő!

Ez nekem való élet. Ezek nekem való emberek. Reggel, amikor ágyba kerültem, igazán boldognak éreztem magam, s beláttam, hogy az élet szépsége nem attól függ, hogy van-e elég pénzünk, hanem hogy olyan környezetben élhetjük le, amely kedvünkre való. Úgy érzem magam, mint egy növény, amelyet végre olyan földre ültettek, amely neki való. De ezt a földet borral öntözik.

Szeptember 3.

Ha valami idegen ember olvasná el naplómnak utolsó lapjait, azt hinné, hogy egy született alkoholista írását olvassa. Pedig nem így van. A bort nem szeretem szenvedéllyel, egyedül inni sohase tudnék. A bort csak olyan valaminek tartom, ami összeköti az embereket, egymáshoz közelebb hozza őket és a társas együttlét lehetőségét adja meg. Innen tudom megérteni, hogy az igazgatónk Trencsén-Szent-Mihályon miért volt annyira komoly és hivatalos irántam: sohasem voltunk együtt a borospohár mellett. Két ember, aki leül egymással szemben egy asztal mellé józanul, nem szereti egymást. Miért? Mert sohase ismerheti meg a másik szeretetre méltó tulajdonságait. Elvégre egy közepes tehetségű ember, az mindig irigy, pénzsóvár, rosszkedvű, gyanakodó, zárkózott. És az emberek túlnyomó többsége ilyen. Éppen ezért a társasélet elviselhetetlen, sőt elképzelhetetlen volna bor nélkül. De ha egypár pohár bor bennünk van, mindjárt másképp látjuk egymást. A gyűlölet vagy ellenszenv, amely akaratlanul és alaptalanul megszületik bennünk valaki iránt, eloszlik és helyet ad barátságos jóindulatnak és elnézésnek. A

nyelv megoldódik, hamar megértjük, megszeretjük azt, aki közeledik felénk. Jól tudom, hogy a bor ellensége a szervezetnek, de szívesen kockáztatna az ember sokat azért, hogy megelégedett legyen.

Szeptember 9.

Megismerkedtem ma Abrasics Gáborral, az adóhivatal főnökével. Egy hatvanéves ember, családapa, hatalmas, széles vállú ember, arról híres, hogy győzhetetlen ivó. Kitűnő kedélyű ember, pompásan anekdotázik, a dalárdában második basszust énekel, kivágott fehér mellényt hord és miniszteri tanácsosnak nézné az ember, olyan a megjelenése. Azt mondják, hogy húszéves kora óta nem volt hét, hogy alaposan le ne itta volna magát és mégis az egészsége kitűnő, erős, mint egy bika. Éppen dalárdaóra után elmentünk együtt vacsorálni. Cigányokat hozatott és énekelt. Ilyen szépen még nem láttam embert mulatni. A cigány olyan szívesen, lelkesedéssel muzsikált neki, mint aki tudja, hogy emberére talált. Csendesen maga elé nézve énekelte, szinte csak mondta:

— Kilencet ütött az óra, este van!...

Azután a banda csatlakozott hozzá, utolérte és körülsongta a hangját a sok hegedű. A végén Abrasics Gábor sírt és nagyot ütött az asztalra. Ez az ember úgy tűnt föl nekem, mint Bácska megszemélyesítője, aki szimbolizálja az alkoholnak és a dalnak édes mérgeét, amely mámorba ringat, de egyszersmind folyton a halál gondolatával kíséri. „Ej, haj, so'se halunk meg!” Ennek a kiáltásnak tulajdonképpen a következő értelme van: „Talán már reggelre meghalunk!”

Szeptember 30.

Tegnap lakodalomban voltam. Az egyik kollégám: Schneider Misi esküdött.

Két napig tartott a mulatozás. Este cigányokkal, reggel tamburásokkal és másnap este trombitásokkal. A

trombitásokat Abrasics Gábor hozatta és késő éjjel az elázott társaságot gyászindulókkal traktálta. Mindenki sírt. Nem volt visszatetsző a dolog, mert a fiatal pár már vonaton ült és robogott valamerre Fiume felé, csak mi, mint virrasztók, maradtunk együtt. Nagyszerű volt. A trombiták recsegték, a Beethoven gyászindulója betöltötte a szobát, mintha a világ végét éreztem volna közeledni. Reggel háromkor feküdtem ágyba, mert ma tízkor órám volt. De jó fél óráig álmomban is ott recsegett a fülemben a gyászinduló.

Október 12.

Ma kineveztek a tűzoltó testület tisztjévé egy csillaggal hadnagyi rangban. Az uniformisom kitűnően áll és igen szép. Mindössze 160 forintba kerül teljes felszereléssel (sisak, spádé, kötél, deréköv, csákány) és tíz forint havi részletre. Az eset öröme egy becske sört fizettem az Ádámnál. Egy becske egyenlő 25 literrel. Kis hordó. Egy fél óra alatt üres volt a becske, azután hazamentünk.

Október 17.

Ma szüreti mulatságra hítt meg a koma, az apja szőlőjébe. Délután mentünk ki. Éjfél után jöttünk haza kocsikon. (Gyalog bajos lett volna!) A nagy holdtányér elnézően mosolygott ránk, és a szőlők között a lassú kocsikázás és dalolás igazán jó mulatság volt.

Október 30.

Egyik tanítványom apja, egy jómódú nagyiparos, hívt meg ma vacsorára. Az egész tanári kar elfogadta a meghívást, mert tekintélyes és vagyonos ember. Nagyszerű borokat ittunk és sokat énekeltünk. De korán hazamentünk, mert az igazgató éjfélkor felkelt és valamennyien elbúcsúztunk. Ebből látom, hogy az emberek itten, bár intézménnyé fejlesztették a mulatást és a bor kultuszát, ismerik a mértéket is és ha átlépik a határt,

ez nem azért van, mert nem tudják, hogy a határ hol van, hanem mert adott esetben át akarják lépni.

December 4.

Tegnap disznótoron voltam. A városi levéltáros hívott meg. Egy kedves öreg bácsi, aki roppant szereti a dalolást és a dalárdának alapító tagja: már régen nem működik. Elhívta az egész dalárdát és nagyszerű vacsorát adott. Emellett valami ötféle borral kedveskedett. Ezzel szemben sokat kellett énekelnünk. Az öregnek gyengéje a kardal. Valósággal kipirul és könnyezik, hogyha hallgatja. Szabályszerűen körbe álltunk és a karmester vezénylete mellett elénekeltük: „Mi zengi túl a bérceket?”

Az öreg a dal végeztével odament a karmesterhez, megölelte, megcsókolta és ezt mondta:

— Kedves fiaim, a dalárda gyönyörűen halad, fejlődik; köszönöm, hogy ezt az örömet szereztétek nekem, aki mikor egyszerű alapító tagként ezelőtt harminc évvel az Úri Dalárdában énekelni kezdtem, nem is álmodtam hasonlóról. Köszönöm, fiúk!

Hatalmasan megéltünk az öreget, azután még elénekeltük a legszebb darabjainkat: „Hazám, lelkem legszentebb gondolata!” és „Vigadva szép az élet”.

Reggel felé valaki, aki hivatalos volt, de nem jött idejében, beállított meglehetősen elázva egy színésszel, a színtársulat tenoristájával. Nagy örömmel fogadták, mert kitűnő hangú fiú. Felföldy Barnának hívják. A házigazda kérésére elénekelt a Parasztszünetből a Szicilianát. Zongorakíséret nélkül, mert a karmesterünk lefeküdt egy mellékszobában, elaludt és nem lehetett bele lelket verni. Alighogy elvégezte és megtapsolták, belekezd a Szicilianába egy másik hang is, a komáé. Teljes erővel fújta. Nem tudom, hol tanulta, de ordított, mint egy oroszlán, nekem nem tetszett. Roppantul megtapsolták. Sokkal inkább, mint a színészt, ami határozottan nem volt igazságos. (Lehet azonban, hogy tényleg a többség többre tartotta a koma hangját az erős-

sége miatt.) Mikor reggel öt órakor széteszlott a társaság, gyönyörű téli reggel volt. A hó világított, az ég is már világosodni kezdett, a csillagok még ragyogtak. A koma a karomba kapaszkodott és velem jött.

— Mit szólsz hozzá — mondta —, egy kicsit szorult a Felföldy gyerek!

— Persze — mondtam a komának —, neked sokkal jobb a hangod, erősebb.

— Erősebb? — kérdezte a koma — talán szebb, vagy mi a...

— Szebb, szebb — mondtam helybenhagyóan.

— Nohát — mondta a koma —, tudtam, hogy mindig jó emberem voltál Ferikém, becsületes, derék magyar fiú, engedd, hogy megcsókoljalak.

Összecsókolt, összekent, de nem tagadhatom el, hogy aranyszívű gyerek.

December 10.

Ma találkoztam a komával, azt mesélte, hogy a tűzoltó-főparancsnok Budapesten volt, és az orvosok eltiltották az ivástól, mert a mája zsugorodik. A koma ropant sajnálkozott rajta, azután meghítt engem egy pohár sörre Ádámmal. Hát amint odamegyünk, ott látjuk a főparancsnokot, amint javában koccintgat a levéltárossal és a városi főjegyzővel. Kissé megdöbbsentem, a főparancsnok nagyon sápadt volt, barna bőre lesárgult; de azért jó kedve volt. Csak egy pohár sört ivott. Azt mondta, hogy többet nem iszik. Én se ittam többet. Elvégre még fiatal vagyok, és nem is szeretem annyira az italt, hogy meg ne tudjam magamtól tagadni, amikor akarom.

December 31.

Tegnap az Ádámnál mulattunk. A koma legénybúcsúját tartotta. Meg fog házasodni, elveszi egy gazdag parasztgazda lányát. Azt hallottam, hogy a koma szabadulni akart a sok váltójától, azért fanyalodott a házasságra. A leendő ipa meg szívesen vette, mert jó

formájú, szép hangú legény, de kikötötte, hogy az ivást hagyja abba. A koma állítólag mindent megígért, de az eljegyzés napja óta minden reggel holtrészegen viszik haza. Ki akarja magát mulatni egész életre. A komán nem látszott meg a sok mulatás, jó vacsorát csináltatott, és csak úgy dőlt a bor. Igen jól elbeszélgettünk, énekeltünk. Elénekeltek a koma kedvenc dalát is, amelyben neki szóló szerepe van. „Tengerész dal” a címe. Jellemző benne a basszusok tengerészkiáltása:

— Hun-a, hun-a, tenger a szülőhazám!

Elénekeltek vagy tízszer. A koma sírt. Azután cigányokat hozatott, Abrasics Gábor felköszöntőt mondott a komára. Nagyon kedves, tréfás köszöntő volt. Azután odament koccintani a komához. A cigány tust húzott, mindannyian éljeneztek... és ekkor Abrasics Gábor egyszerre elvágódott a földön. Csak úgy koppant a feje. Vértörös volt az arca, félig lecsukva a szemei, kancsalított. Fölemeltük, orvost híttak. Azt mondta, hogy a guta megsimogatta Gábort. Kocsiba tették és hazavitték. A társaság szétszlott, a koma dühös is volt és sajnálta is Abrasicsot. Végre nagy nehezen hazament. Ma azt hallom, hogy Abrasics nem fogja megérni a holnapot.

Január 3.

Ma temették szegény Abrasics Gábort. A dalárda koszorút helyezett a ravatalára. Elénekeltek a „Mért oly borús!” kezdetű gyászdal. Igen rosszul ment, mert már régen nem halt meg dalárdatag és senki se emlékezett az énekszólamra. Temetés után egyedül sétára indultam a külváros utcái között. Eszembe jutott, hogy mennyire gyönyörködtem valamikor Abrasics Gábor mulatásában és dalolásában. Elszomorodottan jöttem haza, nem is vacsoráltam.

Január 20.

Ma találkoztam a tűzoltó-főparancsnokkal. Tegnap jött meg Budapestről; újra fenn volt. Erősen le van

soványodva, egész sárga. Azt mondta, hogy csak vizet szabad innia és Karlsbadba megy gyógyulni, mihelyst kitavasodik. Szegény ember keserűen nevetett, igyekezett tréfálkozni, de csak szánalmat tudott kelteni bennem, s nem azt a hitet, hogy valaha mint gyógyultat fogom vizontlátni.

Február 4.

Két hét óta egy csepp bort sem iszom. A dalárdába azonban pontosan eljárók. Úgy tűnik fel most, hogy egészen más minden. A barátaim unalmas fickók, akikkel — ha nem ittam bort — semmiről se tudok beszélni, a dalok együgyűek, és az éneklés ízléstelen. Ma rossz napom van.

Február 18.

Meg kell házasodnom, mert a mulatás híján roppant unom magam. S ha valaki itt nem mulat, ki van rekesztve az emberek közül. Ha nem iszol, fel van mondva a barátság, nincsenek barátaid. Eh, még elmegyek ma és megpróbálom, hogy esik.

Február 19.

Holtrészegen kerültem haza. A gyomrom fáj, nincs étvágyam, beteget jelentettem az igazgatónak. Milyen rettenetes dolog egész délután keserű szájjal itthon feküdni és kibámulni az ablakon a szürke égre. Tejet, szódavizet iszom, citromot eszem. Az orvos azt mondja, hogy könnyű gyomorhurut. Mától kezdve nem iszom; egy hónapig egy csepp szesz se fog lemenni a torkomon!

Március 7.

Ma megismerkedtem a korzón Sárosy Mariskával, egy építési vállalkozó leányával. Az igazgató mutatott be. Végre egy leány, aki tetszik nekem.

Március 15.

Mariskából nem is lenne rossz feleség. Őszintén szólva, egy bájos, okos leány. Huszonnégy éves ugyan, de nagyon üde, és mint hallom, 12 000 forint hozománya van. Ma, az iskola március 15-iki ünnepélyén — ahol én ismertetem a nap történetét az ifjúságnak — gratulált nekem. Azt mondtam neki, hogy az ő tetszésére vagyok legbüszkébb.

Március 22.

Ma eljegyeztem Mariskát. Azt mondta, hogy szívesen a feleségem lesz, de le kell mondanom az ivásról. Azt feleltem, hogy február 19. óta nem iszom. Azt mondta, hogy azt hallotta, hogy nagyon mulató ember vagyok és csak azért tétettem át magam Kanizsára, mert ki akartam venni a részemet a bácskai mulatozásból. Azt feleltem, hogy bele akartam ebbe is kóstolni, de úgy érzem, hogy tulajdonképpen a sors hozott ide, hogy megismerjem és megszeressem őt. Megszorította a kezemet és azt mondta, hogy ha így van, tegyem meg neki azt, hogy menjünk el Bácskából. Utálja a várost, a sok borszagú férfit, az örökös evéseket és ivásokat, szeretne máshová menni. Azt mondtam, hogy nem bánom, menjünk vissza Trencsén-Szent-Mihályra, ott hegyek vannak és a lakások is olcsóbbak. És nincs ismerős!... — szólott Mariska, ami a legfőbb.

Április 10.

Ma végre megkaptam Trencsén-Szent-Mihályról régi kollégám: Kovács Gyurka levelét, amelyben értesít, hogy szívesen cserél velem, és utánajár, hogy engem visszategyenek Trencsén-Szent-Mihályra, és ő pedig jöhessen Kanizsára. Azt hiszem, a fiú is csalódni fog, de ha végeredményben olyan szerencsésen fog csalódni, mint én, akkor meg fogja érni a dolog a fáradságot.

Május 31.

Minden rendben van. Június 20-án a záróvizsga, június 22-én esküszünk és utazunk Trencsén-Szent-Mihályra. Isten veled, Bácska!

1909

EGY VIDÉKI GIMNAZISTA NAPLÓJÁBÓL

A KÖZPONTOZÁS EGYSZERŰSÍTÉSÉVEL ÉS RÉSZBENI PÓTLÁSÁVAL

1897. szept. 1.

Ma reggel elmentünk apával a gimnáziumba. Először voltam itten, eddig csak kívülről láttam ezt az épületet, ma végre belülről is láttam. Bementünk az igazgatói irodába, és apa beiratott. Egy kicsit félttem, mert sok tanár volt az irodában. A tanár egészen más, mint a tanító. Sokkal komolyabbak, szigorúbbak a tanárok. Délután eljött Balla Pista, kimentünk a parkba, és csatangoltuk. Arról beszéltünk, hogy mennyi rettenetes sok időnek kell elmúlni, amíg mi nagy emberek leszünk, föltéve persze, ha közben meg nem halunk. Vacsora után édesapám ideadta ezt a naplókönyvet, amelybe jelen soraimat írom, és reábeszél, hogy ezentúl írjak naplót. Ezzel javul az írásom — és ez igaz is.

Szept. 4.

Ma volt a Veni Sancte. Templom után az iskolában felolvasták a szabályokat, és az osztályfőnök, Pertics János elrendezte a helyeket. Én a nyolcadik padban ülök. Balla Pista előttem ül a hetedik padban. Annak örültünk, hogy sikerült a padszélre jutni és még hozzá ablaknál. Az én padomon szép faragások vannak, egy lófej és egy gőzhajó van belevésve. Délután Balla Pistához mentem, és az emeletről az udvarra szappanbuborékot fújtunk, bár láttam, hogy Pista nagymamájának nagyon nem tetszik a játék. Tízszer is elmondta, „ezek a gyerekek le fognak esni!” vagy: „ne hajoljatok ki a korláton!” Nem értem, hogy a nagyok mindig irigykednek, ha az ember mulat. — Nem éppen a Balla nagymamájára mondom, de általában sokszor tapasztaltam. Három év óta mindennap elolvasom a budapesti újsá-

got, de soha nem olvastam, hogy gyerekek a korláton kihajolva lebuhtak volna.

Szept. 10.

Tanulom az első declinatíót, nem nehéz, de a latin-tanárt nem szeretem. Olyan rettenetesen kiabál egész órán, hogy nem merek mást tenni, mint hogy folyton figyelek, ez pedig nagyon fárasztó. Milyen más ember volt a kedves Péteri tanító úr, félkor jött be, elbeszélgetett velünk, mesélt, az ember örült neki, ha benn volt. De nem bánom, apa azt mondja, hogy a latinnal csak akkor lehet valamire menni, ha szigorú tanár tanítja.

Szept. 12.

Balla Pista ma jó dolgot talált ki. Azt mondta ti., hogy még sohase rendeztek versenyt abból, hogy ki tud több vizet inni. Holnap délután nálunk kettesben rendezni fogunk egy ilyen versenyt. Alig várom már.

Szept. 13.

A versenyt nem tartottuk meg, mert nálunk szilvalekvárt főztek, és a készőcét nagyon szeretem. Pistát is elhíttam, latint tanultunk, azután duplexot játszottunk. Nálunk nem lehet megcsinálni az ilyen versenyt, szüleim mindent észrevesznek, nem akarom kitenni magamat, hogy megtiltsák, Pistáéknál — akinek az apja két év előtt meghalt — könnyen megy az ilyesmi. Pista el van kényeztetve, és nem szólnak folytonosan bele a dolgaiba. Szeretek náluk lenni, nem hallja folytonosan az ember: „ezt nem szabad, ezt megtiltom”, és ilyeneket. Egészen más az élet ott, ahol nincs apa. — Ma ebédre palacsinta volt, kedvenc ételem.

Szept. 14.

A vízivási versenyben győztem. Tíz perc alatt kilenc tele nagy pohár vizet ittam meg. Balla Pista csak hetet bírt.

Szept. 30.

Ma Istenről beszélgettünk, én, Balla, Petrákovics és Pollák. Együtt voltunk a parkban, és estefelé Petrákovics kérdezte tőlünk, hogy hiszünk-e Istenben. Mindannyian azt feleltük, hogy igen. Erre ő azt mondta, hogy az ő bátyja, aki vegyész, nem hisz. Az ő bátyja ti. azt állítja, hogy semmi más nincsen, mint amit érzékeinkkel fölfoghatunk, azaz amit láthatunk, hallhatunk, szagolhatunk, ízlelhetünk és tapinthatunk. Igen ám, felelte Balla, de az Istent többen látták, és le is festették. Példának említette a nagy templom plafonján levő képet, hol Isten Jézussal és a Szentlélekkel le van festve. Petrákovics erre azt mondta, hogyha Isten csakugyan létezik, miért nem jelenik meg gyakran az embereknek, hisz akkor mindenki hívő lenne, és jó lenne, de a mai emberek közül senki se látta az Istent, és nem beszélt vele. Erre Pollák elmesélte, hogy az ő apja egy alkalommal Bécsben látta az Istent a városon kívül.

Künn a mezőn, egy malomkövön ült, de Pollák apja nem merte őt megszólítani, Petrákovics azt mondta, hogy mindenesetre beszélni kellett volna vele, és ez igaz is. Sokat gondolkoztam ezen ma, és bár jelenleg hiszek Istenben teljes mértékben — furcsának találok, hogy sohase jelenik meg közöttünk. Ennek okát nem tudom kitalálni.

Okt. 3.

Ma volt az Önképző-Kör gyászünnepélye az aradi vértanúk emlékére. Mindannyian részt vettünk, és végighallgattuk a felolvasást, a szavakat, a gyászbeszédet és az énekeket. Egy Steiner nevű fiú a nyolcadikból remekül szavalt el „Az aradi tizenhárom” c. verset. Ebben a versben arról van szó, hogy a vértanúk emléke szent legyen mindig a magyarok előtt. Az jutott eszembe, hogy sokkal helyesebb volna, ha arról írnának verset, hogy az aradi vértanúk halálát meg kell bosszulni a kutya németeken. Megkérdeztem édesapá-

mat, hogy ez miért nem történt meg. Azt mondta, azért, mert a magyar hitvány népség.

Okt. 14.

Ma délután az ebédlőben az asztalnál rajzoltam. Sakk-táblához hasonló kockázatot kellett készíteni. Először kihúztam az egészet tussal, azután a kockákat ki akartam tölteni ecsettel. Ekkor odajött az asztalhoz Károly öcsém, és mivel nem látott jól, fölkapaszzkodott, meglökött, és az egész rajz tönkrement, mert a tele ecset összemázolta. Dühömben Károlyt nagyon elvertem. Annyira sírt, hogy megsajnáltam, és kérlelni és simogatni kezdtem. De láttam, hogy ami egyszer fáj, azt nem lehet lesimogatni. A nyakonok, amiket adtam, meglehetősen erősek voltak. Egy ideig néztem szegény Károlyt, amint a földre fekve bög. A kis zöld bőrkötője egészen össze volt gyűrve, és csak sírt, sírt. Nagyon, nagyon sajnáltam szegényt. Ő olyan jó fiú, és úgy szeret engem. Azután fogtam magam, bementem a másik szobába, a kanapéra feküdtem, és sírtam én is vagy fél órát. Annyira bántam, hogy öcsémet megvertem. Este apa behítt engem az irodába (nem tudom, honnan tudhatta meg a dolgot), és azt mondta, hogy ne verjem meg a kisebbet, a gyöngébbet, mert az nem szép, és férfikoromban, majd ha elválunk, szétmegyünk a világba, és Károllyal csak ritkán látjuk egymást, nagyon meg fogom bánni, mert Károly nem fog engem szeretni. Beláttam, hogy ez nagyon igaz, és megfogadtam, hogy Károlyt többet meg nem verem.

Okt. 15.

Ma hirdették ki az első konferencia eredményét. Engem megróttak számtanból, és megintettek latinból. Délben megmondtam, apa ideadta a bizonyítványt arról, hogy csakugyan megmondtam, és még az osztályfőnök délutáni órájára elvittem. Este azt mondta apa, hogy ezentúl korán kell fölkelnem, és a latint meg a

számánt ismételni, nehogy karácsonykor megbukjak. Ma ebédre palacsinta volt, kedvenc ételem.

Okt. 30.

Okt. 16 óta minden reggel fél hatkor kelek, de nem haladtam még semmit az ismétlésben. Ti. reggel nem tudok tanulni. Az ébresztőóra csengetése után rendszeren elalszom, apa azonban fölébred, és ő fölkel. Rám szól, mit tehetek, föl kell kelni. Hiába mondanám apának, hogy: apám, én reggel nem tanulok semmit, én nézem a betűket, nyitva van a szemem, de alszik az egész fejem — ő mindig azt mondja, hogy „az ész reggel fog legjobban!”. Ha ez igaz volna, akkor én már az egész latint legjobban tudnám az osztályban. Nagy kínnal öltözöm, eltart jó fél óráig. Kibotorkálok a sötétben a fürdőszobába, ott állok a kályha mellett, és megvárom, míg Ilka begyűjt, azután megmelegszen. A mosdásra annál nehezebben tudom magam elszánni — minél tovább melegszen. A kis kályha bűg és dübörög, és a plafonon is villog a fénye. El tudnám nézni napokig. Nem kívánnék semmit ilyenkor, még azt se, hogy nagy ember legyek, hogy megnőjek és parancsoljak — csak azt, hogy engem ne bántson, ne sürgessen senki, hanem nézhessen a plafont és a lángokat, ameddig tetszik. Sokszor kinézek ilyenkor a fürdőszoba kis ablakán, az ég a tűzfal fölött látszik egy kis darabon — ez a kis ég egészen sötét kékesszürke még. A fürdőszobában is minden sötét, csak az asztal széle csillog, mint egy vörös csík. Azután hirtelen ráhatározom magam, levetem az ingem, és a mosdótál elé állok. Csak a kisujjamat nyújtom be, várok tovább, állok és állok. Azon gondolkodom, hogy miért nincs a világ úgy berendezve, hogy ha nekem jólesik aludni, hát alhassam. Apa nem enged, azt akarja, hogy tanuljak, de hiszen nem tanulok. A házban mindenki alszik, hogyan lehet itt tanulni. Tanulok pár percet, elmondok magamban egy szabályt, azután az ablakhoz megyek. Nézem az utcát. Nézem, amint nyit a borbély, amint a borbély-

inas kisöpör, amint a húsosok felállítják a sátrakat, és jönnek a mézárások szamarastalyigái a friss hússal. Minden szép és érdekes, és szívesen elnézem, bár aludni jobban szeretnék, de tanulni reggel nem tudok. Délután vagy estefelé fél óra alatt, negyed óra alatt többre megyek, mint reggel másfél óra alatt. De nem is igyekszem, hogy ezt apámmal megértessem, ő mindig csak azt ismételné, hogy „az ész reggel fog legjobban”. Ő ti. meg van győződve, hogy ez igaz, és mindenki, aki mást mond, hazudik. Biztosan tudom, hogy ezt a véleményét soha életében semmi pénzért meg nem változtatná.

Nov. 1.

A megholtak napja van ma. Délelőtt a temetőben voltunk, koszorút vittünk nagypapa és nagymama sírjára, mint tavaly is és minden évben. Délután olvastam Verne Gyulának *Utazás nyolcvan nap alatt a föld körül* című művét. Késő estélig olvastam, azután tanulni kezdtem a holnapi leckéket. Apa nagyon összeszidott, hogy miért nem tanultam meg előbb a leckét, és miért nem olvastam azután.

Nov. 2.

Ma kiolvastam Verne könyvét, amely roppant érdekes regény. Nagyon jól mulattam rajta. Délután eljött Balla Pista, és malmoztunk egész vacsoráig. Boldog fiú ez a Balla Pista, tesz, amit akar, kimenőt kap, nem szekírozzák otthon, alhat fél nyolcig. Sohase tanulja a leckét, de amit egyszer olvasott, arról tud beszélni. Én, ha egyszer-kétszer magamnak föl nem mondom, meg se tudok mukkanni. Ballának csak az a baja, hogy nehezen ír és nagyon hibásan. Folyton helyesírási hibákat ejt, és rossz dolgozataival rontja a kalkulását. Ma ebédnél palacsinta volt, kedvenc ételem.

Nov. 9.

Ma új cselédet fogadtak, Ilka elment ma reggel, férjhez megy, holnap lesz az esküvője. Erzsi, az új szobalány nagyon jó, szíves lány.

Nov. 12.

Ma Balla Pista harminc üveggolyót kapott egy bácsijától. Petrákovics megmutatta, hogyan kell klikkerezni. Igen mulatságos játék. Balla Pistával egész délután klikkereztünk. Este földrajzot tanultam.

Nov. 14.

Balla Pista sokkal jobban klikkerezik, mint én. Ma majdnem mind elnyerte a klikkereimet, amelyeket tegnap vettem. Édesanyám húsz koronát adott, amin húsz üveggolyót vettem. Azt hiszem, hogy sohase fogok úgy megtanulni klikkerezni, ahogyan Balla Pista most tud kétnapi tanulás után.

Nov. 15.

Ma új télikabátot kaptam. Nem tetszik nekem. Barna színű és kockás bélésű. Ez a bélés olyan színű, mint a favágók szövetinge. Olyan parasztos, csúnya. Nem akarom sokat kérni apát, a kereskedő rábeszélte őt, hogy ezt vegye, mert ez tartósabb, pedig volt ott egy másik télikabát, amely nem volt ilyen kiállhatatlan bélésű, és szép volt. Csak megnőnék már egyszer, és a magam ura lehetnék, magam választhatnám a télikabátjaimat, akkor kelnék fel, amikor jólesik, akkor olvasnék, amikor éppen kedvem volna, és akkor tanulnék, ha nekem tetszene. Ez az idő azonban borzasztó messze van! Ó, de milyen messze.

Nov. 22.

Ma szekundára feleltem számtanból. Pedig ma is reggel hatkor keltem. A rövidített osztás volt föladvá, de azt elfeledtem átnézni, ehelyett ismétltem a régebbi dolgokat. A Tamási helyre küldött. Nem sokat bánkód-

tam, a pad alatt olvastam Gulliver utazását. Ez a könyv eddig a legkedvencebb könyvem. Olyan örömet okoz az olvasása, hogy mellette a korán kelés és a szekunda egész nap eszembe se jutott.

Nov. 23.

Ma a tisztelendő úr kijelentette, hogy mindenkinek meg kell tanulni a ministrálást, mert december elsejétől kezdve a templomba fogunk járni, és a reggeli hétórai miséken névsorrendben ministrálni fogunk. Ennek örülök, mert nem kell ez idő alatt számtant és latint tanulni. A ministrálást, mint a másodikosok mondják, nem kell tudni, csak az első és utolsó szavakat, a többit pedig el lehet morogni. És az a jó van benne, hogy vörös ministráns ruhát kapunk, sőt füstölővel is lóbálunk. Addig is be lehet járni a sekrestyébe, aki akar, a szertartásbeli sorrend megtanulása miatt. Holnap reggel, Balla Pistával megbeszéltük, mind a ketten ott leszünk. Ma befejeztem Gulliver utazásainak olvasását, és újra elkezdtem előlről.

Nov. 24.

Ma reggel voltam először a Terézia-templom sekrestyéjében. Nagyon különös hely ez. Félkör alakú szoba, színes üvegablakkal. Körül nagy faszekrény. Olyan nagy ez a félkör alakú szekrény, hogy az öreg sekrestyés — Szilveszter bácsi — bemegy az ajtaján, mint egy házba. Benne állanak a miscruhák, ingek, kelyhek és szalvéták. Benn láttam a püspöksüveget is, amit a prépost temetésen és nagymiséken visel. Ott volt benne a pásztorbot is, amely egy aranykampójú nagy bot, és azt jelzi, hogy a pap mestersége hasonló a pásztor mesteriségéhez, a híveket egy csomóban tartja, mint a pásztor a birkákat. Kellemes tömjén- és borszag van itten. A szabad fal mellett nagy feszület és térdeplő, és efölött latin imádságok berámázva. Jól be van fűtve. Egymás után jönnek a papok, felhúzzák a ruhát, az inget, a pa-

lástot, a stólát, felöltözteti őket a sekrestyés. Azután elővesznek egy misekönyvet, azt megfogja egy fiú, a sekrestyés odaadja a kelyhet a papnak, a ministráns csenget, és bevonulnak a megfelelő oltárhoz. Egy harmadikos, aki legjobban tud ministrálni, amennyiben az összes lehető templomi dolgokat tudja, a pap válaszát is és a nagymisét is (a három pappal külön, vagy az öt pappal külön — mert a mise szövege eszerint is változik) — ez a fiú elmagyarázta, hogy az összes misék napirendben föl vannak írva a falra. Ti. régen meghalt emberek sok pénzt hagytak a plébániának azon föltétellel, hogy lelkük üdvére bizonyos időközökben mise tartassék. A legrégibb misealapítvány háromszázhuszonöt éves, ezért az emberért ezer misét mondtak el idáig. De miért? Hiszen halálos bűnben halt meg az illető, akkor mint a katekizmusban írva van, úgysis a pokolba jut, és onnan ki nem lehet húzni semmi imádsággal. Ha a tisztító tűzben van, akkor, igaz, segít a mise, de nem sokat. Ha pedig a mennyországba jutott, akkor nincs szüksége misére. Megkérdeztem ezt apámtól. Ő azt mondta, hogy az egész a papok talál-mánya, és csak arra való, hogy megteljék a *papzsák*. Papzsák, papzsák, jó szó, olyan utálatos, mint egy tel-hetetlen gágogó kácsa. Nem tudom, ki találta ki, de a mise mégis szép dolog. Míg tartott, nem imádkoztam ugyan egy percig se, de igen jól éreztem magam. Nézt-em a tisztelendő palástjának a cifra hátát — ami gyö-nyörű kézimunka, néztem az oltárképet, amely Jézus keresztelését ábrázolja, és hallgattam a kántor orgoná-lását. A dal, amelyet énekelt, gyönyörű volt, de a hang-ja igen rossz, mintha erőltetné a torkából a hangot, hogy erősebb legyen. Mise után iskolába mentem, és azon gondolkodtam, miért nem vettem eddig észre sohase, hogy milyen szép a mise. Most már tudom. Mert min-dig *tele volt a templom*, valahányszor ott voltam, a parasztasszonyok ordítottak, s általában teljes nappali világitásnál semminek se lehet látni a szépségét. Mióta Petrákovics említette, hogy amit nem lát, abban nem

hisz — azóta én se hiszek úgy Istenben, mint azelőtt, de egyelőre nem törődöm ezzel a dologgal.

Nov. 29.

Apám ma nagyon összeszidott, azt mondta, hogy ne járjak templomba, hanem tanuljak. — Mégis szemtelenség, mondta, hogy a gyerekeket elvonják a tanulástól, csak azért, mert a harangozó fiúknak négy krajcár járna a ministrálásért, és azt meg akarják a pap urak maguknak takarítani. Délután kimentünk Pistával megnézni a jégpályát.

Most csinálják. Apa azt mondta, hogy két elégségesnek szabad lenni, ha több lesz, nem kapok új korcsolyát, és ha megbukom, akkor elveszi a régit is. Nem bánom, úgyse szeretek korcsolyázni.

Dec. 7.

Nagyon hideg idők vannak néhány nap óta. Reggel a felkelés borzasztó nehezen megy. Tegnap apa kijött, és rám kiáltott:

— Már hét óra is elmúlt, és te még meg se vagy mosdva!

Ott álltam a kályha mellett fél hat óta, és néztem a lángokat, nem tudtam elhatározni magamat a mosdásra.

Odabent a következőt mondta édesanyámnak:

— Hallatlan, ez a kölyök milyen málészájú, fölkel fél hatkor, és ott ácsorog a tűz mellett nyolcig. Nem tudom, mi lesz ebből, lusta, vagy mi a csoda, nem tudom!

Édesanyám azt mondta, hogy énfelőlem egészen nyugodt, én nem fogok megbukni. Megjegyzem, hogy én efelől nem vagyok nyugodt, de ebéd után összeviszsa csókoltam édesanyámat, alig tudott tőlem szabadulni. Holnaptól kezdve komolyan hozzáfogok a tanuláshoz. Nem akarom, hogy édesanyámnak ne legyen igaza.

Dec. 12.

Ma Petrákovics elhítt engem és Balla Pistát és Pollákot a folyosó végére, és megkérdezte, tudjuk-e, hogyan származik az ember. Én azt mondtam, hogy születés útján, de hogy ez hogyan megy, azt nem tudtam. Pollák azt mondta, hogy a bábaasszony a hurkatöltő segítségével készíti a gyermekeket. Balla Pistán láttam, hogy a gólyadolgot akarta előhozni, de mégis jobbnak látta hallgatni. Erre Petrákovics elmondta a dolgot, amit nem akarok ide leírni, mert úgyse felejttem el soha életben, s amelyet neki bátyja mesélt. Azt hiszem, ha gondolkodtam volna rajta, magamtól is kitaláltam volna. Mégis olyan furcsa!... nem találtam volna ki. Ma palacsinta volt ebédre — kedvenc étel.

Dec. 17.

Már csak egy hét választ el a karácsonytól, és a szünet reményében most elég könnyen megy a fölkelés. Tegnap számtanból jóra feleltem, és ma latinból 2/3-ra. Még csak földrajzból kell javítanom, jelenleg ti. 2/3-ra állok belőle, hogy új korcsolyát kapjak. Ma olvastam Jókaitól a *Dekameron* című elbeszélés-gyűjteményt.

Dec. 19.

Réggelre nagyszerű vastag hó esett. Délután már sok szánkó csilingelt az utcán. Egész délután az ablak mellett tanultam, és néztem a szánkókat, a bundába bújt embereket és a havat. Valószínűleg holnap fogok felelni földrajzból.

Dec. 20.

Feleltem, egyesre, szóval kettést fogok kapni. Iskolába menet már ma láttam, hogy árulják a karácsonyfákat. Károly öcsém borzasztóan várja a karácsonyt és a Jézuskát, ő még nem tudja, hogy az egész csak komédia, és a játékokat a szülők veszik. Milyen boldog az ember még ebben a korban!

Dec. 23.

Ma kaptuk ki a bizonyítványt. Három elégséges van benne. A földrajztanár, a komisz, elégségest adott, bár kedden jelesre feleltem. Nem kapok új korcsolyát, de nem is bánom, szép fehér hó esik minden reggel, jól fagy, ennek sokkal jobban örülök, mint ha új korcsolyám volna, és emellett fekete sáros locspocs volna az egész világ. Mától kezdve egy hétig semmit se fogok tanulni. Verne regényét a *Jégszfinxet* fogom olvasni, amelyet apa ajándéknak ígért. Örömben, hogy szép idő van, és a bizonyítványdolog is elég jól végződött, egész délután rajzoltam Károlynak. Eleinte kissé untam a dolgot, mert a legnagyobb butaságokat kívánta, hogy rajzoljam, de azután látva az ő örömét, örültem én is, hogy ő olyan jól mulat, és engem szeret, s jól elmúlt az idő egész estig.

Most újévig nem írok naplót.

1910

JOHANNA

Dr. Rajz Sándornak

Johanna csinos nő volt, fiatal és elvált, de... nagy homlokú, kis hajú, nagy kezű és német. Kezdetről fogva neveltük, mulattunk rajta, éppen ez utóbbi tulajdonságok sajtóságos csoportosítása miatt. Kedves volt, de nevetséges. Nem tudott egy szót szólani, mozdulni, hogy mind a ketten magunkban mosolyogni ne kezdünk volna rá.

A szobát nem tőle vettük ki, hanem Idától, aki titkára, komornája, barátnője és szobalánya volt Johannának. Egy kis szemű, szép termetű, szepesi leány, lenszöke hajjal, de szintén nagy kezekkel, amelyek könnyökig, ameddig a blúza látni engedte, egyenletes fényes vörösek voltak. Nem bántuk, foglalót adtunk; a szoba nagy volt és rendes, jó bútorok, jó ágynemű, jó kanapé, villanyvilágítás és fürdőszoba-használat.

— Csak ne volnának ilyen vörös kezei! — sopánkodott Elek, a lakótársam — vagy ha már ilyen vörösek, ne volnának ilyen nagyok.

2

Johannát ritkán láttuk, de egész nap velünk élt. Reggel, ha fölkeltek, már hallottuk a hangját, amint a szomszéd szobában instruálta Idát a takarításban. Kedves, csengő szopránja volt, affektálva és bécsi ki-ejtéssel beszélt, s közben sokat kacagott, mint egy kislány.

— Johanna megbosszulja magát a férfinemen — mondta Elek ilyenkor. — Kegyetlen bosszút áll! Hang-

jával és szemérmetlen vihogásával a másik szobából fölkorbácsolja a fiatal szobaurak fantáziáját. Hadd szenvedjenek. Hadd sóvárogjanak utána!

Mert megállapítottuk, hogy Johanna csalódott nő. Az egész sápadtsága, korai hervadtsága, bágyadt mosolya valami kis tragédiát sejtetett. Valami megcsalatást, meghurcolást, becsapatást, szégyent, ami miatt ott-hagyta Bécset.

Olyan érzékenyen zongorázott estefelé. Régi Strauss-valcerekét, ismeretlen szalondarabokat szedett elő, amelyekben banális futamok és tragikomikus tremolók szerepeltek. Ilyenkor kinyitottuk az ajtónkat, és az előszobán át jól hallhattuk a játékát. Néha dúdolt is hozzá. Nagyszerűen mulattunk. Egy alkalommal hemperegtünk neveltünkben. Johanna tudniillik a basszusokkal egészen szabadon bánt el, a ritmust pedig saját használatára alakította. Hall az ember az életben temérdek rosszul zongorázó asszonyt, de ilyen karakterisztikus rossz játékot, ilyen egyéni hibázásokat soha. Johanna egyénisége, amelyet még nem ismertünk, csak sejtettünk, tökéletesen benne volt a zongorázásában.

3

Az első hónapokban hetenként legföljebb egyszer láttuk. Ilyenkor hatásra dolgozott. Bejött, sima sötét-kék reformruhát viselt, kevés csipkedísszel — rövid, banális beszélgetést rendezett. Ida az ajtóban állt, mint gardedame. Johanna nem fogadta el a széket, amellyel megkínáltuk, babrált a boáján, amelyet ilyenkor — Isten tudja, mi okból — nyaka köré csavart, előrehajolt, mosolygott, nevetett, és hamar kiment.

Elek röviden fejtegette az eseményt.

— Johanna ma bement a szobauraihoz. Rövid négyperces vizitre. Beszélt Budapestről, Bécsről, bájos volt, föltette a boáját, föllépett a tisztességes, erkölcsös, jó családból való lakásadónő szerepében. Mosolygott, ka-

cagott, hódított, affektált, fölizgatta a férfiakat, azután megfordult, és komornája társaságában elhagyta a szobát. Csak édes arcának emléke és bájos hangjának csengése maradt utána.

Megállapítottuk újra és újra, hogy Johanna sajtáságos viselkedése mögött valami tragédia rejlik, de Idától nem lehetett semmit kitudni.

Elek — híven sajtáságos elveihez, amelyeknek gyökerét a természet ama ritka bőkezűségében kellett keresni, amellyel e fiút, nem méltatlanul, elárasztotta — szabad idejének egy bizonyos részét Idának szentelte. Eredménytelenül. A leány kegyeit rohammal bevenni nem sikerült. Elek nem vesztette el a türelmét — amit minden hasonló esetben őszintén bámultam nála —, hanem új taktikát kezdett. Szóbeli udvarlásra tért át. Órákig elbeszélgetett Idával. Mikor emiatt megróttam, kijelentette, hogy a német nyelvben gyakorolja magát, és hogy nincsen igazam, amikor a nőknél — „ilyen” szempontokból — a társadalmi differenciákat emlegetem.

— Csodálkozhatasz — mondotta Elek —, de kimondom, hogy soha még rangombeli nő nem volt képes lekötni az érdeklődésemet. Mindig az alacsonyabb sorban levők foglalkoztattak.

Kinevettem Eleket, mert szép és kedves fiú levén, nagy sikereket szalasztott el e minőségi jellegű kisigényűsége révén.

4

Szóval, Idától nem tudtunk meg semmit. Meg kellett várni, míg Johanna nyilatkozik, várni kellett egy novemberi esős vasárnap délutánig. Egyedül voltam, s esteledett már. Éppen fölálltam, hogy fölcsavarjam a villamos lámpát. Kopogás és Johanna lebbent be.

Panaszkodott, hogy milyen unalmas a vasárnap délután, és hogy nem tud mit csinálni, és hogy Bécsben egészen másképp telik az idő.

— Ach Wien! — sóhajtotta többször.

Azután rátért a házasságának történetére. Jól sejtették. Férje megcsalta, beteggé tette, operálták, elváltak. Nem okolhatta a szüleit. Azok utánajártak, kérdezősködtek, és a völegényről a legjobb információkat kapták. Húszéves korában már elvált asszony volt. A válás után Pestre jött, egy barátnője hívta, de a barátnővel összevesztek, és vissza akar menni Ausztriába, vagy Svájcba, talán Bonnba. Penziót fog nyitni. Idát magával viszi. Ebből meg lehet élni tisztességesen, és a rang, a szerep, amelyet egy penzió tulajdonosnője betölt, szintén megfelel neki.

Mindezt igen hosszán, romantikus részletességgel fejtegette Johanna. Sóhajtozott, az ablakhoz állt, kibámult az utcára — ahol már égtek a lámpák —, azt hiszem, könnyezett is. Azután elmondta, mennyire egyedül van, hogyan unatkozik, milyen idegen neki mindenki, mennyire utálja a házmesternét, nincsen semmi, semmi mulatsága stb.

Szántam Johannát. Egy szomorú — bár nem tragikus — női sors tárult ki előttem, amelyben azonban folyton ott kísértett a nevetséges elem.

— Unatkozol! — szóltam magamban Johannához. — Hát akkor miért kártyázol egész délután Idával. Megcsalt a férjed? Miért nem udvaroltatsz magadnak a szobauráiddal, akár Elekkel, akár a két szomszéddal, magamról nem szólva, mert a nagy kezű nőt nem állhatom. És miért akarsz éppen penziósné lenni, Johanna — folytattam —, amikor a pénzedet jövedelmezőbb vállalkozásba is fektetheted! Miért vagy elégedetlen, Johanna, amikor az élet szenvedés. És miért adod a vidámat máskor, és miért kacagsz nagyokat, amikor az életed el van fuserálva!

Ezeket gondoltam, de nem ezeket mondtam. Vigasztaltam Johannát, kérdezősködtem a penzió tervéről. Ennek azután megörült, és elmondta, hogy a penzió hány szobából lesz, hogyan fogja berendezni, milyen

lesz a társalgó, és micsoda szép kis egyfogatút fog tartani a vendégek használatára.

Egy óránál hosszabb ideig maradt a szobában Johanna.

Elekkel vacsoránál találkoztam a vendéglőben. Amikor elmondtam neki Johanna látogatását és nagyjában mindazt, amiről beszéltünk, kijelentette, hogy Johanna szerelmes belém, és gratulált.

— Beléd szeretett — magyarázta. — Végre talált egy férfit, akiről érzi, hogy nem fogja becsapni, otthagyni, kijátszani és megalázni. Érzi benned a karaktert, bízik benned.

Tiltakoztam a föltevés ellen, nem tartottam hízelgőnek magamra nézve, hogy egy nő ennyire bízik bennem.

5

Elek egy délután kijelentette, hogy bemegyünk Johannához.

— Nem hagyhatom — mondotta —, hogy ez a ványadt nő nyomorával rejtőzködjék előlem. Fölkeresem az odújában, megszurkálom a sovány, sárga lapockáit, benézek a fehérenműs szekrényeibe, a szennyesládájába, a titkaiba.

Hiába igyekeztem lebeszélni Eleket a látogatásról.

— Nem dobhat ki — válaszolta csaknem dühösen. — Ha beüzenék elébb, akkor kifogást mondana, bezárkózna és tisztára húztná a vánkosokat — de így nem tehet semmit. Rajta fogom érní a magányán, a szerencsétlenségén.

Bekopogtattunk. Johanna nem volt otthon. Elek meg-rugdosta dühében a zárt ajtót.

A következő napokon a fiú minden mesterkedései, hogy Johannát meglátogathassuk s a „helyszínén meg-nézzük, sikertelenek maradtak. Nem volt otthon, vagy lenn volt a mosókonyhában, vagy ruhát próbált, vagy

vendégei voltak. A vendégek különösen felbosszantották Eleket.

— Nyelvmesternők, nyűtt, szőke, érdes arcú hölgyek, német lateiner-pofák! — dühösködött. — Honnan szedi össze őket!...

Teljesen értettem a bosszankodását. Professzionátus nőhódító létére nem tudta elviselni, hogy egy nőhöz, aki a közvetlen közelében él, hozzá ne nyúljon. Hozzájárult ehhez, hogy Idánál sem boldogult. Egy heves ostrom után a leány kijelentette, hogy: nem.

— Tudja meg a nagyságos úr, hogy ő csak egyszer, hat év előtt. És soha többet. Tapasztalatlan lány volt. Egy férfi házasságot ígért neki... Hagyja őt békével a nagyságos úr, ő úgyse...

— Ekkor már nem ellenkezett a lány — magyarázta Elek. — Ekkor már csak azt akarta, a saját megnyugtatására, hogy én kijelentsem, hogy nem, nem, én nem fogom rögtön otthagyni! Ezt várta, de hiába, mert én olyan mély szánalmat éreztem iránta — láttam az ijedt, kissé kitüzesedett madárszemeit —, hogy elmúlt minden étvágyam. Eszembe jutott egy parasztgyerek, aki egy tyúkot bottal terelt, de jókat ráhúzott, érted. Ez jutott eszembe. Éppen ilyen fonák dolog lett volna... mint madarat bottal verni. Nem bántottam Idát.

Elek nagy léptekkel járkált a szobában föl és alá:

— Két szerencsétlen, tépett, kihasználó tyúk! — mondotta szónokiasan, megállapításszerűen.

6

A karácsonyi vakációról visszaérkezve, Johannát nem találtuk otthon. Ida elmondta, hogy úrnője Bécsbe utazott rokonait és szüleit meglátogatni. Újév után való napra ígérte hazaérkezését, de nem jött, és nem is írt. A lány panaszkodott, hogy fél a lakásban egyedül aludni. A szomszédaink, a Paál fiúk tudniillik szintén nem érkeztek még vissza. Eleinte nem bántuk, azután

hiányzott nekünk Johanna; nem volt mivel mulatni. Elek kárpótlásul esténként, amikor eloltottuk a lámpát, mesélt róla. Lefestette a Bécsbe való érkezését. Utánozta Johanna kiáltását, amikor anyja nyakába borul:

— Ach! Liebe Mama!

Utánozta és rekonstruálta a nagyzó csevegését, amelyben poénképpen olyan gyakran szerepelt:

— Nicht wahr, Herr Doktor?

Január tizedike felé jött egy kártya, Idának címezve, hogy holnap vonatra ül. De tizenötödikén még mindig nem érkezett meg Johanna. Nem tudtuk elgondolni késedelmének okát. Ida kisírt szemekkel és tanácstalan ábrázattal jött be hozzánk, mintegy koldulva a társaságunkért, illetőleg Elek pár udvarias szaváért.

Tizenhetedikén mégis megérkezett. Mikor este hazamentünk, már láttuk az előszobában; föl volt akasztva a bársonnyal bélelt parfümös télikabátja, boája, kalapja. Elek extatikus pózt vágott, és mint gyakran tenni szokta, letérdelt, megszagolgatta a kabátot, a boát, és mímelte, mintha csókolgatná a drága nő ruhadarabjait. Föllélegzettünk, jobb kedvünk lett. Elek a következő enunciációt tette:

— Johanna, a bájos penziósné, hazaérkezett a karácsonyi ünnepekről — weinachtliche Ferienreise —, és holnap inspiciálni fogja a szobákat, esetleg nagytakarítást rendel el! Jól tudja, hogy a szobaurai, akik szerelmesek belé, már epedve várják, ő azonban ma mégse fog mutatkozni. Bevonul budoárjába, lefekszik, kipihenni az út fáradalmait, és elmereng a császárvárosban szerzett feledhetetlen emlékeken!

Johanna azonban másnap se mutatkozott. Harmadnap se. Ágyban feküdt, beteg volt. Ida mondta, hogy orvos is járt nála. Elek nyavalyásnak nevezte Johannát, mert a válás fájdalmai és az utazás fáradtsága ennyire letörték, továbbá kacérságnak minősítette, hogy nem tőlem — a házban lakó medikustól — kér tanácsot, hanem más orvost hozat.

— Kacérkodás veled — ismételte. — Föl akar bosz-

szantani, hogy még jobban imádd, mint eddig. Mit képzél egy kis penészes nő, ha véletlenül csinos a szeme! Hogy nagy a homloka és ráncos, hogy óriásiak a kezei, hogy hosszú a dereka, hogy kicsi a haja, ez mind semmi. Erről mind megfélekedzik!

7

Körülbelül a visszaérkezése után egy héttel láttuk viszont Johannát. Nagyon le volt soványodva, szálnalmas volt. Mosolygott, eröltetve és sokat nevetett, azt mondta, hogy remekül mulatott Bécsben, hogy nem sokáig marad Budapesten, más levegő az... Amikor a hogylétéről kérdezősködtünk, azt mondta, hogy az úton megfázott, és azért kellett feküdnie.

— Hazugság — mondta Elek később. — Beleszerezett egy bécsi főhadnagyba, akivel egyszer találkozott valami sör-társaságban; ennek a betege. A vágytól és fájdalomtól most is alig tud a lábán állni, ezért marad az ágyban!...

Annyira mulattam ezen a föltevésen, hogy meg sem kíséreltem bizonygatni Eleknek, hogy mennyire valószínűtlen, amit mond.

A következő hetekben Johannát ritkán láttuk, a hangja se csendült föl a szomszéd szobákban. Elszakadt tőlünk, nem törődött velünk, nem ambicionált többé bennünket.

— Mit csinálhat ez a nő? Leveleket ír naphosszat a vackában? Vagy ábrándozik? Vagy a felhőket nézi? — kiáltotta Elek.

Csak estefelé zongorázott. Egy zongoradarabot nyaggatott untalan. Szűkös repertoárjában ismeretlen szám volt ez eddig. Egy komikusan triviális induló, a legelvetemültebb katonakarmester stílusban tartva.

— Das Lieblingstück des Oberleutnants! — jelentette ki Elek. — Johanna most tanulja, és végképp meg fogja hódítani véle a szép bajuszú főhadnagyot.

És két hét múlva megérkezett a főhadnagy. Nem láttuk, csak a hangját hallottuk. Egy erősen bécsies kiejtésű, sörízű hang beszélt benn a szobában. Elek a mentrendből kikereste a bécsi vonatok érkezését.

— Háromnegyed óra előtt érkezett a bécsi gyors! — kiáltotta diadalmasan. — Der Leutnant ist hier. A nagy levelezés gyümölcse megért. A tiszt eljött, hogy kis barátnőjét meglátogassa. Egy szánalomlátogatást tesz. Tartozik ezzel a foglalkozásának, és hízeleg neki Johanna rajongása... Ach mein Einziger! — suttogja Johanna, és lezárja szemeit.

A fiúnak ördöge volt. Fél hatkor estefelé, délutáni álmomból zavart föl:

— Nézd csak — mondotta —, nézd csak, siess!

Az ablakhoz támolyogtam. A ház előtt csukott hintó indult el. Kék katonazubbonyt láttam az ablakában.

— Ez katona! — szóltam. — De hol van Johanna?

— Benn ül, most szállt be.

Nem hittem. A hintó elrobogott. Elek soká fogadkozott, de a becsületszavát nem merte adni.

Este Johanna, szokatlan időben, fél tizkor kezdett zongorázni. *A szűz imáját*, azután rátért az indulóra.

— Festmarsch des Deutschmeisterregiment! — mondta Elek.

Háromszor hallottuk, rövid pauzák után, a zenedarabot.

— A főhadnagy nem tud betelni barátnője briliáns zongorajátékával — konferált Elek. — Addig is, hogy Ida a teát zavartalanul ne szervírozhassa a szerelmeseknek, becsöngetem.

Csöngetett.

— Geben sie über dem Herrn Oberleutnant meine beste Grüsse! — mondta ünnepélyesen. — Ida ijedt arcot vágott, azt kérdezte, hogy miféle főhadnagy... és a többi, de Elek nem hallgatta.

— Elmehet! — kiáltotta. — Elmehet!

Egészen izgatott volt.

— Engem nem csapsz be, Johanna — mondta. — Tudom, hogy a főhadnagy nálad fog aludni. Tudom, hogy meg fogod járni, tudom, hogy a főhadnagyot többet nem látod. Tudom, hogy sirni fogsz, és hamar rájössz, hogy jobb lett volna az egyszerű magyar szobaurak mellett maradni!

Eleknek azonban a legnagyobb fáradozása mellett se sikerült a főhadnagyot — még csak nyomokban se — kimutatni. Hiába ment ki a folyosóra, hiába nézett át a Johanna szobájába, a spaléták be voltak csukva, nem lehetett még árnyékot se látni.

9

Két hét múlva egy reggel igen korán ébredtem. Nem tudtam elaludni, és kikönyökölve az ablakba, néztem az ébredő utcát, a Nagykörút márciusi hajnalának színeit. Váratlanul a kapunk előtt egy kocsit pillantottam meg és Idát, amint koffert rakott föl a bakra. Johanna jól bebugyolálva, éppen az ülésen helyezkedett el. Fölkeltettem Eleket, aki roppant botránkozott.

— Hallatlan e nő elvetemültsége — mondotta —, elutazik, és dobálja a pénzt, csakhogy láthassa a leutnantot. És mindezt titokban. A hátsó lépcsőn viszik le a pakkját, és fogadok veled, hogy Ida nem fogja megmondani.

Valóban a lány csak hosszas faggatások után vallotta be, hogy úrnője Bécsbe utazott.

— Csak pár napra és üzleti dologban — ismételtette bután.

— Szép kis üzlet — dohogott Elek. — Engem be nem csap. Szerelem! És arra Johanna már egyszer ráfizett. Rá kell neki fizetni még egyszer. Nem tehetek róla, ha egyszer valakinek az a sorsa, hogy ráfizessen a szerelemre, hát akkor nem lehet rajta segíteni! Nagyon sajnálom!

Johanna most négy hétig maradt el. Idát annyira elkeserítette a tény, hogy föladta az eddigi ellenállást, és egy napfényes délelőtt meghódolt Eleknek.

— Most már látom — mondta a fiú ebédnél —, hogy ez a kis penészes Johanna volt az oka az eddigi kudarcoknak. Ő biztatta, buzdította Idát az ellenállásra, ő bujtogatott. Hosszas távolmaradása azonban meggyőngítette a bajtársnő ellenállását, egész erkölcsi pozícióját, és ily módon sikerült váratlanul a mai roham. Most már csak arra vagyok kíváncsi, mit csinál ő Bécsben. Nem fog jól járni ez a nő sem, és fogadok veled akár-mibe, hogy a főhadnagy azóta a privátdinerjével dobta ki lakásából.

Ugyanaznap éjjel kisírt szemekkel keltett föl bennünket Ida.

— Az istenért, tessék jönni, a nagysága!...

Csak kabátot kaptunk magunkra, és mezítláb rohantunk be Johanna szobájába. Ott feküdt az ágyon, kifordult szemekkel, pihegve, sápadtan, félig kinyílt szájjal, haldokolva. Nem volt már pulzusa, és a teste élettelen. Az éjjeliszekrényen egy üres, kis barna üveg magyarázta, hogy öngyilkosság történt, és pedig méreggel. Egyet sóhajtott Johanna, azután vége volt. Lehajoltam, a szíve nem vert. Vonásai megmeredtek. Kényszeredetten mosolygott. — Tizenegykor jött meg, teát ivott, lefeküdt, és egy levelet adott, hogy adjam föl — mondotta Ida zokogva.

— Mutassa — kiáltott Elek —, hozza ide, azt a rendőrségnek kell majd adni.

Ida behozta a levelet. A címzés ez volt:

„Herrn Oberleutnant Kurt Bauer, Wien.”

— Ez az! — mondta Elek csendesen. — Szegény Johanna, a privátdiner dobta ki!...

Nem tagadhattuk meg magunktól, hogy körül ne nézünk a lakásban. A hálószoba kissé szűk volt, de réz-ágy és igen finom ágynemű. A tükörszalon sok tégely és régi, poros dugójú orvosságos üvegek. Rajtuk egy kopott, rongyos füzet — „Das Geheimnis jung und schön zu sein” (valami szépítőszergyár reklámkiadványa) illusztrálta a tégelyek és üvegcsék rendeltetését. A másik szoba volt a szalon és az ebédlő. A zongorán nyitva a kotta. Megnéztük. Az induló, amelyet annyit hallottunk, Alfréd Czibulka alkotása volt, és a címe: „Erwachung des Löwen”. A címlapon egy óriási orosz-lánfej.

A nevetés ingere miatt, amely mindkettőnkön erőt készült venni, sietve elhagytuk a szobát. — Erwachung des Löwen und der Tod der Katze — mondta Elek, de nagyon meg volt hatva.

Majdnem sírt.

1910

ELFELEDETT ÁLOM

1

Sohase láttam ezt a vidéket!

Sárga, meszelt, magas, kétemeletes állomásépület barna zsalus ablakokkal. A sínek mellett a sárga ökörfarkkóró virágai. És a legmagasabb oldalsó ablakból az apám feje hajol ki. Némán int. Menjek fel? Mit akarahat? Hogy kerülhet ide?

De hiszen ez nem is az apám. Ez az ember, amint a napsütötte falon az arca kirajzolódik, inkább ahhoz a torreádorhoz hasonlít, akit évek előtt Barcelonában láttam.

— Ó, Barcelona, te meleg, kedves, illatos város. Ó, Carmencita, szívem egyetlen szerelme!

2

El kell indulnom a sínek mellett, hátha találkozom valakivel. Eh! — hiszen olyan könnyű a szívem. Mit bánom én, ha nem is látok senkit. Kisétálok a világból, ha akarok. Fáradt nem vagyok, és nem félek az életől. Gyerünk!

Ni, most látom, hiszen ez az ösvény hazavezet! Ez a hazavezető ösvény! A rétről ezen az ösvényen a régi kertünkhöz érek. Hátul a kiskapuhoz! — Mindegy, nincs okom félni, hogy hazamenjek. Néha, nem mondom, a hazatérés gondolata borzalmasnak tetszik, de most, amikor olyan könnyűk a lábaim és tiszta a fejem — most nem! Menjünk.

Az öcsém jön szembe. Maga elé néz, elfordítja a fejét. Miért? Elébe állok. Nem akar megismerni.

— Kit tetszik keresni!

— A bátyámat!

— De hiszen én vagyok!

Nem felel, megfordul, elindul. Utánamegyek. Az út elváltozik, de nem baj, eltalálok én itt akárhová. Jár-tam én itt már, de... mikor.

Csak egyszer! Megvan, ez a város Baja. Minden rendben van. Van gyufám, és helyén a szívem.

— Látja — mondja az öcsém —, itt van a Béla.

— De miért nem tegezel engem!

Nem felel. Egy félig nyitott kapun belép egy házba. És az udvarból felmutat.

Valami gyenge petróleumlámpa felvilágít még oda halványan. Egy nyitott, korlátos folyosót látni, ahonnan egy cseléd hajol le mintegy megnémultan, meredten. Mögötte pedig sötét arcú emberek lopóznak le, mint az árnyékok, zsákokkal.

— Mit keresek én itten, és mit bánja az öcsém, ha valakit kirabolnak!

A zsákosok hosszú sorban vonulnak el a folyosón, félelmetesen és gonoszul.

— Miért hozott ide engem ez a fiú?

Az öcsém most a zsebéből kötelet vesz elő, és feldobja a cselédlánynak. A lány megköti a rácson, de gyengén és alighanem tökéletlenül. De ő nem törődik mindezzel, int és mászni kezd fölfelé. Utánamegyek, mert félttem a bajtól, és nekem valószínűleg nincs sok vesztenivalóm.

— Régen nem másztam már kötélén, kisfiú korom óta!

Mégis fölérünk valahogy; az öcsém fölsegít, és a néma cselédlányra nézünk. Mozdulatlan, konok, gonosz arc! Ez a vincellérünk felesége volt valamikor, és börtönbe zárták, mert az urát meg akarta mérgezni.

5

Bemegyünk egy félig nyitott ajtón, ahonnan vörös lámpafény dereng. Egy csendes, elhagyott szoba ez, ahol nem lakik senki, ahol éjszakákon át ég a magányos lámpaláng, anélkül hogy valakinek világítana. Egy lámpás, amelynek fénye senkinek sem kell, amely az éjek gyötrelmes egymásutánjába némán éli fel a világitó olajat! Megdöböntő és rettenetes ez az elhagyott szoba, üres és céltalan. Mi minden történhetett itten! Talán embereket gyilkoltak?

— Te, vigyázzunk, itt valaki ránk ne zárja az ajtót!
— mondom suttogva, és jól hallom az ijedt hangomat.
— Jöjj csak!

6

Öcsém előremegy, és egy tapétaajtót nyit ki. Keresztülmegyünk egy más szobán. Ez egy széles, beláthatatlan nagyságú terem. Ernyős, alacsonyra eresztett lámpása mintha szédítő magasságból lógná le. Csak a terem közepén világít meg egy fekvő halott nő.

— Hogy kerül ide ez a hulla?

Nem merek szólni. Az öcsém biztosan, energikusan megy előre, mint aki valamilyen szent kötelességet teljesít, és akadályt nem ismer. Meg szeretnék állani és megnézni ezt a gyönyörűséges asszonyt, akit isten tudja, hogy kicsoda hagyott itt e sivár magányosságban, átadva a pusztulásnak — de megállásról nem lehet szó. Egy folyosóra érünk, és szűk falépcsőn, derengő hajnali szürkületben haladunk lefelé.

— Hová megyünk? — csak suttogom, és majdnem föllélegzek.

Ezt a tájékat ismerem, ez egy veneziai kis utca. Itt jártunk egyszer Carmencitával. Ott fenn laktunk a második emeleten.

— Boldog, szép idők; mi történhetett azóta Carmencita szép szájával!...

7

A levegő mozdulatlan. Alighanem őszi felé jár már az idő. mert a hajnal színei kissé párásak.

Boldogan, enyhe fáradtsággal a térdeimben megyek előre a Canal-Grande irányában, apró utcák és hidak sokaságán át. Nem zúgolódom, kíváncsian és érdeklődéssel nézek szét.

— Milyen jó itten. Milyen szép zöld a víz. Milyen tiszta a levegő.

Gondolkoznom kell rajta, mikor is jártam itt. Nyolctíz éve, egyedül akkor is, de boldogan, mert soká tudtam aludni. Aludni felébredések nélkül, édesen, mint a cukros tej!

Végre kiértem a San Marco térre. Üres volt, bár egészen világos. Sehol egy ember, egy hang.

— Mi ez, kihalt ez a város?

Kiáltok:

— Hó, hóó!

A hangom visszhangzik az óriási kőkockák között, de nem mutatkozik élőlény. Egy madár se.

— Most mit csináljak itten? Megvan. Fölmegyek a harangtoronyba, hátha látok valakit.

A harangtorony még mindig nincs kész. Érthetetlen, a restaurálást abbahagyták talán? A piszkos, kóporos állványok alatt besurranok az ajtón, és nekiindulok a végtelen lépcsőknek. A levegő fojtó, a múlt rettenetes atmoszférája ez. Vagy a jövőmé?

Mi minden érheti az embert, sejteni se lehet, hova fogok kiérni, mit fogok látni, hol fog velem a lépcső

leszakadni — mindezt e pillanatban el se gondolhatom. Mert ha a legrosszabbat, legborzasztóbbat gondolom, a jövő mindig rám licitálhat.

Például, ha most valaki becsukná a harangtorony ajtaját, ha gyorsan befaloznák néma kőművesek, és fönn pedig zárt vasajtóra találnék. Hiába zörgetnék. Hiába döngetném, még a szabad levegőre se juthatnék ki, hogy leugorjak, lekiáltsak, és megszabaduljak fogásagomból.

Az a rettenetes a dologban, hogy a menekülés reménye miatt talán halasztgatnám az öngyilkosságot, amelyet pedig egy jó selyemnyakkendővel könnyen, pár perc alatt végre lehet hajtani. Valószínű, hogy keresgélnek kijárások, ablakok után a poros, fojtó sötétségben. Közben bóbiskolnék is talán egypár órát, valamelyik lépcsőn. Talán újra és újra hozzáfognék tapogatózáshoz, talán a körmeimmel ásnám a falat, véreznének az ujjaim... és éhen kellene halnom, mert akkor már nem lenne erőm — se az izmaimban, se az akaratomban —, hogy elvégezzem a megfojtást.

8

— Mindegy, menjünk csak föl!

Végre hosszú, hosszú percek után fölérlek az erkélyre. Nincs lezárva. Szétnézhetek. Sehol egy ember, egy hajó, sehol füstnek még nyoma se.

— Tehát kihalt a város!

Pedig éppen olyan, mint akkor volt, amikor utoljára láttam. De senki. Itt nem élnek, ez bizonyos. Miért? Hajókon elmentek mind talán? A sok olasz, a kereskedők, a gondolasok, a rampinók, a szép rojtos kendős, karcsú bokájú lányok? És az idegenek: a vörös amerikaiak és az a barna arcú, aranycipős ausztráliai milliárdosleány is, akinek a szemeit itt csodáltam lenn a Floriani kávéházban?... Megfoghatatlan. Csak legalább egyetlen galambot látnék.

Újra le kell botorkálnom a lépcsőkön, de nini, milyen gyorsan megy mostan, alig két forduló, és már a szabadban vagyok. El kell szédülnöm az erős déli napfény miatt. Nem tudom, nem látom, mi van körülöttem.

Csak az apám hangját hallom:

— Fogd meg a kezemet, fiacskám!

Megfogom. Óriási nagy keze van. Az egész tenyere alig éri át a mutatóujját.

— Jó, jó, de hiszen nem maradok itt!

— Hát akkor menj csak, ahová akarsz!

Indulok. Az apám arca fájdalmas és sápadt, de látom, hogy már letárgyalta magában az egész dolgot, nem tartóztat többé. Hátat fordít.

— Csak menni, menni innen! — szólok magamban, és vissza se nézek.

De nem tudok előrehaladni. Az út tele van apró békákkal és más meztelen, rózsaszínű apró állatokkal. Mik ezek? Koraszülött kutyák és macskák? És ni, itt fekszik köztük a Zsoli is, a régi, szép fehér kutyánk. Vérzik, az egész hasa tátong, és saját mája előtte fekszik a poros földön. Nyalogatja. Éppen mint amikor elütötte a vonat a pályaudvaron. Sírni szeretnék dühömben és fájdalmamban.

— Miért kellett akkor magunkkal vinni Zsolit a pályaudvarra?

Én akartam erőnek erejével. Apa azt mondta: „Maradjon csak itthon a Zsoli”, de én akartam. Az ember bizonyos dolgokat nem tehet jóvá. Sőt, semmit se tehet jóvá. Minden lépésével tulajdonképp elősegíti a saját pusztulását és a másokét is.

— Zsoli, Zsoli!

Le szeretnék térdelni, és meg szeretném csókolni ezt a drága, kedves állatot, ezt a jó pajtást. Azt szeretném, hogy reám nézzen, megbocsásson, hogy megszabadítson ettől a borzasztó önvádtól, ettől a fájdalomtól. Nem néz reám. A szemeiben még látszik, hogy él, de lenéz

maga mellé a földre. Sokkal komolyabb, nagyobb dolga van, mint hogy velem törődjék. Gondolkozik. Arról gondolkozik, hogy ő már elpusztul, és hogy vége mindennek.

— Jézus Krisztusom!

Ez a húgom kiáltása. A félelem összeszorítja a torkát, és emiatt a hangja olyan rekedt, erős és kemény, hogy nem lehet ráismerni. Lehajol mellettem, és fölvesz valamit a földről.

— A szíve — mondja zokogva —, a Zsoli szíve. És még mozog. Vissza kell tenni.

— Kérem, tessék elmenni innen!

— Igen, de a kutyát elvisszük.

— Hát akkor tessék gyorsan.

— Jó, de előbb visszatesszük a szívét, mert meghal.

— Ahhoz nekem semmi közöm.

— Jó, tehát csak nem fogja kívánni, hogy ez az állat maga miatt elpusztuljon!

— Kérem, rendőrt hívatok.

— Tessék.

— Gyere, vigyük gyorsan Zsolit.

— De véres lesz a kötőd.

— Nem baj!

— De addig elpusztul. Add ide csak a szívét.

— Nézze, csak gyorsan.

— No jó, de ha leejted, akkor igazán nem lehet már semmit tenni.

— Meg kell mosni.

— De honnan hozzak vizet?

— Hozd a kutyát!

— De már füttyöl a vonat.

— Szaladjunk.

— Borzasztó, borzasztó!

A KISASSZONY

Moravcsik professzornak

1

Egy napon Fülöptől levelet kaptam. A paralitikusok zavaros, összevissza írásával azt írta, hogy okvetlen, minél hamarabb látogassam meg.

Rendesen kéthetenként szoktam hozzá elmenni. Eleinte — mikor másfél év előtt szanatóriumba jutott, gyakrabban mutatkoztam. De azután, hogy sűrűn találkoztam ott a feleségével, egy viruló és bájos asszonnyal — és láttam szegény Fülöpön a féltékenységet, mikor elbúcsúztunk tőle, és együtt távoztunk, ritkábban mentem ki és csak olyan időben, amikor tudtam, hogy a feleségét nem találom ott.

Pedig igazán nem volt oka a féltékenységre. A kapunál otthon mindig el szoktam válni a szép asszonytól.

Fülöp nagyon szerette a feleségét. Későn házasodott, harmincöt éves korában, és mint annyi neuraszténiás, mohó, sápadt ember, egy hatalmas, remekbe formált leányt vett el, egy kék szemű, elefántcsontbőrű, illatos szőkeséget, akinek vastag kis piros ajkain rövidcsen kibontakozott a szenvedélyesség sajátságos akcentusa. Fülöp meg volt bolondulva. Szakított a barátaival, nem járt társaságba, a feleségével töltötte minden szabad idejét. Kicsit utáltam Fülöpöt emiatt, és kicsit sajnáltam.

Amikor a paralízis kitört rajta — a sajnálkozás fokozódott bennem, de az utálat eltűnt.

Helyzete valóban nyomorult volt.

Egy alkalommal — gyönyörű, napsugaras, mámoros tavaszi délután — a jelenlétemben udvarolt a feleségének. Tetszeni akart. Dadogva, pirulva és dühöngve — a folytonos nyelvbotlások miatt — drágának és ara-

nyosnak, továbbá a világ legszebb asszonyának nevezte élete párját, és integetett nekem, hogy menjek ki a szobából. Az asszony könyörögve, ijedten nézett reám, hogy ne hagyjam magára a beteggel. Félt, reszketett ez az egészséges, tiszta nő. És ezt megbocsátottam volna neki, de jól éreztem, hogy félelmének rugója a gonosz, szívtelen önzés volt. Sohase szerethette igazán Fülöpöt, ha most be nem akarta látni, hogy hősileg el kell viselnie a férje csókjait.

Ez az igazság tisztán jelent meg előttem e pillanatban, és kimentem a szobából, hogy ebbeli meggyőződésemet tudtára adjam az asszonynak. Később hallottam, hogy pár perc múlva mégis csengetett az ápolónőnek.

Azóta Fülöp nem beszélt többet a feleségéről. Nem is érdeklődött iránta, nem nézte, nem kérte a kezét, nem simogatta. A csinos ápolónővel sem foglalkozott, holott első időben nemegyszer felhívta a figyelmemet annak külső jó tulajdonságaira.

2

Délután elmentem hozzá.

Sajátságos változást vettem rajta észre. A vonásai, ezek a szép, férfias és rokonszenves vonások, most gyerekesek, rajongóak voltak, elsimultak és kitelődtek valami átszellemültség örömében. Kedves volt, de ünnepléses.

— Barátom na... nagyon örülök, hogy... hogy eljöttél. Fo... fogok neked va... valamit mondani.

Boldogan mosolygott reám, és szorongatta a kezemet.

— Barátom — mondta —, egy hét óta vettem észre, hogy van itt nekem valakim. Egy szép, szép kisasszony.

Szinte imaszerűen hangsúlyozta az utolsó mondatot, mint egy kisgyermek, aki a hallott mesét továbbadja a kisöccsének vagy húgának, és szeretné mindazt a szépet, gyönyörűt és megható, ami szívében van, egéskében, hiánytalanul továbbadni.

- Egy kisasszony — folytatta Fülöp.
- Milyen? — kérdeztem.
- Egy szép, kedves kisasszony. Ő gondoskodik rólam. Minden pillanatban velem van. Beszélget velem, biztat és gyógyít.
- Mit mondott? — érdeklődtem.
- Sok mindent. Most is szól hozzám.
- És mit beszél?
- Fülöp figyelve nézett a kerek falórára, mely ágyával szemben függött, azután elmosolyodott:
- Azt mondja, hogy te igazi jó barátom vagy.
- Az óra vagy a kisasszony?
- A kisasszony. Az óra hangjával beszél hozzám. Az órából hallom a hangját. Tisztán és világosan szótalagolva mond mindent együtt az órával, amint az óra tiktakol.
- És miket mondott még?
- Hogy meg fogok teljesen gyógyulni, csak legyen türelmes.
- De hisz ez természetes! — mondtam, és megdöbentem attól a szemrehányástól, amely a kisasszony szavaiban rejlett. Hirtelen eszembe jutott, hogy a felesége is, én is egyaránt elmulasztottuk Fülöpnek hangsúlyozni és ígérni a gyógyulást. Szinte természetesnek találtuk, hogy már belenyugodott, hogy gyógyíthatatlan.
- És mióta vigyáz rád, van veled a kisasszony? — tettem hozzá azután.
- Mióta itt vagyok, folyton. Azt mondja, hogy mióta behoztak, mindig gondoskodott rólam. És mindenre emlékszik.
- Fülöp újra elmosolyodott, hallgatott egy kicsit, azután folytatta:
- Milyen kedves! Most azt mondta, hogy az első nap este, mikor idehoztak, sírtam az ágyban, és hogy ez gyerekesesség volt.
- Milyen a hangja? — faggattam Fülöpöt.
- A ha... hangja, barátom, édes hangja van. A

harmadik elemiben egy napon egy tanítónő helyettesítette a tanítónkat. Egy fiatal, fehér ruhás, barna hajú leány, annak volt éppilyen hangja. Lágy és kellemes, mint a szép muzsika. Egész nap el tudom hallgatni. És olyan jó, hogy mindjárt beszél, mihelyst kívánom.

Elhallgatott, várt, mintegy hegyezte a vékony, lesoványodott füleit. Olyan volt a fehér párnák között, mint egy múmia. Mozdulatlanul feküdt, s csak a feje látszott ki, mint a kisgyereké a pólyából. Azután elmondta, hogy a kisasszony biztosította őt, hogy ma este a vacsoránál egyik kedvenc étele, a tejbegríz fog szerepelni.

— A feleségednek beszéltél a kisasszonyról? — kérdeztem.

— Nem — mondta komolyan, és zavar nélkül elsiklott a téma élén. — Senki se tudja, csak a főorvos és te. A segédorvosnak se mondtam meg. Az sokat beszélget a feleségemmel lent a szalonban, és megmondaná neki. Nem jól esnék az asszonynak. Kérlek téged is, hogy ne mondd neki.

— Nem, nem, semmi szín alatt — erősítettem —, hiszen nem volna nyugta a féltékenységtől!

Kis szünet következett a beszélgetésben, azután Fülöp folytatta:

— Annyit tudnék róla mondani!... Olyan nő, akire mindig vágytam, s amelyet nem láttam egész életemben egyet se.

— El fogod venni, ha felgyógyulsz?

Nem döbbsentette meg a kérdésem. Kicsit gondolkozott, azután felelt:

— Nem! Minek venném el? A válasz nehezen menne. Ő mondta is, hogy ne váljak el a feleségemtől, ne okozzak szomorúságot senkinek, ő így is mindig velem marad. Tisztán, önzetlenül szeret engem.

E pillanatban egy légy szállt Fülöp arcára.

A beteg elmosolyodott, és nem kergette el.

— Látod ezt a legyet a homlokomon — mondta mosolyogva —, ezt is ő küldte. A legyek döngenek, mu-

zsikálnak, a fülembé éneklik az ő üzeneteit. Mindig tud valami jó hírt üzenni.

— Ez a légy most mit mondott?

— Ez... ez, várj csak, semmit, de ő küldte ide hozzám. Ezek a legyek nem csípnek, nem székíroznak. — Kenyérgalacsint vett elő a zsebkendőjéből, és a kopasz homlokára ragasztotta.

— A legyeknek — suttogta mosolyogva —, táplálom a legyecskéket.

— Nézz szét a padlón — mondta azután. — Nem hinned, és az orvos nem is tudja, tele van villamossággal. Ezt is ő bocsátja szét itten, hogy gyógyítson velem. És érzem, hogy gyógyulok. Az ágy lábain keresztül feljön hozzám a villamosság, és állandóan kering a testemben. Erősödöm napról napra. Egészen másképp hat ez, mint amikor reggelenként a segédorvos egy kicsit megvillamoz. Attól ugyan meghalhatnék. Ez gyógyít percről percre.

— Mi a kisasszony neve? — szakítottam félbe Fülöpöt.

— A neve... a neve... nem tudom. Sohase mondta. Pedig kérdeztem már párszor.

Fülöp várt, és az órát figyelte. Azután mosolyogva szólt:

— Most is azt mondja, hogy ezt ne kérdezzem, elégedjem meg azzal, hogy szeret engem... Ilyen szeretetről fogalmam se volt eddig, barátom. Állandóan érzem, és boldog vagyok velem. Nézz ki az ablakon, oda fel a háztetőre. Látod azokat a szép nagy madarakat a villámhárítón? Azokat is ő küldi ide. Ha unatkozom, nézhetem őket, amint repülnek, kergetőznek. Szórakozhatom. És velük is üzeneteket küld.

Kinéztem. A madarak közönséges fekete varjak voltak.

— Milyen színű ezeknek a madaraknak a tolla, nem látom jól? — kérdeztem Fülöpöt.

— Ragyogó kék és zöld, és némelyiknek aranyszínű tollai is vannak.

— Jó — mondtam —, szóval te, Fülöp, egy boldog ember vagy. Az ügyed jó kezekbe van letéve, és halad egyenesen előre.

3

Elbúcsúztam tőle. Lehaladva a lépcsőkön, találkoztam a segédorvossal.

— Bámulatos — mondotta — a betegünknél ez az újonnan fellépett téves eszme, amelyet illúziók és hallucinációk támogatnak. Szép bizonyítéka annak, hogy ha a butulás egyéb tünetek fokozatos fejlődése mellett nem mutat hajlamot az előrehaladásra, akkor az épebb psyche mégiscsak mindenképpen megvédi magát a kellemetlen, elviselhetetlen és rettenetes benyomások elől, amit a hozzátartozó test feltartóztathatatlan pusztulásának látása egy-egy világos pillanatban nyújt. Ez néha nem megy simán. Akadnak betegek, akik napokig sírnak, és látni rajtuk, hogy tisztán ismerik sorsukat és állapotukat, de azután megjelenik, mintegy automatikusan, a mentőeszme, egy badar és téves gondolatkör alakjában. A beteg pár nap alatt királlyá, császárrá, Napóleonná, dúsgazdag emberré, atlétává teszi magát, és a mentőgondolat mellett — amely megadja neki az életnek a lehetőségét — makacsul kitart. Betegünk egy ideális leányalakot kreált magának, akinek az óra ketyegésében hangját hallja, s aki mindenféle kellemes és szép dolgot mond neki, főleg pedig a gyógyulást hangsúlyozza. Vonalmában minden szexuális motívum hiányzik.

— Igen — mondtam —, tudom, tudom, igen!

Kissé bántott a fehér kabátos fiatalember elbizakodott hangja és öntelt mondatszerkesztése, és sietve elbúcsúztam tőle.

Tehát — szőttem tovább a gondolatot magamban —, tehát nemcsak én és a főorvos tudjuk a Fülöp titkát, hanem a segédorvos is, akinek a főorvos elmondotta.

A segédorvos el fogja mesélni a titkot Fülöp feleségének. És Fülöp felesége többé nem fog habozni — amint eddig habozott, hogy Fülöpöt a segédorvossal megcsalja.

És Fülöp feleségének igaza lesz — vontam le a végkövetkeztetést könnyörtelenül.

1910

SCHMITH MÉZESKALÁCSOS

A lőcsei városi régiségtárban betűztük a pallos felírását.

*Wenn ich diesen Schwert thue aufheben,
So wünsche ich dem armen Sünder das ewige
Leben.*

Két kézre fogtam a fatális, nagy, nehéz kést, és próbálgattam, hogyan vághatott vele a hóhér.

Eszembe jutott azután egy Zichy Mihály-féle illusztráció, amely útba igazított, és most már heroikusan suhogtattam a levegőben az ócska, de kitűnő acélt.

— Rettenetes! — suttogta Margit. Rajtam is végigfutott a hideg. Átércztem a pallossal való kivégzés rettenetességét, magam előtt láttam a lőcsei hóhért, ajkain a kegyetlen, keresztény gondolattal: „Wenn ich diesen Schwert thue aufheben, So wünsche ich dem armen Sünder das ewige Leben.”

— Ez az a pallos — betűzte Margit a magyarázó cédulát —, ez az a pallos, amellyel az utolsó halálos ítéletet végrehajtották. A delikvens Schmith mézeskalácsos volt, aki feleségét megölte.

— Mikor volt ez a kivégzés? — kérdeztem az őrtől. Az őr azonban nem tudott semmit se mondani.

Már majdnem bosszankodni kezdtem, mert érdekelt a Schmith mézeskalácsos története, és akármilyen ügyefogyott szervírozásban is, de rögtön kívántam hallani, amikor Margit megismételte a kérdést:

— Mikor volt, mikor? — kérdezte dallamosan.

— December 31-én volt — mondtam —, 1732-ben.

Siettek vele, mert 1733-ban már Lőcse elvesztette a pallosjogát.

— 1733-ban? És miért?

— Sok mindenféle oka volt annak — feleltem könynyedén és a magyarázó fölényével. — Sok mindenféle oka volt. A király rendeletileg visszavonta a pallosjogot, amelyet, ha jól emlékszem, Zápolya János adományozott, bár ebben az egyben nem vagyok biztos. Szóval 1732. december 31-én volt a kivégzés. Ennek a Schmithnek a történetét a feleségével különben részletesen el fogom mondani magának.

— Jó — mondta Margit —, nagyon érdekel, de honnan tudja?

— Honnan tudom — válaszoltam kissé határozatlanul —, részletesen benne van az egész dolog a krónikában, amelyet már nem tudom, hol olvastam.

Elkészültünk a régiségtárral, áthaladtunk az óriási, kőkockás csarnokon, amelynek kandallójából a legfinomabb XVI. és XVII. századbeli koromnak illata áramlik, és lejtünk a széles lépcsőkhöz.

Később a Szent Jakab-templomban a szárnyas oltárok, az aranyozott faszobrok, a szarkofágok között elkezdtem a mesét.

— Nézze — mondtam Margitnak, és megmutattam a mézeskalácsosok céhmesterének címeres ülését —, itt hallgatta vasárnaponként a misét Schmith mézeskalácsos. Ha jól emlékszem, Schmith Fábián. Itt ült a képfestők és a könyvkötők céhmesterei között, mint a céhek jelvényeiről láthatni.

Hallgatag ember volt, tudta titkolni, hogy mit gondol, és mit érez. Ezért választották meg harmincnégy éves korában céhmesternek. Akkor ez imponált az embereknek, ezerhétszáz körül.

Erős német akarat volt ebben a csúnya, vizes szemű, halszájú, sápadt emberben. Még hozzá vörösesszőke haja volt. Az ilyen férfiak tudnak szeretni esztendőig, szívesen, némán, féltékenyen, mint a vakondok. Ezenkí-

vül a legjobb mézeskalácsos volt Lőcsén. Külföldön tanult, Nürnbergben és Drezdában, ahol annak idején a mézeskalácsos ipar aranykorát élte. Abban az időben az emberek szerették a mézeskalácsot. Nem kuriózum, hanem csemegeszámba ment, és még cukrárszok nem voltak. Szóval képzelheti, hogy Schmith hogyan gyűjtötte az aranyakat rakásra aládájában. Volt tekintélye, pénze, csak jó barátja nem volt. Senki se szerette ezt a Schmithet.

Vannak ilyen emberek. Saját maguk előtt szégyenlik, ha valakinek a szeretetét vagy a barátságát keresnek. Kívül hideg a bőrük, mint a kígyóé, és izzad a kezük, de belül fáj nekik az elhagyottságuk, és a dacuk befelé szúrja szívüket. Mindenki meg szimatolják az irtózást, az undort és az ellenszenvet, amelyet csúnyságukkal, kedélytelenségükkel fölkeltenek. Érzik, látják, hogy nincs menekvés, hogy szerencsétlenségre, magányra, ellenszenvre vannak ítélve a születésük óta. Nos, és mit magyarázzam magának tovább: ilyen ember volt Schmith mézeskalácsos.

Harmincöt éves korában elhatározta, hogy megházasodik. Sokat rágódott rajta, törte a fejét, hogy jó lesz-e, vagy rossz lesz-e. Félt, hogy nevetni fognak rajta. Azért hogy egyáltalán egy ilyen csúnya, zárkózott, hideg ember házasságra, szerelmeskedésre gondol. És borzadt a gondolattól, hogy a felesége meg fogja csalni. Hiszen annyi a szép férfi, annyi a kedves, meleg hangú, forró szájú, erős és fiatal legény. Mondom, sokat töprengett Schmith, de mégis elhatározta magát.

— Mit ér az aranyom, és mit ér az, hogy céhmester vagyok — semmit. Nem szeret senki. Az emberektől nem koldulhatok szeretetet és bátorságot, erre nem vagyok képes. De a pénzemért kaphatok szép lányt. Hozzám adják a legszebb lőcsei lányt is, mert gazdag vagyok. És a templomban összeesket bennünket Maurer Constant prépost úr, akkor az asszony szeretni köteles engem, és köteles forrón megcsókolni a számat, és köteles engem megölelni, amikor csak akarom. —

Így morfondírozott Schmith, és rászánta magát, hogy megházasodik.

Csak ott hibázta el a dolgot, hogy éppen a legszebb lányt kellett neki kiválasztani. Az ilyen emberek egyszerre akarnak kárpótlást minden szerencsétlenségükért és bánatukért. Schmith is azt akarta, hogy most már még a tetejében irigyeljék az emberek. Paul Walternek, az ötvösnek lányát, Évát kérte meg. Négy hét alatt megvolt a lakodalom, márciusban. Ezerhétszáz-negyvenkettő márciusában.

— Az elébb harminckettőt mondott — szólt közbe Margit mosolyogva.

— Harminckettő? Persze, az ezerhétszázharmincketedik évről van szó — folytattam folyékonyan. — Márciusban volt a lakodalom. Schmith magát a kékfestők céhmesterét, Meliuszt kérte fel násznagynak, a Juhász Meliusz Péternek egyik leszármazottját, tudja, akiről a magyar irodalomtörténetekben szó van. Paul Walterék a városbíróvá választották násznagynak — ennek nevét nem tudom, elvégre az ember nem emlékezhetik mindenre —, de a városbíró nem fogadta el. A násznagy más lett. A dolog magyarázata az volt, hogy a városbíró fia a bolondulásig szerette Évát, és úgy kellett volna, hogy ő kapja feleségül, de a vén zsugori Paul Walter nem adta hozzá a lányt. Nyilván gazdagabb vőlegényt akart. Az aranyművesség és az arannyal való foglalkozás kapzsvá teszi az embereket. Ez menti Paul Waltert; ő, aki egész életében arannyal dolgozott, csakugyan azt hitte, hogy az arany egyenlő a boldogsággal. Meg volt róla győződve. És a leányt boldognak akarta látni. Éva nem ellenkezett, ez akkor nem volt divatban. Az ezerhatszáz és hétszáz években a szülők sokkal nagyobb urak voltak. A királyok is, a főispánok is, a városbírók is! Érti?

— Értem — felelte Margit értelmesen.

— Nos, és persze Éva sápadt volt az esküvőn, mint ahogy illik. Sápadt volt, sok ezüst karos gyertyatartóban négyszáz gyertya égett. Komoly, komor esküvő

volt. Sok nehéz vörösbort megittak a férfiak, és kevés tánc volt. Három nehéz vasasláda zárta a menyasszony kelengyéjét. Gyönyörű, drága kelengye volt. Skófium, násfa, szattyán, brokát, selyem, bársony, patyolat és minden efféle finom dolog, amit csak el tud képzelni. Ez vigasztalta Évát is. Hiú leány létére rajongott a selyemért, és tudta, hogy Schmith Fábián nem fog takarékoskodni vele szemben. Az ilyesmit a húszéves lányok akkor is megérezték. Schmith nem is takarékoskodott. De persze nem tudta boldoggá tenni a feleségét. Ha már leányról lett volna szó, valami hideg, kedves, szerény teremtésről — még lehetett volna. De Éva fekete szemű, piros arcú, forró lány volt, mint a vérbeli narancs, aki hevesen és erőszakosan vágyik a teljes, tökéletes boldogság egy pillanatára. No, ezt Schmith nem adhatta meg neki. Undorodott a kedveskedéseitől, az alázatoskodásaitól, a rettenetesen szenvedélyes és mégis szégyellt és titkolt szerelmétől. Schmith mindig érezte, hogy erre a szép asszonyra neki tulajdonképp nincs joga, mindig félt, mindig féltékeny volt, mint egy dühös kutya, aki nem ugat, csak mar. És még csúnyább volt olyankor, ha ránézett a feleségére. Ilyenkor ragyogtak a vizes szemei, mint a békáé. Lehetett bennük látni, hogy mindenért kárpótolva érzi magát, hogy az övé lehet ez a szépséges nő. Hogy az hideg maradt az ő undok hullócsókjai közepette, azt nem bánta. Ez a megaláztatás még fokozta az infernális szenvedélyének erejét.

Ugyanennek az évnek a decemberében, nyolcadikán, a késmárki vásárra ment Schmith. Lócséről Késmárk egy napi kocsit. Gyönyörű holmit vitt magával, a többek között újfajta tükrös szíveket, amelyeknek kitalálására a felesége iránti szerelme inspirálta. Kilencedikén és tizedikén volt a vásár. Tizenegyedikén este kellett hazaérkezni Schmithnek, de ő otthagyta a második vásárnapot, és már tizedikén este hazajött. A városbíró fiát persze ott találta a hálószobában. Nem érte ott. Az ajtó be volt zárva. Zörgetett, betörte, rettenetes erő

volt benne. Abban a pillanatban ugrott ki az ablakon a bíró fia. Schmith egy hangot se szólt. A feleségének rohant és megfojtotta. Ezt egészen jól el lehetett várni Schmithtól, nemde? — kérdeztem Margitot kissé aggodva.

— Igen — felelte egyszerűen.

— A börtönben Schmith nyugodt volt. Sokat imádkozott, mint vallásos emberhez és céhmesterhez illik, és bizonyos megelégedéssel várta a halált. Azt mondhatnám, hogy örült annak, amit tett. Cserébe a saját sok bajáért, a féltékenység kínjaiért, a sok munkában eltöltött örömtelen napért — most igazán végképp és visszavonhatatlanul magáévá tette a feleségét; kifogta, kiemelte az életből, mint a horgász a halat a vízből. Az övé volt, nem lehetett többé elvitatni tőle. Ilyen aljas, gyalázatos megelégedettséget érzett Schmith.

Az ítéletet egykedvűen fogadta; nem szólt egy árva szót se. Szilveszter napján hajtották végre a halálos ítéletet. Az egész város ott volt, kivéve Paul Walterékat. A bíró fia ellenben ott nézte a kivégzést, közvetlen közelből. Schmith meglátta, de az arca nyugodt maradt.

Senki se sajnálta a mézeskalácsost; éppen azért, mert semmi megbánást, semmi halálfélelmet nem mutatott.

Összetett kezekkel térdelve és imádkozva fogadta a hóhér csapásait, aki elsőre teljesen levágta a fejét.

Itt szünetet tartottam az elbeszélésben, és vizsgáltam Margit arcán a történet hatását. Kissé elfogódott volt — amit az elbeszélésben szereplő rémes elemeknek, hóhér, kivégzés stb. tulajdonítottam —, de a szemei nem voltak könnyesek. Jónak láttam tehát másra terelni a szót, hogy kudarcom lehetőleg ne konstatálódjék. (Mert be kell vallanom, a könnyeire dolgoztam.)

Aztán mind a ketten az óriási gótikus főoltár szemléletébe merültünk, amely Lőcsei Pál mester munkája, és csodálatos szépségű alkotás.

A KÚT

Július első péntekén korán reggel kezdte ásni a kutat Meyer Lőrinc Huber Ádáméknál. Ásott, ásott szorgalmasan, és szombat reggel a gödör már kétszer olyan mély volt, mint Meyer Lőrinc egy hosszúságában. Nincs mit csodálkozni ezen; ő volt a legjobb kútásó Piliscsavolyon. Szombaton délben, harangozáskor kijött Meyer Lőrinc a kútból. Jóízűen megebédelt. Háromszor is kért a túros csuszából — Hubertné főzte —, azután szundikált a ház árnyékában. Két óra tájban felkelt, folytatta az ásást.

Körös-körül aludt a falu, ernyedte meleg délután volt. Három vagy négy óra lehetett, amikor Huberek legkisebb fia kijött a házból, és úgy találta a kútásót, hogy övig be volt temetve földdel. Nyögött és kiabált szegény Meyer, de a hangja alig hallatszott a mély gödörből. A kisgyerek mindjárt átszaladt a szomszédba, mert otthon nem volt férfi, és hamarosan segítséget hitt. Meyer jajgatott kicsit, de különben nem volt baja. Hangosan azt kiabálta, hogy senki a kútnyíláshoz közel ne jöjjön, azután Panesz Jakabnak mondta, hogy a létrát kösse meg kötéllel, és eressze le neki, majd megpróbál rajta kimászni.

De csakhamar visszahúzatta, azt mondta, hogy a létra ott nem fog rajta segíteni, hanem lassan jöjjenek közel egy hosszú vasvillarúddal, s próbálják kihúzni, majd ő belekapaszkodik. A Panesz Jakab és a Lehr Jóska húzták. Meyer még biztatta is őket:

— Húzzátok, fiaim, ti vagytok a legderejobb legények a faluban.

Húzták, de egyszer csak fölördített a Meyer Lőrinc.

A rúd felvrezte a kezét, el kellett engedni. A két fiú elesett, és ebben a pillanatban még egyet omlott a kút. Keveset omlott, de könyökig betemette a Meyer Lőrinc kezeit. Ekkor látták már, hogy a kútásó egészséges, piros arca halványsárgává változott az ijedelemtől.

— Tíz lépésnyire menjen mindenki a kúttól — üvöltötte Meyer Lőrinc —, és menjetek el a Jausz Konrádért, a sógoroméért, mert ide dobot kell ácsolni, másképp ki nem vesz engem az atyaisten sem! — A Lehr Jóska ment el szaladva. Jausz Konrád otthon ült, pipázott, azt mondta, hogy a halálos ellenségének nem megy segíteni. Tudnivaló, hogy Jausz licitáltatta el a sógorának a földjét. Innen eredt az ellenségeskedés. Lehr Jóska kérte egy ideig, azután elment. Útközben találkozott a Meyer Lőrinc hűgával, a Soblocherné térdre borulva könyörgött Jausz Konrádnak:

— Felejtsd el a haragot, ami köztetek volt. Az Isten nem felejt el, ami jót tesz, de ne félj, Meyer Lőrinc se fogja elfelejteni.

Jausz Konrád egy ideig csak nézett maga elé, azután azt mondta, hogy jól van, elmegy. Fogta szerszámait, és elment velök, de a pipát ki nem vette szájából. Attól félt, hogy megszólják, amiért annyira siet ellenségét megmenteni. Jó öt óra elmúlt már, mire Jausz Konrád odaért. Nem szólt egy szót se, levetette a kabátját, deszkát szedett össze, és ácsolni kezdte a kút köré a dobót.

Odalenn Meyer Lőrinc meg azon igyekezett, hogy a kezét kiszabadítsa. De nem tudta. Még könyökig se volt egészen betemetve, és mégis úgy fogta a föld, mint-ha a legerősebb kötelekkel kötözték volna le.

Eközben elszaladt valaki Meyer Lőrinc feleségéért is, aki a falu túlsó végén dolgozott. Amióta Meyerék elszegényedtek, az asszony napszámba járt.

Jausz Konrád ezalatt lassan, de biztosan végezte a dolgát. A többiek meg némán nézték. Meyer Lőrinc se szólt egy szót se, csak néha tekingetett fölfelé, azután hosszú vártatva mondta:

— Siess, Konrád, mert úgy látom, újra omlani fog a kút, és ha beomlik, akkor benyomja a mellemet, úgy-hogy kiszalad belőle a szusz. (Nevetett utána, de erőltetve.)

Jausz Konrád nem szólt egy szót se, csinálta tovább a dolgát, kalapálta, szögezte a deszkákat. Hátral a kerti kisajtó egymás után nyikorgott, gyerekek sompolyogtak be rajta. A két Láng gyerek fölmászott az eperfára, és ráültek arra az ágra, amelyik a beomlott kút fölé hajolt. Azután lejöttek a Soblocherék gyerekei, és megérkezett Huber Franci is a kocsival a tanyáról. Szénát hozott, kinyitotta a kaput, és be akart hajtani. Hát akkor látta, hogy tele van az udvaruk emberekkel.

Hubert Franci eleinte káromkodott, de azután, mikor meglátta, hogy miről van szó, elcsendesedett. A tárva-nyitva hagyott kapun keresztül hamarosan szorongásig megtelt az udvar emberekkel. Jausz Konrád alig tudott mozogni. Azt mondta, hogy öt lépésre mindenki menjen távolra, mert másképp nem dolgozik tovább. Schickepenz Tónit meg is lökte, mire ez azt mondta neki:

— Ne hencegj!

Jausz Konrád arca szinte elkékült a méregtől, de nem szólt egy szót se.

Az udvarban ezalatt folyton többen és többen jöttek. Hárman vagy négyen a hátsó kapun fejszékeket hoztak, és arra álltak. Huber Franci erre megdühösödött. Azt mondta, hogy ha mindenki ki nem megy az udvarból, elhíja a csendőröket. Senki se mozdult. Franci elment a csendőrökért.

— A csendőrlaktanyáig negyedóra járás — számítgatta mindenki —, addig maradni lehet.

Érdemes is volt, mert megérkezett Meyer Lőrinc felesége. Sírt szegény asszony, lihegett a szaladástól, halálra volt ijedve. Kérte Jausz Konrádot, ezt mondta:

— Siessen, az Isten áldja meg, ügyis maga az oka, hogy ide jutott az uram!

Erre Jausz Konrád arca újra sötétkék színt váltott. Főlegyenesedett, és csak ennyit mondott:

— Én vagyok az oka, no jó!

Azzal legyúrte az ingét, fölvette a kabátját, és elment. Halálos csend volt az udvarban.

Meyer Lőrinc fehér volt, mint a fal, torkaszakadtából kiabált a feleségére: — Te barom, hogy tudsz ilyet mondani! — és borzasztóan káromkodott.

Azután Jausz után kiabált:

— Hallod-e, Jausz Konrád, nem igaz, amit a feleségem mondott, nem te vagy az oka. Magam vagyok az oka, mert rosszul ástam a kutat, és nem vigyáztam. Ha ki nem húzol, megdöglök. Hallod-e?

— Beszélhetsz neki — mondta Schickepenz Tóni —, már elment.

— Hát menjetek utána! — ordított a Meyer rémült kétségbeesett hangon — menjetek utána, mert a föld újra omlani fog!

— Nem hozza azt vissza még az atyaisten se — vélekedett Thomas Péter —, nem olyan ember Jausz Konrád.

— Itt a föld újra repedt! — kiáltotta újra Meyer Lőrinc. — Itt az előbb nem volt repedés. Ha vissza nem hozzátok Jausz Konrádot, ti lesztek az okai, ha megdöglök.

Meyerné már ekkor régen Jausz nyomában volt. Kísérte, amerre ment, és sírva könyörgött neki, hogy jöjjön vissza, ha Istent ismer. De Jausz Konrád hátra se nézett, csak ment egyenesen előre, hazafelé, kezében a szerszámokkal, és mindig csak ennyit válaszolt:

— Jó, hát ha én vagyok az oka!

Mikor látta Meyer Lőrinc, hogy itt nincsen segítség, akkor teljes erejével elkezdett mozogni, hogy kihúzza a kezét. De alig tudott mozdulni, valami keveset, és kihúzni egyik kezét se bírta. Csupa veríték volt a sápadt arca, és a kidülledt szemei könnyeztek. Azután fáradtan lihegve, megnyugodott. Ekkor a két széle lassan mozogni kezdett. Két lépésre a széltől kifelé, körülbelül négy ujjnyi hasadékot láttak. A hasadék nőtt,

és egyszerre zajtalanul újra lecsúszott a mélységbe egy nagy csomó föld.

Meyer Lőrinc eltűnt. Nem látszott belőle semmi.

Éppen akkor érkezett meg Huber Franci a zsandárokkaal. Mindenki csendesen kitakarodott az udvarból.

A zsandárok hamarosan lerakták a fegyvereiket, ásókat szereztek. Beugrottak a gödörbe, és gyorsan ásni kezdtek. Eltartott öt percig, míg ráakadtak Meyer Lőrinc fejére. Az egyik zsandár bele is vágott egy kicsit az ásóval, de az nem lett volna nagy baj. A baj az volt, hogy Meyer Lőrinc már halott volt.

1911

KATONAI BEHÍVÓ

Június 14-én délután Barna úr, a főnököm, az *Első faipari* igazgatója, bejött a hivatalba. Sürgősen el kellett neki utazni üzleti ügyben Tápióbicskére. Nekem meghagyta, hogy négy nap múlva hazajön, addig kifizetések nem lesznek, és elment. A kapuból azután újra feljött. Káromkodott, hogy most jut eszébe, hogy behívták gyakorlatra, holnap kellene jelentkeznie, a kérvénye pedig, amelyben az elhalasztás végett folyamodott, még nem jött vissza. Szidta az istent, hogy ez hamarább eszébe nem jutott, és hogyha nem kapta meg a halasztást, akkor meg fogják büntetni, de viszont nem hagyhatja a tápióbicskei üzletet sem, mert ha más elcsípné, akkor őtet menten megütné a guta. Tehát meghagyta, hogy tudjam meg a katonai ügyosztálynál, mi lett a kérvényével, és ha nem kapott halasztást, akkor sürgönyözzek vagy telefonáljak Tápióbicske 3. Frenreisz Gyula úrnál, a sógoránál. Ezzel elment.

Én korán keltem (átadtam a csomagpostát Jánosnak, a szolgának), egyenesen a Károly körúti városházhoz mentem. Ott várni kellett egészen IX-ig, mert a hivatalos óra jóval IX óra után kezdődött. Bementem a földszint jobb oldalon levő alosztályhoz. Ott azt mondták, várjak. Erre dr. Vitár Emil tanácsjegyző úrhoz fordultam (I/19), aki előzőkenyen Pollákovics katonai nyilv. ügyvezető úrhoz utasított. Ez 1/2 X-kor volt. Pollákovics úr azt mondta, hogy az iktatóba menjek III. udvar, II. emelet, 102 ajtó. Ott kaptam az iktatási záradékszámot:

280624 ügyoszt. IV.

És azonkívül a IX. ker. előjárósági iktatószámot, ez: 261254/I.

Itt megmondták, hogy az egész ügydarab június 9-én áttétegetett a IX. kerületi előjárósághoz. Ezen két számmal visszamentem Pollákovics úrhoz, aki szintén mondta, hogy át lett véve az ügy. Ez 1/2 XI-kor volt. Felültem a villamosra, hogy a IX. kerületi előjáróságnál tudakozódjam. Ideérkezve először a III. 4., azután pedig az I. emelet 6. szám alá mentem, ahol Zelán úr mindent felkutatott, de a legjobb akarata mellett sem tudta az ügydarabot megtalálni, mivel azt eddig nem küldték el záradékolás végett. (Valószínűleg, mert nem volt felszerelve, tudniillik a behívónak is csatolva kellett volna lenni.) 1/4 XII-ig kereste az aktákat, azután azt mondta, hogy talán a VIII. kerületi előjáróságnál van. Felugrottam a villamosra, és a Baross utcáig villamosan mentem a 6. sz. kezelőhivatalba. Az ott levő szolga megnézte a számokat, de a világért se akarta megmondani a kezelő nevét. Mire végignéztük a lajstromot vele, 3/4 XII. volt. Én erre a IX. kerületi előjárósághoz villamosoztam Zelán úrhoz. Ő megnézte a friss postát is, de az elintézés nem érkezett meg. Én most arra kértem, nem lehetne-e telefonálni a katonai ügyosztályba, mire azt mondta, hogy már nem lehet, mert nincs ott senki, azonban nem kell félni, mert ha az az indok van a kérvényben, hogy Barna úr üzletvezető, akkor nem kell tartani semmitől. Azonban holnap reggel okvetlen jelentkezék Barna úr a tanácsnok úrnál.

Én ezzel nem elégedtem meg. Villamoson visszamentem a katonai ügyosztályhoz, de már 1/2 I lévén, csakugyan senki sem volt ott, csak a postások. Felhívtam tehát Tápióbecske 3-at, de választ nem kaptam, miután csak XI-ig van hivatalos idő vidékkel beszélni. 1/2 II-kor villamoson mentem haza. Igen nagy meleg volt. Otthon János felesége mondta, hogy Barna úr keresett reggel telefonon, és hogy hívjam fel Tápióbecske 3-at. Rögtön villamosra ültem most, és kimentem a Nyugati

pályaudvarhoz. Meg akartam sürgönyözni Barna úrnak, hogy telefonálni fogok. Közben a Terminus Kávéházba bementem, és felhívtam Tápióbecske 3-at, de hiába, mert hatan voltak előjegyezve. Egy ideig vártam, azután otthagytam és elsiettem a Nyugati pályaudvarhoz, és a távírdából telefonáltam. Kiállítottam a nyugtát, és lefizettem egy koronát, azonban hiába kapcsolták, senki sem jelentkezett. A távíróhivatal azt mondta, hogy ilyenkor nem szokott senki ott lenni. Lecsengettettem többször, de nem válaszoltak. A pénzt visszakaptam. Erre 3/4 III után egy táviratot adtam fel, hogy telefonálni fogok. A pályaudvarról hazajöttem, és itt-hon vártam a telefontól. Eközben ettem húsz fillérért sonkát és tíz fillérért három darab császárszemlyét, melyet János felesége hozott, és telefonáltam az Adria Kávéházba, és az Árpád Kávéházba, nincs-e ott Barna úr. Jól tudtam, hogy nincs ott, mert Tápióbecskén van. Valóban, a pincérek jelentették, hogy nincs ott. Ezután felbontottam és elolvastam apám levelét, amely délután érkezett. Apám írta, hogy csak legyek szorgalmas, és ha mostani helyemen a *Faiparinál* egyelőre nincs is semmi fizetésem, legyek mindenben pontos, és végezzek el lelkiismeretesen mindent, mert a jutalom nem fog elmaradni, és boldogulni fogok az életben.

Este VIII-kor elmentem hazulról, és azt mondtam Jánosnak, hogy ha Barna úr telefonál, én a Kör Kávéházban leszek, és hogy X óra körül otthon leszek. Ekkor a villamosra ültem, és mentem egész a Bodó Kávéházig, és felmentem Barna úrék lakására, véletlenül nem jöttek-e már haza. A szomszédban künn levő cselédlányoknak azt mondtam, hogy ha hazajönne Barna úr, mondják meg neki, hogy itt volt a gyakornok. Ekkor nyomban a Bodó Kávéházba mentem és telefonáltam haza, de János felesége azt válaszolta, hogy Barna úr nem telefonált. Én most a Nyugati pályaudvarra mentem megtudni, hogy nem jött-e vissza a sürgöny. De nem jött vissza. Innen cukrászdába tértem be. Megettem két darab krémes lepényt (tizenhat krajcár), és

onnan is telefonáltam. Most János azt válaszolta, hogy Barna úr nem telefonált. 1/2 XI-kor éjjel hazajöttem. Felkeltettem Jánost, azt kérdezve, hogy nem-e telefonált Barna úr, mire azt felelte:

— Nem!...

Én erre egy kicsit leültem egy székre, és azután még egy utolsó fórumhoz folyamodtam. Felugrottam a villamosra, és kimentem újból a Bodó Kávéházig, illetőleg a József körút 62 alá, becsengettem, és a házfelügyelőnél megkérdeztem, nem-e jöttek haza Barna úrék? Nem jöttek. Ő kérdezte, mikor jönnek haza, mert ha elutaznak, akkor a lakáskulcsot nála le kell adni. Én azt feleltem, hogy legyen nyugodt, valószínűleg még ma hazajönnek. Ezt azért mondtam, nehogy Barna úrék-nak ebből bajuk legyen, hogy a kulcsot le nem adták. Majd villamoson tovább mentem a Király utca 84 alá, a Barna úr feleségének a nővéréhez, megtudni, nem jöttek-e vendégek, mivel este Barna úrék gyakran oda szoktak menni. A házfelügyelő azt mondta, nem tud róla, nem hiszi. Először fel akartam menni megkérdezni, de a lakásban sötét volt, gondoltam, hogy nem zavarom őket. A házfelügyelőnek azt mondtam, ne szóljon semmit. Ez XII óra előtt volt. Innen a Nyugati pályaudvarra mentem, hogy sürgőnyt adjak fel ismét Frenreisz úr címére, a távirda azonban már zárva volt. Innen gyalog hazavánszorogtam, és 1/2 II-kor felkeltettem Jánost, hogy nem telefonált-e Barna úr, mire ő dühösen, óráját kezében tartva, az ajtó elé jött, és elkezdett lármázni, hogy disznóság az embert ilyenkor felzavarni. A lakók is, akik ott az *Első faipari* által bérelt lakásban albérletben laktak, felébredtek és elkezdtek kiabálni, mire én rákiáltottam Jánosra, hogy hallgasson, üzleti ügyről van szó. Erre ő azt mondta:

— Űsse a kő az üzletet, ahol ennyit zaklatják az embert.

A lakók és János erre lefeküdtek, én most még csupán passzióból telefonáltam az Adria és Árpád Kávéházakba, ahol azt a választ kaptam, hogy nincs, és ma

nem is volt ott Barna úr. Azután lihegve ledőltem, lefeküdtem aludni. Sok mindenfélét összevissza álmodtam, hogy miket, nem emlékszem.

— VI óra körül felébredtem, és János hozta már a tejet és kenyeret. Felöltöztem. Eközben az egyik lakó felmondott, rettenetesen káromkodott és szidott, mint a bokrot a szobájában, az ajtón keresztül. 1/2 VII volt. Felugrottam a villamosra. József körút 62 alatt azt mondták, hogy Barna úrék nem érkeztek meg. Villamoson tovább mentem, és átszállva a Népszínháznál, a Károly körúti városházához mentem. Ez 1/4 VIII-kor volt. Itt először a portáshoz fordultam, aki elutasított, hogy csak VIII órakor kezdődik a hivatal. (Tudniillik nem az volt, aki tegnap, hanem egy más portás.) Nem hallgatva rá, bementem az alosztályhoz, de még a világon senki se volt ott. Erre a városházi épület mögött levő kis kávéházba tértem, és felhívtam Tápióbitske 3-at. Most jelentkezett. Azt kérdezték, hogy miért kérem Barna urat, mondtam, hogy ügyében akarok vele beszélni, és hogy mondják meg neki, hogy fel fogom hívni egypár perc múlva. Ez 1/2 IX-ig tartott. Egyenesen bementem Pollákovics ügyvezető segéd úrhoz, akinek elmondtam, hogy a IX. kerületi előljárószágtól elutasítottak. Ő azt mondta, hogy menjek a segédhivatalhoz. Azután csakugyan a III. udvar, II. emelet 102 alá a kezelőhöz mentem, azonban itt csak XII-től II-ig van hivatalos óra. Tehát elutasítottak. Néhány perc múlva újra visszamentem, de újra elutasítottak. Ekkor átmentem I. udvar, III. emelet 4 alá dr. Vitár Emil úrhoz, ahol egy szolgálja a gyakornoki szobába küldött. Itt kellett várnom. Végre beengedtek a tanácsjegyző úrhoz, aki Pollákovics úrhoz utasított, hogy tudjam meg az iktató nevét. Odamenve azonban Pollákovics úr azt felelte, hogy reá az ügy nem tartozik, és hogy ne zaklassam, mert neki egyéb dolga is van. Erre elmentem az iktatóhivatal igazgatójához, aki azt mondta, hogy menjek csak Pollákovics úrhoz, mert neki ez kötelessége. Újra visszamentem, és csakugyan, most ráírta a

záradékot a számra, hogy „június 9-én az iktatóba fel lett terjesztve”. Az aláírás pedig egy kacskaringós „S” betű. Erre ismét bementem az igazgató úrhoz, aki ráírta a számra Serédi nevű kezelő úr nevét — az övé volt az „S” —, és azzal a tanáccsal látott el, hogy forduljak hozzá. Én az utasítás szerint jártam el, Serédi úr azt a felvilágosítást adta, hogy június 10-én el lett küldve az egész ügydarab a IX. kerületi előljárósághoz, és már ma 15-én vagy holnap, 16-án oda kell annak érkeznie. Azonban az eredményt, hogy Barna úr megkapta-e a halasztást, nem tudta megmondani. Ezen eredménnyel szaladtam vissza a városháza mögött levő kávéházba, és telefonálni akartam Barna úrnak, de a telefonnál igen sokan vártak. Villamosra ültem tehát, és egyenesen a IX. ker. előljárósághoz mentem, földszint 6 alá. Körülbelül $1/2$ X volt, és még jóval melegebb, mint tegnap. Barca iktató úr itt azt mondta, hogy az eddigi postával nem érkezett meg az ügydarab, azonban jöjjenek XII órakor, mert XII-től II-ig van hivatalos óra, akkor bővebb felvilágosítást ad, sőt, ha a délelőtti postával megjött, mindjárt ki is kézbesíti. Ezután hazamentem.

A kapuban János azzal fogad, hogy sokan voltak, és hogy *miért szaladgálok annyit, talán valami bajom van.* Mondtam: nincs, de egy ügyet kell elintéznem. Az irodában leültem és vártam, hátha Barna úr telefonál Tápióbicskéről. XII-kor elmentem a IX. kerületbe Barca úrhoz, de már előbb jött a kézbesítő, és mondta, hogy az egész IX. kerületbe csak egy kézbesítés van, és az a Vágóhid utcába szól, tehát nem Barna úrnak. Egészen I-ig kellett várnom, míg Barca úrhoz bejutottam. Eközben kijött egy úriember, és hozatott az ottani szolgálval szalámit húsz fillérért és kenyeret hat fillérért. Ezután bekopogtattam, de az íróasztalnál *most nem Barca úr ült, hanem egy másik úriember.* Eközben hallom, hogy ez az úr, aki szalámit hozatott, kérdi a második emeleti szolgától, hogy:

— Hol van Barca úr?

A szolga azt feleli:

— Mindjárt jön.

Én erre bent maradok a szobában, az ajtónál állva. Az idegen úr elmegy az íróasztaltól, és bejön Barca úr. A II. emeleti szolga is bejön, és haptákban megáll Barca úr asztala mellett. Most Barca úr az asztalára nyúl, és *egy pillanat alatt felvesz egy iratot, a katonakönyvet és a kérvényt Barna úr aláírásával.* Külön fél ív papíron, hosszában kettőbe hajtva, és az egyik oldalára rá van gépelve: „Záradékolás végett áttétetett a Tanácshoz”. Egy másik fél íven pedig a Tanács gépelése: „Záradékolás végett áttétetett a IX. ker. előljáróság-hoz.”

Ezután Barca úr elkezdett kiabálni, hogy az urak sohase kérdeznek semmit, nem mennek senkihez, hiányosan adják le, és mindezt a szolga előtt. Azután azt mondta, menjek vele. Felmentünk a II. emeletre ahhoz az úriemberhez, aki a szolgálával szalámit hozatott. Itt azt kérdezték tőlem, hogy ki vagyok, *miért járok én el másnak az ügyében,* és hogy miért nem jött maga a Barna úr. Mondtam, hogy a nevem Weisz Károly, és Barna úr a lakásán van. Mert gondoltam, hogy nem szabad lett volna neki elutazni. Erre a másik úr azt mondja:

— Jelentkezni kellett volna neki, és elő fogják vettetni!

Jól nézünk ki — így szóltam magamban, de nem mondtam semmit, csak álltam.

— Elmehet — mondta az az úr, aki szalámit hozatott.

Én erre gyalog elindultam lefelé a Károly körúton és azután a Múzeum körúton. Csak mentem egyenesen. De észrevettem, hogy két fiatalember megáll, néznek engem, és sűg valamit egyik a másiknak. Mikor a Kálvin térre értem, nagyon fáj a fejem, mert igen meleg nap sütött, és igen rosszul voltam. Tovább mentem az Üllői út jobb oldalán azzal, hogy hazamegyek az irodába. A laktanyánál a sarkon egy katona állott, kezében mannlicher puskával. Mialatt tovább haladtam, *egy-*

szerre fölemelte a fegyverét, és rám célzott. Ekkor már nagyon megijedtem, és szaladni kezdtem. Az irodában Barna úr fogadott. Kérdezte, hogy mit végeztem. Mondtam, hogy sietve jelentkeznie kell neki, mert különben elővezetik. Mondtam azt is, hogy 3 korona 74 fillért költöttem villamosra és egyébre. Azt mondta: „Ja, barátom, én nem adok többet, mint 2 koronát, mert nincs arra pénzem, hogy maga egész nap villamosozzon.” Ezzel ideadott 2 koronát. Én zsebre tettem és azt mondtam:

— Köszönöm.

1911

IRÉN MAMA

Irén mamával a vejénél, jó barátomnál, Sentei Sándornál ismerkedtem meg.

Az egyetemi esztendők után elszakadtunk egymástól, de sűrűn leveleztünk. Ő állandóan hívott, hogy látogassam meg. Én pedig évenként négyszer-ötször biztosra ígértem, hogy megyek. Mindig elmaradt. Rettegek az utazástól. A magyar vasutak lassan járnak és késnek. Néha keveset, csak húsz-harminc percet. És ez a húsz-harminc perc az, ami miatt a lehető legnehezebben tudom csak rászánni magam, hogy vonatra üljek. Teltmúlt az idő. Sándor megházasodott. Elküldte a felesége arcképét. Elküldte a kisfia arcképét... Végre egy szép októberi napon rászántam magam, hogy meglátogatom.

Nagyszerűen fogadtak. Szép lakásuk meglepett. A kisfiát elragadónak találtam. Csak a felesége ejtett gondolkodóba. Egészen sablonos csinos és sablonosan bájos kis vidéki nő volt. Merőben elütött attól a női típustól, amelyért Sándorral diákkori beszélgetéseink alatt annyit lelkesedtünk, megállapodván: hogyha valaha házasodunk, csakis e típusba tartozó nőt fogunk választani. Gyakorlott emberismerő — tehát aki következetesen figyel az ilyen dolgokra — az első pillanatra megállapíthatta volna, hogy az asszonykának semmiféle jelentékeny jó tulajdonsága nincsen. Sőt a jelentéktelenségében se volt stílus, formáság, báj, ami már nyilvánvalóan szintén jelentékennyé tehet egy asszonyt.

Csodálkoztam, Sándort nem tartottam olyan embernek, aki a házasságát elhibázhatja. Óvatos, tiszta eszű, alapos ember volt mindig, aki sohasem engedte magát pillanatnyi szeszélyektől elragadtatni.

Ebéd előtt sétára indultunk. Körüljártuk a kellemes kis hegyvidéki várost.

— Az ebédnél — mondta Sándor — találkozni fogsz az anyósommal, Irén mamával. Kíváncsi vagyok a véleményedre, mert én valósággal rajongok érte!

Csakugyan, már otthon találtuk Irén mamát. Egy magas, fehér bőrű, szürke szemű, kifogástalan alakú, szép asszonyt. Valósággal megirigyeltem Sándort, amikor szép, fekete hajú anyósát megölelgette és összecsókolta. Irén mama vidáman nevetett, odanyújtotta nekem is elefántcsont sárgás-fehér, finom kis kezét, és rendkívüli bájjal és igazi érdeklődéssel kezdett kérdegetni. A barátságunkról, hogy miért nem jöttem hamarabb, mennyire várt Sándor, és mennyire óhajtottak ők is megismerkedni.

Ebéd alatt az asztalfőn ült, és állandóan ő vitte a szót. Önkéntelenül is valamennyien átengedtük magunkat csodálatos, dallamos hangja varázsának. Rögtön tisztában voltam, hogy Sándor házasságának a rugója nem a feleségében, hanem az anyósában keresendő. Apró dolgokról is érdekesen, okosan, férfias logikussággal és kislányos naivsággal beszélt. Formás és kellemes volt minden mondata. Nem esett abba a hibába, amelyet a talmi grandedame-oknál annyiszor láttunk, hogy folyton előadnak, és nem hagynak másokat szóba jutni. Irén mama valamennyiünket bevont a beszélgetésbe. Jóízűeket kacagott, de nem hosszan. Nem élt vissza a kacagásának a szépségével, mint annyi nő, aki tudja, hogy a nevetése kellemesen hangzik. Közben szó került a meghalt férjéről is, aki huszonhat éves korára özvegyen hagyta őt. Valamit elmondott róla. Egy vidám kis incidenst, amelyben a megboldogult egy jóízű kiszó-lással szerepelt. Irén mama mosolygott. Az arcán nyoma sem volt annak a műelkomolyodásnak, ami polgári asszonyoknál olyan bántóan hat. De a két szép szeme megtelt könnyekkel, és egy csepp legurult a fehér arcán a csipkés blúzára. Nem törölte meg a szemét. Érezte, hogy a zsebkendő használata percekre megza-

varná a társalgást, és disszonáns pauzát okozna. Tovább beszélt.

Teljesen új, meglepő és sohase látott jelenség volt számomra ez a negyvenéves nő. Maupassant, Stendhal és Balzac jutott eszembe. Az ő regényeikben olvastam ilyen csodálatos asszonyokról. De egészen eddig a napig nem hittem a létezésükben, mint ahogy az ember nem hiszi el azt, amit nem lát. Irén mama azonban élő bizonyíték volt a nagy francia írók igazsága mellett. — Figyeltem Sándor feleségét. Nem féltékeny-e az anyja nagy vonzóerejére? — Nem volt az. Jókedvűen vonult háttérbe, rajongással nézte Irén mama arcát, és látszott rajta, hogy örült, hogy ennyire jól érezzük magunkat az ebédjén. Azt hiszem, hogy e fiatal nő legmagasabb lelki működése volt, hogy megértette és élvezte az idősebb lényét, a természetnek azt a nagy művészetét, amely annak a külsejében, hangjában, mozdulataiban megnyilvánult.

Ebéd után négykezest játszottunk Irén mamával. Egy Beethoven-szimfóniát. Igen jól zongorázott. Itt-ott a futamokból kihagyott néhány hangot, de a ritmusérzéke tökéletesnek bizonyult, és a szólamokat teljes megértéssel emelte ki vagy szorította háttérbe. Szándékosan átengedtem neki a pedált. A lehető legdiszkrétebben, leghelyesebben kezelte. Emellett az egész muzsikálásra nem helyezett súlyt. Nem kérte magát, és nem örült jobban a dicséreteimnek, mint egy igazi nőhöz illik, aki nem ambicionálhatja magának, hogy a zene számára a mulatságnál sokkal több és fontosabb valami legyen. (Régi, közösen megállapított véleményünk volt ez Sándorral.)

Irén mama három óra tájban hazament, azt mondta, hogy valami nőegyleti megbeszélés lesz a lakásán, és rendkívüli kedvességgel búcsúzott el, nem mulasztván el megígérteni velem, hogy hamarosan újra ellátogatok. Öt órakor én is elutaztam.

Jó három hónap múlva Sándor hivatalos ügyben a fővárosba jött. Este együtt mentünk színházba és utána

vacsorázni. Vacsora után kerítettem szót Irén mamára, és elragadtatva dicsértem ezt a feledhetetlenül bájos, nagyszerű asszonyt. Ekkor mesélte el Sándor a házasságának a történetét.

— Mikor letelepedtem a városban, fél évre rá választottak meg a nőegylet ügyészének. Elnök már akkor is Irén mama volt. Hamarosan beleszerettem. Akkor már harmincnyolc éves volt. A legkülönösebb és a legteljesebb örömet adó szerelem volt ez, amit csak elképzelhetsz. Minden délután ott voltam nála. Ötkor mentem teára. A feleségem akkor végezte az utolsó évet Pesten, az angolkisasszonyoknál. Zongoráztunk, beszélgettünk, hétkor, fél nyolckor elküldött. Nem gondoltam semmire. Minden vágyam annyi volt, hogy életem végéig minden délután eljöhessek ide, ehhez a bájos asszonyhoz, nézhessem az arcát, hallhassam a hangját, és megcsókolhassam a kezét. Nem mondtam meg neki, hogy szeretem. Ez teljesen szükségtelen volt. A tekintetéből láttam, hogy tudja, ért engem, érti, hogy miért szeretem, hogy gondolatban megköszöni a rajongásomat. Sokan jártak hozzá. Barátnők, leánykori imádók. Ezek közül egy esztendőn belül három kérte meg. Kosarat kaptak, és egyik sem először. De figyelj ide, egyik se neheztelt rá, tovább is megjelentek a szombati ötóra teákon.

Egy ilyen alkalommal történt, hogy az utolsó vendégekkel távozva, visszamentem a lakására. Először történt, hogy követelően lépett fel bennem a vágy, hogy összecsókoljam, megöleljem, és magamhoz szorítsam az asszonyt. Becsöngettem, és a sötét előszobában szó nélkül átöleltem, ideadta az ajkát. Figyelj ide. Olyan intenzív és mély boldogságérzés öntött el, amelyről addig halvány fogalmam sem volt. Néhány nap múlva a szeretőm lett. Micsoda hónapokat éltem át, micsoda tökéletes szerelmi örömöket, erről nem tudok beszélni. Azonban aggodalmasan közeledett a nyár, amikorra Sáríkának az intézetből haza kellett kerülnie. Nem haboztam egy pillanatig se. Fölszólítottam Irén mamát,

legyen a feleségem. Nevetett és azt mondta, hogy ez lehetetlen. Egy tizenkét évvel fiatalabb férfinak a szeretőjévé lenni, ez még megy valahogy, de hogy ilyen nagy korkülönbséggel feleségévé legyen, ez szerinte nagyon ízléstelen és kockázatos dolog. Ízléstelen, mert a házasság okvetlenül mindenféle szóbeszéd tárgyává lesz, és kockázatos, mert szerinte mindjárt érezni fogom a korkülönbséget, mihelyt elválaszthatatlanul össze leszek vele kötve. Hiába kérleltem, hiába bizonyígtattam neki, hogy szerelmem fölötte áll minden efféle esélynek és hatásnak, hajthatatlan maradt. Hangoztatta, hogy eleget kell tenni anyai kötelességeinek. Be kell vezetni lányát a társaságba. Férjhez kell adni!... Kétségbe voltam esve. Úgy éreztem, hogy ha a lány hazajön, vége fog szakadni a viszonyunknak, mert tisztában voltam azzal, hogy Irén mama sohase fogja kockáztatni a jó hírét azzal, hogy eljön a lakásomra. Egy kisvárosban az ilyesmi rögtön kitudódik. Másrészt pedig én most, miután egészen megismertem az ő szerelmének a mámorító és mégis éterikus tűzét, nem tudtam volna többé megelégedni a kézcsókokkal és a beszélgetésekkel. Mit tehettem?!

— Nézd meg az anyját, vedd el a lányát — szóltam közbe. (Mindjárt megbántam. Olcsó tréfa volt.)

— Igen — folytatta Sándor. — Nem volt más kibúvó. Sáríka tényleg hazajött. És udvarolnom kellett neki. Szép lány volt, fiatal, virágzó. Nem volt nehéz a dolog. De most érts meg. Ezután kezdtem csak bámulni Irén mamát. Hogyan csinálta meg ő azt, hogy az egész manővernek nem volt manőver jellege, hogy nem volt aljas, ravasz, gonosz dolog, nem volt árulás. Hogyan intézte, hogy Sáríka mindenképpen megkapja a magáét. Hogyan hagyott bennünket magunkra. Hogyan került ki, hogy a lány észrevegyen valamit vagy féltékenykedjék. Hogyan osztott engem kétfelé, és adta az egyik felemet a lányának. Hogyan történt emellett, hogy tulajdonképp mégis egészen az övé voltam? . . . Ezek olyan dolgok, amiket nem tudnék elmondani, mert hiányzik

belőlem a képesség, hogy összeszedjem azt az ezer apró motívumot, amiből a jegyességnek és később a házasságnak ez a jellege kialakult. Ma is szeretöm, és jobban szeretem, mint valaha. Imádom. A feleségem egy kedves, csinos, de jelentéktelen asszony, akihez mélyebb vonzalom nem fűz. És ez egy házasságban kellemes. Kellemes akkor, ha emellett bennünk él a tudat, hogy nem hibáztunk el semmit, nem vagyunk áldozatok, mint annyi ember, aki miután megunta a feleségét, reménytelenül sóvárog valami új, vonzó, érdekes szerelem és szexuális élet után! Miért? Mert a teljes boldogságban is részem van. Nem gyakran. Átlag kéthetenként...

Sándor elhallgatott.

Némán szívtuk a cigarettáinkat, és elnéztünk a levegőbe. Mind a ketten rá gondoltunk, Irén mamára. Egy pillanat alatt mintegy fohászban vagy sóhajtásban hirtelen újra átéreztem e ritka nő egész lényét. Magam előtt láttam az arcát. Az alakját. A gesztusát, amint a kezét nyújtotta. A mozdulatát, ahogy fölállt a zongora mellől, és megigazította a haját. Amint előntötte a szemét a könny, mikor a férjéről beszélt.

— Sándor — mondtam halkan, meghatottan —, nem ismerek nálad boldogabb embert!

— Én is csak egy eshetőséget képzelek — válaszolta Sándor —, ha Irén mama mint fiatal leány jutott volna nekem.

— Ebben tévedsz — feleltem. — Vannak esetek, ahol a kevés több, mint a sok. Ugyanaz a nő mint tilos szerelmi tárgy mindenestre becsesebb, több, mint ha nem tilos.

Azután rövidesen mind a ketten megegyeztünk ebben.

1911

MUZSIKUSOK

A városban csak úgy beszéltek róluk: a muzsikusok. A nevüket senki sem tudta biztosan, összekeverték: Kulhanek, Manojlovics?! Nevettek rajtuk, kicsit megvetették, és kicsit tisztelték őket. Ha vasárnap a nagymisén átzúgott a templomon a trombiták hangja, úgy-hogy némelyik érzékeny gimnazista összeborzongott és belesápadt, ilyenkor a nép is bizonyos elismeréssel gondolt talán egy pillanatra rájuk, a muzsikusokra, akik eljöttek messze Csehországból, hogy az Úr méltó tiszteletben részesüljön olyan városban is, ahol senki, de senki se tud kottából trombitálni. De különben? Ők maguk is jobban szerettek erről nem gondolkozni.

Idegenül érezték magukat a városban, és ha a kicsiny kőszínházban, ahol télen át az előadásoknál zeneáltak, valamelyik hazafias darabban előkerült a Rákóczi-induló, mindig értelmetlenül és bizalmatlan hanyorgással néztek föl a zenekar mélyéből a közönségre. A közönség — a 90-es évekről van szó — kivétel nélkül hangos kiabálással és lázasan tapsolt. Ezt nem lehetett megérteni. Mert elvégre ők „taktássig” eljátszották a darabot, és nagyobb hiba se történt — ha a pozaun irgalmatlanul recsegő hangját hibának nem számítjuk —, de mivel különb ez a darab, mint a többi? Ilyenkor viszont ők vetették meg egy kicsit a közönséget.

Már azért is, hogy a város, ahol a karmester ez irányban többször előterjesztést tett, nem akart vásárolni új „harsonát”. A régi rossz volt már, és Kumpert, aki mint kürtös került ide, semmit se tudott belőle kihozni. Kumpert nem volt szorgalmas ember, az

ambíció meg éppen távol állott tőle, de a kis vörös orrú, félig kopasz cseh mégis többször hazavitte a hangszert, és babrált vele, hogy valamennyire jobb legyen a hangja. Hiába volt minden fáradság. A pozaun éveken keresztül egyformán hamisan recsegett-ropogott lenn, a zenekarban. Nem tehetett egyebet Kumpert, mint hogy megkérte az üstdobost, Suseket:

— Kérlek, ha észreveszed, hát csak dobolj bele, ahogy bírsz.

Valóban úgy segítettek a dolgon, hogy a szerencsétlen pozaun szereplésekor Susek mindig teljes erővel nekifeküdt a nagydobnak.

Az egész színházat betöltötte ez a kitűnő, tömör dobolás, és a kis zenekart tökéletesen elnyomta. Csak halvány cincogások hallatszottak és az ócska trombiták hangjainak töredékei. De ez imponált. Az iparosok, akik a földszinten ültek, összenéztek, és a város polgármestere, aki családjával a legjobb páholyt foglalta el, konstataálta, hogy a zenekar nem is olyan rossz, amint a város zeneértői híresztelik.

Ami a muzikusokat illeti, nekik erről a kérdéstről nem volt határozott véleményük. Amikor a színházi előadások után a süllyesztők alatt kibotorkáltak az utcára, és nemsokára a kocsmában borospoharaik mellé ültek, ilyesmiről sohase esett szó. Kenyérkereseti ügy volt a szemükben a dolog, amiről nem szokás beszélni. De egyáltalán lassanként leszoktak arról, hogy a muzsikáról beszéljenek. A környezet, amelyben éltek, a cigányokat tartotta legtöbbször, és leszoktatta arról a gondolatról, hogy vannak emberek, akiknek életében a zene életbe vágó fontosságú intézmény. Pedig valamennyien, bár műveletlen emberek és egészen kis képzettségű zenészek voltak, éreztek ilyesvalamit. Számukra a zene, a jó zene, élvezet, izgalom és gyönyör volt. Néha a karmester, Stoczek, valamelyik felvonásközben, Beethoven Egmontját vette elő. Csak néha: mert a színház igazgatója határozottan lármás valceket és indulókat követelt. Ilyenkor felragyogott a

szemük, összeszedték magukat, és már az első pár taktus után, teljes figyelemmel, érdeklődéssel, sőt lelkesedéssel játszottak. Valami homályos sejtelem és vágy ébredt föl bennük a nagy mester csodálatos szimfóniái iránt, melyekből künn, fiatal korukban, Prágában, Bécsben vagy Pozsonyban talán katonakorukban, egyet vagy kettőt játszottak már valamennyien. Az ifjúság vágyai és ábrándjai keltek életre az alkoholtól elzsírosodott szívekben. A sikerről, nagyszerű világított hangversenytermekről, elsőrangúan felszerelt, teljes nagy zenekarokról, híres karmesterekről!

Hogy kerültek itt össze, ebben a nagy és műveletlen magyar városban, mi réven, mi okból, erről egyik se szeretett gondolkodni. Pedig nyilvánvaló volt. A technikai képesség hiányzott valamennyiükből. Közepes, sőt azon aluli volt, ameddig eljutottak. Az első hegedűsüknek, Beránnak, valahányszor az ötödik fekvésnél magasabbra ment a szólama, tanulgatnia kellett, mert elsőre lejátszani, kivételesen se tudta. A hegedűnek magas hangjai között mindenkor, mint ismeretlen vándor, bolyongott. Éppúgy, mint ahogy a magyar nyelvet se tudta soha megtanulni, jóllehet, már húsz esztendeje lakott Magyarországon, és a házakban, ahol órákat adott, nemigen tudtak németül. Állandóan kínlódott, hogy a tanítványai kinevetik az érthetetlen, komikus mondatait, mégse ment semmire. Szukop, a fuvolás, meg nem tudott pontosan hangolni, és a felvonások végén — ha operettet adtak —, rendszeren majdnem fél hanggal magasabban volt, mint a hegedűk. És így tovább, mindnek akadt valami lényeges hibája, ami miatt tisztességes zenekarban használhatatlan lett volna. Ez hozta őket itt össze, távol a nagy német zenei metropolisoktól és a komoly versenytől, ez űzte, dobta ide valamennyiüket Magyarországra, ahol a jó zenészt nem tudja senki megfizetni.

Susek, a dobos, volt közöttük az egyetlen tehetséges ember. Valamikor komponált is, és a generalbasszust Prágában tanulta. Legalább így mondta, és el is lehe-

tett neki hinni. Ő sohasem vétette el a pauzákat, nem vágott bele idők előtt, megjátszotta a pianót és a fortét, amivel különben senki se törődött, s a karmester legkevésbé. — És ahogy a cintányért, a kisdobot és a triangulát kezelte, abban volt valami előkelő könnyedség és nagy rutin. Tisztelték valamennyien, és kicsit irigyelték azért a megelégedettségért, amelyet számára a saját művészetének, készültségének az élvezése szerzett. Remekül írta a kottát. Ő másolt a színháznak, és így többet keresett még Beránnál is, akinek pedig igen jó házai voltak. Az óraadás pusztítja, roncsolja a muzsikust. A kottaírás ellenben élvezet és szórakozás annak, aki ért hozzá. Suseket határozottan konzerválta a kottaírás.

A többiek sokat ittak. Volt okuk rá. Már maga a zene is kifinomítja és érzékennyé teszi az idegeket. Viszont azonban ugyancsak a zenének kell, legalább részben, kárpótlást adnia a muzsikus számára. Gyönyört, ekstázisokat, kellemes izgalmakat, és pedig naponta. Ők azonban ezt csak nagy ritkán kapták meg. Rendes körülmények között egyáltalán nem izgatta és nem érdekelte őket az, amit játszottak. Különösen gyűlölték az angol operetteket és a magyar népszínműveket. A templomban unalmas és tehetségtelen német szerzők miséit kellett előadniok. Nagy ritkán került elő Cherubini *Requiemje*. Ezt jól játszották, csodálatosképpen hibátlanul ment. Talán azért, mert a hangneme szerint véletlenül éppen nem volt szükség az elromlott rézfúvók kellemetlen, hamis hangjaira. Egyébként minden muzsikálás fájdalom és elégedetlenség forrása volt számukra. Jól tudták, milyen hitvány, gyenge az egész produkciójuk. Tehát még többet kellett inniok, mint például egy más muzsikusnak, aki ugyan hegedülni tanít, tehát rontja az idegeit, viszont azonban a jó zenében bizonyos kárpótlást kap. Ittak tehát elsősorban a szegény, nyomorult sorsuk miatt, másodsor a tehetséghiány érzése ellen, harmadszor az óraadás izgalmainak és fáradságának ellensúlyozására, negyedszer az

elégedetlenség és kellemetlen érzések miatt, amiket a saját zenéjük hallgatása keltett föl.

Hatalmas adagokat vettek magukhoz, Kulhanek reggel három pohár snapsszal kezdte, délelőtt ivott két pohár sört, és azután éjfélig tíz-tizenkét spriccer volt a rendes adagja. Szukop aránylag még sokkal többet ivott, mert csak pálinkával és rummal élt, és felvitte naponként nyolc-kilenc deciig. A karmesterükről, Stoczekről, jobb nem beszélni.

Ő Budapesten tanult, mindenkinek azt mesélte, hogy Erkeltől, de abbahagyta. Az örültek házába került valami szerelem miatt, másfél évig be volt zárva, azután, mikor kiengedték, mindjárt pályázott. Állítólag, mikor a városba érkezett, egészen egészséges volt. Tele volt ambícióval, erővel, tervekkel, és egy szimfóniának a vázlatát hozta az útításkájában. Hónapokig járt a polgármester nyakára, hogy oboistát és fagottistát kapjon. Teljes zenekart akart, és arról beszélt, hogy be fogja tanítani a harmadik szimfóniát. De az egész dolog megszakadt. Az oboistát és a fagottistát nem kapta meg, és a hiányos zenekarral nem volt kedve vesződni. Egy év múlva már beszüntette a próbákat, és egyszeri lejátászás után előadott mindent. Két év múlva már sokat ivott, mindennap berúgott, és a zongoráját eladta. A harmadik esztendőben megvételre kínálhatta a *Tristan* és a *Lohengrin* drága, nagy partitúráit, amiket addig féltő gonddal őrizgetett otthon a szekrényében. Persze, senki se akadt, aki megvegye.

Az ötödik évben mintha újra nekiszánta volna magát valaminek. Írt egy kis Adagiót hegedűre és zongorára, beküldte Budapestre, és kiadták. Örömnap volt ez valamennyiüknek. A tanítványaiknak eldicsekedtek a nagy hírrel, és aki csak valamit tudott, azzal megvették a kottát. Wagner-utánzat volt persze, szerény, oktalan kis kompozíció, de mégis nyomtatott kotta. Ennek a nyomán a karmester új, fekete ruhát vásárolt, és újra jelentkezett a polgármesternél az oboista és a

fagottista végett. A polgármester azt mondta, hogy a közgyűlés elé viszi. Fél év telt el, a közgyűlés leszavazta az indítványt, Stoczek ezek után szintén a pálinkára tért át.

És megmaradt mellette. Tíz esztendő alatt csinos májzsugorodást szerzett. Egy reggel vért hányt, és pár nap alatt vége volt. Állítólag hosszú vita folyt, hogy a temetésen a zenét maga a zenekar szolgáltassa-e, vagy ne. Végre megállapodtak, hogy az önkéntes tűzoltók zenekarát, gyűlölt riválisukat, amelyről mindig csak a megvetés és lekicsinylés hangján szoktak beszélni, hívják meg. A koporsó körül ott álltak valamennyien: Berán, Kulhanek, Manojlović, Szukop és a többiek. A szomorú alkalomra való tekintettel már mind hatalmasan tele voltak alkohollal, és jól láthatta bárki, hogy semmi bánatot, meghatottságot nem éreznek. A bor megóvta őket attól a rettenetes gondolattól, hogy tulajdonképpen valamennyien a saját sorsukat látják maguk előtt. Ettől pedig menekülniök kellett, mert igazán semmi mód nem kínálkozott reá, hogy az ivást abba hagyhassák. Ha jobb fizetést adtak volna nekik, ha törődtek volna velük, ha új rézfúvó-hangszereket vásárolt volna nekik a város, ha kiegészítette volna a zenekart, ha érdemes lett volna nekik összeszedni magukat és visszatérni!... De így, lenézve, szegényen, átkozott rossz instrumentumokkal, amikkel csak macskazenét lehet üzni, így meg kellett maradniok sorsuk és végzetük mellett.

Stoczekről a helyi lap azt írta, hogy kiváló tehetség volt, és hogy a szerb király egy ízben kitüntette. Erről senki sem tudott, mint ahogy nem is volt igaz, de Stoczek valamikor véletlenül részegen hazudta egy újságírónak. Ugyanez alkalommal megemlézték hegedűre és zongorára írt Adagióját, mint értékes talentumának egyik bizonyítékát. Erre a cikkekre nagyon büszkék voltak a muzsikuskok, és a temetés estéjén egy tanítóval, a zenekar egyik barátjával, németre fordíttatták.

Stoczek után két hónapra, pontosan ugyanolyan kö-

rülmények között, mint a karmestere, eltávozott Kum-pert is, a pozaunista. Vért hányt, vége volt.

Az új karmester, egy fiatal, zömök és erőszakos ember, aki még hozzá nem is beszélt jól németül, elvégezte a többit.

Suseket elüldözte, mert az feleselni mert vele. Beránnak a feleségét elcsábította, és a tetejébe részegség címén lépten-nyomon felíratta a színháznál, úgyhogy minden fizetése ráment. Neki is mennie kellett. A többieket nyugdíjaztatta. Alig kettőt-hármat tartott meg. Azután keresztülvitte a városnál, hogy emeljék föl duplára a muzsikások fizetéseit. Sikerült neki. Kapott oboistát és fagottistát is. Új hangszereket vásároltatott. Egy év múlva a városi színházban előadták a harmadik szimfóniát. Az egész város határozottan ünnepelte az új karmestert. A régi muzsikások a karzaton hallgatták az előadást. Úgy érezték, hogy valami rettenetes igazságtalanság történt velük. Mert a muzsika jó volt, pontos és tiszta. Olyan, amilyenre annyi esztendőn keresztül homályos érzéssel, fájó szívvel vágytak.

Arra gondoltak, milyen jó volna előről kezdeni, fiatalnak lenni, és ezzel a keményfejű, tehetséges, energikus karmesterrel együtt dolgozni. És a vastag zsírreteg alatt, amit a sör hosszú évtizedek alatt a szívük köré font, fájt, fájt a szívük.

Nem tudták, hogy a tragédiájuk tulajdonképpen az volt, hogy a XIX. század második felében kerültek Magyarországra, egy műveletlen és szegény korszakban, amikor senkinek se volt kedve és ideje, hogy muzsikával törődjék. Az új nemzedék izgatott és telhetetlen vágya a szép és művészi iránt pedig csak a század utolsó esztendőiben ment át a társadalom vérkeringésébe. — Stoczek éppen jókor halt meg. — És a „muzsikások” is valamennyien pontosan erre az időre öregedtek meg és dőltek ki a pultok mellől. Nem tudták meg soha, hogy a cigányos, kulturátlan Magyarország áldozatai voltak, hogy ez rontotta meg az életüket, ez

vette el tőlük a zene élvezetét, amihez csekély tehetségük mellett is joguk volt, ez rabolta el nemtörődöm-ségével az ambíciókat, ez kényszerítette rá őket az ivásra, arra, hogy nyomorultul éljenek, és szegényen, csalódottan, nyomorultul haljanak meg.

1911

EGYIPTOMI JÓZSEF

Zalai Jóska, ez a mindig jókedvű és okos fiú, megfogott az utcán.

— Te, a múlt éjjel olyan csodálatos, hallatlanul szép álmom volt, hogy el kell neked mondanom.

Bementünk egy kávéházba, elhelyezkedtünk, rágyújtottunk, és én kijelentettem, hogy nagy érdeklődéssel fogom hallgatni elbeszélését.

József erre elkezdte:

— Nyári reggel volt. Egy szép, üde, friss reggel, amilyen oly kevés van az ideges ember életében. Az öröm a napsugarakban olyan vastagon ömlött szerte a levegőben, mint a tizenöt év előtti naturalista piktorok képein a festék. Körös-körül nyugodt, sík táj, pálmafákkal, a távolban egy piramis. Nem lehetett kétség, hogy Egyiptomban járok, és hogy a széles folyó, amelynek a partján megyek: a Nílus. Most még csak azt kellett megtudnom, hogy milyen korba csöppentem bele. Ezen gondolkoztam, és előreindultam a víz mentén. Nem látam embert sehol. Néhány ibiszmadar álldogált a vízben türelmesen.

Ó, ti szent madarak! — suttogtam megilletődve, és tovább mentem.

Egy helyen, amint belegázoltam a sekély vízbe, és a langyoshűvös hullámokban fürösztöttem a bokáimat, valami téglaszínű tűnt fel a lábaim alatt. Megállottam, hogy körülményesebben megnézzem. A saját testem tükröképe volt. Képzeld, egészen téglavörös testem volt. A derekam körül kötény alakú fehér öv, és a fejemen redős, citromsárga kendőből főveg, amely kétoldalt a füleim mögött ráncosan, függönyszerűen hullt le a vál-

laimig. Régen törtem a fejemet, gimnazista korom óta, hogy hogyan csinálták az egyiptomiak ezt a kendőkötést, és most eszembe jutott, hogy íme, végre alkalmam lesz megtudni. De nem vettem le mégse, mert arra gondoltam, hogy nem tudnám megcsinálni, és mehetnék kopaszon, hajadonfővel a forró napon. Mert a kendő alatt egész sima, borotvált volt a fejem. Elhatároztam tehát, hogy elhalasztom a dolgot, míg valami hasonló fejű egyiptomival nem találkozom, aki azután megtaníthat a kötés fortélyára.

Ekkor már erősen gyanakodtam, hogy jó három-négyezer évvel Krisztus előtt történik velem az egész. Hogy miből következtettem ezt, nem tudom.

A víz folyásával párhuzamosan hallgattam tovább. Olyan boldognak és fiatalnak éreztem magam, mint soha. Ilyen abszolút boldogság az ébrenlétben nem képzelhető el. Mert az ébrenlétben nincs például tökéletes szabadság sem. Én független voltam. Az életben, ha az ember független, az jó is, meg rossz is. Jelenti azt, hogy az apja már nem gyámkodik felette, de ebben benne rejlik az is, hogy apja már kevésbé szereti. Egy olyan függetlenség, amelyben semmi rossz nincs, csak jó — ez csak az álomban lehetséges. Én most ebben az álomban, a Nílus partján, egy egyiptomi ifjú alakjában senkihez se tartoztam. És az árvaságom mégse fáj. Elhagyott, és egyedül voltam, de a magányomnak nem volt árnyéka, és az egyedülletemben nem rejlett semmi fájdalom.

Így mentem, mendegéltem a tiszta, vízpárás, könnyű, langyos, jó levegőben. Sajátságos és szent boldogságomnak emellett nem volt semmi elviselhetetlen jellege, mint minden nagy földi örömnak. Egy táj nézésének gyönyörűsége például, ha az élvezet mély és tökéletes, mindig elviselhetetlen.

Ilyenkor az ember sóhajt egyet, és kiragadja magát a varázslatból. Miért, mert ha ezt nem teszi, akkor lassanként csökken a benyomás által okozott életöröm, az ember mintegy belefárad a nézésbe, az érzésbe, az

akkord lassanként hangzik el, és ez még fájdalmasabb. Nílus-parti utamon azonban teljesen híjával voltam ennek az emberi nyomorúságnak, amelynek oka nyilván kémiai, és a szerves élet sarkalatos törvényeivel van összefüggésben. Az életöröm mint állandó csodás akkord zengett bennem és körülöttem a levegőben halkán és mégis impozáns teljességgel, tömören, megszakítás nélkül, soha meg nem unható szépségben.

Szaladni kezdtem. Mérföldeket szaladhattam, és nem fáradtam el. A szívem nem dobogott gyorsabban, és a lábaim nem érezték, hogy nehezebb munkát végeznek, mint a gyaloglásnál. A lélegzésemet nem is hallottam. A víz csobogását figyeltem, amely a lábam alatt ezüstös csilingeléssel zenélt. Elapróztam a lépéseket, majd nagyokat lendülve ugrottam, vettem magam, és a legszebb ritmusokat eszeltem ki ily módon. Ekkor gondoltam rá, hogy tulajdonképpen a mozgás, bárminő mozgás, nagy életöröm, amelyet nem becsülünk meg eléggé.

Persze fontos, hogy az embert ne gátolja a ruha. A ruha tudniillik nemcsak a mozgásban gátol bennünket, hanem megakadályozza, hogy azt a helyzetváltozást, amelyet a levegőben megtettünk — a bőr megérezze a levegő ellenállásában, midőn ez a láthatatlan és csodás gáz engedelmesen kitér az utunkból, és könnyű szellővel elfoglalja azt a helyet, ahol még az elébb mi voltunk.

Időnként megálltam, és a növényeket nézegettem. Szerteszét óriási lótuszvirágok fehérlettek a vizen, királyi pompában kibontott szirmokkal. A körülöttük tenyésző vizinövények ragyogó zöld színe egyenesen káprázatosná tette a virág pihegő, illatos fehérségét. És a Nílus szélesen, lassan hömpölygött. Egészen lassú séta közben is kényelmesen lépést tarthattam a víz folyásával. A túlsó parton pálmaerdők végtelen egymásutánja húzódott vékony kék vonalban. Csak itt-ott szakadt meg ez a vonal egy-egy keskeny résnyire, melyen keresztül csillogva ködlött a távoli puszták messzesége.

Visszanéztem a megtett utam irányában, hogy látok-e csónakot vagy tutajt a vízen. Láttam. Egy apró, fekete vonal úszott a látóhatár végében, rajta pontszerű fehérség.

Mire ezek ide érnek a lassú Níluson, gondoltam magamban, már lemegy a nap. Eszembe se jutott, hogy várjak rájuk. Minek? Mondom magamban — eltalálok én magam is, ahová csak akarok, bár nem sürgős számomra semmi, és tulajdonképp sehová se akarok menni.

Belegázoltam tehát a vízbe egészen nyakig, és úszva folytattam az utat. Hatalmas tempókat vettem, és utána kinyújtózkodtam a hullámokon a hátamra fekve. Néztem a kék eget és a könnyű, vonal alakú felhőket, amelyek a folyó fölött alacsonyan, mint egy finom, földig érő mennyei függöny láthatlan fodrai és betüremlései, lebegtek. Egy-egy ibiszmadar felrepült a part felől, és lassú szárnycsapásokkal emelkedett az ég felé. Karcsú, szép teste csakhamar a fodrok közt úszott, és elmosódott azoknak láthatlan rétegeiben. Ezt látni, nézni hasonlíthatlan és nagy öröm volt. A látás maga, isteni és tökéletes gyönyört adott. A víz pedig lassan vitt tovább.

Íme, mondom, ily egyszerű dolog a boldogság. Boldog vagyok, mert nem kívánczom sehová, és mert tökéletesen meg volnék elégedve, ha azt hallanám, hogy halálomig így fogok úszni a Níluson, hanyatt fekve, kék ég alatt, délelőtti napsütésben.

Ezt a gondolatot azonban az álomban nem így gondoltam. Csak most fordítom át neked a reális élet szavaira. Mert elmélekedésemből teljesen hiányzott ez a profán viszonyítása az élet értékének a halálhoz. A halál ebben az álombeli létben nem tűnt fel legfőbb rossznak, és az élet nem volt a legfőbb jó. Minden egyformán igen jó és szép volt, emellett új és csodálatos is, és mégsem izgalmas, nem fárasztó és nem félelmes, mint itt e siralomvölgyben.

Eközben a víz jól elvitt a partról, és legalább egy kőhajításnyira bent úsztam már a meder közepe felé,

amikor hirtelen egy asszonyt pillantottam meg a par-
ton. Fehér kendővel volt bekötve a feje, és térdelve ru-
hát mosott a folyóban.

Végre egy ember, mondtam, de anélkül, hogy örül-
tem volna. A végre szó nem jelentette azt, hogy már
vágytam embert látni, és nem jelentette azt, hogy vár-
tam rá, hogy mikor fogok meglátni egyet. Leálltam a
vízben, és figyeltem. Csak vállig látszottam ki a folyó-
ból. Az asszony nem vett észre, tovább mosott. Kemé-
nyen, fűgén és jókedvűen forgatta, sulykolta és öblít-
tette a ruhát.

Lassan közeledtem a part felé! Ekkor vettem észre,
hogy a fák között, de a víztől igen kis távolságban egy
sárga faház áll.

Bizonyára a háziasszony! — gondoltam magamban,
mert a nő mozdulatai olyanok voltak, hogy nem tart-
hattam cselédnek. Egy cseléd sokkal több gyakorlott-
sággal, gépiességgel, kevesebb ügyességgel, szépséggel
mos — így kombináltam.

Íme, ez az asszony, bár tudja, hogy nem látja senki,
mégis bájjal és kedvvel dolgozik. Az ilyesmire alacson-
nyabb rendű lélek nem képes, mert hiányzik belőle a
felsőbb képesség, hogy a saját erejében, ügyességében
és szépségében gyönyörködjék. Ez az asszony pedig
munka közben ezt árulta el.

Barnás, gömbölyű vállalai és fekete haja, amely apró
tincsekben bújt ki a kendő alól, gazdag mellei, amelye-
ket sárga lepel szorított le, meztelen, formás karjai és
széles csípői, amelyeket a guggoló helyzet rendkívüli
szépségben mutatott be, egészen lekötötték érdeklődé-
semet. Hiányzott azonban vágyamból az a maró és nyo-
masztó íz, amely hasonló esetben az életben sohase ma-
rad el, s amely mindig abból az aggodalomból és féle-
lemből származik, hogy a nő talán nem lehet, nem lesz
a miénk, vagy ha lesz is, de nem mindjárt. Csendesen,
nyugodtan, álltam a vízben. A szerelmi tűz nem sür-
getett, és nem homályosította el a látásomat, s így
annak örömét zavartalanul élvezhettem.

Az asszony felegyenesedett, és lassan kinyújtózott. Termetének rendkívüli arányosságát jól megcsodálhattam. Puha volt ez a test, és mégis tömör, jól összetartott. A középtermetűnél valamivel nagyobb, és mégis annyira kecses, hogy úgy ítélem, hogy a legnagyobb könnyűséggel fel tudnám kapni és a levegőbe emelni. A ruhákat berakta egy kosárba, és a ház felé indult. Azt gondoltam, hogy nem látott meg, és már kiáltani akartam, köszönteni vagy hívni, amikor hirtelen megfordult, és barátságosan és szelíden egyenesen rám mosolygott. Jobb kezemet üdvözlésre emeltem, és sietve gázoltam a part felé. Ő mozdulatlanul állt, és most már elkomolyodó arccal végignézett rajtam. Hamarosan előtte álltam, és tiszteletem jeléül mélyen meghajoltam.

— Ki vagy te, drága asszony?

— Azt hiszem, látod rajtam, hogy ki vagyok, zsidó asszony vagyok, a férjem törvénytudó, és nincs itthon.

— Engedd meg tehát, hogy megpihenjek házadban, mert messzi útról jövök.

— Akkor bizonyára éhes vagy, és enni szeretnél.

— Nem gondolok most arra, és kérek, ne is fáraszd magad vele, hogy étellel kínálj meg.

— Talán csak nem utasítanád vissza, ha kenyérral kínálnálak?

— Drága előttem minden, amit a kezeddal megfogsz.

— Akkor jöjj hát a házba.

Az asszony előrement, és láttam rajta az igyekvést, hogy járásában lehetőleg szerényen mérsékelje csipőinek pazar hullámozását.

Piciny lábai és vékony bokái azonban annál szebbeknek és angyalibbakknak tüntek föl. Az ajtóban félrehúzott egy világoszöld színű vászonfüggönyt, és előre engedett.

— Menj bel! — mondta dallamosan.

Egy kicsiny szobába léptem, amelynek falait köröskörül fehér vászonfüggönyök borították. A földön gyé-

kény. A szoba sarkában egy alacsony, nádból font asztal, mellette kétoldalt a fal mellett lócák.

— Itt lakunk — mondta az asszony —, messze a várostól, mert a férjem nagyon félt, és nem akarja, hogy férfiakat lássak.

— Félt, hogy hűtlen leszel hozzá?

— Attól nem tart, mert tudnivaló, hogy a házasságtörő asszonynak halál a büntetése, megkövezés, de azt se akarja, hogy más férfi netán vágyat ébresszen bennem.

— A férjed egész nap távol van?

— Reggel megy törvénytudók gyülekezetébe, és este jön haza.

— Nem nehéz számodra a magány?

— Nem, mert dolgozom.

— Nincs gyermeked?

— Nincsen, de egy kisázsiai szent próféta megjósolta, hogy lesz, és így türelmes vagyok a várakozásban... Hanem most beszélj te magadról. Egyiptomi vagy, de nyilván a felső Nílus tájáról. Ott van a hazád?

— Igen — mondtam gépiesen.

— Fiatal vagy, azt látom, és bizonyosra veszem, hogy a szerencse pártfogásába fog venni.

— Miért gondolod, te édes asszony?

— Mert eszesnek látszol, és az arcod kedves.

Egy pillanatra kilibbent a szobából, majd visszatért, egy darab kenyeret tett elé, egy sárga cseréptálban, és egy vörös kőkorsót állított le. Azután végigsimította a csipőit a kezeivel, maga is leült, szemben velem az üres helyre.

— Nem aggódsz, hogy férjed hazatér?— kérdeztem.

— Nem — mondta egyszerűen —, ilyenkor sohasem szokott hazajönni.

Ettem. Ő nézett engem. Őlbe tett kezekkel, jóindulatúan és nyugodtan. Most jól megnéztem édes arcát. Huszonöt-harminc évesnek látszott. Nagy és erős hajlású orra a cimpák könnyed és finom vonalaival adta meg arcának a jóságos és buja jelleget. Szemöldökei

magasan íveltek és könnyedek voltak. Barna szemei okosak és melegek. Az álmatag szemhéjak harmadrészben eltakarták a csillogó, sötétbarna szemgolyókat. A szemek alatt gyönyörű kék karikák tanúskodtak az asszonyi tudás és életöröm gazdag esztendőiről. Az ajkak teltek, kárminpirosak és nedvesek voltak. Az egyenletesen barna bőr, amely az arcon egészen világos, majdnem elefántcsontszínű árnyalatba ment át, azt a benyomást keltette, hogy hűvös és bársonyos.

— Milyen szép és kedves asszony vagy te — mondtam halkán és igen őszintén.

— Dehogy — felelte nevetve —, már öreg vagyok. Tíz éve vagyok férjnél már bizony, és már tizennyolc éves elmúltam, mikor az uram feleségül vett.

— Tehát huszonnyolc éves vagy.

— Bizony, huszonnyolc.

Hallgattunk. A torkom száraz volt a vágytól. Jót húztam tehát a korszóból, és azután felállottam.

— Engedd meg, hogy megköszönjem a vendéglátást — szóltam, és megfogtam a két apró kezecskéjét.

— Szívesen — felelte, és ő is felállt.

Az édes szemeibe néztem, amelyek mosolyogtak, és könnyesek voltak, és az arcvonásaira, amelyeken most hirtelen valami mozdulatlan, szinte ijedt komolyság jelent meg. Azután megcsókoltam az ajkait és a behunytt szemeit és a puha szép karjait, az elefántcsont telt nyakát és a hajfürtjeit, amelyek fehér kendője alól kibújtak és cédrusillatot árasztottak.

Az asszony alétan és gyengéden hunyta le szemeit a csókjaim alatt. Vállai megremegtek. Majd szemhéjait erősen összeszorította, mintegy menekülve a vágy elviselhetetlenül hatalmas benyomásai elől, úgy, mint ahogy erős fény elől menekülünk. Azután lassan átölelt, és két puha karjával hozzám simult pompás csípőivel, és mohón, buján, édesen csókolni kezdett, miközben ragyogó szemei közvetlen közelből, észbontóan elváltozva a szemeimbe meredtek... Ó, csodálatos volt!...

— És most menj — mondta azután, és megsimogatta az arcomat.

— Engedd, hogy még maradjak.

— Menned kell, vagy azt akarod, hogy meghaljak? Hogy halálra kövezzenek, és a férjem a szégyen bánatával éljen egész életén át? Élni akarok, hogy visszagondolhassak rád és erre a boldogságra, amit most éltem át, és amit nem vártam és nem reméltem az istentől.

— Légy áldott ezerszer — mondtam könnyezve, és megcsókoltam apró kezecskéit.

— Szerencse és boldogság legyen a részed — suttogta az asszony melegen, de elcsuklott a hangja, és megcsókolta a vállaimat.

Letérdeltem előtte, átöleltem áldott csípőit, és csókot nyomtam két térdére.

Azután kimentem a házból. A szívem tele volt, nehéz volt, fájt, de boldog voltam. Kitártam a karjaimat a búcsúzó nap sugaraiban, azután elindultam a folyó folyásával ellenkező irányban. Egy kőhajításnyiról visszsanéztem. Az asszony ott állt a parton, a szemeit az egyik karjával elfödte, és a másikat kinyújtotta abban az irányban, amerre távoztam. Ujjacskaí lefelé lógtak, mint a sebzett madár szárnyai, és csodálatos formái még egyszer megvillantak a napfény aranypatinájában.

Ez az utolsó részlet, amire az álomból emlékszem, mondta Józsi hosszú hallgatás után. Ma egész nap ezen az álmon gondolkodom. Az egyiptomi asszony velem van folytonosan, és az utcán, otthon, itt a kávéházban is mindenütt majdnem látom őt. Ó, te drága asszony!

Irigyeltem Józsefet, hogy ilyen szépet álmodott.

1912

A KIS EMMA

Az alábbi történetet egy naplóban olvastam. A naplóíró fiú távoli rokonom volt, és húszéves korában öngyilkossággal pusztult el. Az édesanyja nemrég halt meg, és ezután kerültek hozzám a fia naplói. Hosszú ideig nem jutottam hozzá, hogy beléjük pillantsak. A napokban végre hozzákezdtem az olvasáshoz. Meglepett az írás közvetlensége és egyszerűsége. A harmadik füzetben pedig ráakadtam azokra az érdekes följegyzésekre, amelyeket kissé rövidítve és az interpunkció némi változtatásával itt közlök.

A kis Emma a legszebb volt az összes lányok között, akik húgommal, Irmával barátkoztak. Szőke haját, szürke szemeit és finom arcocskáját már első látásra édesnek találtam.

Én a második elemibe jártam, ő Irmával együtt az elsőbe. A többi fiúknak is tetszett, de nem beszéltek róla. Szégyellték volna elárulni, hogy törődnek egy lánnyal, hozzá aki még csak elsőbe jár.

Én azonban rögtön tisztában voltam vele, hogy szeretem, és bár szintén szégyelltem a dolgot, elhatároztam, hogy mindig szeretni fogom, és feleségül is veszem.

A kis Emma gyakran járt hozzánk. Ilyenkor együtt játszottunk a két húgommal és Gábor bátyámmal. Néha más lányok is jöttek, például az unokahúgaink, Ani és Juci, akikkel azelőtt rendszerint csókolózni is szoktunk a pincében, a padláson, a kertben és a fászkamrában.

Gyönyörű meleg szeptember volt. Még inkább tudtam örülni most a szép időnek, mint nyáron, mert újra

az iskolában kellett ülni kettőtől négyig és délelőtt is nyolctól tizenegyig, és utána annál jobban esett a szabad levegő és a labdázás. Így azután nem untunk bele a játékba, hanem hazajöttünk, meguzsonnáltunk és lőtöttünk-futottunk, míg csak vacsorázni nem hívtak.

Az iskola is érdekesebb, mulatságosabb volt. Az új tanító tudniillik egy magas, vastag hangú és vörös arcú ember, Szladek Mihály — *váगतott*.

A házuk az ötödik kerületbe tartozott, emiatt ide, a külvárosi iskolába kellett járnunk. Az osztály túlnyomó többsége parasztfiúkból telt ki. Résztint mezít-lábasok, tarka kockás ingekben, mások meg bársony-nadrágban és csizmában. Irigyeltem őket, mert úgy éreztem, hogy általában különbek, keményebbek, me-részebbek, mint én. Volt egy Zöldi nevű, aki vala-mennyiünkénél négy-öt évvel idősebb volt, bicskát hor-dott a csizmaszárában. Egyszer megmutatta nekem. Azt mondta:

— Az atyaúristentől se ijedek meg.

A bátyámnak ezt elbeszéltem. Nem hitte.

Az új tanító nem szeretett olvastatni vagy szépírást íratni, mint a volt kedves és jó elsőosztályos tanítónk, hanem magyarázott, és feleltetett. Ha valaki beszél-getett vagy játszott, csak egyszer figyelmeztette. Másodsorra már kihívta, és csendesesen ezt mondta neki:

— Feküdj le, fiam!

Azután az osztályhoz fordult:

— Hármat fog kapni, ki akarja kiadni neki?

Ilyenkor nagy izgalom támadt. Rendesen tizen-tizen-ötön álltak föl. A tanító szemlét tartott a kéredezkedők fölött, végre kiszólitott egyet, és kezébe adta a nád-pálcát.

— Ha nem ütöd teljes erővel — mondotta —, akkor te kapsz!

Azután halálos csendben leste az osztály az ütések-et és az ordítást. Azokat a fiúkat, akik meg se nyikkan-tak és nem is sirtak, mindenki bámulta, de úgy vettem

észre, hogy mindenki gyűlölte is egy kicsit. Miért, ezen sokat gondolkodtam, de nem tudtam megmagyarázni.

Én magam nem féltem a büntetéstől. Tisztában voltam vele, hogy a tanító tekintetbe veszi, hogy az apám őrnagy, és hogy éles kardja van, tehát nem fog merni megvágatni.

A tanító hamar rájött, hogy Zöldi tud legjobban pálcázni. Ettől kezdve ő osztotta ki az összes büntetéseket. Remekül értette. Még a pálcá is másképp állt a kezében, mint a többinek. Nemigen múlt el óra egy-két „vágatás” nélkül. Voltak azonban meleg, sárga őszi délutánok, amikor nagyon figyelmetlen, nyugtalan volt az osztály, és ilyenkor az egész második óra, háromtól négyig, veréssel telt el. Minden második-harmadik padban egy síró fiú kucorgott.

Egy ilyen alkalommal eleredt az orrom vére, és lemehettem mosdóvizet kérni az iskolaszolgálóhoz. Hamarosan megszűnt a vérzés. Már vissza akartam térni az emeletre, amikor a földszinti folyosón, a lányok folyosóján megláttam a kis Emmát. Az osztályajtóban állt, befelé fordulva. De hamar észrevett. Nyilvánvaló volt, hogy kiállították. Odamentem hozzá. Szerettem volna megcsókolni és vigasztalni, de azután észrevettem, hogy egyáltalában nem szomorú. Egy szót se beszéltünk, csak néztük egymást. Édes volt és büszke. Mintha most is éreztetni akarta volna, hogy az én apám csak őrnagy, és az ővé alezredes. Előrehúzta a copfját, kioldozta a rózsaszínű pántlikát, és újra masniba kötötte. Így zavartalanabbul nézhettem. Amikor pedig közben föl-fölnézett felém, mindannyiszor erősen megdobbant a szívem.

Másnap délután, amikor átjött hozzánk, titokban megkért, hogy ne szóljak senkinek arról, hogy az ajtó elé állították. Nem is szóltam. Irmától azonban megkérdeztem este, hogy mért kapott büntetést az Emma?

— Semmi közöd hozzá — ez volt a válasz.

Irma gyűlöletes volt. Szerettem volna e pillanatban összevissza verni és rugdosni. Határozottan féltette tö-

lem Emmát. Nem akarta, hogy szeressem, és hogy ő szeressen engem. Nem engedte velem hunyni. Állandóan mellette maradt, becézte, ölelte és csókolta. Még azt is megakadályozta, hogy sokat beszéljek Emmával. Elhívta, karon fogta, és az udvar túlsó végében sétáltak együtt. Sokszor nagyon keserű volt a szívem emiatt.

A nagy barátságból azonban egyszerre csak nagy harag lett. Egy napon láttam, hogy nem jönnek többé együtt az iskolából, hanem mindegyik más leánnyal. Emma ettől kezdve nem jött hozzánk. Húgomat faggattam, hogy mi az oka az összeveszésnek, de hátat fordított nekem és elszaladt. Bosszúból este vacsoránál elmondtam apámnak a dolgot. Irma azonban az ő kérdéseire is néma maradt, mire a sarokba kellett térdelnie, és nem kapott almát.

Hetek múltak el. Húgomat hiába próbáltam rábírní, hogy béküljön ki Emmával, makacsul hallgatott. A szemem azonban könnyesek voltak, és többször este az ágyban minden ok nélkül sírt.

Október közepe táján az iskolában rettenetes dolog történt. A tanító ez alkalommal először Zöldit akarta megvágatni. Kihívta.

— Jöjj csak ki szépen!

Zöldi azonban nem szólt, és nem mozdult.

Erre elhangzott a parancs: — Húzzátok ki!

Tíz-tizenöt fiú rohant neki a legtávolabbi padokból. Sokan olyanok, akik félték Zölditől, és haragudtak rá. Magam is gyűlöltem, és mi tagadás, az első pillanatra kedvem lett volna részt venni a *kihúzásban*, de rögtön eszembe jutott, hogy apám bizonyára megvetne, ha megtudná, hogy többekkel birkóztam egy ellen. A helyemen maradtam tehát. Elállt a lélegzetem, és reszkettek a térdeim. A fiúk lihegve dolgoztak. Egy részők a padból toltta Zöldit, mások a lábait kapták el, mert megvetette magát a láblécen, mások ismét az ujjait fesegették, amelyekkel görcsösen kapaszkodott a padasztal szélébe. Legalább öt percig tartott, míg kimoz-

dították. Végre sikerült kilökní a földre. Itt újra megkapaszkodott. Útni azonban nem mert, mivel valószínűleg gondolta, hogy a tanító, aki székére állva szemlélte a harcot, bele fog avatkozni a dologba. Szladek arca sötétvörös volt a méregtől.

Végre megfoglák a két lábánál és két kezénél fogva. Így cipelték ki a katedrához, miközben a háta a padlót súrolta.

— El ne engedjétek — kiáltotta a tanító harsányan. — Fektesselek hasra, és fogjátok le a kezeit és a lábait.

A fiúk nekihevülve és minden erejüket összeszedve, gyorsan teljesítették a parancsot. Most már nem volt Zöldinek mibe kapaszkodni. Rátérdeltek a kezeire. A lábain négyen ültek, a fejét ketten nyomták. A tanító csak ezt várta. Nyugodtan odaguggolt, eligazította a fiúkat, hogy senki mást ne érjen a pálca, azután nekiállt, és egymás után öt-hatot húzott Zöldire. Rémesen hangzottak ezek az ütések. Élesen, tömören és magasan. Rajtam hideg veríték ütött ki, de mégis mintegy delejes kényszer hatása alatt a lábléc szélén lábujjhegyre álltam, nehogy elveszítsek valamit a látványból. A tanító most megállt. Zöldi azonban nem nyikkant.

— Leszel-e még engedetlen? — kérdezte csendesen Szladek.

— Felelj! — üvöltötte egy kis várakozás után, szinte megsédülve a dühtől.

Zöldi azonban nem felelt.

— Jól van, fiam — fújt a tanító a fogai között —, hiszen jól van, ha most nem felelsz, majd felelsz később, nekem mindegy!

És újra nekilátott. Egészen megvadulva, mind gyorsabban és gyorsabban sújtott. Szinte olvasni se lehetett az ütéseket. Minden erejét megfeszítve, úgyhogy nyögött a fáradságtól a nagy, erős ember. Majd kimerülve újra abbahagyta, és lihegve, rekedten kérdezte:

— Leszel még engedetlen?

Zöldi most se felelt.

A tanító megtörölte a homlokát, és lassabban foly-

tatta a verést. Minden ütés után pihent, és újra és újra elmondta:

— Leszel még engedetlen?

Így ment ez további tíz-tizenöt ütésig. Végre felhangzott egy iszonyatos bőgés:

— Ne-e-e-m!

A tanító letette a pálcákat, és helyre küldte a fiúkat. Zöldi feltápászkodott, rendbe hozta a ruháját, amely a dulakodásban több helyen elszakadt, és a helyére ment. Az arca, orra egészen piszkos volt a padlótól, ahová odanyomták. A könnyei csurogtak a kabátján. Véreset köpött.

A tanító azonban újra kihívta:

— Mondta valaki neked, hogy helyre mehetsz? Jöjj csak ki szépen!

Zöldi lehajtott fejjel kitámolygott. Szladek, mint jól végzett munka után szokás, dörzsölgette kezeit, és tetetett jóindulatú, szelíd hangon mondta:

— Ezt azért adtam neked, édes fiam, hogy jól jegyezd meg, és tanulj belőle a jövőre. Tanítóddal szemben engedetlennek lenni hálátlanság, és miután látom benned a hajlamot a rosszra, még adok neked egypár pofont.

Az „egypárból” azonban sok lett, mert a tanító újra nagyon belejött, és addig pofozta, míg Zöldi szédülten a falnak nem esett. Szerencsére megkapaszkodott, és kiszaladt az ajtón. A tanító halkán káromkodott egyet, becsapta a nyitva hagyott ajtót, a katedrára ment, és leült. Az osztályban egy légy repülését is meg lehetett volna hallani.

Aznap alighogy hazaértem, láz ütött ki rajtam, és félrebeszéltem. Ágyba dugtak, és este az apám kivalatott. El kellett mondanom az iskolai eseményt. Szüleim vadállatnak és gazembernek nevezték Szladeket, és megegyeztek, hogy más tanítóhoz adnak. Egy hét múlva már a belvárosi iskolába jártam. Nem láthattam többé mindennap a kis Emmát. Fájt a szívem.

Október huszonötödikén olvastam az újságban, hogy

egy kocsis felakasztottak, mert meggyilkolta és kirabolta az utasát. Hosszasan le volt írva, hogyan viselkedett ez a kocsis a siralomházban és reggel az akasztófa alatt. Azon a napon szüleim a vacsoránál az akasztásról beszéltek, és apám elmesélte azt az akasztást, amelyet húszéves korában látott.

— De szerettem volna látni — kiáltottam.

— Örülj neki — mondta apám —, hogy nem láttad, és ne is nézz meg soha egyet se, mert azzal álmodsz hét esztendeig, mint én.

Másnap délelőtt, iskola után, azt ajánlottam Gábor bátyámnak, hogy csináljunk akasztófát, és akasszunk fel rajta egy macskát vagy kutyát. Gábornak tetszett a terv, és hamarosan a padláson dolgoztunk. Egy ruhaszárító kötelet szedtünk le, és hurkot csináltunk rá. Az akasztófa-ácsolásról azonban lemondtunk, mert egyrészt nem volt gerendánk, másrészt pedig tartottunk tőle, hogy ha az udvaron rendeznénk akasztásokat, a szülők beleavatkoznának a dologba.

Gábor nem volt szenvedélyes állatkíznő, de ha belejött, akkor nagyszerű ötletei voltak. Így például egy évvel előbb egy eleven macskát vágott ketté a nagy konyhakéssel. Ez a kertben történt. Ani és Juci fogták meg a macskát, azután mindannyian leszorítottuk a földre, és hanyatt kifeszítettük. Gábor pedig a konyhakéssel vágta keresztül a hasán át.

A padlás egyik gerendáján vetettük keresztül a kötelet. Még aznap délután egy daxli tévedt az utcáról az udvarunkba. Becsuktuk a kaput, elfogtuk a kutyát, és hamarosan valamennyien a padláson voltunk. A lányok ujjongtak. Mi Gáborral nyugodtan készülődtünk.

— Te vagy a bíró — kiáltott Gábor —, én vagyok a hóhér. Neked jelentem, hogy minden készen van az akasztáshoz.

— Jól van — szólottam. — Hóhér, teljesítse kötelességét.

Erre Gábor meghúzta a kötelet, míg magam a kutyát kissé megemeltem. Majd bátyám utasítására hirtelen

elengedtem. Szomorú, mély, síró hangokat adott a daxli, és kapált a sárga foltos fekete lábaival. De azután hamarosan kinyúlt, és mozdulatlan maradt. Egy darabig néztük, azután függve hagytuk, és ozsonnázni mentünk. Ozsonna után a leányok folyton a kapuban settenkedtek, és cukorral egy újabb kutyát csaltak be. Azután az ölükben odavitték Gábornak, hogy rendezzen még egy akasztást. Bátyám azonban lefújta a tervet. Kijelentette, hogy egy napra elég egy akasztás, mire Juci kinyitotta a kaput, és kiengedte a kutyát.

A következő napokon egészen elfeledkeztünk az akasztásról, mert egy új labdát kaptunk. Gáborral kettesben folyton duplexot játszottunk.

Utána Emmáról beszélgettünk. Gábor kijelentette, hogy utálja, mert olyan büszke, és ostobának nevezte Irmát, hogy annyira eseng utána.

— Legjobb volna, ha sohase békülnének ki, mert újra eljön ide, és affektál, henceg! — mondta dühösen Gábor.

Gábor kívánsága nem teljesedett. Másnap délután beállított hozzánk Emma. Irmával jöttek.

— Utálatos! — súgta nekem Gábor.

— Édes, drága! — mondtam magamban én, de azért nagyon haragudtam Irmára.

Irma tudniillik valósággal úszott az örömben. Játék közben minduntalan elhívta Emmát, ölelte, csókolta, majd megfojtotta. Később azonban mégis összeharagudtak valamin.

— Hát nem ígérted meg, hogy nem beszélsz többet a Rózsival? — kérdezte Irma csaknem sírva.

— Azt nem! — felelte Emma határozottan, és mosolygott.

Juci és Ani egymással suttogtak. Gábor, Irma és én a kis Emmát néztük. Milyen szép volt, Istenem, milyen szép!

Az utolsó napos, őszi délutánokat éltük. A miénk volt az udvar. Apa és anya kilovagoltak. A szakácsné kávét adott, azután a konyhába ment főzni.

— Láttál-e már akasztást? — kérdezte ozsonna után a húgom Emmától.

— Nem! — felelte Emma, és rázta a fejét, hogy a haja az arcába csapódjék.

— De a papádtól hallottad?

— Igen, mesélte, hogy felakasztottak egy gyilkost — mondta Emma hűvösen, és érdeklődés nélkül.

— Van ám nekünk akasztófánk — dicsekedett Juci.

Hamarosan mind a padláson termettünk, hogy megmutassuk Emmának az akasztást. A daxlit már napokkal előbb elástuk Gáborral a szemégtödörben, a hurok szabadon lóbálózott.

— Most játszhatunk akasztást — mondta Irma. — Emma lesz a bűnös, őt fogjuk felakasztani.

— Inkább tégedet — kacagott Emma.

— Hóhér, teljesítse kötelességét! — kommandírozott Gábor saját magának.

A kis Emma elhalványodott, de mosolygott.

— Most állj mozdulatlanul — mondta Irma. Én rátettem a hurkot a nyakára.

— Nem én, nem akarok — nyafogta a kisleány.

— A gyilkos kegyelemért könyörög! — kiáltotta Gábor kipirulva —, de a hóhérségek megragadják az elítéltet. — Juci és Ani erre lefogták Emma karjait.

— Nem engedem, nem! — sikoltott a kis Emma, és sírni kezdett.

— Istennél a kegyelem! — szavalta Gábor. Irma pedig a térdeinél fogva a levegőbe emelte a barátnőjét.

Nem bírta, el akart esni, és ezért odamentem, segítettem neki. Ekkor történt először, hogy átölelhettem őt. Bátyám meghúzta a kötelet, a végét körülcsavarta egy gerendán és megkötötte. A kis Emma lógott. Eleinte hadonászott a kezeivel, és vékony kis fehér harisnyás lábaival nagyokat rúgott. Olyan furcsák voltak ezek a mozdulatai. Az arcát nem láthattam, mert a padláson már meglehetősen sötét volt. Egyszer csak hirtelen megszűnt a mozgás. A teste kinyúlt, mintha a lábujjaival valami zsámolyt keresett volna, hogy ráálljon. Azután

nem mozdult többet. Erre rémes félelem szállott meg valamennyiünket. Hanyatt-homlok rohantunk le a padlásról, és szanaszét elbújtunk a kertben. Ani és Juci hazafutottak.

A szakácsné, aki valamit le akart hozni a padlásról, akadt rá a holttestre egy félóra múlva. Ő hívta át Emma apját is, még mielőtt apáék hazaérkeztek volna...

E ponton vége szakad az idevonatkozó feljegyzéseknek. A naplóiró, kit az a szerencsétlenség ért, hogy résztvevője lett ennek a borzalmas eseménynek, nem beszél többet róla. A család sorsáról csak annyit tudok, hogy az apa mint ezredes, nyugalomban van, Irma jelenleg özvegyasszony, Gábor pedig katonatiszt.

1912

ROZI

Rozira sokszor mondta az apja:

— Ebből az lesz.

Nem az lett. Férjhez ment.

Szolgálni — Pestre jött. Itt ösmerkedett össze Molnár Jóskával. Már akkor sok más legényt is ismert. Egy famunkást, egy éttermi segédet, egy őrmestert. Valamennyi jóképű, jókereső ember volt. Továbbá udvarolt neki a gazdája is, egy orvos és annak az unokaöccse is, egy jogászfiú, aki Rozi miatt gyakran feljött látogatóba. Rozi, eltérőleg sok parasztleánytól, akik nem tudják az ilyesmit megbecsülni, büszke volt rá, hogy ennyi embernek tetszik. Örült, ha ránézett az úr. Számon tartotta, mikor jön látogatóba az ifiúr. És vasárnap délutánonként találkái voltak: jól beosztva, a kőfaragóval, az éttermi segéddel és az őrmesterrel. De nem adta oda magát egyiknek se. Azt gondolta: majd asszony korában.

Jóskát kedvelte legjobban. Ez az óriás termetű, vasizmú kőműves valami csiklandós rémületet és dacos, komisz vágyakat keltett benne. Félt tőle, és izgatta a gondolat, hogy mellette a hűtlenség vagy a rosszság veszedelmes dolog lesz. Ösztönszerűleg vonzotta ez a veszedelem, a lehetőség, hogy kitekerik a nyakát, vagy félholtra verik, és érdekelte a feladat, bár erről számot adni magának nem tudott, hogy ezt ravaszul csókokkal, hízelkedésekkel, hazudozással elhárítsa — a férfi gyalázatának árán. Amikor Jóska kijelentette, hogy elvenné, nem gondolkodott egy pillanatig se.

A Bakács téri templomban volt az esküvőjük. Rozi ez alkalommal fehér kartonruhát, cérnakesztyűt viselt,

és a haja csak úgy fénylett a rózsaoajtól. Fitos orrával, búzavirágkék, huncut szemeivel, fehér, úrias arcával, amit a nagysága, a doktorné is gyakran dicsért (persze csak a barátnői előtt), igen jól nézett ki. Nem hatotta meg a szertartás, és a művirágkoszorúnak a fején sem volt semmiféle ünnepélyes jellege. Jóskának majd elállt a lélegzete, amikor meglátta, de ugyanakkor beleütött a szívébe valami félelem- vagy rettegésféle.

Este megismétlődött ez az érzése. A Rozin tudniillik csupa finom, úri alsóruha volt. Hosszú, fekete selyemharisnya, vékony, csipkés ing.

— Ezt loptad! — rivallt rá az ifjú férj.

— Ugyan menjen, kaptam a nagyságától, kérdezze meg! — kacagott Rozi, és csiklandozni kezdte Jóskát.

Vacsorára pörköltet hoztak a kocsmából és két liter bort.

Jóska mámoros volt és boldog. Jókedvvel füttyürészve dolgozott, és este örömmel vitte haza keresetét. Négyöt koronát keresett naponta. Az asszony kijelentette, hogy takarékoskodni kell, és gyűjteni fognak. Nem a gyerekek, mert gyerek neki nem kell, és ő tudja a módját, hogy ne legyen, hanem saját maguknak, hogy öreg korukra urasan élhessenek.

— Karosszékeket veszünk, és úgy üldögélünk, újságot olvasunk, és minden héten egyszer összejövünk az ismerősökkel kártyázni, beszélgetni, teát inni — így ábrándozott Rozi.

— Ne uraskodj! — mondta Jóska — nem szeretem az ilyet.

De nem soká tudott ellentmondani, és mikor a nő újra és újra hasonló ábrándokat tállt föl, már hallgatott.

Az asszonymak öröme telt a hatalmában, amit a saját bája, kedvessége és szépsége szerzett meg neki. Visszaélt vele. Megtiltotta Jóskának, hogy a szakszervezetbe eljárjon, és a munkáslapot olvassa. Jóska engedelmeskedett. Érezte, hogy ez tulajdonképp szégyellni való, nyomorult dolog, de nem tehetett mást. Sok minden

egyéb is nem tetszett neki, és mégse tudott változtatni az állapotokon. A sok szagos szappan, amit Rozi összevásárolt. (Tele volt a szagukkal a szobájuk.) Az úrias, magas sarkos cipő, melyről azt mondta, hogy a volt asszonyától kapja ajándékba. A rikító selyemkendő, amit olyan kackiásan viselt. A rizsáló járása... És sok más egyéb dolog nem volt ingyére Jóskának. Tudta magáról, hogy szorgalmas, erős ember, és mégis olyasvalamit érzett, hogy az asszony nem fog kitartani mellette. Érezte, hogy okos dolog volna, de gyakran, amúgy alaposan elverni a nyugtalan nőt, de nem merte. Gondolta: uraknál szolgált, úrhatnám természet, majd még otthagya. Ezt pedig nem merte volna kockára tenni.

Másfél éves házások voltak, amikor Rozi előállt vele, hogy házmesteri állás kínálkozik számukra. Lakást kapnak érte, az pedig nagy sor. Mennyivel többet tehetnek félre! Mennyivel hamarabb vásárolhatnak telket, házat Szentlőrincen vagy Pécelen! Mennyivel hamarabb lesznek urak!

Egy hónap múlva beköltöztek, Jóska tovább dolgozott, Rozi pedig ügyesen töltötte be a házmesterné méltóságát. Szerették a házban. Örömmel mutogatta a férjének a sok borralalót, amit összeszedett. Jóska nem nagyon örült a dolognak. Az asszony majdnem annyit keresett, mint ő maga.

Ebben az időben már nem tudta eltitkolni féltékenységét. Egy este, a vacsoránál, amikor nagyon fáradt volt a munkától, és vizont az asszony túl élénken sürgöldött, nótázott körülötte, hirtelen megszólalt:

— Azt mondom, meg ne tudjam, hogy valamelyik lakásban odabent maradsz, mert letöröm a derekadat.

— Már miért ne maradnék — nyelvelt Rozi.

— Hallgass, nagyon jól tudod — kiabált a férfi, és ütötte az asztalt, ahogy csak bírta.

A következő héten meglátogatta őket Jóska sógora, egy kőfaragó munkás. Kora reggel érkezett, és egy éjjel náluk is aludt.

Aznap este, amikor Jóska hazafelé tartott, Rozi elébe

jött, ami azelőtt sohase történt meg. Az asszony azt kívánta tőle, hogy majd vacsoránál ő is erősítse meg, amit a sógornak hazudott, hogy telket vettek kétezerötven forintért. Jóska valósággal dühbe jött, és eleinte semmi szín alatt sem akart beleegyezni. Azután Rozi könyörgésére mégis megtette. Megvolt az eredmény, a sógor sápadozott az irigységtől. Az asszony annyira örült ennek, hogy alig lehetett vele bírni.

Cserébe reggel, mikor a sógor továbbutazott, ezt mondta Jóskának:

— Szép feleséged van, és dolgos asszony, de jobban vigyázz rá, mert bejárnak hozzá a házi fiatalurak beszélgetni. Nem jó vége lesz ennek!

Jóska munka közben egész nap erre gondolt. Nagyon bántotta a dolog. De este mégse tudott szólni. Szégyellte. Három vagy négy nap múlva rukkolt csak ki:

— Te, a szobába be ne engedj senkit, mert agyonütlek.

— Hiszen ide jön, aki keres, tudja, hogy itt van a mosókonyha kulcsa, padláskulcs!

— Tudom, de vigyázz, ha megtudok rólad valamit, az lesz, amit mondtam.

— Ugyan, menjen — nevetett Rozi, és énekelni kezdett.

— Jó, jó — dühöngött Jóska —, csak danolj, majd meglátod, mi lesz itten. El fogunk innen menni!

— Hiszen még csak az kellene! Én nem megyek.

— De jössz!

— Legyen esze, miből veszünk akkor házat. Elmegy a pénz lakásra.

Jóska nem nyugodott meg. Sehogy se ment a munka. Állandó nyugtalanságban élt. Gyanakodott. Az asszony elhanyagolta. A kabátjára hetekig nem varrta fel a leszakadt gombokat. Nem várta este meleg levessel. Kifogásokat mondott, és hideg felvágottat tett eléje, ő maga pedig csak nézte. Nyilvánvaló, hogy előbb vacsorázott. Jóska nagyon idegenül, kutyául érezte magát. Nem tudta kisütni, mit kellene csinálni. Elballagott a

sarki pálinkamérésbe, és megivott egy kupicával. Erre kissé megnyugodott, és jó mélyen aludt. A munka közben állandóan azon töprenkedett, hogy a felesége valakivel otthon mulatozik. Ösztönszerűen reggel is, délben is pálinkázott. És mindig többet. Emellett nem merte magát rászánni, hogy hazamegy. Biztosra vette, hogy ha megteszi, ott talál valakit az asszonynál. Tisztában volt azzal is, hogy ezt kellene tennie. Egy délelőtt ott hagyni a munkát, hazanézni.

De halasztgatta, halasztgatta a dolgot.

Már hetek óta nem kapott csókot. Nem szóltak egymáshoz. Egy este mégis meg akarta ölelni az asszonyt. De Rozi nem engedte magához nyúlni. Jóska erőszakoskodott. Rozi meg rúgott, karmolt, vihogott. És a férfinak nem volt ereje, hogy erőszakos legyen. Keservesen, utálkodva, némán hagyta abba a küzdelmet.

Jó soká nem aludt el. Azután elhatározta, hogy holnap mégiscsak megteszi, hazajön.

Reggel egy egész deci pálinkát ivott meg. Tízíg dolgozott. Azután bejelentette a munkavezetőnek, hogy el kell mennie, és csak ebéd után jön újra a munkához. Reszkettek a térdei, fázott, és fájt a szíve. Egy óriási kirakat tükörüvegében meglátta magát. Megijedt, olyan sápadt és szálnalmas volt. Villamosra ült. Az út rettenetes hosszúnak tetszett. Mintha már hajnal óta utazott volna. Elfelejtett leszállni. A villamos egy állomással továbbvitte. A sarkon még fölhajtott egy fityóka szilvóriumot. Azután nagy lépésekkel elindult a ház felé. Nem látta senki bemenni. A sötét oldalfolyosón, amely az ajtójukhoz vezetett, gyorsan és nesztelenül suhant át.

Az ajtó zárva volt.

És az ablak nagykendővel elfüggönyözve!

Gondolkodott, hogy betörje-e az ablakot. Ha ott megy be, valaki ezalatt kimenekülhet az ajtón, és ő a nagykendőtől nem is láthatja. Tehát az ajtóhoz lépett. Nekivetette magát. Nem tudta betörni. Be volt rezselve. Belülről zavart beszélgetést hallott. Azután ide-

oda futkosást, tevést-vevést. De egy hang se kérdezte, hogy ki az.

— Nyisd ki — mondta Jóska rekedten.

Senki sem felelt.

— Nyisd ki, nem bántalak — ismételte most már haragosabban.

Hirtelen egy erős férfihang szólalt meg belülről:

— Nyissa ki, házmesterné asszony, mert még rosszat fog gondolni az ura. Mondtam, hogy ne zárja be. Majd én kinyitom. De figyelmeztetem a házmester urat, hogy ne merjen hozzám nyúlni, mert lövök. Értette? Revolver van nálam!

— Igen — hörögte Jóska bénultan.

— Értette, ha hozzám nyúl, lelövöm.

— Igen — ismételte Jóska gépiesen.

Az ajtó felnyílt. Egy nyúlánk, bajusztalan fiatalember nyitotta ki, a jobb kezével revolvert szeggett Jóskának.

— Lépjen el az útból — mondta ijedt és egyszerűsmdind a félelmet palástoló hangossággal.

A munkás gépiesen utat engedett neki. A fiatalember a másik férfi mellének irányzott browninggal lassan ellépkedett. Mikor pedig a kanyarodóhoz ért, sietni kezdett.

Jóska akadálytalanul beléphetett a szobába. Megcsapta a fülledt, nehéz, éjszakai levegő, melyben a felesége testének illata a szappanok szagával keveredett. Az asszony az ágyban feküdt.

— Mit akar most itthon? — kiáltott Rozi begyesen.

— Mit akarok? — motyogta Jóska. — Mit akarok? — és leakasztotta a szegről a bárdot.

Az asszony látta, hogy hiába beszélne, teljes erővel kiáltani kezdett:

— Segítség! Segítség! — És kiugrott az ágyból. De Jóska akkorra már ott termett és fél kézzel lenyomta.

— Hogy mit akarok! — ismételte, és teljes erejével rávágott az asszony homlokára.

Tompa reccsenés hallatszott.

— Hogy mit akarok! — ismételte Jóska, és még egyszer rávágott. A rózsaszínű kockás dunyhát elöntötte a vér.

— Hogy mit akarok! — motyogta Jóska, és harmadszor is felemelte a bárdját. De már nem ütött. Ebben a pillanatban a Rozi kék szemei ránéztek. Fájdalmasan, fátyolosan, szenvedően. És azután egy nagyot sóhajtott Rozi, és lehunyta a szemét.

Emberek tódultak a szobába, és a folyosókon, lépcsőkön szerteszét cselédek és gyerekek rohantak a házmesteri lakás felé.

1912

PALINCSAY

Palincsay — egy erős, tisztán körvonalazott színes gyermekkori emlék.

— Kicsoda, apám, ez a nagy szakállú ember, aki neked köszönt?

— Ez, fiam, a Palincsay bácsi.

A nagy szakállú emberek mindig érdekesekek, mert félni kell tőlük.

— Mi ez a Palincsay, apám?

— Semmi. Egész nap sétál az utcán, amint most látod. Szedegeti a szivarcsutkákat és zsebre rakja. Egész nap nem csinál mást.

Utána néztem. Palincsay éppen akkor hajolt le a fölszedett valamit a földről. Aztán fölegyenesedett, meg nézte a valamit, zsebre dugta és tovább ment. Palincsayval sokat foglalkoztam aznap és azután is. Érdekelte. Magam előtt láttam szürke, zilált szakállát, a levegőtől kicserzett piros arcát, zavaros, zöldes szemeit, az egész embert kopott felöltőjében, horpadt kalapjával és görcsös, kampós botjával, amint lassú, egyforma, szinte elvászott léptekkel rója az utcákat, nap nap után, mindig egyformán, reggeltől estig, eldobott szivarokat gyűjtögetve.

— Ismered, anyám, Palincsay bácsit?

— Ismerem!

— Kicsoda az?

— Rajztanár volt. Engem is tanított rajzolni az iskolában. Nagyon szépen rajzolt.

— Most már nem tud?

— Tud, de nem rajzol.

— Miért?

— Mert nincs kedve.

— Tud és nincs kedve, ilyet nem hallottam még. Ha én tudnék, bezzeg egész nap rajzolnék!

— Hát őneki nincs kedve szegénynek, rosszkedvű.

— És ezért sétál mindig?

— Ezért!

Még lefekvéskor is Palincsayra gondoltam. Hol van most, mit csinál, bizonyára ő is ágyban van, vagy most olvassa össze a napközben gyűjtött szivarvégeket.

Majd mindennap láttam. Hol az ablakunk előtt ment el, hol az iskolába bandukoltomban láttam egy utcasarkon befordulni, hol a főutcán vagy a piacon séta közben találkoztam vele.

Egy ember, aki — apám szerint — semmit se csinál, és mégis bizonyos, hogy egész nap csinál valamit, törí a fejét valamin, visszagondol valamire, vagy a tervein spekulál, ezt csinálja! — Így gondolkoztam.

Egyszer ebédelünk, és hirtelen leesik a falról egy kép. Sohase néztem meg eddig ezt a képet. Érdektelen volt a sok érdekes és gondolkodásra keltő képek között, amilyenek például a Ganümedesz elrablása, a Téli szánkázás, Szarvasvadászat, Velencei éj című képek, az ebédlőnk többi díszei. Ez a leesett kép egyszínű volt, s amint fölvettem és közelről megnéztem, láttam, hogy deszka.

— Anyám, ez deszkakép?

— Igen. Deszkára égetett kép.

— Mivel égetik?

— Tüzes tűvel rajzolják.

— Ki csinálta?

— Palincsay bácsi, és nekem adta, amikor férjhez mentem, ajándékba.

— Nem valami szép kép!

Csakugyan nem volt szép. Egy redő szélét ábrázolta, az előtérben folyóval. A partról a vízbe deszkapadló nyúlt be, ahol asszony állt dézsával. A távolban a vizen vitorlás hajó látszott. Az égen felhők. Csöppet sem kívánta az ember ezt a képet tovább nézni. Kezdtem

megérteni, hogy ha valaki csak ennyire tud rajzolni, mint Palincsay bácsi, akkor annak nincs kedve egész nap rajzolni.

Egy nap az apám délben hazaérkezve így szólt:

— Na, ma voltam Palincsaynál. Az atyafi nem fizet házbért már háromnegyed éve. A házigazdája ki akarja lakoltatni. Megkért engem, hogy nézzek fel Palincsayhoz. Kíváncsi voltam, mit csinál ez az ember. Hát fölmentem. Tizenegy óra volt. Éppen akkor kelt föl. Reggelizett, szalonnát és kenyeret. Fogalmatok nem lehet arról a piszokról, amiben él. Az asztalon, a székeken, az ablakdeszkákon ujnyi vastagon áll a por. Legalább fél év óta ki nem nyitották az ablakot abban a szobában. És nem enged tisztogatni. Ha elmegy hazulról, bezárja a lakást, senki oda be nem mehet. Takarítónőt nem tart, és maga vásárolja az ebédjét. Egy széken ott volt a spájza, szalámi, szafaládé, összeszáradt uborkák papirosban, kenyérdarabok, szalonnavégek, almák, szárított szilvaszemek. Az ágya — képzeld el a törlőrongyot, annál még százszor feketébb. És rongyos minden, a vánkos, a paplan. No, mondom neki, Palincsay úr, hát van lelke így élni, miért nem takarítat, hiszen tudtommal szép nyugdíja van, miért nem akar házbért fizetni. Erre azt mondja Palincsay, hogy hát azért nem takarítatok, mert akkor nem tudnék kijönni a penzióból. No jó — mondom —, de minek magának ekkora lakás, három szoba, csak aludni jár haza. Azért, aszongya, mert mindennek így kell maradni. Benéztem a szobákba. Női hálószoba volt az egyik és ebédlő a másik. Mind a kettőben több esztendő, mit mondok, évtizedes por. A hálószobában két ágy van: egy nagy, széles, díszes és egy kicsi, hálós. Minek tartja ezeket itt, Palincsay úr — kérdeztem tőle —, hiszen tudtommal már régen elvált. Erre azt mondta, hogy azért, mert annak így kell maradni, és inkább menjen rá az egész kis nyugdíj a lakbérre. Én erre kérdem, hogy hát akkor miért nem fizeti meg a lakbért. Azt mondja, azért, mert

minek fizessem, eleget fizettem a Szudarevicznek húsz évig, most már elengedhet vagy fél esztendő. Láttam, hogy nem lehet vele okosan beszélni, hát ott hagytam. Világos, hogy nem rendes eszű ember.

— Szegény Palincsay — sopánkodott anyám —, milyen kedves, jószívű ember volt, hogy szerettük az iskolában mindannyian.

— Mit ért az neki — vetette oda apám —, ha komisz felesége volt.

Szüleim további beszélgetéséből megtudtam, hogy Palincsaynak gyönyörű szép feleség jutott osztályrészü, azonban neje katonatisztekkel megcsalta őt. Palincsay erre elkergette az asszonyt, aki magával vitte a kisleányukat. Palincsay egyedül maradt, és ekkor kezdett sétálgatni szerte az utcákon. Egy év múlva pedig önként nyugdíjba vonult.

Egy dolgot nem értettem a történetből, mi az „megcsalni”, ha egy nő megcsalja a férjét. Lop vagy hazudik, ilyesfélét gondoltam. Ellenben az nagyon is világosan állott előttem, hogy Palincsay miért adta a fejét bánatában sétálásnak és miért nem maradt otthon rajzolni, festeni. A rajzolás és a festés — így gondoltam — nem vigasztalhatta volna meg őt szomorúságában, mert nyilván tisztában lehetett vele, hogy igazán szépen rajzolni nem tud. Úgy képzeltem, hogy Palincsay sohase lehetett megelégedve a rajzaival.

Teltek-múltak az esztendők. Palincsayval nem sokat törődtem, mint ahogy megszokta őt nálunk mindenki. Alakja hozzátartozott az utca képéhez, mint valami karó vagy jelzőtábla.

Emlékszem, egy jól sikerült számtanvizsga után, amikor kivágtattunk a gimnázium nagykapuján, Palincsayba ütköztem. Éppen akkor baktatott arra. Megfogott, egy lépést tett oldalt, láttam, hogy kellemetlenül érzi magát, megzavarja a dolog, érzi, hogy kellene valami kedvességet mondania — egy nagy szakállú embernek hasonló esetben, szinte kötelessége ez egy kisleány szemben — „hó-hopp” vagy „vigyázz, barátom, mert

kitöröd a lábadat”, ilyesmit gondolok —, de nem tudott. Továbbment szégyenkezve.

Más. — Egyik nagybátyám temetésén a gyászmenetbe furakodott és kikísérte a koporsót.

— Nini, itt van Palincsay!

— Vajon miért jött el?

— Talán ismerte vagy szerette szegény Károlyt.

— De sohase beszéltek.

— ... Én úgy tudom, hogy Károly többször meglátogatta.

Így tanakodtak Palincsay megjelenése fölött, de nem sikerült kisütni, hogy hogyan is áll a dolog.

Egy gyönyörű szilveszterestére emlékszem. Késő éjjel, hóesésben jöttünk haza a nagyanyáméktól, egyszer csak megláttuk Palincsayt egy sötét utcasarkon. Most állt. A vállait, a kalapja tetejét egészen belepte a hó. Maga elé nézett a földre, mint mindig.

Más. — A nyolcadik gimnáziumban egy osztálytársam beszélt Palincsayról új dolgokat. Ez a fiú idegen városból jött, nálunk akart érettségizni, mert ott, ahol eddig járt, egy tanárt megvert. Nagyon rokonszenveztem vele. Távoli rokona volt Palincsaynak, föl járt hozzá. Elmondta, hogy rá próbálta beszélni Palincsayt, hogy menjen olcsóbb lakásba, vegyen új ruhát, nyírassa meg a szakállát és fogadjon takarítónőt. Palincsay azonban ezekről a dolgokról nem akart beszélni sem.

(Egyébként a régi lakásban maradt. A házigazda, hogy rábírnja a kihurcolkodásra, hideg téiben, leszedette a szobájának ablakait. Palincsay azonban hőiesen, nyugodtan, bölcsen ott maradt és január elsején már újra pontosan fizetni kezdett. Erre az ablakokat visszarakták. Mit csinált a félévi házbérrel, mire kellett neki, hová tette — ezt sohase lehetett megtudni.)

De voltak témái, amik érdekelték. Sokat beszélt Istenről, Shakespeare-ről, Schopenhauerről és Tolsztojról, továbbá a spiritizmusról és Platen természetes gyógymódjáról. Barátomnak az volt a véleménye, hogy Palincsay

ezeket az írókat igazán soha meg nem érthette, de valószínűleg igen mély benyomást tettek reá.

Az utolsó értesüléseim a következő évből származtak. A második szemeszter után, egy remek júniusi hajnalon érkeztem haza Budapestről a nagy vakációra. Ágyba feküdtem, mert a vonaton nem tudtam aludni és álmos voltam. Délben arra ébredek, hogy Palincsayról beszélgetnek a másik szobában.

— Palincsay fölakasztotta magát.

— Jézus Krisztusom, hol, mikor?

— Most, délelőtt tizenegykor, a lakásán.

— Szegény, szegény Palincsay.

— Végre rágondolta magát.

— Kitől hallottad?

— A kapitánytól. Reggel még felöltözött, talán újra sétába akart indulni, azután, úgy látszik, gondolt egyet, leszedte a függönyzsinórokat, hurkot csinált és az ablakkilincsre kötötte magát.

— Jézus Mária, Szent József! És írást nem hagyott?

— Nem, semmit. Hallgass ide, amikor levágták, látták, hogy nincs rajta ruha. A télikabátja alatt, amiben mindig láttuk, nyáron csak alsóruhát hordott. Két nadrágszár volt hozzáfércelve az alsónadrág szárához. Látaszott a varráson, hogy ő maga csinálta. Így lehet érteni, hogy hogyan tudott olyan rettenetes melegekben is télikabátban mászkálni.

— Szegény, szegény Palincsay!

A ravatalon megnéztem. Barátságos és harmonikus volt az arca, amilyennek életében sohase láttam.

1913

TÁLAY FŐHADNAGY

1

A nagy vidéki színház nézőtere zsúfolásig megtelt. Az igazgatónak végre sikerült — a szezonban először — táblás házat csinálni. De micsoda áldozatok árán! A csillagot kellett lehoznia az égből: a főváros újonnan felfedezett, diadalmas ifjú primadonnáját, Vihar Klárát kellett megnyernie egy vendégszereplésre — ami kerek hatszáz koronájába került.

Az este igen forró volt. A közönség kezdettől fogva szinte szenvedélyes tetszéssel és szimpátiával tapsolt a fiatal nőnek. Édes, frivol beszédhangja, csinos szopránja, szép arca és tüneményes termete már az első perctől kezdve ellenállhatatlanul hódította meg az összes férfiakat. És a hölgyeket is. A primadonna fiús viselkedése, az a bizonyos kétnemű gyermekesség, amelyet vagy húsz év előtt valamelyik angol operett-színész nő fedezett fel, mint a szimpátiakeltésnek legbiztosabb módszerét: ez alkalommal is sikerrel intézte el ezt a nehéz és fontos kérdést: lefegyverezte az asszonyok féltékenységét, és csírájában fojtotta meg azt a bizonyos megvető és keserű utálkodást, amit a nők éreznek ama társuk iránt, aki a szemük láttára és a fülük hallatára tetszeleg, kacérkodik és hódít.

Tálay főhadnagy, aki feleségével a földszint első sorában, középen foglalt helyet, az első perctől kezdve különös nyugtalanossággal figyelte a színész nő minden mozdulatát.

Gyermekkori szerelmét és játszótársát ismerte föl a remek lányban, akiről sohasem sejtette — pedig az újságban csaknem naponként kellett róla olvasni —, hogy Weber Klárával, az ő volt kis barátnőjével azonos.

Tizenhét esztendő előtt együtt jártak iskolába. Amikor a lányka az első osztályba került, ő a negyedikbe tartozott. Azután apja — aki még egy évig otthon akarta tartani a kissé vézna fiút — beíratta az ötödik osztályba is. Ilyenformán két esztendeig voltak iskolatársak. A kislány bájossága, korán érő, egészséges szépsége — ő, mennyire emlékezett mindenre — nagyon hatott reá akkor is. Szerették egymást. Klári özvegy apja, az uradalmi intéző: szívesen látta a barátságukat, és a nagy grófi parkban kedvükre futkoshattak, játszhattak a gyerekek.

Azon a nyáron, amelyre következő őszkor a fiút a városba adták, már elválhatatlanok voltak. Reggeltől estig a nagy park széles, tiszta utain virágot, málnát szedtek, labdáztek, és tíz órakor meg délutáni osonna-időben, amikor a gazdasszony hozta nekik a nagy vajas kenyeret, együtt fogyasztották el — a kis tó partján üldögélve — a nagyszerű ételt. Klári mindig hamarabb készült el az evéssel, és ilyenkor a fiú nem akart tovább enni, míg azt a darabot, amely neki még hátra volt, meg nem felezték. A kislány elfogadta. Vérbő, egészségtől duzzadó kis gyomra igen szívesen köszöntötte a ráadást. De egy napon szégyellni kezdte a dolgot:

— Nem eszem, te vagy a vendég, és én egyem meg a tiédet is? Nem, ne adj nekem!

A fiú nem tágított. Kijelentette, hogy akkor a tóba dobja a vajas kenyeret. A lány ez alkalommal még engedett, de a következő naptól kezdve mindig nagyon vigyázott, hogy csak akkor harapjon, amikor a barátja.

Egy gyönyörű meleg, napsugaras augusztusi délutánon, amikor mindkettőjük szívében szinte túláradt a nyár boldogsága és a hála egymás jósága és kedvessége iránt, a park mélyén egy szűk, árnyas ösvényen így szólott a fiú:

— Te olyan szép vagy, Klárikám, nagyon szeretlek tégedet!

— Én is nagyon szeretlek téged, Jani — felelte a kislány egyszerűen, komolyan.

— Ha nagy leszek, te leszel a feleségem!

— Jó, nagyon jó lesz, a feleséged leszek.

— Csókolni foglak téged, mint az édesapám a mamát.

— És én mindig az öledbe ülök neked, mint a menyecskek.

Némán álltak egymás mellett, lesütötték a szemeiket, és e pillanatban először kínzó és édes elfogultságot éreztek. A kislány közelebb lépett, egészen a fiú mellé, s míg kezecskéivel a köténykéjén babrált, lassan kicsücsörített ajakkal megcsókolta a fiú arcát. Jani erre felbátorodott. Átölelte Klári nyakát mind a két karjával szorosan, és szenvedélyes csókokkal borította a kipirult arcoskát. Ezen a délutánon kézen fogva és egymást öelve járták a park legtávolibb, legelhagyatottabb útjait. Szótlatlanul, öntudatlan remegő elégedettségben. Csak a gazdasszony kiáltásaira rezzentek össze és vették észre, hogy késő este van, amikor már otthon kellene lenniük a vacsorázóasztalnál.

Egy boldog — az izgalmas elégedettségtől nyugtalan — túl boldog hét következett. Azután el kellett válniuk. Janit a városba vitték a gimnáziumba. És szülei fél év múlva szintén a városba költöztek. (Apját a kórházhoz nevezték ki főorvosnak.) Így történt, hogy Klárikával többé nem látták egymást. Egy csók, egy ölelés künn a kapu előtt, a szürkületbe borult falusi utcán, ez volt mindegyiküknek az utolsó emléke a másikról.

És most ez a viszontlátás!...

3

Tály főhadnagy elvarázsolva, mereven ült a helyén. Az első másodpercekben, amikor Klári megjelent a színpadon, csak a csodásan szép, izgatóan öltözött test foglalta le és valami különös, határozatlan öntudatlan érzés. Amikor pedig — tíz-húsz másodpercre rá — hirte-

len megvillant benne valami, és ráismert a lányra, az az érzés hirtelen elmúlt, és helyet adott valami epedő, önvádló, gyötrő váagnak. Annak a gondolatnak, hogy ez a nagyszerű, isteni test az övé lehetne, az ő jussa volna, s hogy ő könnyelműen, ostobán elherdálta, elengedte sikkadni drága jogát. A színésznő bájossága, frissesége, izgatón öntudatos és mégis nemes mozdulatai, hangjának érzéki zamata mindjobban fokozták fájó, heves vágyát, és kízó féltékenységet érzett.

Nem mert a feleségére nézni, és az asszony halk megjegyzéseire csak egy-egy gépies igennel felelgetett.

... Rajongott és szenvedett. A múlt és különösen az utolsó augusztusi hétnek az emlékei szinte félelmes elevenséggel és részletességgel kavarogtak benne. Sohase érzett így életében. És az elsötétített nézőtér jötevő homályában teljesen átadta magát ezeknek az emlékeknek, amelyeket most először tudott igazában értékelni, s amelyek mint valami lázálomban keveredtek össze a valóban látott és hallott dolgokkal, az éneklő, táncoló, szép Klára hangjával és trikós, hajladozó, ringó alakjának vérforralóan buja, vénuszi látványával.

Csak a lány *szavait* hallgatta és élvezte, a mondatokat már nem tudta követni. Amit mások beszéltek a színpadon, az a füléig se jutott. Agyának minden atomjával a primadonna mozdulatait, járását, mosolyát figyelte. Egy pillanatban, amikor a nő finom, könnyed vonalú, izmosnak, de nem keménynek, sőt puhának és egyben nemesen ruganyosnak látszó lábát *profilban és egészben* látta meg: szinte elviselhetetlen tisztasággal jelent meg neki egy ölelkezésüknek az emléke. Csak most ébredt tudatára, hogy mi is volt az. Tisztán érezte a kislány finom és üde testét, amint szemérmetlen öntudatlansággal szorosan hozzá simult. Érezte a bájos és már asszonyos arányú combokat, a lábszárakat párosan, amint meleget sugározva és kissé remegve hozzá tapadnak... Ebben a pillanatban érthetetlennek, megbocsáthatatlannak és elviselhetetlennek tűnt föl, hogy azóta minderre soha nem is gondolt vissza, hogy nem tekintette

egyetlen céljának beváltani az adott szavát, hanem más nőt vett feleségül. Elöntötte a meleg erre a gondolatra és elpirult.

— Katonatiszt vagyok, és megfeledeztem az ígéretmről! — mondta magában, és hirtelen csaknem könynyekig elérzékenyült a fájdalomtól és a megbánástól.

A primadonna ekkor nem volt színpadon. A darab folyása szerint éppen a szomszéd szobába ment, hogy toalettet csináljon. Majd egy térdig érő, átlátszó, rózsaszín selyemruhában megjelent a középső ajtóban.

És ebben a pillanatban szemei egyenesen a főhadnagy szemeibe néztek.

A közönség, mint egy neveletlen kamasz, sóhajtott fel a fejedelmi látványra. A férfi szíve pedig oly kegyetlen hevességgel dobant meg, hogy szinte ütötte belülről a feszes atillát. A lány valóban fölismerte. Kedvesen, egészen meghatottan, gyöngéden és egyáltalán nem színpadiasan *mosolygott rá*. Csak a szemeivel. A közönség nem látta és nem is láthatta ezt mosolynak.

Két másodperc volt az egész.

Tály főhadnagy szinte szédült az örömtől. De rögtön föltámadt benne a kétség: hátha nem, hátha csak képzelte az egészet. A zenekar azonban bevezetést játszott, a primadonna a rivaldába állt, és ugyanazzal a tekintettel, ugyanazzal a mások számára láthatatlan szem-mosollyal, neki kezdett énekelni. *A dal első sorát* és a refrén első sorát énekelte oda ily módon Tálaynak, és a második strófánál is pontosan így cselekedett. Tálay már ismerte a dalt, és így az eseményben rejlő rendszeresség jelentőségét rögtön meg kellett értenie. Ez a játék igen diszkrét volt, a második strófa refrénjénél azonban mégis észrevett valamit a főhadnagyné. Odasúgta a férjének:

— Magára kacsingat!

A főhadnagy akaratlanul is vállat vont, egyszersmind azonban úgy érezte, hogy itt az idő, amikor cselekednie kell. Mert azzal már tisztában volt, hogy bármi módon, még az este beszélnie kell Kláriveral. A legegyszerűbb

terv látszott a legjobbnak. Megmondja a feleségének, hogy gyermekkori játszópajtását fedezte fel a primadonában, és a szünet alatt az öltözőbe megy gratulálni csak egy pillanatra, pár szóval. Mindez egy másodperc alatt átvillant az agyán, és máris eszerint felelt:

— Igen, azt hiszem, fölismert, képzelje, ez a lány gyermekkori játszópajtásom volt.

Az asszony bölintott és nem felelt, nagy gonddal látcsövezni kezdte a színésznőt. A főhadnagy megváltoztatta a tervét. Először úgy akarta, hogy mindjárt bejelenti a feleségének a szünetbeli látogatást, azután jobbnak látta mégis a felvonás végére hagyni a dolgot. Nem szabad megengednem, mondta magában, hogy addig ne talán kieszeljen valamit, és mindent megakadályozzon.

Esetleg a felvonás végét be sem várva, rosszulletet jelent, és akkor haza kell kísérni, orvost hívni, s aztán az egész találkozásból semmi sem lehet.

Jó nőismerő volt, tisztában volt az asszonyi fogások egész rendszertanával, és mindamellet, hogy a feleségével másfél éves házasságuk óta még sohase volt semmiféle hasonló afférja, a vágy ereje parancsolta, hogy erre az eshetőségre is előre gondoljon.

A felvonás hátralevő részében a színpadról több pillantást nem kapott, ez azonban nem csappantotta meg a bátorságát. Arra gondolt, hogy milyen bámulatosan finom és találékony volt a színésznő jelzése. Eszerint a lány is arra gondolt, hogy ő kételkedni fog a pillantások jelentőségében, és hamarosan kieszelte, hogy ha bizonyos időközökben csillantja felé a szemek izzó jelzőlámpáját, akkor a földszinten ülő ebből a felismerés bizonyosságát és talán a régi vonzalom bizonyosságát fogja megérezni és megérteni.

A szíve tele volt hálával és szerelemmel Klári jósága és édessége iránt. Majd hirtelen elkomorodott. Klára eddigi életén kezdett gondolkodni. Vajon mi történt azóta, hogy tizenhét éve utoljára látták egymást. Kiknél volt Pesten, mialatt a színiiskolát végezte. Eszébe jutott mindaz, amit a színinövendékek könnyelmű életmódjá-

ról hallott. De hamar megnyugtatta magát: nem, ez lehetetlen!... — Az öreg intéző, aki annyira szerette a kislányát, nem engedhette csak úgy szabadjára. Bizonyos, hogy gondoskodott megfelelő felügyeletről.

A főhadnagy most már pár perc alatt részletesen megalatolta az összes eshetőségeket, és végre arra az eredményre jutott, hogy Klára még valószínűen érintetlen lány, legrosszabb esetben pedig az első szeretőnél tart, akit mindenesetre úgy választott ki, hogy hosszú ideig kitarson mellette. A következő pillanatban a színésznek egy mozdulata megerősítette őt feltevésében.

A lány a lábát emelte föl, és a rúgást markírozta. Ez a frivol és markáns gesztus nála modorosan ügyes, azaz ügyetlen volt. Hiányzott belőle minden meggyőződés, ami különös szelidséget és tisztességes jelleget adott az egésznek.

— Bizonyos — kombinált tovább a főhadnagy —, ha valakivel viszonya van, akkor csak igazi, őszinte szerelemből adhatta át magát. Ha pedig így van, akkor viszont lehetetlen, hogy a régi szerelem jogait, az ő közös emlékeiket, ne tartaná szentnek, mert hiszen nincs férje, akinek tartoznék vele, hogy mindent, ami a múltjában szerelem volt, elfelejtsen és elhárítson.

A zenekar most teljes erővel dolgozni kezdett. Az első felvonás fináléja végefelé közeledett. A kar és az összes főszereplők egy hosszan kitarzott, magas hanggal befejezték az éneklést, és a függöny lassan lefelé indult.

4

A teljesen meghódított közönség tömör és lelkes tapsba kezdett. A főhadnagy felugrott. Egy pillanatig még habozott, azután nyugalmat erőltetve magára, újra leült, és lassan, hangosan ezt mondta a feleségének:

— Irén, én pár percre itt hagyom magát, a színpadra megyek, és gratulálok neki.

Az asszony merev arccal bólintott. A következő pil-

lanatban azonban göggjét hirtelen legyőzte a féltékeny-ség, és megkérdezte:

— Miért kell magának gratulálni?

— Mondtam magának, édesem, hogy gyerekkori ját-szópajtásom volt, és látta maga is, hogy észrevett. Nem lehet elkerülni, illik bemenni. Igen csúnyán venné ki magát, ha nem tenném.

— Hát akkor menjen, de kérem, ne hagyjon itt soká egyedül. Miért nem mondta nekem soha, hogy ismeri!

— Mert nem tudtam, hogy ő az. Az igazi neve nem Vihar volt, hanem Weber — felelte a férfi a lehető leg-lassabban és legtermészetesebb hangszállal:

— Ja, so! — A főhadnagyné már megbánta, hogy szólt, újra hidegen bólintott, és mereven a zenekar sötét üregébe nézett, Tálay sietve törtetett kifelé a tap-solók tömegén keresztül. A folyosóra vezető ajtóból még visszatekintett. Klári egyedül állt a függöny előtt, és körülnézett a nézőtéren. Ismét kereste őt a szemeivel, és a világos nézőtér magas háttérében hamar meg is találta. A főhadnagy komolyan, mozdulatlan arccal és égő szemekkel nézett rá vissza, és amikor a lány vissza-ment a függöny mögé, szinte rohanva sietett a színpadra vezető kis vasajtóhoz.

Még legénykorából jól ismerte itt a járást. Az inspek-ciós tűzoltó, aki a kisajtót őrizte, szalutálva kívánt neki jó estét. Az öltözöt se kellett tudakolnia. Klára egy ha-talmas hermelinbundába burkolózva már ott is állott a kis szoba félig nyitott ajtajában, és a főszereplőkkel meg az igazgatóval beszélgetett. Tálayt rögtön az első pilla-natban észrevette. Várta.

— Ó, istenem, Tálay, a gyerekkori pajtásom — mon-dotta a körülállóknak, és odalépett a főhadnagyhoz. — Isten hozott, Jani — mondotta őszinte melegséggel, és az ajkát nyújtotta.

A főhadnagy rögtön megértette, miről van szó, Klára így akarja a külszínt megóvni. Mámoros reménykedés ujjongott fel benne, és erőt adott neki, hogy úgy csó-kolja vissza, mint egy nővért szokás.

— Mennyi ideje nem láttalak, szent isten, kedves Janikám — mondotta kedélyes könnyűséggel és hangosan a lány —, milyen szerencse, hogy a felvonás elejétől van időm öltözni, most kibeszélhetjük magunkat. Jöjj csak, jöjj be ide az öltözőbe, az urak megbocsátanak. Tessék! Úlj le csak odabenn, mindjárt jövök.

Klára még egyszer kiment a függöny elé, hogy megköszönje a zúgó tapsokat. Tálay pedig kezet fogott az igazgatóval, bólintott a színészeknek, és bement az öltözőbe.

A fehérre meszelt szegényes kis szoba, korhadt, festetlen fenyőfabútoráival e pillanatban csupa mámoros reménykedés és örömteli ragyogás volt. Az asztali toaletttükör mellett egy százgyertyafény erejű villanylámpa égett, amelyet nyilván Klára hozott magával.

— Íme — suhant át a gondolat a főhadnagyban —, ez a nagyszerű, amerikai lámpa most, és a tisztartóék zöldernyős petróleumlámpája *akkor*, szeptember elsején este, amikor nálak voltam, búcsúzni, milyen tökéletesen jelzi *ez a különbség* azt a hosszú időt, amely azóta elmúlt.

A színésznő belépett, becsukta az ajtót, ledobta magáról a belépőt, és átlátszó, rózsaszínű kosztümjében ott állott Tálay előtt. Egy drága, nagy, érett lány volt, az asszonyiség imádni való, tökéletes kifejeltségében, meztelenségnél tökéletesebb, szebb levetközöttségben, szemérmesen és szemérmetlenül, mint egy édes, boldog, szerelmes nő, aki nem akar és nem tud hazudozni, komédiázni, mert erősnek és tökéletesnek érzi magát. Szemei fátyolosan csillogtak, és remek, formás mellei, amelyeknek rózsaszínű bimbói szinte átszúrták a vékony, feszülő selyembatisztot, pihegtek a megindultságtól.

Egy pillanat volt az egész.

— Hát itt látlak egész viszont, Janikám — mondotta halkan, elfogódottan.

A főhadnagy egész közel lépett a lányhoz. Nem tudta, mint mond.

— Drága Klárikám — suttogetta fojtottan —, mennyire

imádlak téged. — És átölelte a vállait, és most már soká, forrón, szerelmesen megcsókolta az ajkát. Klári olvatagon simult bele a férfi karjaiba. Már semmi sem volt benne a kétnemű lényből, a fiús szubrettből.

— Ó, istenem! — rebegte, és nagyot sóhajtott. Mind a két karjával átölelte a férfi nyakát, egész testével hozzá simult, és hogy palástolja a könnyeit, halkán, folyékonyan — mint aki beszél — nevetni kezdett.

Majd hirtelen kibontakozott az ölelésből, gyorsan le-törölte a könnyeit, és kényszerítette Tályt, hogy le-üljön:

— Ül le, Jani, és beszélj nekem! Mi van veled? Hány éves vagy most? Persze... én huszonnégy, akkor te huszonnyolc. Nagyon-nagyon kedves, hogy feljöttél. Tudtam, hogy fel fogsz jönni... Hát bizony, tenger idő múlt el azóta. Emlékszel még rá? A nagypark!... Mikor megláttalak téged, egyszerre eszembe jutott minden, de annyira, hogy szinte nehéz volt játszanom. Szerencse, hogy ezt a darabot már száznyolcvanadszor játszom, különben belesültem volna. Tetszettem neked? A közönség nagyon-nagyon kedves... Te nem tudtad, hogy én vagyok én? Ne mondd! Hát persze, erre gondolhattam volna... A nevet az igazgatóm választotta... Nem lehet tagadni, hogy szerencsém volt. Drága Janikám! Mennyire szerettük egymást. És ahogy megláttalak a nézőtéren, már tudtam, hogy még szeretsz engem. De igazán szeretsz? Mert nagyon szerettél, az bizonyos. Milyen más szeretés volt az, mint most körülöttem látok. Egészen másvalami. Nagyon sok udvarlóm van, azt képzelheted, muszáj foglalkozni, együtt lenni velük, fogadni őket. Ők csinálják a sikert, ők beszélnek tele Budapestet, ők ismerik az újságok tulajdonosait és a szerkesztőket. De hát ez mind játék és anyagi ügy. Különben is a magam részéről tapasztalom, hogy legjobb, ha egy primadonna nem megy férjhez, de most nem beszélek semmit. Remélem, hogy előadás után velem vacsorázol?... Sajnos nem lehetünk hettesben, de majd egymás mellett ülünk, és mindenről jól cseveghetünk. Most sajnálom csak,

hogy nem jöhettek két estére. Milyen kár. Holnap egész nap együtt lehetnénk. Mennyi mondanivalóm volna, de így is elmondasz mindent, ugye, magadról, a szüleidről. Jól vannak, egészségesek? Olyan drága asszony az édesanyád, úgy vonzódtam hozzá. Majd bejössz a második felvonás után is, ugye? És a harmadik után eljössz velünk, az igazgatóval, a feleségével és a partneremmel vacsorázni a szállóba. Tudod, ez illik. Ha az ember kivonja magát, ráfognak, hogy gőgös, ezt pedig mindig el akarom kerülni. Szívből utáltam mindig a gőgös embereket, Pesten mennyi van! és persze azok a leggőgösebbek, akiknek legkevesebb okuk van rá, de hisz ez természetes — mondom, annyira undorodom az ostobaságuktól, hogy inkább bármit megteszek, mintsem hogy egy pillanatra is hozzájuk hasonlónak gondoljon valaki, de hagyjuk ezt. Nagyon szép ember lett belőled. Magam sem vagyok fessebb katonatiszt a *Hadgyakorlatban*. Ne ítéld el, hogy ennyi mindent összebeszélek. Én mindig úgy beszélek, viselkedek, mint amilyen szerepet játszom aznap. Ez egész különös valami. Az előadásnak már vége, és én mégis tovább is olyan maradok. A doktorom azt mondja, hogy ez hisztéria. Pedig nem vagyok az, és utálok a hisztérikus színésznőket.

Tálay elvárásolva hallgatta a kedves csacsogást. Egy-egy szóval felelgetett a kérdésekre, és elszorult a szíve, amikor a vacsora kérdése jött szóba. Elhatározta, hogy színház után elszökik hazulról, és pedig azzal az ürügygel, hogy lovagias ügyet kell elintézni, de fájt a szíve. Ha most legényember volna! A fülébe csengett a feleségének, az ezredeslánynak hideg hangja: „Ja, so.” Önkéntelenül is össze kellett hasonlítania a két asszonyt. Hirtelen elképzelte Klárát a feleségének, és egyszer fájó hevességgel rohanta meg a vágy, amelyet a beszélgetés alatt el kellett fojtania. Magához vonta a nagyszerű, meleg, rózsaszínű, illatos testet, és eszeveszetten csókolni kezdte. Az ajkát, a száját, a homlokát, a meztelen vállait, aztán a kebleit, a karjait, végig a kisujj körméig. Klára lehunyt szemmel engedte át magát a csókoknak,

és pompás karjaival mind erősebben szorította magához a férfit. Tálában hirtelen átvillant a kellemetlen gondolat: vajon csakugyan egy érintetlen lány öleli-e. Az ölelés ernyesztő fokozása ti. azokat a rafinált asszonyokat juttatta eszébe, akik hadnagy korában szeretőinek legnagyobb hányadát tették ki. De a következő pillanatban már egészen másként érzett. Már kívánta, hogy bárcsak ne lenne Klára lány, és az a gondolat, hogy valószínűleg csakugyan nem az, az örömmek és kéjnek hatalmas, tomboló hullámát keltette föl benne.

Klára azonban hirtelen kibontakozott a karjaiból:

— Szédülök — mondotta halkan, és a tükör elé ült. Megigazította a frizuráját, és pár pillanatig némán nézegetett maga elé, azután lassan odanyújtotta a kezét a férfinak, aki újra mohón csókolni kezdte a hófehér kezét. Majd hirtelen fölállt:

— De most menj! Majd a következő felvonásnál siess, csak rövid ideig maradhatsz, mert a felvonásközben öltöznöm kell.

— Akkor hát megyek. A viszontlátásra. De hadd öleljelek meg még egyszer, te édes!

— Ölelj meg, Jani — mondotta a lány is újra hirtelen nagy meghatottsággal, és kitárta a karjait.

A főhadnagy ez alkalommal kíméletes és gyengéd volt. Öntudatlanul is a pompás test puha és rugalmas felületeit akarta élvezni, mint egy ínycsok, aki nem harapja és nyeli az ételt, hanem csak ízleli és tapintja.

Éppen ez a mozdulatlan egymásra tapadás okozta, hogy mikor a következő pillanatban az ajtó hirtelen kinyílt, nem tudtak oly gyorsan szétválni, mint kellett volna, és a főhadnagy felesége, aki a küszöbön megjelent, úgyszólván *mindent látott*.

— Aaaaah! — Egy felháborodott, mély és szenvedő sóhaj tört ki az asszonyból, aki abban a pillanatban már meg is fordult, és indult visszafelé. Klára némán és kérdően nézett Tálayra, aki azonban nagy zavarában rögtön a felesége után sietett, remélve, hogy talán még bemutatathatja egymásnak a két nőt, és így valahogy (?)

megmenti az együttvacsorázást. Terve azonban teljesen kivihetetlen volt. A felesége a kis vasajtó előtt állt, és könnyekben ázva zokogott. Tálay irtózva látta, hogy kosztüms, kifestett színészek, díszletezők nézik őket. Az asszony pedig elkeseredettebben sírt.

— Szégyellheti magát — mondta fulladozva.

— Engedjen meg, édes, éppen búcsúztam tőle, és mint mindig szoktuk, megöleltük és megcsókoltuk egymást! — mentegetőzött Tálay.

— Ugyan menjen, ilyet akar velem elhíttetni. Az a nő egyszerűen kikezdett magával, és éppúgy tett volna, ha nem gyerekkori pajtások, mindegy az neki, ő ezt így szokta!

A férfi teljesen elvesztette a fejét. Szeretett volna visszamenni, kimagyarázkodni, majd meg úgy érezte, hogy hibája jóvátehetetlen. A Klára kedvességével, nyílt őszinteségével szemben ő hallgatott, eltitkolta, hogy felesége van. Elpirult, és nagyon szégyellte magát.

Az ő egyoldalú, nem meggondolásokon alapuló, katonai becsületfelfogása nem látta meg, hogy mennyire érthető és menthető volt ez a cselekedete. Klára nem kérdezte tőle a dolgot, mert egyáltalán nem is gondolt rá, hogy esetleg feleségül megy hozzá, ő maga pedig — házas kora óta ez estén először — komolyan óhajtotta, bár csak még legényember volna. — És ha már nem lehetett az, természetszerűleg, legalábbis annak akart látszani.

Tálay azonban mindezt nem látta át, és küzdve küszködött kellemetlen érzéseivel, és szánakozott a síró ne-jén, akit soha még nem látott így, és aki ebben a fel-puhult, szenvedő állapotában rokonszenvesebbnek és sze-retrivalóbbnak tűnt föl előtte, mint valaha. Végre rájött, hogy nem lehet mást tenni, mint hazavinni az asszonyt.

Kivezette a páholyfolyosóra.

— Várjon, kérem, itt — mondta azután, és a ruha-tárba sietett. Benn a zenekar már megkezdte a második felvonás előzenéjét. Így észrevétlenül felöltözhettek, és

egy oldalajtón át hamarosan az utcára, a bérkocsijukhoz jutottak. Az asszony azonban itt kijelentette:

— Nem megyek haza!

— Hát hová akar menni?

— Lernerékhez!

— Mit akar ott, csak nem akar az ezredesemnek bepanaszolni?

— Nem. Csak Matild nénitől akarok tanácsot kérni, és éjjeli szállást is kérek tőle.

— Azt már nem teszi, mert megtiltom.

— Igenis, azt fogom tenni — mondta Tálalné, sietve beült a kocsiba, és odamondta a kocsisnak az ezredesék címét.

Tálal nem tudott mit tenni, szintén beült. Aggodalmaskodó természet lévén, aki már hadnagy korában kitűzte magának, hogy törzstiszt, tábornok lesz, félt minden bonyodalomtól, és nem akarta, hogy távollétében az ezredeséknél bárminemű ítélkezés történjék róla.

A kocsiban az asszony csendesen sírdogált, és Tálalt már érdekelni kezdte a dolog. Arra jutott rá, hogy ami ma eddig is történt, már egy elvitathatatlan nyereséget, egy mindig megmaradó örömet, büszkeséget képvisel a számára. — Kíváncsi volt, mit fog a felesége mondani, hogyan fog panaszkodni, és titkos örömmel és hiú megelégedéssel élvezte az asszony megalázkodását, önleplezését, amiben mindeddig nem volt része. Most konstataulta csak, hogy tulajdonképpen állandóan bántotta őt a nő tartózkodó viselkedése, melynek egyetlen célja valóban az volt, hogy egyrészt éreztesse a *főhadnaggyal* az apjának az *ezredesi* rangját, továbbá azt, hogy a férfi egyéni szépsége, eleganciája még mindig nem elég hozzá, hogy ő a férjhezmenését valami határozott nyereségnek tekintse. Bánata, elkeseredése, őszinte és önleplező sírása most egyszerre megcáfolta az eddigi látszatpolitikáját, és Tálal fölényes elégedettséget érzett efölött.

Megérkeztek. Az asszony még mindig könnyezve, dacosan szaladt előre a lépcsőn, a főhadnagy alig tudta követni.

Az ezredeseket mint mindig, ha hasonló időben felmentek hozzájuk, ami gyakran megtörtént — az ebéd-lőjükben találták. Matild néni három csomag francia kártyával pasziánszot játszott, az ezredes a lapokat olvasta. Irén sírva borult az asszony nyakába, az ezredes pedig felugrott:

— Mi az, mi történt?

— Majd elmondom — mondta Tálay nyugodtan, és engedélyt kért, hogy cigarettára gyújthasson. Az asszonyok átmentek a szalonba.

Irén teljes részletességgel beszélt el az eseményeket. Az ezredsné pedig — egy telt, szőke asszony, aki boldog házaseletet élt — undorral és nagy érdeklődéssel hallgatta. Közben számtalan apró kérdést tett föl, hogy az érdekes elbeszélést minél hosszabbra nyújtsa, végre elmondatta magának még egyszer az egészet. Ezután az egyes részletek megbeszélése következett. Matild néni a lehető legrosszabb véleménnyel volt a színésznőkről, és mindeneelőtt azt akarta tudni, hogy mennyi idő múlhatott el Tálay távozása és Irénnek az öltözőbe való belépése között. Azon kombinált, hogy *vajon nem ment-e végbe ez alatt az idő alatt házasságtörés?*

Irén végre is észrevette, miről van szó:

— Azt gondolod, édes Matild néni, talán, hogy...

— Hát tudod, fiam, én mindent gondolok, mert elvégre egy ilyen szemérmetlen teremtés mindenre képes. A szó szoros értelmében mindenre. Annak az semmi.

— Ó, istenem — zokogott a fiatalasszony —, ha valaha mondta volna nekem valaki, de Jani mindig olyan jó férj volt, és most éppen egy ilyennel!...

— Te még nem ismered a férfiakat, édesem. Mindenki kell nekik. Aki kimutatja, hogy vágyik rájuk, kimutatja az ő piszkos szenvedélyét, azt már imádják, meg vannak bolondulva. Ebbe bele kell nyugodni. Ez már így van. Olyan ember, mint az én Pistám, legfőljebb minden ezer közt van egy. És még ő sem volt mindig ilyen.

Eleinte bizony észrevettem, hogy ő is szívesen paríroz a kacér asszonyoknak, no de azután rávezettem, hogy nézd: ez ilyen mindenkivel, nem szégyelled magad — belátta. Én nem mondom, hogy a férjed megcsalt, de bizonyosan megtette volna, ha be nem lépsz. Nagyon-nagyon okosan tetted, ezért nem tudlak eléggé dicsérni. Hadd pukkadjon az a... Az ilyenek azt hiszik, hogy ők minden és a tisztességes nő az — semmi. Az buta, ostoba, báj nélküli, csúnya. Csak ők a szépek. Éppen egy ilyenféle nő volt, aki ki akart kezdeni az én Pistámmal. Egy civil ember felesége volt, egy gazdag ügyvédé. Színésznő volt, az ügyvéd belebolondult, elvette. Egy barátnőmnél ozsonnán találkoztunk többször vele. No de én aztán megmondtam Pistának. Fiam, én Prileticsékhez többet nem megyek, ha te akarsz, menj, én itthon maradok. Az utcán köszönt nekem, odamentem hozzá, azt mondtam, kérem, nekem ne köszönjön, mert én nem fogok többet magának visszaköszönni, hogy miért, azt bizonyára tudja, attól megkímélem... No hát ennek is túl fogunk járni az eszén. Majd meg fogja látni, hogy nem megy az ügy. Azt hiszi, hogy azért, mert színésznő, és a testét meztelenül meg trikóban mutogatja a színpadon, hát csak ki kell neki nyújtani a kezét, és mindenki az ő lábainál fekszik. Nem oda Buda!... Te! — az a nő biztosan hívta a férjedet, hogy előadás után vele vacsorázzon. Ismerem ezeket. No hát nem fog vele vacsorázni! Akár hívta, akár nem hívta, én a biztonság kedvéért itt tartalak benneteket teára. Mindjárt csöngetek is, hogy csináljanak teát!...

Tály ezalatt némi módosításokkal, de úgy adta elő az esetet, hogy a felesége adatai meg ne cáfolhassák őt. Hangsúlyozta a gyerekkori pajtáságot, a színésznő úrilány voltát, amely kizárja, hogy az egész dolgot valami frivol kalandnak lchessen minősíteni. Hangsúlyozta, hogy amikor találkoztak, mások előtt váltottak csókot, és hogy a búcsúcsók teljesen hasonló volt. Nem tagadta, hogy meg is ölelték egymást, de az csak olyan könnyed, minden jelentőség nélküli ölelés volt.

Az ezredes szemmel láthatólag irigyelte a fiatal bajtársát, és azon gondolkozott, hogy neki bizony sohase volt dolga ilyen híres művésznővel. Íme, mondotta magában, itt van ez a Tálay, fess fiú, de ilyen fess én is voltam főhadnagy koromban, és belőle ezredes sohase lesz, mégis ő jut hozzá, hogy az egész ország dicsőített szépsége, akiről a lapok majd mindennap írnak, egyszerűen a keblére borul.

— Pista, kérlek — hallatszott az ezredesné hangja — jöjj csak!

Az ezredes bement, és a feleségével pár percre a szomszéd szobába vonultak tanácskozni. Az ezredes elmondta, amit Tálaytól hallott, s amit Matild néni egyszerűen nevetségesnek és el nem hihetőnek jelentett ki.

— Egy közönséges nő — mondta —, aki az ő fellobbanó, piszkos szenvedélyével megkivánta ezt a férfit, ez az egész! Hiszen Irén látta. Egészen hozzá tapadt! Abban a vékony ingben. Meztelenül! Pfuj!

— Mondjuk, hogy így van — replikázott az ezredes — de Irénnek mégis azt kell mondani, hogy úgy volt, ahogy a férje mondja, így azután rendbe jön minden.

— Ebben igazad van — mondta Matild néni —, ez kell tennünk, de én azért négy szemközt megmondom Tálaynak a véleményemet. Te pedig ezalatt mondd el Irénnek úgy a dolgot, ahogy a férje meséli. Hitesd el vele!

Ezzel kivonultak a szalonba, mint az esküdtek. Az ezredes megcirógatta Irént, letelepedett mellé, és megkezdte a misszióját. Matild néni pedig kiment Tálayhoz, becsukta maga mögött az ajtót, leült az asztal mellé, és egy kis komoly várakozás után a következő beszédet tartotta:

— Tudja, Jani, nem szép, amit a feleségével csinált. Mi megegyeztünk Pistával, hogy Irénnel úgy hitetjük el a dolgot, amint maga beszéli, de engedje meg, a látszat mást mond. Én nem keresem, hogy mi történt, de maga bizonyára érzi, hogy a férji hűséget nem egészen tar-

totta be. El hagyta magát kábítani, mint egy kamaszgyerek. Megfeledkezett a feleségéről, hagyta őt ülni, várni, és azalatt ölelkezett, csókolózott — nem beszélék most arról, hogy micsoda csókok voltak azok, de mégiscsak csókolózott egy olyan nővel, akit *nem is lehet Irénnel egy napon említeni*. Nem teszék magának szemrehányásokat, mert elvégre is inkább azt a nőt kellene felelősségre vonni. Őt kellene megtanítani rá, hogy egy férjes emberrel nem illik kikezdeni. Tudta ő, hogy maga házasember?

— Igen — hazudott Tálay, mert nagyon szégyellte, hogy erről nem szólt Klárának.

— No látja. — Micsoda romlott egy teremtés. És maga kitette a feleségét annak, hogy az *ilyen* ne vessen fölötte.

— Engedelmet kérek, méltóságos asszonyom — mondta Tálay magában mulatva —, nem tartja helytelennek, hogy egy úriasszony, egy főhadnagyné utánamenjen a férjének a színpadra, és kopogás nélkül benyisson egy idegen öltözöbe? Ez olyan izléstelen dolog, hogy Irénre mindenesetre jogom van neheztelni. Elvégre a férje rangjának, nevének tartozik azzal, hogy ilyeneket ne csináljon.

— Ebben van valami — mondta az ezredesné —, csakhogy az én nézetem szerint egy *ilyen* nővel szemben minden illemszabály megszűnik, ő sem törődött az ízléssel, az illemmel, aminthogy ez kiderült.

A főhadnagy belátta, hogy az este már úgyse menekülhet el semmiképpen, elhatározta tehát, hogy reggel hétkor a vonatnál beszél Klárával, és legközelebb módját fogja ejteni, hogy Budapesten fölkeresse. Most tehát egyetlen programja volt, hogy mulasson a dolgon. Épp ezért nem hangsúlyozta az ártatlanságát, hanem engedte, hogy az ezredesné az egész ügyről a lehető legroszszabbat tételezze föl. Így beszélt:

— Ebben méltóságos asszonyomnak föltétlenül igaza van a saját szempontjából, de tegyük fel mármost azt az esetet, hogy az a lány, akit így elítél: igazi vonzalom-

mal viseltetik valaki iránt, nem irántam, valaki iránt, akit gyermekkorra óta szeret, nos, ez esetben, ha enged az ő vonzalmának, az ő vágyának és eszerint cselekszik, még nem lehet becstelennek tekinteni.

— Már ahogy vesszük — mondta hidegen az ezredesné —, ahogy vesszük. Mikor találkozott maga vele utoljára?

— Tízéves koromban.

— És ő mennyi idős volt akkor?

— Hétéves lehetett.

— No lássa. Szerintem egy tisztességes lány nem állhat oda egy ingben csókolózni valakivel, akit gyerekkorában látott utoljára. Ez egyszerűen lehetetlen. Ezt maga nem látja be?

— Bocsásson meg, hogy ellentmondok, én csak azt gondolom, hogy az őszinte igaz szerelem minden akadályt elhárít. Ismétlem, nem magamról beszélek.

— Hát tudja, én erre azt mondom, hogy a férfiak mindent úgy fognak fel, úgy forgatnak, ahogy az ő önzésüknek jólesik.

— És az asszonyok szintén — gondolta Tálay, de nem szólt, hallgatott, mintha a döntő érv hallatára teljesen magába szállott volna. Holnap reggel a vonatnál még beszélek vele, gondolta, és most már nem aggódott, hogy Klára vissza fogja utasítani, vagy meg fogja vetni, amiért eltitkolta a házasságát. A körülötte folyó bonyodalom, amelynek rugója — ezt érezte — alapjában véve: az ő férfias szépsége, az ő him mivolta volt, visszaadta az önbizalmát. Semmiféle nagy gyerekszerelm nem intézhette volna így a dolgot — kombinálta közben —, ha Klára újra nem szeretett volna belém, s én se mentem volna az öltözőjébe, ha nem lett volna ilyen remek szép, ellenállhatatlanul vonzó és vágyat keltő! Már tudta, hogy nem fog hű maradni a feleségéhez, és tisztán látta, hogy eddigi hűségének az oka csak az volt, hogy a városban senki se akadt a hozzáférhető ismerős asszonyok között, aki felvehetné volna a versenyt Irénnel. Így történt, hogy azokat, akik értésére adták a tetszé-

süket, vagy akikről észrevette, hogy hajlandók volnának vele viszonyt kezdeni, könnyen és meggyőződéssel utasította vissza. Kissé csodálkozott most. Mert másfél évig azt tartotta magáról, hogy igazán hű férjnek született.

Az ezredesné azt hitte, hogy most Tálay az ő legutóbbi mondásának a súlya alatt vergődik, és bizonyos részvétellel nézett rá. A férfi arcán a gondolatok és következtetések hatása alatt megfeszültek az izmok, és Matild néni ebben a belátás jelét látta. Hasznosnak gondolta tehát még egyszer ismételni a mondást:

— Bizony. Magok úgy fognak fel, úgy forognak mindent, ahogy a magok önzésének megfelel. Ilyenek magok.

Tálay mereven nézett maga elé. A feleségére gondolt. Arra, hogy mindeddig nagyon meg volt elégedve vele, nem kívánt más asszonyt. Hirtelen maga előtt látta Irént, éspedig abban a helyzetben, ahogyan az utóbbi időben tetszett neki. Vékony, világoskék batiszt ingben, amint föláll a kádban, hogy kilépjen a fürdőből, a nedves ing hozzátapad a hosszú, fehér, kemény combjához, és a nedves kelme nagyszerű íves redőkben foglalja össze a hát nagy fehér síkjait és a csípők impozáns, márványszerű domborulatait. Hirtelen a fejébe szállt a vér...

De nyílt az ajtó, és a küszöbön megjelent az ezredes, karonfogva Irénnel. A magas, fehér bőrű, szőke asszony szemei még könnyesek voltak, de már mosolygott. Az ezredesnek könnyű volt elhitetni vele a dolgot, mint ahogy a férjén kívül bárkinek szívesen, az első szóra, elhitte volna.

— No hát itt hozom a haragos menyecskét — mondta az ezredes —, most azután szent lesz a béke köztetek, és soha többet nem fogtok veszekedni.

— No és mit szólsz hozzá te, Matild néni? — kérdezte Irén mereven az ezredesnére nézve, nehogy a férjével pillantást váltson.

— Én azt mondom, fiam, hogy hát akkor nem jól fog-

tad fel a dolgot. Elvégre Janinak tényleg játszópajtása volt ez a nő, és ilyen esetben egy csók a találkozáskor, a búcsúzásakor határozottan megengedhető. Persze, egy úriasszony nem fogja a gyerekkori pajtását összeölelni és csókolni, de hát egy színésznő az más. A férjed majd vigyázni fog, hogy hasonló félremagyarázható helyzet ne ismétlődjék soha.

— Igen — mondotta Tálay és fölállott —, Irén pedig meg fogja jegyezni magának, hogy egy főhadnagy felesége nem szaladgál be egy színésznő öltözőjébe, mert méltóságán aluli, hogy a férjét ellenőrizze. Maga különben eddig se tett soha ilyesmit, ezután se fog ilyet tenni, ugye?

— Nem — mondta Irén mosolyogva, és a kezét nyújtotta —, de maga se lesz többé udvariatlan, és nem fog a színházban magamra hagyni.

— Magyarázza meg nekem, hogy hogyan határozta el magát, hogy feljön a színpadra — kérdezte a férj, miközben kezét csókolta a feleségének.

— Kimentem a foyer-be, és sétáltam, vártam, vártam, és mikor láttam, hogy maga nem jön, aggódni kezdtem, egyszer csak *láttam magát*, amint ölelkezik és csókolózik azzal a színésznővel. És érdekes, éppen abban az öltözőben. Lánykoromban ugyanis, egy jótékony célú előadás alkalmával, én is öltöztem ott. Ettől kezdve alig találtam a helyemet. Benyitottam a kis vasajtón, hátha már látom jönni magát, de hiába. Hogy, hogy nem, magam sem tudom, hogyan, egyszerre csak bent voltam a színpadon, nem figyelt rám senki, és benyitottam az öltözőbe.

— Én be akartam magukat mutatni egymásnak — magyarázott a férj —, és be akartam hívni magát, de amikor láttam, hogy sír, és magával egyáltalán nem lehet beszélni, akkor inkább azt mondtam, hogy hazaviszem, és otthon megmagyarázok mindent.

— Hagyjuk ezt, gyerekek — mondta az ezredes —, a szalonban már benn van a tea!

Tályék egészen egy óráig maradtak. A főhadnagy többször sürgette a hazamenést, de Matild néni nem engedte el őket előbb. Karonfogva, egymáshoz bújva, gyalog ment haza a kibékült házaspár. Irén érezte, hogy nem egészen úgy volt a dolog, amint vele elhitették, és éppen ezért izgékony, simuló és nyugtalan volt. Olyan forrón, csendes és őszintén szerelmes, amilyennek őt a férje még eddig sohase látta. Odahaza a langyosra fűtött hálósobájukban pihegve és könnyörgő nézéssel kapcsolta le a fűzőjét, és Tály elragadtatással élvezte a feleségének egészen szokatlan, rajongó és alázatos odaadását. Az *ezredeslány*, megkínózva a féltékenység megújuló kétségeitől, az öltözői látvány emlékétől, édes és mohó volt minden tartózkodás nélkül. Gőgje, amellyel mintegy védte magát szép urának a túlságos varázsa ellen, végképp szertefoszlott, és ez a tökéletes lelki meztelenség amelyben most először mutatkozott, teljesen elbájolta a főhadnagyot.

Tály reggel fél nyolc után ébredt. A felesége még mélyen aludt. Megnézte az óráját, és konstataálta, hogy Klárával már nem beszélhet, mert a pesti vonat már elment. Mégis hátha csak a déli vonattal utazik, hátha várja őt! — gondolta, és mikor a kaszárnyába indult, betelefonált a szállóba. Értesítették, hogy Vihar Klára hétkor elutazott.

Délben még felment és kérdezősködött a szobapincérnél. Ez elmondta, hogy a művésznőnek este az előadás után igen nagy fejfájása volt, nem is vacsorázott, két tableta aszpirint kért, majd fél kettőkor csengetett, és még egyet hozatott.

— Írni fogok neki! — határozta el Tály.

Másnap délután kávéházba is ment, hogy ott majd megírja a levelet. Elfogyasztott három pohárka Grand Marnier triple secet, nyolc Queen-cigarettát, négy levélpapirost és egy borítékot, de levelet nem küldött. — Majd máskor! — mondotta magában, és nem tudta, hogy

azért nem megy az írás, mert türelmetlen, és már vágyik otthon lenni a feleségénél.

Körülbelül két hét múlva a kávéházban újra eszébe jutott a levél. Ekkor meg is írta, leragasztotta és megcímezte Budapestre, a színházhoz. Csak az utcán jutott eszébe, hogy a levélben hiányzik a mentegetőzés, amiért *csak most ír*. Ezt illetlennek és modortalannak tartotta.

— Ezzel kellett volna kezdeni — okoskodott —, azután a többit így, ahogy már megvan, hozzá lehet írni!

De a másolásra nem volt ideje, haza kellett mennie.

— Legközelebb újat írok! — gondolta, és azzal összerépte a levelet, és elszórta az utcán.

De nem írt újat soha. Később, hónapok múlva, ha visszagondolt az egész esetre, mindannyiszor elfogta a csodálkozás:

— Bámulatos — morfondírozott. — Ugyanaz a dolog, ami alkalmas volt rá, hogy egy házaspárt esetleg örökre szétválasszon, az én házasságomat megjavította, és sokkal kellemesebbé, boldogabbá tette, mint azelőtt volt. Sőt, azt lehet mondani, hogy ha azelőtt nem is éreztem semmi hiányt vagy boldogtalanságot, a házasságom egészen addig a napig tulajdonképpen nem is volt igazán boldog. Különös dolog az élet! Az ember már szinte arra jut rá, hogy olyan, amilyenek az írók festik!

1914

BAUER HÁZASSÁGA

Bauer pont ötkor fölkel az asztalától. Összeszedte az aktacsomóit. Kabátot váltott. A zsebéből kivett egy kezitükröt, megnézte a nyakkendőjét, átfésülte a haját, megigazította a bajuszát. Végre a sétapálcát a kezébe véve, ott hagyta a hivatalát.

Egyenesen Telkesékhez ment. Három hét óta nyilvános vőlegénye volt Telkes Malvinnak.

Annak idején nagy meglepetést keltett mindenütt, hogy az öreg Telkes Valér, a gögös, klerikális földesúr odaadta a leányát Bauer Edének, a fiatal törvényszéki bírónak, akiről ugyan mindenütt beszélték, hogy nagy jövő vár reá, de az is köztudomású volt, hogy az apja valahol lent Bácskában a parasztoknak méri a pálinkát. Sokan azt állították, hogy az öreg arisztokratának nagyon megtetszett a hatalmas termetű, piros arcú, elegáns megjelenésű zsidó fiú. Alapjában véve azonban a legfőbb ok az volt, hogy Malvin valami rabszolgai szerelemmel vonzódott a fiatal bíróhoz.

Bauert igen tehetséges jogásznak tartották a törvényszéknél, különösen az elnöknek volt a kedvence. Valójában úgy csinálta meg a karrierjét, hogy az emberek gyöngéivel alaposan számolni tudott. Ezért, akik nem ismerték, strébernek tartották, ellenben személyes ismerősei hitet tettek rá, hogy egyike a legszerényebb, legkedvesebb embereknek. Igazában az úgynevezett közepes tehetségű, rendes emberek fajtájába tartozott. Kifűnően vizsgázott mindig, és az volt a kedvenc esszéje, hogy az emberek életét a saját akaratával, a saját tervei szerint kell megépítenie. Soha nem csalódott. Keményen, erősen dolgozott és a célhoz mindig odaért.

A szabója, akinek elsején mindig lefizette a tíz forintot, az édesanyja, akinek minden csütörtökön megírt egy levelet, a törvényszéki szolga, akitől megkövetelte, hogy jól kiszellőztesse a hivatalszobát, ugyanannak az embernek ismerték Bauert, akinek ő magát tartotta.

Pontosan fél hat volt, amikor becsöngetett Telkesék-nél.

A szobalánytól, aki ajtót nyitott, megkérdezte:

— Hol van a kisasszony?

— A szobájában. A méltóságos úr kéreti a nagyságos urat a könyvtárba.

Az öreg Telkes Valér halotthalványan egy karosszékben várta. Hellyel kínálta meg, azután lassan, az ő száraz hangján beszélni kezdett.

... Kedves barátom, előre is kérem, hogy ne szóljon közbe. Hallgasson végig. Szerencsétlenség történt. Jól tudom, hogy vissza kellene adnom önnek a szavát, ha nem tudom én, a leányom megvakulna, megsiketülne vagy ha az valamilyen baleset következtében elnyomórodnék. Mindez nem történt meg és mégis vissza kell adnunk a szavát. Ő egészséges, mint volt, azt hiszem, az ön szándékai se változtak, úgy mégis vissza kell adnom a szavát. Kérem, maradjon nyugodtan, és ezek után hallgasson meg. Malvin tegnap délután kerékpárra ült és elment egy fordulóra a berkenyei útra. Az inas kísérte, mint rendesen. Este hét óra volt, mikor Berkenye alá értek. Sietve visszafordultak, hogy majd fokozottabb tempóban jönnek hazafelé, mert majdnem sötét volt már. Alig jöttek egy kilométert, elpukkadt Malvin gumija. Négy gyanús csavargó ment arra az úton. Azok megálltak és nézték, amint Malvin az inassal tanácskozott, hogy mit csináljanak. Ittasak voltak, valami idegen dialektusban beszéltek egymással és röhögtek. Malvin azt mondja, hogy ő a következő pillanatban már az inas gépére pattant és teljes erővel hazafelé indult. Hiszen ismeri Malvint. De ugyanakkor az egyik bitang ordítva utána szaladt és a küllők közé hajította a botját. Az úton senki se volt. Az inast hátul ketten leteperték,

a negyedik szintén Malvin után iramodott. Malvin a géppel elbukott és szaladni kezdett, sikoltozott. De utána szaladtak, megfogták, betömték a száját, az útról az árokba cipelték. Nem tellett bele három perc, arra hajtott Sándor, a feleségem bátyja a fiával. A kocsisa vette észre a dolgot. Sándor leugrott. Mire fölismerte, hogy aki ott ájultan fekszik, az Malvin, akkor már a gazok elfutottak. Két revolvergolyót küldött utánuk. Ők hozták haza Malvint. Rögtön, még este elhívták az orvost. Azt mondja, hogy Malvinnak nincs semmi más baja, de nem leány többé. Sokáig haboztunk, hogy miképpen mondhatjuk el önnek ezt a dolgot. Végre is összesen tíz-tizenkét ember tudhatott a dologról, akik hallgatnak. De Malvin határozottan kívánta, hogy hozzak önnek tudomására mindent a legrészletesebben, és adjam vissza az adott szavát, amit ezennel megteszek. Most már nem köti semmi a lányomhoz.

Telkes elhallgatott. Bauer le-föl járt a szobában, és arcán ömlöttek végig a könnyek. Úgy érezte, hogy az élet komiszul elbánt vele. Összeroncsolta az ambícióit, a karrierjét, a terveit, amelyek mind eme házassághoz kapcsolódtak, összetörte az egész jövőjét, az énjét, a szerelmét. Kétségbeesett szenvedés nehezedett rá, amelyet elviselni, úgy érezte, nem tud. Lehetetlennek látta a menekülést. Azt hitte, hogy a számításai egy vonás nélkül be fognak teljesedni. És most minden romba dőlt. Sohase volt nőbolond, de mindennap gondolt a nászéjszakájára. És részletesen kidolgozta magának a mézeshetek szerelmes kedvteléseit, az első ősz szerelmes melankóliáját, az első gyerek diadalmas örömet és a többit. Most mindez másképp lesz. Nem tudni, hogyan, de egészen másképp, rosszul, hibásan.

Bauer az öntudatos, higgadt férfi félbolond módjára járt ide-oda a szobában. Végre lerogyott egy karosszékre, és az arcát a kezébe temetve, siránkozó hangon így szólt:

— Hát én nem tudom, mit lehetne csinálni mostan!? Csuklott, össze volt törve. Így még nem látta senki őt.

Az öreg Telkes közbeszólt:

— Mondom, kérem, Malvin visszaadja önnek a szavát, határozhat tehát, ahogy akar!

— Hol van Malvin, látnom kell Malvint! — mondta Bauer fölugorva.

— A szobájába menjen.

Bauer mint egy alvajáró köröszülfutott egy sor szobán, azután benyitott Malvin ajtaján. A kanapén feküdt Malvin. Egyedül volt. A leány fekete ruhát viselt. Az arca bájos, piros volt. Nagy fekete szemei mosolyogtak, mint tegnap vagy azelőtt. A szája hasonlított egy kinyílt mályvarózsához. Amint ott az ottomán piros szőnyegén feküdt fekete ruhában ez a nagy termetű, édes arcú leány, maga volt az asszonyi báj és szépség. Nem szólt, Bauer odaosont hozzá és összecsókolta: ezúttal igazában először. A leány átölelte a férfi nyakát, az pedig szinte marta az engedelmes, puha rózsaszín arcot. A leány halkán sírni kezdett.

A férfi megvigasztalta:

— No ne sírjon, jó kisleányom. Mit sírunk, mikor nincsen semmi baj. Ki beszél itt bajról?

Késő estig ott maradt.

Csak amikor Telkeséktől lejött és a hideg csillagos éjszakában elindult haza, kezdett benne gondolkodni az igazi lénye: Bauer Ede, a törvénytudó bíró, az élet szerencsés kezű spekulánsa.

És ezzel a Bauerrel kettesben egy iszonyú éjszakát töltött el otthon.

Ilyenféléket írt egy darab papirosra:

— — — Nem lehetünk sohase boldogok. Az a szerencsétlenség tönkretesz a boldogságot és betolakodik minden boldog percünkbe. Egy tökéletlen, félig sikerült élet lenne ez számomra. Egészen másképp akartam én ezt, és nem tudok belenyugodni, hogy másképp legyen. Nem az előítélet és az ostobaság kicsinyessége az, hanem a számító emberé, akinek a tervei nem teljesültek, holt görcsösen ragaszkodik a teljesüléshez. Mit csináljak?

Pedig szeretem magát Malvin, ma jobban, mint valaha...

Sokszor elolvasta és nem tudott folytatást találni. Azután fölugrott, ide-oda futkosott a szobában.

Kétségbeesett küzdelem folyt a két Bauer között. Újra asztalhoz ült, lemásolta a levelet s tisztázatban hangosan elolvasta. Majd hirtelen összetépte mind a kettőt. A hajnal úgy találta, amint az asztal mellett ülve felöltözve, sápadt, fáradt arccal lámpafény mellett meredt tekintettel nézte Malvin arcképét. Ekkor fölállt, gyöngéden megcsókolta az arcképet, eloltotta a lámpát és ruhástól rádőlt az ágyára.

Azonnal elaludt.

1914

DÉNES IMRE

1

Egy Tolna megyei faluban, Madocsán született Dénes Imre. Apja és anyja, akiknek egyetlen gyermeke volt, s akik egyébként második unokatestvérek voltak, valami szokatlan és a falubeliek szemében majdnem nevetséges gyengédséggel becézték a fiút. Arra tanították, hogy legyen büszke, mert ő különb, mint a többi gyerek. Úgy járatták, mint valami kis grófot. Két pár lakos csizmája is volt a kölyöknek. Emiatt és hasonló dolgok miatt a faluban sokan haragudtak az apjára, aki egyébként nagyon szerény, derék ember volt, s akin soha, senki se vette volna észre, hogy gőgös és büszke. Bizony eltitkolta ökegyelme, de a fiát már úgy nevelte, hogy az mutassa ki szíve szerint, helyesebben az apja szíve szerint.

Nagy volt hát az öröm mindenfelé, amikor Dénes András bajba jutott. Jótállt a sógoráért, a sógor pedig egy éjjel megfázott, és hat hét alatt meghalt heptikában. Andrásnak fizetni kellett. Sokat, háromezer koronát.

Nagyon el volt keseredve emiatt. Búsan üldögélt a tornácon, és törte a fejét naphosszat, hogy hogyan mentse meg kis földjét a betáblázástól. Néha már úgy érezte, hogy mindjárt veszi a baltát, leüti az asszonyt, gyereket, és felköti saját magát. Mérhetetlen düh emésztette, látta az embereken, hogy örülnek a kárán, és egyébként is elviselhetetlen szégyennek tartotta, hogy teher legyen az ő földjén, aki addig mindig a falu jó gazdái közé számított.

Semmi reménye se volt rá, hogy hamarosan kifizethesse azt az ezerötszáz forintot.

Végre is elhatározta, hogy Amerikába megy az Imre

fiával. Ott maradnak, míg együtt össze nem keresik a pénzt, hogy újra nyugodtan, büszkén a szemébe nézhesenek mindenkinek.

Egy hideg márciusi estén csendesen elintézte a család a dolgot. Az asszony otthon marad, napszámosokkal végezteti a szőlőmunkát, a földeket pedig árendába adják. És Dénes András a fiával egy szép áprilisi reggelen elindult a nagy útra, Fiume felé. Angolul egy szót sem tudtak ugyan, de volt már helyük. A faluból többen dolgoztak kinn. Mind Carneggie-nél, az acélkirálynál. Oda igyekeztek ők is.

Jókedvűen túrték az utazás fáradalmait. András komorsága pár nap alatt egészen megszűnt. Nem látta a falubelieket, megszűnt a legnagyobb baja: a keserves, tehetetlen düh. Még tréfálkozott is a fiával:

— Ne búsulj, Imre. Hazagyüvünk, kifizetünk mindent, mégis csak te leszel az első legény a faluban. A leggazdagabb lányt fogod feleségül venni! — Tréfás hangon mondta, de komolyan gondolta nagyon is.

Imre, mint mindig, ha a házasságáról beszéltek, mélyen elpirult és szabadkozott: — Ugyan! Ne beszéljen, apám!

Vallásos és szemérmes fiú volt. Nem tudott káromkodni, és nem ízlett neki a bor. Vasárnap délutánonként a kocsmában csak nézte a táncot, de soha nem állt be a táncolók közé. Pedig nagyon hítták a lányok és nemegyszer. Tetszett nekik az Imre. A fiú azonban konokul egy helyben maradt.

— Nem táncolok én!

És magában megvetette és lenézte ezeket a lányokat, akik nem röstellik még hívni is, amikor láthatják, hogy úgyse akar. Úgy érezte, hogy nem méltó hozzá az efféle fehérség. Ha néha, téli éjszakákon, amikor valami különös érzés fölébresztette álmából, és a melegre fűtött szoba tikkasztó, párás levegőjében kellemes és gyötrő fulladást érzett, egészen másféle nőkre gondolt. Finom, aranyzőke, fehér bőrű teremtetésekre, olyanfélékre, mint a szomszéd falubeli báró felesége és annak a húga, akik

minden héten áthajtottak a falun, mikor bevásárolni mentek a városba.

Egyébként az egész utazás alatt nem sokat beszélgettek. Reggel megmosdottak, megreggeliztek. Egy helyben ültek naphosszat feltett kalappal, a fedélzet valamelyik padján, és nézték a tengert. Az apa olykor beszélgetésbe elegyedett a honfitársakkal, akik szép számmal voltak a harmadik osztályon, de Imre alig szólt egy hangot is. A fásultságnak és megelégedettségnek valami különös érzése töltötte el, úgyhogy nem kívánt se beszélni, se semmit csinálni.

2

Végre megérkeztek. Az óriási kikötő, az ezernyi hajó, a felhőkarcolók, mint egy szédítő forгатag táncoltak el a szemek előtt, anélkül, hogy valami mélyebb benyomást tettek volna rájuk. Valóban, ha meggondoljuk: az újonnan látott dolgok csak arra az emberre élnek és hatnak igazán, akinek ideje és kedve van rá, hogy a régi benyomásaival összehasonlítsa, összeméricskélje az újakat. A szegény magyar parasztoknak nem volt érkezésük erre, az ezernyi gond és aggodás megfosztotta őket ettől az élvezettől. Megjegyzéseket és örömkialtásokat nem lehetett hallani. Csupa komor, szorongó ember kászálódott, gomolygott a hidakon, a lépcsőkön, a csarnokokban, az irodákban és a bizottságok előtt, a különböző ügynökök vezetése alatt.

Három nap múlva már volt munkájuk. Pittsburgba helyezték el őket. Az apa nappal dolgozott egy építkezésnél, a fiú éjszaka az acélgyárban. Így kevesebbe került a burdosházban a lakás, ugyanabban az ágyban alhattak mind a ketten. Türelemmel, panasz nélkül húzták az ígát. Hamarosan kiderült azonban, hogy a fizetés nem olyan nagy, amilyent az amerikaiak a hazáért dicsekedő leveleikben emlegettek. Tehát megállapították, hogy egy esztendő alatt a legnagyobb takarékoság mellett sem tehetik félre a háromezer koronát. Az öreg

Dénes azonban kimondta a szót: — Ameddig az egész pénz együtt nem lesz, útiköltséggel, mindennel, nem megyünk haza.

A keresetből nem küldtek el semmit. (Az asszonynak maradt otthon a megélhetésre száz forint.) Az öreg személyesen akarta elvinni a bankba az adósságát, hogy *odavághassa* az asztalra a százasokat:

— Itt van a mocskos pénzük! Most már aztán szabadítsák föl a földemet.

Munka közben naponta tízszer is elképzelte magának ezt a jelenetet. Vele ébredt föl, és vele aludt el.

Dolgoztak. A napok örökös egyformaságban teltek. Az apa este hétkor érkezett haza a munkából. Együtt ebédelték Imrével a burdosházban. Imre, aki alig egy óra előtt ébredt álmából — a burdosnénak kellett költenie jó ideig, míg megszokta a nappali alvást — mindjárt délután útnak indult. A villanyfényes, csörömpölő forgatagban gyalog ment munkába. Este kilenctől reggel hatig dolgozott. Fél kettőkor a többi munkásokkal együtt a gyár étkezőtermében ebédelt. Reggelre újra gyalog ment haza. Kétszer háromnegyed órát kellett baktatnia, hogy a tramwayutazás díját is megtakarítsák. Az apja már felöltözve fogadta. Együtt reggeliztek. Így éltek egyik napról a másikra.

A napirendben csak az ünnepnapok okoztak változást.

Ünnepnap előtt éjjel együtt aludtak az ágyban, nyolckor keltek, sétáltak egyet a városban, és tíz óraker templomba mentek, hogy misét és magyar prédikációt hallgassanak. Utána lassan hazaballagtak ebédelni. Úgy szólván az egyetlen alkalom volt, amikor a régi, megszokott magyar tempóban mozoghattak. A burdosné, egy csinos asszony, aki tizenhat magyar, olasz és spanyol lakójára főzött, ilyenkor kitett magáért, és töltött káposztával, túrós réteszel kedveskedett a többséget alkotó honfitársainak. Nem méltatlanul részesítették őt nagy tiszteletben, bár tudták róla, hogy két lakójával is — egy magyar éjjeli és egy olasz nappali munkással — van viszonya.

Ebéd után az apa pipázva heverészett az ágyon, míg Imrének levelet kellett haza írni. Minden vasárnap írtak, de csak negyedik vasárnaponként adták postára a négy levelet egy borítékban. Olykor maga az öreg Dénes ült az íráshoz.

Már jó háromnegyed év múlt el utazásuk óta, mikor éppen vasárnap reggel a következő dolog történt. Az apa lassan, szertartásosan, az önérzetes ember tiszteletével önmaga iránt, szappanozta az arcát, amikor Imre szorongó hangon megszólalt:

— Édesapám, tanítson meg engemet is borotválkozni.

— Mire te?

— Hát borotválkozni!

— Hiszen nincs még neked szakállad.

— De iszen van már.

— No jó — mondta András —, megtanítlak. — És oktatni kezdte a művelet sokféle fortélyára. Imre hamar megértette a csíziót, és mindjárt meg is borotválkozott. Mindössze egy kis vágást csinált az állán.

3

A borotválkozás oka egy missz volt.

Talán három vagy négy hét előtt tűnt föl Imrének ez a missz a templomban. A szép lány igen világosan adta értésére a fiúnak, hogy tetszik neki. Nézte őt. Soká és kedvesen nézte. Imre eleinte nem mert visszanézni. Újra és újra belekezdett, kalapja alatt imára kulcsolt kezekkel, a miatyánkba, de mindannyiszor megakadt. A katekizmusórákra gondolt, ahol a tisztelendő úr világosan hangoztatta, hogy az imádság közben való figyelmetlenség bár bocsánatos bűn, de aki rájön efféle hibájára, és mégse javítja ki, ezzel már halálos bűnbe esik. Hiába, oda kellett néznie az aranyvörös hajára, fehér arcára, sötétkék szemekre és kicsiny finom szájára. Angyali, édes teremtés volt. Határozottan hasonlított a szomszéd falubeli bárónéra és még inkább annak a hűgára.

Nézték egymást egész mise alatt. A missz olykor elmosolyodott, és ilyenkor a tekintetével hamisan a plafonra rebtent. Máskor meg lassan elfordította a fejét, de ezalatt a szemeit állandóan a fiúra szegezte. Olyan érzést okozott az Imrének, mintha a lány az arcával simogatni akarta volna őt. A prédikáció után következett a legszebb, mikor mindenki kifelé indult. Az édes missz ilyenkor minden erejével azon volt, hogy a tömegben, a tolongásban Imre közelébe férkőzzék. Szemmel láthatólag küzdött, befúrta magát az emberek közé, átbújt közöttük. Azután egészen mellésimult, sőt úgy intézte a dolgot, hogy a kezével hozzáérhessen a kezéhez, mintha a mellette tolongók odaszoritották volna. És eközben is folyton nézte a fiút.

Dénes Imre pedig mint a rák, olyan vörös volt. De a lányka ezzel nem elégedett meg. Oldalt fordult, és a szép meleg csípőit is, amelyeket a szűk, vékony posztószoknya ígész szemérmertlenséggel emelt ki, odaszoritotta a fiú derekához. Imre azt hitte, eláll a lélegzete, és mindjárt összeesik. S ez a játék minden vasárnap elejétől végig újra és újra megisméltődött. Ilyenformán, bár nem szívesen, észre kellett vennie az öreg Dénesnek is:

— Ugyancsak tetszel a kisasszonynak! — mondta mosolyogva és kissé megvetően a ledér fehérnép irányában.

Imre mentegetőzve, ravaszul válaszolt:

— Majd lever a szoknyájával a lábamról.

És így tartott ez hónapokig. A missz mindig ugyanazon a helyen állt. Dénesék hasonlóképpen. Prédikáció után az utcán jobbra ment. Déneséknek viszont bal felé vezetett az útjuk. Ilyenformán a missz hiába ment lassan, hiába nézegetett vissza, hiába állt meg, nem követék. Imre nem is mert rá gondolni, hogy megszólítsa a lányt. Nem tudott semmit angolul. Csupa magyar munkás között dolgozott. De egyébként magyarul se tudta volna kisütni, hogy hogyan is kellene a beszélgetést elkezdeni.

Egy vasárnap azonban elmaradt az édes missz. Imre, bár erősen szégyellte, mégse tudta titkolni nyugtalan-ságát és bánatát. Úgy üldögélt egész délután az ágyon, mint valami ázott veréb. Az öreg rá is szólt:

— De nagyon odáig vagy, talán bizony nem volt má-ma a templomban a lelkem?

Imre nem felelt, de elöntötte az arcát a vér. Mind-járt el is fordította a fejét, hogy árnyékban legyen, és azután csak nézett tovább búsan maga elé.

Annál nagyobb volt az öröme, amikor a legközelebbi vasárnapon újra ott látta a templomban az aranyhajú leánykát. Ez alkalommal olyasvalami történt, ami még eddig soha. A missz megfogta a fiú kezét a sokadalom-ban, hevesen megszorította, és míg csak az ajtón ki nem értek, el se bocsátotta. Dénes Imre már-már azon a pon-ton volt, hogy a lány mellett marad, elkíséri, ahová megy, ha nem is beszélhet vele. De azután az apjára gondolt, meg hogy talán a missz kinevetné őt, hogy nem tud angolul... talán ezután emiatt nem is szeretné őt többé! Így legalább bizonyos, hogy szereti, vonzódik hozzá. És nem követte.

Telt, múlt az idő, és gyűlt a pénz. Már írták a levelet haza, hogy nemsokára indulni fognak, legkésőbb három hónap múlva. Imre rettenetes fájdalmat érzett, mikor le kellett írnia ezt a hírt. És a következő va-sárnapon a reménytelenség, a kétségbeesés még gyá-vábbá tette, mint valaha volt. Mi lesz, mi lesz, ez járt a fejében szüntelenül. Ha munkába indult, ha dolgozott, ha evett, ha fáradtan hazafelé bandukolt, és akkor is, ha aludt. Álmában úgyszólván napról napra a misszel karonfogva, úri ruhában sétálva látta magát. A szájában rövid szárú pipa, a lábán széles talpú cipő, fején nagy szélű posztókalap. Hallotta a saját hangját, amint an-golul beszél, s a missz hallgatja, megérti őt, és nevetve, évdöve, kedveskedve válaszol.

Ezeknek az álmoknak a hatása alatt elhatározta, hogy megtanul pár szót angolul, és akárhogy is, de beszélge-tést kezd a leánnyal. Egy munkatársától megkérdezte,

mit jelent angolul, hogy „Nagyon szeretném önt személyesen megismerni”.

A hallott mondatot azután ezerszer is elismételte magának:

— I would be very glad to make your acquaintance!

A fáradtság azonban hiábavaló volt, mert a missz a következő vasárnap ismét nem jelent meg a templomban. A másik legközelebbi vasárnapra pedig szépen elszállt az Imre bátorsága. Majdnem ölelkeztek ugyan egymással a tolongásban, és mégse volt képes kinyitni a száját. Kétségbeesésében végképp lemondott a megszólítás tervéről. Már csak azt remélte, hogy elutazásuk előtt valami csoda fog történni. Talán a missz egy vasárnapon el fogja hozni az apját, és a templomból kijövet megállítják majd, és megkérdezik tőle, akar-e itt maradni és a misszt feleségül venni... Így képzelte a dolgot. És ebben annyira megnyugodott, hogy nem is törte a fejét többé rajta. Semmi más megoldás nem látszott neki lehetségesnek, tehát biztosra vette ezt.

4

November közepe volt.

Egy vasárnap este, mikor az öreg Dénes megolvasta a pénzüket, így szólt:

— No, Imre, karácsonyra otthon leszünk.

A fiú közönyösen fogadta a hírt. Semmi fájdalmat sem érzett. Ha van Isten, és valóban szeret a missz, gondolta magában, akkor addig történni fog valami. Még az indulás előtt egy órával is ott járkált Imre a házuk előtt az utcán, és várta, hogy jön majd egy autó, megáll a kapu előtt, kiszáll belőle a missz, hogy férjül kérje, itt tartsa Amerikában, és magával vigye az ő szüleihez.

A hajón szótlán és közömbös volt, de nem látszott szomorúnak. Az utolsó három-négy hét emésztő, tehetetlen reménykedése, várakozása után megnyugvás volt a végső elszakadás is. Otthon azonban már az első per-

cekben föltűnt az anyának a fiú nemtörődömsége, közönye.

— Ejnye, hát nem is örülsz, hogy újra látod az anyádat? — mondta, amint leültek enni.

— Dehogynem örülök — mondta Imre fásultan.

— Más annak a baja — szólt az apa mosolyogva, de erre Imre fölkelt az asztaltól, és estig nem került elő.

Az öreg Dénes úszott az örömben. Kifizette a tartozását a banknál, és disznót vásárolt. Azt mondta, hogy újévig nem dolgozik. Kackiásan, hegyesre pedert bajusszal, ünneplőben járkált az utcán. Barátságosan beszélgetett a falubeliekkel, tódított nagyokat, mesélt Amerikáról, sőt még a fia szerelmi ügyét is felhasználta, hogy büszkélkedjék vele. Nem haragudott már senkire, egészen elfeledte, hogy milyen elkeseredett dühvel hagyta itt a falut, a kárörvendő szomszédokat, a komisz, irigy, bitang népséget. Újra a régi, elégedett, magában bízó ember volt.

Csak a fia rontotta meg otthon a békességet. A szent karácsony estén is baj volt vele. A bőjt délutánján figyelmeztette Imrét édesanyja, hogy reggel nem mosdott, és kérte, hogy pótolja a mulasztást, borotválkozzék meg, és öltözzön ünneplőbe, mert éjjéli misére fognak menni. E pillanatban Imre elvörösödött a dühtől, és torkaszakadtából üvöltötte:

— Mit törődik maga azzal, hogy én megborotválkozzak, meg hogy ünneplőbe öltözzek, ahhoz semmi köze magának, a kutya úristenit, hogy az embert nem hagyják soha békiben.

— Hiszen jól van, jól van — csitította az anya riadtan a fiút —, nem tudtam, hogy édes szülednek szólni se szabad. Azelőtt nem voltál soha ilyen!

Imre rá se hallgatott. Fogta a tükröt, földhöz csapta, a borotvát is, hogy ezer apró darabra tört, majd fölszedte a tükör rámáját, s úgy vágta a sarokba, hogy pozdorjává ment szét. Azzal kiment a szobából.

Mikor az apja este kérdőre vonta, nem felelt. Ült, ült egy helyben, mint egy kuka, de hiába kínálták, nem

nyúlt az ételhez. Az éjféli misén úgy állt ott a templomban, mint egy faszent, ki nem nyitotta a száját, pedig máskor az elsők között volt az éneklésben. Csak másnap reggel morogta oda az anyjának:

— Minek hányta föl nekem, hogy *maga miatt* nem akarok ünneplőt húzni. Ha hallott valamit, azért nem muszáj mindjárt macerálni az embert.

— Mit mondtál, fiam? — szolt Dénesné, mert egy szót se értett az egészből.

— Már én újra el nem mondom!

— No hát ha nem mondd, bánom is én, de nagy úrnak képezed magad, hogy Amerikában jártál, de rosszul vagy.

Imre a következő napokat a szobában töltötte. Egy helyben üldögélt, föltett kalappal, mint a hajón. Akármit beszéltek neki, nem felelt. Akkor se mozdult, mikor ebédelni hívták. Az anyja kitalálta, mit kell vele csinálni. Az enivalót behozta, és letette melléje a székre. A fiú csakugyan, mikor nem látta senki, evett mindenkiből egy keveset. A szülei sokat tanakodtak, hogy mi leli, végre megállapodtak, hogy valami *fejbaja* lehet. De nem mertek hozzá doktort hívatni, féltek, hogy a szégyen kitudódik a faluban. Reménykedtek, hogy egy nap újra rendbe jön minden, és Imre a régi, jámbor, jó fiú lesz, aki volt.

Csakugyan két hét múlva mutatkozott a javulás. Imre egy reggel megszólalt, bátortalanul, rekedten, mint aki-nek berozsdásodott a hangja. Azt mondta, hogy nem kell behozni a reggelit, majd kimegy, és megeszi a tornácon. Azután elment a templomba, majd sétált egyet, de az embereket messzire kerülte. Mégis innentől fogva napról napra bátrabb és jókedvűbb lett, úgyhogy egy hét alatt mintha egészen a régi emberré változott volna.

— Nem haragszik rám, édesanyám? — mondta egy napon az anyjának, és megölelte.

— Dehogy haragszom, édes Imre fiam.

Erre a szóra azonban keservesen sírva fakadt Imre. Majd egy fél óráig zokogott. Nem lehetett elállítani.

Sokszor úgy tetszett, hogy no mindjárt vége lesz a sírásnak. De azután, mikor már szárazra törölte a szemét, újra és újra kitört belőle valami hazug és mély keserűség. Dénesné nem tudta, mit szóljon, végre ő is elkezdett sírni, és úgy sirtak kettesben. Mikor az egyik elhagyta, a másik belekezdett, egymást hajszolták bele a bánatba.

5

Január huszonegyedikén vásár volt a harmadik községben, Hartán. Az anyának kellett egy és más, átmentek a fiúval. Imre egészen jókedvű volt. Élvezettel hajtott, sőt, valami nála szokatlan és hozzá nem illő hetykeséggel még félre is vágta a pörge kalapját. Este, mikor a téli alkonyatban hazafelé kocsiztak, csendes megelégedéssel és magában mosolyogva biztatta a lovakat. Úgy félút felé aztán megszólalt:

— Most mondok magának valamit, édesanyám.

— No mondd!

— Mondom!

— Hát mondd.

— De el ne mondja senkinek.

— Nem mondom én.

— De esküdjön meg a Szentháromságra.

Az anyának meg kellett esküdni az atyára, fiúra és szentlélekre. Erre azután kibökte:

— Hát azt a misszt, tudja, aki Amerikában volt, máma láttam Hartán.

— Hol láttad?

— Egy udvarban láttam.

— Egy udvarban?

— A disznóólban.

— A disznóólban? Tán etette a disznókat!?

— Nem etette, be volt zárva.

— Be volt zárva a disznóólba?

— Igen, odajött hozzám, és azt mondta, hogy eljött miattam Amerikából.

— Igazán mondd?

— Isten-Jézus úgyse! Panaszkodott, hogy be van zárva. Mondta, hogy miattam köll neki ezt elszenvedni, mert szeret engem.

— Tudom, fiam, mondta apád, az a kisasszony biztosan nagyon szeretett tégedet.

— Szeretni szeretett, és azért is jött el.

— És ott láttad?

— Ott a disznóólban.

— Osztán milyen volt?

— Éppen, mint azelőtt.

— És milyen ruhában volt?

— Mint ahogy a templomba szokott járni. De el ne mondja senkinek.

— Nem, nem.

— No hát ez volt!

Imre megcsapkodta a lovakat, és boldog, csendes elégedettséggel hajtott. Dénesné azonban hideg rettegést, félelmet és nagy nyugtalanságot érzett.

6

Két hétre rá disznóölés volt Déneséknél. Az apa régi szokása szerint maga vetkőzött neki, hogy leölje a disznót, mert értette a módját. Éppen lefogta a disznót, hogy leszúrja, amikor kiugrott a házból az Imre, és odaszólt: — Várjon csak, édesapám.

— Minek te!

— Hát csak azért, hogy ne bántsa!

— Mit, ne bántsam?

— Ne ölje le.

— Ne öljem le?

— Hagyja élve!

— Hát aztán mi legyen vele?

— Hát csak éljen tovább.

— Ejnye, ki a fene látott ilyet, honnan veszünk zsírt, szalonnát, sonkát télire?

— Van a mézárósnál.

— Gyerek, megharagítsz, hát nem az is öli a disznót.

— Igen, de éppen eztet ne bántsa.

— Ne bántsam éppen eztet, hát ez is nem olyan disznó, mint a többi? Mindet leölik!

— De hát csak ne bántsa.

— De bizony leölöm én, ha nem tudod nézni, menj be.

— De édesapám...

Az öreg nem teketóriázott sokat, leteperzte az állatot, és beleszúrt. A fiú pedig, mintha kergették volna, szaladt el, hátra az istállóba.

— No ember — szólta később Dénesné —, azt mondom, jobb lett volna megtenni a kivánságát, meglátod, megint úgy lesz, mint volt.

Csakugyan újra megváltozott az Imre. Az apjával többet nem beszélt, nem szenvedhette. Ha az bejött a szobába, ő kiment. Mintha valami nagy haragosa lett volna, úgy viselkedett vele. A disznótoros húsból, kolbászból pedig egy falatot se akart enni. Sőt, más húshoz se nyúlt ettől kezdve. Ha pedig azt látta, hogy az apja gyümölcsből, főzelékből jóízűen eszik, már az se kellett neki. Például a káposztát, az öreg Dénes kedvenc ételét is állandóan visszautasította. Egész nap semmit se csinált, ide-oda járkált, elcsavargott az utcákon, újra hazajött, meg újra elment. Gyakran órákig nézegette magát a tükörben.

— Jézus Máriám, mi lesz ebből a gyerekből — sírdogált kinn a konyhában Dénesné, és András gazda is kezdte nagyon vakarni a fejét. A férfiak szokása szerint a feleségét okolta.

— Megmondtam én neked azt régen, hogy nem jó az, hogy olyan szentesnek nevelted. Én ilyen koromban ittam, mulattam, táncoltam, cicáztam a lányokkal. Ez meg már húszéves, és még nem is volt szeretője. Megmondtam én azt neked!

De mire kitavaszkodott, újra rendbe kezdett jönni az Imre. Kedve jött a munkához. Néha egész nap dolgozott a földeken. Az apjával azonban még mindig nem beszélt. Csak úgy üzengetett neki az anyja által:

— Mondja meg neki, hogy holnap kimegyek szántani.

A tavaszi szántás nagy részét egyedül végezte. Ha kifáradtan hazatért a munka után, mozdulatlan arca meg-elevenedett, és majdnem egészen földerült, és bár nem beszélt sokat, de a hallgatásában hiányzott az a konok elkeseredettség és önvádoló komorság, ami azelőtt megvolt.

7

Májusban, mint minden évben, búcsúra készültek. Dénesné a fiával és a szomszédasszonyuk, Fialáné a leányával, Jolánnal. Három órai utat kellett megtenniök, hogy elérjenek Paksra, a búcsú helyére. Imre hajtott. Mellé ültették a fehér arcú, kedves beszédű, bársonyszemű Jolánt, aki csak nemrég került nagylány sorba. A két anya a hátsó ülésen foglalt helyet. Imrének hamarosan nagyon megtetszett a lány. A fehérsége a misszre emlékeztette. Már régen ismerte, de soha nem nézte meg. Most örült, hogy együtt lehet vele, csak az bántotta, hogy nem tud beszélgetésbe kezdeni. A lány azonban kisegítette.

— Szép lovak ezek — mondta.

— Elég szépek.

— Maga kefélte ki ilyen fényesre?

— Ki más kefélte volna.

Így felelgetett röviden, málészájú módon az Imre, de belülről jó meleget érzett, és mikor a kocsí egymás felé rázta őket, és a lány a karcsú derekával odasimult hozzá, hát ő is bátortalanul feléje húzódott. Dénesné látta ezt, és örült neki, hogy majd válaszolhat az apa

szemrehányásaira, és estére elújságotthatja, hogy mégiscsak legény a talpán az Imre is.

Annál nagyobb volt a szomorúsága este, amikor hazafelé mentek. Imre ekkor már nem szólt a lányhoz. Jolán egypárszor beszélgetést próbált kezdeni, de a fiú meg se mukkant. Végre sértődötten elhallgatott. Az anyák is csendben voltak. Fialáné arra gondolt, hogy a gazdag Dénesné nem akarja, hogy a fia szegényebb lányt vegyen el, bizonyosan szólt neki napközben. Csaknem ellenséges hangulatban szálltak le a ház előtt Fialák. Hidegen köszöntek. Dénesné otthon mindjárt kérdőre vonta a fiút.

— Hát mért nem szóltál a Jolánhoz visszafelé.

— Hát csak nem szóltam!

— Mi lelt, összevesztetek?

— Nem vesztünk mink!

— Hát mi?

— Hát az, hogy...

— Mondd már!

— Hát a búcsún a pap...

— Mi volt vele?

— No hát, az félrehívott...

— Félrehívott, minek?

— Félrehívott, hogy ne lássa senki.

— Azután?

— Azután?

— Azután levette a süvegjét.

— És?

— Akkor kiesett a haja.

— A haja?

— Az a szőke haja. Mert a pap az amerikai missz volt.

— Ugyan miket beszélsz?

— Az volt.

— És mit mondott?

— Azt mondta, hogy minek beszéltem a Jolánnal, ha ötöt szeretem.

— És te mit mondtál?

— Azt mondtam, hogy ne haragudjon, mert én bizony csak őtet szeretem, de nagyon.

— Azt mondtad?

— Azt. Erre meg csak azt mondta, hogy nem hiszi, mert ha őtet szeretném, akkor nem beszéltem volna a Jolánnal, hanem most nem bánja, még ez egyszer vár, és próbát tesz velem, és azután, ha minden jó lesz, akkor megesküdhetünk, eljön ide, és a feleségem lesz.

— Azt mondta?

— Azt. De meg ne mondja, édesanyám, senkinek, mert akkor, akkor... megfujtom!

— Dehogyan mondom.

Imre a vacsoránál hatalmas étvággal evett, és többször hangosan fölnevetett. Apja, anyja ijedten nézték a csillogó szemeit, és megrettenve hallgatták furcsa nevetését.

Éjjel semmit se aludt. Ide-oda járkált a szobában. Az anyja benézett egyszer. Láta, hogy a fiú kidugja a fejét az ablakon, és úgy les ki a koromsötétben az utcára.

Reggel megborotválkozott, ünneplőbe öltözött, és leült az ablak mellé. Egész nap nem beszélt, és nem evett semmit. Este pedig nem akart levetkőzni. Hagyták. Mikor az anyja hajnalban benézett, akkor is úgy ült ott a széken, mint este.

8

Így ment ez egy hétig. Akkor erőszakkal próbálták etetni. De nem lehetett. Elkékült a dühtől, fölemelte az öklét, és kicsapta a kanalat az anyja kezéből. Dénesné jajgatva szaladt ki a szobából, az öreg pedig befogott, és elment doktorért Hartára. Az orvos már rövid vizsgálat után kijelentette, hogy bizony a fiú megháborodott az elméjében. Lett erre nagy sírás-rívás. Az öreg András úgy jajgatott, mint a megvert gyerek. Csak akkor hallgatott el, mikor a doktor biztatni kezdte, hogy lehet,

lehet, talán még meggyógyul a fiú. Azt tanácsolta, adják kórházba, ha lehet még belőle egészséges embert csinálni, ott csinálnak belőle. Erre azután rászánták magukat, és még aznap be is vitték a városba.

9

Azóta — immár két év óta — minden hónapban meglátogatják Imrét a szülei. De nem változik a gyerek semmit se. Egész nap egy helyben ül, nem beszél senkivel egy hangot se, hallgat, bámul, néz a levegőbe a szép kék szemeivel, mint egy tulok, és olykor-olykor nagyokat mosolyog magában. Min mulat, miért mosolyog, mit hall, ezt nem árulja el semmiképp, hiába faggatják.

Csak egyetlenegyszer beszélt. Az egyik fiatal doktornak megsúgta, hogy üzenetet kap Amerikából *drót nélküli telefon* útján. A szép missz telefonoz neki egész nap.

(Drót nélküli telefon! A tudósok és kutatók mind-
eddig hiába fáradoztak rajta, hogy megalkossák ezt az
apparátust. A boldogtalan szerelem számára azonban
már évezredek óta megkonstruálta, fölszereli és díjta-
lanul rendelkezésre bocsátja — az *őrület*.)

1918

ELSŐ FEJEZET

REGÉNYTÖREDÉK

— Kérem, legyen szíves megmondani, mennyire lehetünk Budapesttől?

— Félóra múlva benn leszünk a Keleti pályaudvaron, feltéve, hogy a kitérőnél nem kell várakozni!

A kalauz zsebre dugta óráját, meggyújtotta kézi lámpását, és továbbment. A fiatalember megadással támaszkodott homlokával a vasúti kocsi ablaküvegéhez.

A szeptemberi párás alkonyat mindinkább tompult, kék és bíborszínekben már csaknem átment az estébe. A feltünedező budai hegyek aljában elfénytelenedtek az apró mezei tavak és pocsolyák csillamai. Az utasok egy része már öltözködött, készülődött, aki csak tehetett, kiállt a peronra, hogy gémberedett derekát kinyújtóztassa.

A fiatalember mozdulatlanul, enyhe szívdobogással és végképp legyengült türelemmel bámult ki az elszürkülő alkonyati égre, ahol sorra előtünedeztek a csillagok, mintha valaki egy mennyei központi telepről villamosgombbal egyenként gyűjtogatná fel őket. Mellette két parasztasszony beszélgetett. Az alföldi őszi vásárok miatt tömve volt a vonat, és másodosztályú kocsikba rakták be az újabb harmadosztályú utasokat. A két asszony zajos volt és jókedvű. Nagyokat nevettek, és csöppet se bánták, hogy mellettük a fiatal urat bántja a hangos beszéd.

Közben a vonat megállt. Újabb utast kellett elhelyezni. A kalauz szaladgált, hangos káromkodások hallatszottak, a kavicsok a nagy csizmák alatt ropogtak. És a vonat állt, kétségbeejtően sokáig állt.

A fiatalember reményvesztetten leült a helyére, a kocsifolyosón levő egyetlen ülésre. Mozdulatlanul, behunyt

szemekkel ült a helyén, és megfogadta, hogy amíg a vonat hosszú füttye nem jelzi Budapestet — ő nem mozdul.

Mintha órákig ült volna így. Nem tudott semmire gondolni. Az útitársak beszélgetése, az ajtócsapkodások, mint egy rossz és hosszú álom szakadozott képei vonultak át rajta.

Egy üde, tartós, kedves füttyező ébresztette föl. Kinyitotta a szemét, és elmosolyodott. Hatalmas fehér fvilámpákat látott, sok sürgő-forgó embert, szaladó hordárokat, nagy bőröndökkel megtöltött helyiségeket és benne dolgozó hivatalnokokat. A vonat megállott. Szédelegve, szinte aléltnan a fáradságtól és izgalomtól kiszállt a kocsiból.

Végre! Azután ment, amerre az áradat vitte. Az erős köszénfüstszag szinte üdítőleg hatott reá, de a kevert és visszhangos zaj elvette tájékozó képességét. A kijáratnál megállították:

— Kérem, ez féljegy, hol a szelvény?

Hamar kikereste az igazolványát, és mintegy mentegőzve mondta: — Ifjabb Hoffman Ernő vagyok.

Nem lehetett kétség, hogy csakugyan ő az. Az igazolványon rajta állott. *Hofmann Ernő úr városi orvos fia számára.*

Jelentkezett a poggyászáért. A finác látni akarta. A túlsúfolt láda tartalma mintegy kétszeresére dagadt a turkáló pénzügyőrök kezei alatt. Jó időbe került, míg ismét el tudta helyezni az otthon gondosan elrendezett holmit.

— Egy konflisra tegye — mondta határozottan és diadalmasan a hordárnak. És megvető mosollyal, mint aki legyőzte a pénzügyminiszter katonáit, a hordár után sietett.

— Ferenc körút negyvennégy!

A lakása már megvolt. Ez a tény bizonyos büszkeséget és otthonosságot adott. A kocsiban azonban megcsökkent a biztonsága és energiája. Széles gallérú fel-

öltőjében meghúzódott a jobb oldali ülésen, előrehajolva és bátortalanul. A másik párna teljesen szabadon maradt, pontosan, ahogyan kiszabták a bal oldali utas számára. Ebben a bizonytalan és kisfiúhoz illő helyzetben csaknem dideregve a belső izgalomtól, mozdulatlanul, elhidegülő ujjakkal és tágra nyitott szemmel robogott Hoffmann Ernő be a fővárosba, a teljesen ismeretlenbe, a százszor megálmódottba, a csodás bűnökbe, ígéretekbe és villanyfénybe.

Az egyfogatú megállott, a kocsis lerakta az aszfaltra a ládát, és Ernő előkereste az erszényét. Jól emlékezett édesapja tanítására.

— A kocsissal kihivatod a viceházmestert, azután egy forintot adsz a kocsisnak, és felviteted a vicével a ládát.

A vice hamarosan előkerült, a kocsis köszönés nélkül zsebre dugta a pénzt és elhajtott.

— Tessék csak várni — mondta a vice, egy sápadt, alacsony, vörös bajszú ember. — Hívom a feleségemet, mert magam nem bírom a ládát.

Hoffman Ernő ezalatt körülnézett az utcán. A széles aszfalton apró gyerekek viháncoltak, karonfogva sétáltak el előtte csinos arcú leányok, tétovázó és ritmikus lépésekkel. Egy fényesen kivilágított hentesboltot is látott, itt egész sereg vevő tolongott. És körös-körül valami romlott, de előkelő bűz, a nagyvárosok zsúfolt lakásainak porszaga összekeveredve a gyárak és műhelyek szénfüstjével.

Ez a nagyváros, ez a világváros, ez az angol regények Londona, a megismerhetetlen és borzalmas szörny, amelynek nem tudni, hol a feje, hol a teste, és hol vannak a lábai! De az érzések nem alakultak benne szavakká, fogalmakká és ítéletekké, hanem mint kósza áramok járják át idegeit, és gyenge, kellemes és félős reszketéssel jelentkeztek az ujjában és a térdében.

A vice visszajött a feleségével. Valahogyan fölszedték a nehéz ládát, és elindultak.

— Harmadik emelet hat! — biztatta őket Ernő. Fönn, már a folyosón, várta az új háziasszonya.

— Erre, erre tessék. Ugyebár Hoffmann úr? A kedves unokabátyja megírta! Itt az ajtó.

Sötét konyhán keresztül egy polgárian bútorozott szobába jutottak. Az asszony lámpát gyújtott, a ládát elhelyezték, és a vice a markát tartotta. Hoffmann Ernő kiszedett a tárcájából három húszfillérest és odaadta. A vice megnézte, majd a pénzt letette az asztalra.

— Kérem, ez kevés.

— Hát mennyit akar? — kérdezte a fiatalember bátoritanul.

— Ez a láda megvan egy mázsa, ezt a hordár föl nem hozza egy forinton alul — mondta a vicéné, aki olyan volt, mintha testvére lenne az urának.

Ernő tanácstalanul nézett a háziasszonyára. A ládát otthon egy öreg talicskás szállította a félórányira fekvő állomásra, és még szépen megköszönte a húsz krajcárt, amit kapott — itt pedig ennyit kérnek! Rövid csend következett. A háziasszony hidegen nézett maga elé, látszott rajta, hogy semmi szándéka a vice túlkövetése ellen felszólalni. Ernő úgy érezte, három ellenség áll vele szemben.

— Itt van! — mondta végül, és letett az asztalra egy forintot. — Nem érek rá most veszekedni.

A vice zsebre vágta a pénzt, és szó nélkül távozott a feleségével. A háziasszony tiszta ivó- és mosdóvizet hozott, azután magára hagyta a jövevényt.

Ernő néhány percig elmélázott a lámpa lángján. Régen nem látott petróleumlámpát. Otthon mindenütt gázzal világítottak, a petróleumlámpa csak a gyerekkori emlékeiben szerepelt. A pislá láng vörhenyes nagy foltban dobta a falra és a mennyezetre a fiú óriás árnyékát.

Mintegy bámész lekötöttségében gépiesen levetette galléros köpenyét, megmosta kezeit, és azonnal hozzáfogott a láda tartalmának kiürítéséhez. Elrendezte ruháit, a fehérneműit, az apróságokat, a könyveket, és örült, hogy két nagy szekrénye lesz ezentúl. Otthon az

öccseivel és a húgával kellett osztoznia, itt korlátlan úr lesz a fiókokban és a fogasokon.

A könyveknek adta a szekrény legfelső polcát. Ve-
gyes kis gyűjtemény volt. Néhány természettudományi
könyv, Haeckel Die Welträtsel, Lehmann könyve, A Ba-
bona és varázslat, a Természettudományi Közlöny né-
hány füzete és a Károli-féle magyar biblia, külön az
ótestamentum latinul és az újtestamentum franciául,
egy kis zenei lexikon, Thury Zoltán egyik novellás kö-
tete, Andersen meséi igen elnyűtt állapotban, Andrejev
Leonid novellája, a Kőd, németül. Azután kották: Beet-
hoven szonátái, Bach: Wohltemperiertes Klavier, egy
vékony Chopin-album, egy Grieg- és egy Schumann-
füzet, három-négy kisebb zongoradarab egy élő ma-
gyar komponistától, akit különösen kedvelt, s végül
egy saját szerzeményű, gondosan leírt dala. Jó egy
óraig tartott, míg mindennek megállapította a helyét.
Akkor vette észre, hogy a dereka megfájdult a hajol-
gatásban és hogy halálosan fáradt.

Kopogtak az ajtón, a házigazda lépett a szobába. Egy
alacsony, kopasz és pisze orrú ember.

— Kremnitzky vagyok — mondta, és kezét nyújtotta.
— A feleségem éppen most újságolja, hogy Hoffmann
úr megérkezett. Azt hiszem, kérem, hogy meg lesz elé-
gedve a szobával. Világon soha senkinek nem volt rá
panasza. Pedig mióta itt lakunk, tíz éve, mindig szo-
baurak laknak benne. A nyáron mondom a feleségem-
nek, hogy őszre a szobát huszonhármon alul nem adom.
Akárki megadja, és mindenütt drágulnak a lakások. Po-
loska nincs. Másnap jön az értesítés a kedves unoka-
bátyjától, hogy kegyed jönne húszért. Azt mondom nőm-
nek, hogy jó, odaadjuk, mert mégis más az, ha ismerőst
kap az ember.

Kremnitzky úr hangosan és bizonyos nagyképűséggel
beszélt, mintha gyönyörködött volna kellemetlen hang-
jában, és közben jobb kezével magyarázó mozdulatokat
tett.

— Milyen pályára tetszik készülni? — kérdezte aztán.

— Orvos leszek.

— Gratulálok, kérem. A legszebb pálya. Nagyon szép. És jól fizetik. Gyönyörűen fizetik. Talán az édesapja is orvos?

— Igen.

— Szép mesterség. Ötven percenttel jobb, mint az ügyvédi pálya. Keveset mondtam! Hatvan percenttel.

E pontos megállapítás után Kremnitzky úr dohányos skatulyát halászott elő a zsebéből, és cigarettát csavart. Aztán rágyújtott a lámpánál, és leült a pamlagra. Ernő türelmetlen utálattal nézte a kopott és hangos kis embert.

— Itt van a kulcs, Hoffmann úr — mondta. — A konyha kulcsa. Tessék jól eltenni, mert igen kellemetlen, ha elvész. Wertheimkulcs, fél év előtt csináltattam wertheimzárát, az első emeleten betöréses lopás történt, meg kellett reszkírozni. Sokszor megtörténik, hogy a feleségem elmegy, a kislányom nincs itthon, én meg az adóhivatalban vagyok, szóval senki nincs itthon. Nem akarom kitenni magam, hogy elvigyék a párnáimat meg a ruháimat.

Kremnitzky ezek után kihívta Ernőt a konyhába, megmutatta, hogyan kell kinyitni az ajtót, jöllehet a zárnak semmi külön fortélyja nem volt, és végre jó éjszakát kívánt, mert a felesége jelezte, hogy kész a vacsora.

Zsíros, hagymás étel szaga terjengett a konyhában, s ez az illat megfosztotta Ernőt kis maradék étvágyától is. Kicsomagolta az asztalra az elemőzsiát, amit még az édesanyja készített neki — de hamarosan abbahagyta az evést. Kinyitotta az ablakot, és kibámult az ismeretlen sötétségbe.

Széles udvarra nyílt az ablak, az égből jó nagy darabokat lehetett látni. A szomszéd házak nagy, sima, sötét falmezőiben, mint apró lampionok előtűntek az ablakok közelében égő lámpák. Sokáig elnézte őket. Ott is emberek laknak. Mindenütt ember: sok, sok ismeretlen ember. Épp annyira ismeretlenek, mintha a Mars-

ban lagnának. Egészen más emberek, mint akiket eddig ismert. Erősebbek, okosabbak, élelmesebbek. Az egyik ablakban egy fiatalembert pillantott meg, aki ingujjra vetkezve vastag könyvbe mélyedt. Mit tanulhat? Bizonyosan orvosnövendék, leendő kollégája. Mikor fog ő ott tartani, ahová már az eljutott? Menyit kell addig tanulni, szenvedni, izzadni. Egészen belekeseredett ezekben a gondolatokba. Félt a jövőtől, a munkától, félt az ismeretlen várostól és az ismeretlen emberektől. Szeretett volna otthon ülni a szülei és testvérei között, zongorázni a szalonban, vagy a kert sarkában lesni a mezőkről jövő szellőben a lekaszált fű illatát. Kétségbeejtően egyedül érezte magát, s könnyeit csak nagy erőfeszítéssel tudta visszatartani.

Már fél tiz volt, mikor becsukta az ablakot. Nem mert egyedül elmenni hazulról. Megígérte apjának, hogy óvatos lesz, és csak másnap reggel, a megvásárlandó térképpel a kezében indul el az ismeretlen labirintusba. Levetkőzött, elfújta a lámpát, és idegenkedve bújt az új ágyba. Nem volt álmos, nyitott szemmel meredt a mennyezet határozatlan homályaira. A csillagtalan ég gyenge, idegenszerű derengést küldött a beköszöntő éjszaka lomha árnyékai közé.

Míntha a nagyváros hatalmas ívlámpáinak fénye szét-szóródott volna az éterben — gondolta Ernő. — Azután eszébe jutott, hogy az érettségin a fény terjedéséről beszélt, de nem tudott visszaemlékezni, hogy a fény hosszrezgése-e az éternek vagy keresztrezgése?

Nagyon rossz az emlékezőtehetségem, gondolta felkönyökölve. Pedig ilyen dolgokat jóeszű ember nem felejthet el — okoskodott tovább —, mert érdekes és elmes logikai bizonyítás alapján tanítja a fizika, hogy milyen rezgés a fény. De hát milyen? ... Képtelen volt emlékezni másra, mint a tankönyv egyik rajzára, amely azonban nem vonatkozott erre a kérdésre. Elkekeseredetten abbahagyta az önkínzó töprengést, és az elutazásának körülményeiről kezdett gondolkodni. Délelőtt még otthon volt. Apja ebéd után behívta a szalonba.

— Ernő! — mondotta bizonyos kemény ünnepélyességgel. — Itt van kilencven forint. Nem adhatok többet. Minden készpénzemet odaadom. De ezzel ne törődj. A fő dolog, hogy takarékoskodj, tanulj, vigyázz az egészségedre. Ha már nem tudod megtartóztatni magad, arra kérlek, ritkán menj a nőkhöz. És akkor is valami megbízható, tiszta helyre. De jobban teszed, ha sehová se mégy. Egy tizennyolc éves fiatalembernek még nőni, erősödni kell. Az egészségedre vigyázz. Légy inkább egyszerű szürke ember, mint az apád, de egészséges, mint nem tudom én, milyen nagy tudós betegen, korán megrokkanva.

Szinte újra érezte apjának kemény, meleg kézzsorítását.